

HOVOROVÁ ČÍŇŠTINA

ÚVOD DO STUDIA HOVOROVÉ ČÍŇŠTINY

Oldřich ŠVARNÝ
David UHER

兼相愛。國與國不相攻。家與家不相亂。盜賊無有。君臣
父子皆能孝慈。若此則天下治。故聖人以治天下為事
者。惡得不禁惡而勸愛。故天下兼相愛則治。相惡則亂。
故子墨子曰。不可以不勸愛人者。此也。

兼愛中第十五

子墨子曰。仁人之所以為事者。必興天下之利。除去
天下之害。以此為事者也。然則天下之利何也。天下之
害何也。子墨子曰。今若國之與國之相攻。家之與家
之相篡。人之與人之相賊。君臣不惠忠。父子不慈孝。兄
弟不和調。此則天下之害也。然則崇此害亦何用生哉。
以不相愛生邪。子墨子曰。以不相愛生。今諸侯獨知愛
其國。不愛人之國。是以不憚舉其國以攻人之國。今家
主獨知愛其家。而不愛人之家。是以不憚舉其家以篡
人之家。今人獨知愛其身。而不愛人之身。是以不憚舉其
身以賊人之身。是故諸侯不相愛則必野戰。家主不相
愛則必相篡。人不愛人。則必相賊。家不相愛。則必相
不惠忠。父子不相愛。則不慈孝。兄弟不相愛。則不和調。
天下之人皆不相愛。強必執弱。富必侮貧。貴必敖一本作傲賤。

此數字。賤。詐必欺愚。凡天下禍篡怨恨。其所以起者。以
不相愛生也。是以仁者非之。既以非之。何以易之。子墨
子曰。以兼相愛交相利之法易之。然則兼相愛交相
利之法。將奈何哉。子墨子曰。視人之國。若視其國。視人
之家。若視其家。視人之身。若視其身。是故諸侯相愛。則
不野戰。家主相愛。則不相篡。人與人相愛。則不相賊。貴
者譽之。然而今天下之士。君臣相愛。則惠忠。父子相愛。
則慈孝。兄弟相愛。則和調。天下之人皆相愛。強不執弱。
眾不劫寡。富不侮貧。子墨子曰。然。乃若兼則善矣。雖
然。天下之難物於故也。子墨子曰。天下之士君子。特
不識其利。辨其故也。今若夫攻城野戰。殺身為名。此天
下百姓之所皆難也。苟君說之。則士眾能之。

奥·史瓦尔尼

吴大伟

现代汉语

帕拉斯基大学

二零零零年·奥洛莫茨

HOVOROVÁ ČÍNŠTINA

ÚVOD DO STUDIA HOVOROVÉ ČÍNŠTINY

Oldřich Švarný
David Uher

Univerzita Palackého v Olomouci
Olomouc 2001

Vědecký redaktor: prof. J. Průšek

Recenzenti: PhDr. David Sehnal, Ústav Dálného východu, FF UK Praha
PhDr. Hana Třísková, Orientální ústav AV ČR

© Oldřich Švarný, 1977, 2001

ISBN 80-244-0298-X

ÚVODNÍ SLOVO

Koncepce učebních pomůcek pro výuku moderní hovorové čínštiny nejen pro vysokoškoláky, ale i pro širší okruh zájemců o čínštinu vznikla v Orientálním ústavu ČSAV v Praze již v padesátých letech za aktivní účasti prof. J. Průška, ředitele Orientálního ústavu ČSAV a profesora Karlovy univerzity. Prof. Průšek, který mimo jiné v letech 1946-1948 přednášel na Univerzitě Palackého v Olomouci, byl také vědeckým redaktorem dvoudílné učebnice *Úvod do hovorové čínštiny*, která vyšla v Praze v nakladatelství SPN v r. 1967 (autorský kolektiv: O. Švarný, J. Kalousková, J. Bartůšek, Čang Ťing-jü Rotterová a řada dalších spolupracovníků – rodilých Číňanů). Osud této učebnice byl neblahý. V dobách normalizace, která následovala brzy po jejím vydání, se na vysokých ani jiných školách podle této učebnice nesmělo vyučovat, publikace třetího dílu učebnice (Učebního slovníku čínštiny) byla nakladatelstvím zamítnuta stejně tak jako později možnost druhého přepracovaného vydání již publikovaných svazků.

Vzdor těmto nepříznivým podmínkám práce na dokončení celého projektu vydáním Učebního slovníku pokračovala i během sedesátých a osmdesátých let (zdržení publikace bylo využito k prohloubení gramatické analýzy materiálu a zejména k prohloubení prozodické analýzy 16.000 větných dokladů, nahraných na magnetofonovém pásku). Rovněž na základě zkušeností ze soukromého vyučování studentů počínaje od vysokoškoláků až po studující v různých jazykových kurzech na základě dvou již publikovaných svazků se zdokonalovala metoda vyučování a byla propracována nová verze učebnice ve dvou částech: *Úvod do studia hovorové čínštiny* (dále jen USHČ) a O. Švarný a kolektiv: *Hovorová čínština v příkladech I – IV* (Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1998; dále jen HČP I – IV). Obě tyto publikace tvoří organický celek, který označujeme společným názvem *Hovorová čínština*. Závěrečnou část celého projektu pak tvoří *Učební slovník jazyka čínského I – IV* (Vydavatelství Univerzity Palackého 1998-2001).

Integrální součástí organického celku *Hovorová čínština*, kterou představuje publikace USHČ jako úvodní text k učebnici HČP I – IV, tvoří *Magnetofonový kurs* deseti kazet (po 90 min.), na kterých je ve dvou paralelních souborech nahrán bohatý exemplifikační materiál k 64 paragrafům Základního kursu gramatiky hovorové čínštiny (USHČ, str. 77-161; oba soubory rozlišujeme zkratkami GHČP I a GHČP II). Učebnice HČP pak představuje především právě zápis exemplifikačních vět obou paralelních souborů ve znacích, jejich fonetický (prosodický) přepis s překladem a poznámkami.

ÚSHČ vypracoval O. Švarný a D. Uher. Rejstřík gramatických témat (ÚSHČ str. 162-171) sestavila PhDr. H. Třísková z Orientálního ústavu Akademie věd ČR. První soubor exemplifikačních vět Magnetofonového kursu (GHČP I) sestavil O. Švarný s Tchang Jün-ling Ruskovou, druhý paralelní soubor (GHČP II) sestavil ve spolupráci s Čang Ťing-jü Rotterovou.

Náš dík patří všem, kdo přispěli radou, připomínkami nebo jiným způsobem k vypracování ÚSHČ, zejména PhDr. D. Sehnalovi z Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, dále bychom rádi poděkovali prof. PhDr. Jiřímu Černému, CSc., vedoucímu katedry romanistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého a v neposlední řadě i pracovníkům Vydavatelství Univerzity Palackého za jejich pomoc a trpělivost při řešení technických problémů spojených s přípravou pro tisk a vydáním této publikace.

Autoři budou vděční za všechny připomínky, které by mohly přispět k zlepšení naší publikace. Tyto připomínky je možno zasílat na adresu: David Uher, Kabinet Dálného východu FF UP, Wurmova 7, 771 80 Olomouc.

Olomouc, květen 2000

Autoři

Srovnávací tabulka fonetického přepisu učebnice ÚSHČ s transkripcí *pchin-jin*

(Slovo „pinyin“ se takto píše v oficiální transkripci ČLR, ve fonetickém přepisu ÚSHČ přepisujeme /p^hinjin/, a v standardním českém přepisu píšeme *pchin-jin*; viz str. 32-35.)

Na těchto dvou stranách je kurzívou (v levém sloupci) uvedena srovnávací tabulka fonetického přepisu čínštiny používaného v naší učebnici s čínskou transkripcí *pchin-jin* (pravý sloupec). Dvojice slabik zapsaných fonetickým přepisem ÚSHČ a transkripcí *pchin-jin* společně vytvářejí sloupce, které jsou od sebe navzájem odděleny svislicemi.

Tato tabulka je řazena v tomto pořadí abecedy námi užívaného fonetického přepisu: **a, a, c, c^h, č, č^h, é, é^h, e, ə, f, χ, i, ɿ, j, k, k^h, l, m, n, ŋ, o, p, p^h, r, ř, s, š, ś, t, t^h, u, ü, w, y**. Šikmých závorek, kterých jinak užíváme pro označení fonetického přepisu ÚSHČ, v této tabulce pro větší přehlednost nepoužíváme. Doporučujeme studentům tohoto našeho materiálu, aby si zhotovili xerokopie těchto dvou stran, ty vložili do dvou umělohmotných složek, které pak mohou položit vedle sebe tak, aby do obou částí mohli nahlížet současně a mohli pak tabulku používat při konfrontaci s texty psanými transkripcí *pchin-jin*.

Poznámka: Finálu fonetického přepisu u^hn z technických příčin zde v této tabulce píšeme - uan.

a		<i>c^hə</i>	ce	<i>č^haŋ</i>	chang	<i>č^hiaŋ</i>	qiang	<i>χa</i>	ha
<i>ai</i>	ai	<i>c^haŋ</i>	ceng	<i>č^hau</i>	chao	<i>č^hiau</i>	qiao	<i>χaŋ</i>	hang
<i>an</i>	an	<i>c^hɿ</i>	ci	<i>č^hen</i>	chen	<i>č^hie</i>	qie	<i>χau</i>	hao
		<i>c^hou</i>	cou	<i>č^hə</i>	che	<i>č^hin</i>	qin	<i>χei</i>	hei
		<i>c^hu</i>	cu	<i>č^haŋ</i>	cheng	<i>č^hŋ</i>	qing	<i>χen</i>	hen
a		<i>c^huan</i>	cuan	<i>č^hɿ</i>	chi	<i>č^hiou</i>	qiu	<i>χə</i>	he
<i>a</i>	a	<i>c^huei</i>	cui	<i>č^hou</i>	chou	<i>č^hγ</i>	qu	<i>χəŋ</i>	heng
<i>aŋ</i>	ang	<i>c^huən</i>	cun	<i>č^hu</i>	chu	<i>č^hyan</i>	quan	<i>χou</i>	hou
<i>au</i>	ao	<i>c^huŋ</i>	cong	<i>č^huai</i>	chuai	<i>č^hyə</i>	que	<i>χu</i>	hu
		<i>c^huo</i>	cuo	<i>č^huan</i>	chuan	<i>č^hγ'n</i>	qun	<i>χuai</i>	huai
				<i>č^hua</i>	chua	<i>č^hγŋ</i>	qiong	<i>χuan</i>	huan
c		č		<i>č^huaŋ</i>	chuang			<i>χua</i>	hua
<i>cai</i>	zai	<i>čai</i>	zhai	<i>č^huei</i>	chui	e		<i>χuaŋ</i>	huang
<i>can</i>	zan	<i>čan</i>	zhan	<i>č^huan</i>	chun	<i>e</i>	è	<i>χuei</i>	hui
<i>ca</i>	za	<i>ča</i>	zha	<i>č^huŋ</i>	chong	<i>en</i>	en	<i>χuən</i>	hun
<i>caŋ</i>	zang	<i>čaŋ</i>	zhang	<i>č^huo</i>	chuo			<i>χuŋ</i>	hong
<i>cau</i>	zao	<i>čau</i>	zhao			ə	e	<i>χuo</i>	huo
<i>cei</i>	zei	<i>čei</i>	zhei	é		<i>ə</i>	e		
<i>cen</i>	zen	<i>čen</i>	zhen	<i>éi</i>	ji	<i>əŋ</i>	eng	j	
<i>cə</i>	ze	<i>čə</i>	zhe	<i>éŋ</i>	jian	<i>er</i>	er	<i>jan</i>	yan
<i>cəŋ</i>	zeng	<i>čəŋ</i>	zheng	<i>éɿ</i>	jian			<i>ja</i>	ya
<i>cɿ</i>	zi	<i>čɿ</i>	zhi	<i>éiaŋ</i>	jia			<i>jaŋ</i>	yang
<i>cou</i>	zou	<i>ču</i>	zhou	<i>éiaŋ</i>	jiang			<i>jau</i>	yao
<i>cu</i>	zu	<i>ču</i>	zhu	<i>éiau</i>	jiao	f		<i>je</i>	ye
<i>cuan</i>	zuan	<i>ču</i>	zhu	<i>éie</i>	jie	<i>fan</i>	fan	<i>ji</i>	yi
<i>cuei</i>	zui	<i>čuai</i>	zhuai	<i>éin</i>	jin	<i>fa</i>	fa	<i>jin</i>	yin
<i>cuan</i>	zun	<i>čuian</i>	zhuan	<i>éiŋ</i>	jing	<i>faŋ</i>	fang	<i>jiŋ</i>	ying
<i>cun</i>	zung	<i>čuia</i>	zhua	<i>éiou</i>	jiu	<i>fei</i>	fei	<i>jo</i>	yo
<i>cun</i>	zung	<i>čuiaŋ</i>	zhuang	<i>éy</i>	ju	<i>fen</i>	fen	<i>jou</i>	you
<i>cuo</i>	zuo	<i>čuei</i>	zhui	<i>éyan</i>	juan	<i>fəŋ</i>	feng	<i>jou</i>	you
		<i>čuən</i>	zhun	<i>éyə</i>	jue	<i>fiau</i>	fiao	<i>juŋ</i>	yong
		<i>čuŋ</i>	zhong	<i>éy'n</i>	jun	<i>fo</i>	fo	<i>ju</i>	yu
		<i>ču^o</i>	zhuo	<i>éyŋ</i>	jiong	<i>fou</i>	fou	<i>juan</i>	yuan
						<i>fu</i>	fu	<i>juə</i>	yue
								<i>ju'n</i>	yun
c^h		č^h		é^h		χ		k	
<i>c^hai</i>	cai	<i>č^hai</i>	chai	<i>é^hγ</i>	qi	<i>χai</i>	hai	<i>kai</i>	gai
<i>c^han</i>	can	<i>č^han</i>	chan	<i>é^hian</i>	qian	<i>χan</i>	han		
<i>c^ha</i>	ca	<i>č^ha</i>	cha	<i>é^hia</i>	qia				
<i>c^haŋ</i>	cang								
<i>c^hau</i>	cao								
<i>c^hei</i>	cei								
<i>c^hen</i>	cen								

kan gan
ka ga
kaŋ gang
kau gao
kei gei
ken gen
kə ge
kəŋ geng
kou gou
ku gu
kuai guai
kuan guan
kua gua
kuəŋ guang
kuəi gui
kuən gun
kuŋ gong
k^uo guo

k^h

k^hai kai
k^han kan
k^ha ka
k^haŋ kang
k^hau kao
k^hei kei
k^hen ken
k^hə ke
k^həŋ keng
k^hou kou
k^hu ku
k^huai kuai
k^huan kuan
k^hua kua
k^huaŋ kuang
k^huei kui
k^huən kun
k^huŋ kong
k^hu^o kuo

l

lai lai
lan lan
la la
laŋ lang
lau lao
lei lei
lə le
ləŋ leng
li li
lian lian
lia lia
liəŋ liang
liəu liao
lie lie
lin lin
liŋ ling

liou liu
lo lo
lou lou
lu lu
luan luan
luən lun
luŋ long
l^uo luo
ly lü
lyə lüe

m

mai mai
man man
ma ma
maŋ mang
mau mao
mei mei
men men
məŋ meng
mi mi
mian mian
miau miao
mie mie
min min
miŋ ming
miou miu
mo mo
mou mou
mu mu

n

nai nai
nan nan
na na
naŋ nang
nau nao
nei nei
nen nen
nə ne
nəŋ neng
ni ni
nian nian
niaŋ niang
niau niao
nie nie
nin nin
niŋ ning
niou niu
nou nou
nu nu
nuən nuan
nuən nun
nuŋ nong
n^uo nuo
ny nū
nyə nüe

o

o o
ou ou

p

pai bai
pan ban
pa ba
paŋ bang
pau bao
pei bei
pen ben
pəŋ beng
pi bi
pian bian
piau biao
pie bie
pin bin
piŋ bing
po bo
pu bu

p^h

p^hai pai
p^han pan
p^ha pa
p^haŋ pang
p^hau pao
p^hei pei
p^hen pen
p^həŋ peng
p^hi pi
p^hian pian
p^hiau piao
p^hie pie
p^hin pin
p^hiŋ ping
p^ho po
p^hou pou
p^hu pu

ř

řan ran
řaŋ rang
řau rao
řen ren
řə re
řəŋ reng
řə ri
řou rou
řu ru
řuan ruan
řua rua
řuei rui
řuən run
řuŋ rong
ř^uo ruo

s

sai sai
san san
sa sa
saŋ sang
sau sao
sen sen
sə se
səŋ seng
sə si
sou sou
su su
suan suan
suei sui
suən sun
suŋ song
s^uo suo

š

šai shai
šan shan
ša sha
šaŋ shang
šau shao
šei shei
šen shen
šə she
šəŋ sheng
šə shi
šou shou
šu shu
šuai shuai
šuan shuan
šua shua
šuaŋ shuang
šuei shui
šuən shun
š^uo shuo

š

ši xi
šian xian
šia xia
šiaŋ xiang
šiau xiao
šie xie
šin xin
šing xing
šiou xiu
šy xu
šyan xuan
šyə xue
šyⁱⁿ xun
šyŋ xiong

t

tai dai

tan dan
ta da
taŋ dang
tau dao
tei dei
ten den
tə de
təŋ deng
ti di
tian dian
tia dia
tiau diao
tie die
tiŋ ding
tiou diu
tou dou
tu du
tuan duan
tuei dui
tuən dun
tun dong
t^uo duo

t^h

t^hai tai
t^han tan
t^ha ta
t^haŋ tang
t^hau tao
t^hei tei
t^hə te
t^həŋ teng
t^hi ti
t^hian tian
t^hiau tiao
t^hie tie
t^hiŋ ting
t^hou tou
t^hu tu
t^huan tuan
t^huei tui
t^huən tun
t^hun tong
t^huŋ tong
t^hu^o tuo

w

wai wai
wan wan
wa wa
waŋ wang
wei wei
wen wen
wəŋ weng
wo wo
wu wu

Srovnávací tabulka oficiální čínské transkripce znaků, tj. *pchin-jinu* a standardní české transkripce čínštiny

Tato tabulka má sloužit naší nejširší veřejnosti při převodu *pchin-jinu*, tj. oficiální čínské transkripce znaků do standardní české transkripce čínštiny, aby tak bylo umožněno vyslovovat čínštinu alespoň přibližně správně.

Naším prvním úkolem je ovšem rozeznat, o kterou z obou transkripce jde. Transkripce *pchin-jin* rozeznáme především podle následujících znaků:

1) v *pchin-jinu* se slabiky ve vícslabičných slovech a názvech píší v naprosté většině dohromady, v české standardní transkripci se píší se spojovníkem. Srovnej např. slovo *pchin-jin* (ve standardní české transkripci) a **pinyin** (v oficiální čínské transkripci). Při zjišťování hranic slabik v různých transkripcích čínštiny si především všimáme, která písmena (grafémy), spřežky nebo skupiny písmen se v té či oné transkripci mohou vyskytovat na začátku slabiky a dále také na konci slabiky. (Písmena, spřežky nebo skupiny písmen na začátku slabiky píšeme zde ve výkladech této poznámky se spojovníkem po pravé straně, kdežto ty, jež se vyskytují na konci slabiky, píšeme se spojovníkem na levé straně). Poznamenejme hned, že v čínštině nejsou žádné souhláskové skupiny a na konci slabiky se ze souhláskových grafémů a spřežek mohou vyskytovat pouze **-n** a **-ng**. V ojedinělých případech, kdy ve vícslabičných slovech a názvech v *pchin-jinu* není dělení na slabiky jednoznačné, používá se apostrofu; tak např. slovo **langan** dělíme na slabiky **lan+gan**, kdežto například v názvu **Chang'an** dělíme **chang+an** (bez apostrofu bychom changan dělili **chan+gan**)

2) jednoznačným signálem toho, že se jedná o transkripci *pchin-jin* je výskyt grafémů **b-, d-, g-, z-** na začátku slabiky, dále písmen **h-, r-, q-, x-, y-** a konečně spřežek **sh-, zh-**. Podobným signálem, že jde o transkripci *pchin-jin* jsou skupiny písmen **-ai, -ei, -iu, -ui, -ong** na konci slabiky. Žádného z uvedených grafémů, spřežek či skupin grafémů se v české standardní transkripci nepoužívá, poněvadž se vyslovují v čínštině zcela jinak, než by Čech nebo Slovák očekával

3) grafémy **c-, k-, p-, t-, j-** a spřežka **ch-** se vyskytují v obou transkripcích, v čínské transkripci *pchin-jin* se však vyslovují zcela jinak, než jsme zvyklí vyslovovat tyto grafémy v češtině nebo slovenštině; jejich přibližně správnou výslovnost je třeba zjistit v níže uvedené tabulce

4) shodně (někdy ovšem jen velmi přibližně) s češtinou a slovenštinou se vyslovují slabiky **a, e, o** (rovněž tak i slabiky začínající těmito písmeny) a dále grafémy **f-, l-, m-, n-, s-, w-**. I v těchto případech ovšem konzultujeme tabulku, neboť zbývající písmena slabiky se mohou vyslovovat zcela jinak, než bychom očekávali: zejména např. písmena **-i, -u** (případně **-i-, -u-**) se mohou v některých slabikách vyslovovat stejně jako v češtině nebo slovenštině, v některých zcela rozdílně.

Bližší osvětlení přibližně správné výslovnosti čínštiny aspoň na základě standardní české transkripce viz str. 32-35 v naší učebnici a dále v učebnici HČP III str. 82-84.

a		cang	<i>cchang</i>	cuan	<i>cchuan</i>		geng	<i>keng</i>
a	<i>a</i>	cao	<i>cchao</i>	cui	<i>cchuej</i>	e	gong	<i>kung</i>
ai	<i>aj</i>	ce	<i>cche</i>	cun	<i>cchun</i>	c	gou	<i>kou</i>
an	<i>an</i>	cei	<i>cchej</i>	cuo	<i>cchuo</i>	ê	gu	<i>ku</i>
ang	<i>ang</i>	cen	<i>cchen</i>			en	gua	<i>kua</i>
ao	<i>ao</i>	ceng	<i>ccheng</i>	d		eng	guai	<i>kuaj</i>
		cha	<i>čcha</i>	da	<i>ta</i>	er	guan	<i>kuan</i>
b		chai	<i>čchaj</i>	dai	<i>taj</i>	f	guang	<i>kuang</i>
ba	<i>pa</i>	chan	<i>čchan</i>	dan	<i>tan</i>	fa	gui	<i>kuej</i>
bai	<i>paj</i>	chang	<i>čchang</i>	dang	<i>tang</i>	fan	gun	<i>kun</i>
ban	<i>pan</i>	chao	<i>čchao</i>	dao	<i>tao</i>	fang	guo	<i>kuo</i>
bang	<i>pang</i>	che	<i>čche</i>	de	<i>te</i>	fei		
bao	<i>pao</i>	chen	<i>čchen</i>	dei	<i>tei</i>	fen	h	
bei	<i>pej</i>	cheng	<i>čcheng</i>	den	<i>ten</i>	feng	ha	<i>cha</i>
ben	<i>pen</i>	chi	<i>čch'</i>	deng	<i>teng</i>	fiao	hai	<i>chaj</i>
beng	<i>peng</i>	chong	<i>čchung</i>	di	<i>ti</i>	fo	han	<i>chan</i>
bi	<i>pi</i>	chou	<i>čchou</i>	dian	<i>tien</i>	fou	hang	<i>chang</i>
bian	<i>pien</i>	chu	<i>čchu</i>	diao	<i>tiao</i>	fu	hao	<i>chao</i>
biao	<i>piao</i>	chua	<i>čchua</i>	die	<i>tie</i>	g	he	<i>che</i>
bie	<i>pie</i>	chuai	<i>čchuaj</i>	ding	<i>ting</i>	ga	hei	<i>chej</i>
bin	<i>pin</i>	chuan	<i>čchuan</i>	dio	<i>tiou</i>	gai	hen	<i>chen</i>
bing	<i>ping</i>	chuang	<i>čchuang</i>	dong	<i>tung</i>	gan	heng	<i>cheng</i>
bo	<i>po</i>	chui	<i>čchuej</i>	dou	<i>tou</i>	gang	hong	<i>chung</i>
bu	<i>pu</i>	chun	<i>čchun</i>	du	<i>tu</i>	gao	hou	<i>chou</i>
		chuo	<i>čchuo</i>	duan	<i>tuan</i>	ge	hu	<i>chu</i>
c		ci	<i>cch'</i>	dui	<i>tuej</i>	gei	hua	<i>chua</i>
ca	<i>ccha</i>	cong	<i>cchung</i>	dun	<i>tun</i>	gen	huai	<i>chuaj</i>
cai	<i>cchaj</i>	cou	<i>cchou</i>	duo	<i>tuo</i>		huan	<i>chuan</i>
can	<i>cchan</i>	cu	<i>cchu</i>				huang	<i>chuang</i>

hui	<i>chuej</i>	lū	<i>lū</i>	pei	<i>pchej</i>	sheng	<i>šeng</i>	xiu	<i>siou</i>
hun	<i>chun</i>	luan	<i>luan</i>	pen	<i>pchen</i>	shi	<i>š'</i>	xu	<i>sū</i>
huo	<i>chuo</i>	lūe	<i>lūe</i>	peng	<i>pcheng</i>	shou	<i>šou</i>	xuan	<i>süan</i>
		lun	<i>lun</i>	pi	<i>pchi</i>	shu	<i>šu</i>	xue	<i>süe</i>
j		luo	<i>luo</i>	pian	<i>pchien</i>	shua	<i>šua</i>	xun	<i>sün</i>
ji	<i>ti</i>			piao	<i>pchiao</i>	shuai	<i>šuaij</i>		
jia	<i>tia</i>	m		pie	<i>pchie</i>	shuan	<i>šuan</i>	y	
jian	<i>tien</i>	ma	<i>ma</i>	pin	<i>pchin</i>	shuang	<i>šuang</i>	ya	<i>ja</i>
jiang	<i>tiang</i>	mai	<i>maj</i>	ping	<i>pching</i>	shui	<i>šuej</i>	yan	<i>jen</i>
jiao	<i>tiao</i>	man	<i>man</i>	po	<i>pcho</i>	shun	<i>šun</i>	yang	<i>jang</i>
jie	<i>tie</i>	mang	<i>mang</i>	pou	<i>pchou</i>	shuo	<i>šuo</i>	yao	<i>jao</i>
jin	<i>tin</i>	mao	<i>mao</i>	pu	<i>pchu</i>	si	<i>s'</i>	ye	<i>jie</i>
jing	<i>ting</i>	mei	<i>mej</i>			song	<i>sung</i>	yi	<i>i</i>
jiong	<i>tiung</i>	men	<i>men</i>	q		sou	<i>sou</i>	yin	<i>jin</i>
jiu	<i>tiou</i>	meng	<i>meng</i>	qi	<i>čchi</i>	su	<i>su</i>	ying	<i>jing</i>
ju	<i>tü</i>	mi	<i>mi</i>	qia	<i>čchia</i>	suan	<i>suan</i>	yo	<i>jo</i>
juan	<i>tüan</i>	mian	<i>mien</i>	qian	<i>čchien</i>	sui	<i>suej</i>	yong	<i>jung</i>
jue	<i>tüe</i>	miao	<i>miao</i>	qiang	<i>čchiang</i>	sun	<i>sun</i>	you	<i>jou</i>
jun	<i>tün</i>	mie	<i>mie</i>	qiao	<i>čchiao</i>	suo	<i>suo</i>	yu	<i>jü</i>
		min	<i>min</i>	qie	<i>čchie</i>			yuan	<i>jüan</i>
k		ming	<i>ming</i>	qin	<i>čchin</i>	t		yue	<i>jüe</i>
ka	<i>kcha</i>	miu	<i>miou</i>	qing	<i>čching</i>	ta	<i>tcha</i>	yun	<i>jün</i>
kai	<i>kchaj</i>	mo	<i>mo</i>	qiong	<i>čchiung</i>	tai	<i>tchaj</i>		
kan	<i>kchan</i>	mou	<i>mou</i>	qiu	<i>čchiou</i>	tan	<i>tchan</i>		
kang	<i>kchang</i>	mu	<i>mu</i>	qu	<i>čchü</i>	tang	<i>tchang</i>	z	
kao	<i>kchao</i>			quan	<i>čchüan</i>	tao	<i>tchao</i>	za	<i>ca</i>
ke	<i>kche</i>	n		que	<i>čchüe</i>	te	<i>tche</i>	zai	<i>caj</i>
kei	<i>kchej</i>	na	<i>na</i>	qun	<i>čchün</i>	tei	<i>tchej</i>	zan	<i>can</i>
ken	<i>kchen</i>	nai	<i>naj</i>			teng	<i>tcheng</i>	zang	<i>cang</i>
keng	<i>kcheng</i>	nan	<i>nan</i>	r		ti	<i>tchi</i>	zao	<i>cao</i>
kong	<i>kchung</i>	nang	<i>nang</i>	ran	<i>žan</i>	tian	<i>tchien</i>	ze	<i>ce</i>
kou	<i>kchou</i>	nao	<i>nao</i>	rang	<i>žang</i>	tiao	<i>tchiao</i>	zei	<i>cej</i>
ku	<i>kchu</i>	ne	<i>ne</i>	rao	<i>žao</i>	tie	<i>tchie</i>	zen	<i>cen</i>
kua	<i>kchua</i>	nei	<i>nej</i>	re	<i>že</i>	ting	<i>tching</i>	zeng	<i>ceng</i>
kuai	<i>kchuj</i>	nen	<i>nen</i>	ren	<i>žen</i>	tong	<i>tchung</i>	zha	<i>ča</i>
kuan	<i>kchuan</i>	neng	<i>neng</i>	reng	<i>ženg</i>	tou	<i>tchou</i>	zhai	<i>čaj</i>
kuang	<i>kchuang</i>	ni	<i>ni</i>	ri	<i>ž'</i>	tu	<i>tchu</i>	zhan	<i>čan</i>
kui	<i>kchuej</i>	nian	<i>nien</i>	rong	<i>žung</i>	tuan	<i>tchuan</i>	zhang	<i>čang</i>
kun	<i>kchun</i>	niang	<i>niang</i>	rou	<i>žou</i>	tui	<i>tchuej</i>	zhao	<i>čao</i>
kuo	<i>kchuo</i>	niao	<i>niao</i>	ru	<i>žu</i>	tun	<i>tchun</i>	zhe	<i>če</i>
		nie	<i>nie</i>	rua	<i>žua</i>	tuo	<i>tchuo</i>	zhei	<i>čej</i>
l		nin	<i>nin</i>	ruan	<i>žuan</i>			zhen	<i>čen</i>
la	<i>la</i>	ning	<i>ning</i>	rui	<i>žuej</i>	w		zheng	<i>čeng</i>
lai	<i>laj</i>	niu	<i>niou</i>	run	<i>žun</i>	wa	<i>wa</i>	zhi	<i>č'</i>
lan	<i>lan</i>	nong	<i>nung</i>	ruo	<i>žuo</i>	wai	<i>waj</i>	zhong	<i>čung</i>
lang	<i>lang</i>	nou	<i>nou</i>			wan	<i>wan</i>	zhou	<i>čou</i>
lao	<i>lao</i>	nu	<i>nu</i>	s		wang	<i>wang</i>	zhu	<i>ču</i>
le	<i>le</i>	nü	<i>nü</i>	sa	<i>sa</i>	wei	<i>wej</i>	zhua	<i>čua</i>
lei	<i>lej</i>	nuan	<i>nuan</i>	sai	<i>saj</i>	wen	<i>wen</i>	zhuai	<i>čuaj</i>
leng	<i>leng</i>	nüe	<i>nüe</i>	sán	<i>san</i>	weng	<i>weng</i>	zhuan	<i>čuan</i>
li	<i>li</i>	nun	<i>nun</i>	sang	<i>sang</i>	wo	<i>wo</i>	zhuang	<i>čuang</i>
lia	<i>lia</i>	nuo	<i>nuo</i>	sao	<i>sao</i>	wu	<i>wu</i>	zhui	<i>čuej</i>
lian	<i>lien</i>			se	<i>se</i>			zhun	<i>čun</i>
liang	<i>liang</i>	o		sen	<i>sen</i>	x		zhuo	<i>čuo</i>
liao	<i>liao</i>	o	<i>o</i>	seng	<i>seng</i>	xi	<i>si</i>	zi	<i>c'</i>
lie	<i>lie</i>	ou	<i>ou</i>	sha	<i>ša</i>	xia	<i>sia</i>	zong	<i>cung</i>
lin	<i>lin</i>			shai	<i>šaj</i>	xian	<i>sien</i>	zou	<i>cou</i>
ling	<i>ling</i>	p		shan	<i>šan</i>	xiang	<i>siang</i>	zu	<i>cu</i>
liu	<i>liou</i>	pa	<i>pcha</i>	shang	<i>šang</i>	xiao	<i>siao</i>	zuan	<i>cuan</i>
lo	<i>lo</i>	pai	<i>pchaj</i>	shao	<i>šao</i>	xie	<i>sie</i>	zui	<i>cuej</i>
long	<i>lung</i>	pan	<i>pchan</i>	she	<i>še</i>	xin	<i>sin</i>	zun	<i>cun</i>
lou	<i>lou</i>	pang	<i>pchang</i>	shei	<i>šej</i>	xing	<i>sing</i>	zuo	<i>cuo</i>
lu	<i>lu</i>	pao	<i>pchao</i>	shen	<i>šen</i>	xiong	<i>siung</i>		

前言

早在前捷克斯洛伐克共和国时期，捷克斯洛伐克科学院东方研究所（Orientální ústav Akademie věd ČSR）就产生了编写现代汉语教学教材的设想。按照该设想，所编教材应不但适合大学生使用，而且业余学习汉语者也可使用。这个设想最初是由东方研究所所长、帕拉斯基大学（Univerzita Palackého）及查理大学（Univerzita Karlova）教授雅·普鲁塞克（Jaroslav Průšek）提出的，后来也是在他的积极倡导下才得以实现的。这就是一九六七年在布拉格（Praha）出版的两册语言教材——《汉语》（Úvod do hovorové čínštiny），普鲁塞克先生是该书的科学编辑。《汉语》是由奥·史瓦尔尼（Oldřich Švarný）、雅·卡洛斯考娃（Jarmila Kalousková）、约·巴杜塞克（Josef Bartůšek）、张景瑜（Zhang Jingyu Rotterová）等编写的，另外还有一些母语为汉语的人也参加了编写。

设想的最后部分是编写《现代汉语常用语素汇编》（Učební slovník jazyka čínského），该书目的是想要更深入、更广泛地说明两千常用汉字语素的语法功能特征。此书四册，1998-2000年间已在奥罗莫茨（Olomouc）市帕拉斯基大学出版社（Vydavatelství Univerzity Palackého）出版了。全书例句都录在三十九盘磁带（三碟CD）上，作为该书的附加资料。

《汉语》的出版早在三十年以前，此后，形势的发展对教材编写提出了许多新的要求，所以我们在原来的基础上，编写了这套新的教材——《现代汉语》（Úvod do studia hovorové čínštiny）和《现代汉语练习句子》（Hovorová čínština v příkladech）。这两部教材还带有一套十盒的录音磁带（每盒九十分钟），二者配合使用，关系密切。这些磁带是对该书“汉语语法”（Základní kurs gramatiky hovorové čínštiny）部分六十四个小节的丰富和补充。磁带上的例子的拼音、汉字、注释与翻译也同时是《现代汉语练习句子》一书的重要内容。

《现代汉语》是奥·史瓦尔尼与吴大伟（David Uher）合作编写的。哈·特日斯格娃（Hana Trísková）整理了《现代汉语》一书后附设的语法条目目录。磁带大部分是奥·史瓦尔尼和唐云凌（Tang Yunling Rusková）制作的，小部分来自原《汉语》课本。

我们对所有帮助过我们和给我们提出过改进意见的人表示热烈的感谢。我们特别感谢查理大学远东研究所（Ústav Dálného východu FF UK Praha）的奥·格拉尔（Oldřich Král）教授、罗然（Olga Lomová）副教授与戴维（David Schnal）先生，帕拉斯基大学哲学院的罗马语系系主任伊·奇尔尼（Jiří Černý）教授以及南京师范大学国际文化教育学院汉语教师朱敏女士等。欢迎大家提出宝贵意见。来函请寄：David Uher, KDv FF UP Wurmova 7, 771 80 Olomouc, CZECH REPUBLIC.

编者

二零零零年十二月于奥罗莫茨

ROZVRŽENÍ UČEBNÍ LÁTKY V ÚSHČ

(s poukazy na doplňující pasáže v HČP)

Učební látka ÚSHČ je rozvržena do tří částí takto:

- I. Všeobecná charakteristika čínštiny
- II. Základní kurs gramatiky hovorové čínštiny
- III. Přílohy

Část I podává základní informace o čínštině, o jejím historickém vývoji a o vzniku a vývoji čínského znakového písma (technice psaní znaků a analýze znaků na radikály a fonetika je věnována pozornost v HČP III, str. 3-122). Tato část obsahuje rovněž kapitolu o fonetické a prozodické charakteristice čínštiny (zkráceně Fchč; doplňující informace o artikulaci hlásek v čínštině jsou obsaženy v HČP III, str. 62-81).

Část II tvoří Základní kurs gramatiky hovorové čínštiny. Základní kurs je rozvržen do 64 paragrafů popisujících základní jevy čínské gramatiky v kontrastivním srovnání s gramatikou češtiny. Tento kurs je doplněn Výklady lexikálními a fonetickými, rozvrženými do 17 oddílů. Exemplifikační větné doklady k pojednávaným gramatickým tématům Základního kursu jsou rozhojněny řadou dalších vět a krátkých dialogů, jež byly nahrány na 10 kazetách Magnetofonového kursu ÚSHČ. Doklady Magnetofonového kursu jsou uspořádány do 259 oddílů, označovaných čínským výrazem „yindai“ (v transkripci *pchin-jin*, zkráceně YD; přibližný překlad „zvukový záznam na pásece“) s příslušným pořadovým číslem, jak jsou za sebou nahrány na kazetách. Koordinace těchto oddílů YD s výklady jednotlivých paragrafů Základního kursu gramatiky je provedena přepisováním YD1, YD2 atd. až YD259 na příslušné místo po stranách textu Základního kursu. (Transkripce vět nahraných na Magnetofonovém kursu v transkripci *pchin-jin*, jejich přepis ve znacích, nová slova a poznámky k těmto větám i jejich překlad jsou právě hlavním obsahem učebnice HČP. Stručnou typologickou charakteristiku čínštiny, která je celkovým přehledem čínské gramatiky najde čtenář rovněž v HČP III, str. 85-154).

Paragrafy vlastního výkladu o jevech čínské gramatiky Základního kursu jsou uvedeny Poznámkou o gramatické terminologii v ÚSHČ, v učebnici HČP a Učebním slovníku, dále Objasněním použití fonetické transkripce čínštiny v ÚSHČ a transkripce *pchin-jin* v učebnici HČP, Seznamem 22 doplňkových oddílů YD nahraných v Magnetofonovém kursu, Seznamem 45 vět náhodně vybraných z dokladů v §§ Základního kursu, přepsaných v rukopisných znacích, ve znacích tištěných (zjednodušených i nezjednodušených) a v transkripci *pchin-jin* a konečně Popisem rozložení učebního materiálu na kazetách Magnetofonového kursu.

Část III představuje Přílohy, do nichž byly zahrnuty některé důležité čínské reálie, týkající se především příbuzenských jmen, jmen zeměpisných, a podávající úplný přehled názvů údobí čínských dějin a seznam tzv. nebeských kmenů a pozemských větví.

Srovnávací tabulky fonetického přepisu učebnice ÚSHČ s transkripcí *pchin-jin* a transkripce *pchin-jin* s českou standardní transkripcí čínštiny najde čtenář na str. 6-7 a 8-9.

ČINŠTINA – JAZYK NÁRODA CHAN

V Čínské lidové republice žije mnoho národů a národností. Národem s nejdélsí a nejbohatší kulturní tradicí a zároveň národem, k němuž patří asi devět desetin obyvatelstva Číny, je národ *Chan*, tj. Číňané v užším smyslu slova. Studium jejich jazyka – čínštině – je určena tato kniha.

Podobně jako rozeznáváme češtinu starou a novou a v nich pak opět češtinu spisovnou, obecnou a rozmanité dialekty, jsou různé rozdíly i v čínštině; jazykové problémy v ní jsou ovšem složitější než v češtině.

Čínský národ měl velký kulturní vliv na sousední národy, a to se projevilo také na jejich jazycích s čínštinou případně i nepřibuzných. To platí obzvláště o korejštině, japonštině a vietnamštině, které mají velké množství slov a frázi přejatých z čínštiny. Je to pochopitelné, uvážíme-li, že svého času, dokud v těch zemích nebyly vynalezeny vlastní systémy písma, tam byla spisovným jazykem klasická čínština psaná znaky. Čínskými znaky se píše doposud japonština (jsou v ní doplňovány národními slabičnými abecedami katakanou a hiraganou); korejština se píše vlastním národním písmem, které je někdy doplňováno čínskými znaky; vietnamština se dnes píše latinkou, dříve se však také psala čínskými znaky (ovšem kromě čínských znaků se psala i znaky vytvořenými od Vietnamců, tak zvanými „annamskými znaky“).

HISTORICKÝ VÝVOJ ČINŠTINY

U čínštiny máme jedinečnou příležitost sledovat vývoj jazyka po dobu delší než 3 000 let. Vývoj čínštiny, zejména po stránce fonetické, je však poněkud zastřen hlavně tou okolností, že čínština byla a je doposud psána znakovým písmem, které zachycuje fonetické znění slov jen velmi nedokonale. Fonetické změny během vývoje se v tomto písmu prakticky vůbec neodrážejí. Společnému úsilí badatelů – čínských i evropských – se nicméně podařilo zcela bezpečně a přesně stanovit výslovnost čínštiny kolem roku 600 (mluvíme o výslovnosti střední čínštiny) a v hrubých rysech rekonstruovat i starou výslovnost (tj. výslovnost prvé poloviny I. tisíciletí př. n. l.).

Výslovnost střední čínštiny byla zjištěna především na základě znamenitého slovníku, či lépe rýmovníku *Čchie-jün* 切韻¹⁾, zachycujícího pravděpodobně výslovnost tehdejšího hlavního města *Čchang-anu* (nynější *Sí-an*, hlavní město provincie *Šen-si*), dále na základě studia výslovnosti tehdejších čínských výpůjček v korejštině a japonštině, na základě indických výpůjček v čínštině a konečně na základě studia moderních čínských dialektů.

Výslovnost staré čínštiny byla rekonstruována jednak na základě fonetických prvků ve znakovém písmu, jednak na základě rýmů nejstarší čínské básnické sbírky *Š'-ting* 詩經 („Kniha písní“). Při rekonstrukci staré výslovnosti však zůstává řada problémů doposud ne zcela vyjasněných nebo i sporných.

¹⁾ Byl sestaven a vydán roku 601 kolektivem čínských učenců, který vedl *Lu Fa-jen*. Výslovnost je v něm nepřímo zachycena metodou *fan-čhie* 反切 (výslovnost neznámého znaku je stanovena výslovností jiných 2 znaků předpokládaných jako známé).

Pokud budeme v následujících výkladech uvádět doklady staré výslovnosti, budeme tak činit na základě díla Bernharda Karlgrena *Grammata Serica* (Stockholm 1940) a doklady této výslovnosti budeme před uváděným zněním opatřovat hvězdičkou.

Vzhledem ke změnám ve vývoji čínštiny po stránce fonetické, lexikální i gramatické rozeznáváme podle profesora *Wang Liho*²⁾:

I. starou čínštinu (*šang-ku š'-čchi-t chan-jü* 上古时期的汉语), asi od poloviny II. tisíciletí př. n. l. do 3.-4. stol. n. l.

II. střední čínštinu (*čung-ku š'-čchi-t chan-jü* 中古时期的汉语), od 4. stol. do 12.-13. stol.

III. novou čínštinu (*tín-taj chan-jü* 近代汉语) od 13. do 19. stol.

IV. současnou čínštinu (*sien-taj chan-jü* 现代汉语) od Májového hnutí roku 1919 do naší doby.

I. Stará čínština

Stará čínština se v první řadě vyznačovala jednoslabičností slov. Struktura slabiky byla arci značně složitá. Podle B. Karlgrena předpokládáme pro období asi 800—600 př. n. l. přes 30 iniciál (tj. jednoduchých souhlásek začínajících slabiku)³⁾; finál (tj. celého zbytku slabiky, který zbývá po odtržení začáteční souhlásky) napočítáváme přes 200. Zdá se však, že tato jednoslabičnost je teprve výsledkem dlouhého vývoje.

Slova byla neměnná; jsou tu však určité náznaky dřívější flexe a tvoření slov od společného základu.

Tak např. čínské znaky často označovaly skupiny slov výslovností i významem velmi blízkých, tedy etymologicky příbuzných. Uvedeme si příklady některých znaků, které až do dnešního dne označují dvě slova — dnes ovšem často již jen nesamostatné morfémy — etymologicky původně příbuzná:

好 : /χ^häu/ dobrý; /χ^häu/ milovati

中 : /č^hüŋ/ střed; /č^hüŋ/ stříti se, zasáhnouti

磨 : /mó/ mlít; /mò/ mlýnský kámen

数 : /š^hü/ počítati; /š^hü/ číslo

重 : /č^húŋ/ vrstvit; /č^hüŋ/ těžký

弹 : /tän/ náboj; /t^hán/ střílet (z kuše, praku; dnes zastaralé)

长 : /č^háŋ/ dlouhý; /č^háŋ/ růsti

降 : /či^hän/ (< *k^hŋg) padati; /ši^hán/ (< *g^hŋg) vzdáti se

恶 : /è/ (< *^häk) zlý; /wù/ (< *^häg) nenáviděti.

Zákonitosti fonetických alternací ve vztahu k obměnám významu však už nelze přesně stanovit ani pro starou dobu.

V tomto jazyce, v němž přirozeně i hranice mezi jednotlivými druhy slov

²⁾ Wang Li 王力: *Chan-jü-š' kao* 汉语史稿, první díl str. 35, Peking 1957.

³⁾ Pro začátek archaického vývojového období se nadto předpokládá i jistý počet souhláskových skupin na začátku slabiky.

byly méně určité, než je tomu v jazycích flektujících nebo i v dnešní čínštině, měl velmi důležitou úlohu pořádek slov ve větě a velký počet tzv. „prázdných slov“ (*sü c' 虛字*), tj. slov s čistě gramatickými významy.

Vysvětlivky ke Karlgrenovu fonetickému přepisu:

ˆ nad souhláskami závěrovými, např. *ŕ, d'* apod. označuje palatální výslovnost; v téže funkci je ' u souhlásek třených, srov. *š, ž, tš* apod. a u souhlásky *n*;

š, ž označují souhlásky obdobné českým *š, ž*, nebo lépe ruským souhláskám *ш, ж*;

' za souhláskou označuje přidech (aspiraci);

ng označuje velární nosovku;

χ označuje neznělou velární třenou souhlásku a *γ* označuje příslušnou souhlásku znělou;

polozávěrové souhlásky jsou označovány spřežkami, srov. např. *ts, tš, tš' aj*;

á, ô označují zadní *a* a zavřené zadní *o*; *ã* označuje otevřené nenapjaté *o*; *ä* označuje silně přední

a, e otevřené *e*; *v* označuje druh zadního *a*;

˘ označuje polosamohláskovou výslovnost, srov. např. *š, ž, ž'*.

Krátkost samohlásek je označena pomocí ˘, např. *ä, ô*; v téže funkci vystupuje někdy tečka pod samohláskou, např. *ä, ô*.

Tečka před samohláskou označuje „ráz“ (spiritus asper), srov. např. *·ä, ·ô*.

II. Střední čínština

Ve střední čínštině dochází k zjednodušení starých iniciál, a to hlavně tím, že mizí znělé závěrové neaspirované souhlásky.

Rovněž soustava finál je zjednodušena⁴⁾.

Tónový systém vykazuje čtyři tóny: „rovný“ (*pching-šeng 平声*), „stoupající“ (*šang-šeng 上声*), „klesající“ (*čchü-šeng 去声*) a „vcházející“ (*žu-šeng 入声*)⁵⁾.

V důsledku zjednodušování struktury slabiky se zmenšuje počet foneticky rozlišených slabik a tak se řada slov, dříve foneticky rozlišených, stává homofony. Mnohých z těchto slabik (nyní stejně znějících) se však přestává v tom či onom významu užívat jako samostatných jednoslabičných slov; tato druhdy samostatná slova se začínají nutně spojovat s dalšími slabikami a tak dochází současně se zjednodušováním struktury slabiky i ke vzniku „složenin“, tj. dvojslabičných, případně i víceslabičných slov a těsně spojených výrazů. Střední čínština tedy přestává být jazykem jednoslabičným.

Vznikají samozřejmě i nové jevy v oblasti mluvnice⁶⁾.

⁴⁾ Tak např. na konci slabik se vyskytuje už jenom *m, n, ng, p, t, k*, proti starému systému, kdy na konci slabik se podle B. Karlgrena vyskytovaly ještě *b, d, g, r*; kolem r. 600 je všech finál kolem 130 oproti asi 220 finálám v archaické době (opět podle B. Karlgrena).

⁵⁾ Tón „klesající“ vznikl pravděpodobně až v tomto období. Na slabikách zakončených souhláskami *p, t, k* nespočíval distinktivní tón, podle čínské tradice se však i těmto slabikám přisuzuje tzv. „vcházející“ tón (*žu-šeng 入声*); označením „vcházející“ má právě být naznačeno, že slabika je zakončena jednou ze souhlásek *p, t, k*.

⁶⁾ Tak se např. objevují slovesné přípony /l' / 了 a /č' / 着; slova /pèi / 被 se začíná užívat jako gramatického slovece k označení trpného rodu; objevují se tzv. modifikovaná slovesa; číslovky spojené s podstatnými jmény přibírají tzv. numerativy (proti nové čínštině se však ve střední čínštině číslovky s numerativy kladou za podstatné jméno, jak je tomu dodnes v siamštině a laoštině!) aj.

III. Nová čínština

Až do přelomu našeho letopočtu odrážela literatura celkem věrně různé změny, které se daly v jazyce (až na změny fonetické, které znakové písmo samozřejmě zachytit nemůže). Poté však psaný jazyk se začíná čím dále tím více vzdalovat jazyku hovorovému a ke konci I. tisíciletí n. l. nastává v literatuře rozdvojení. Změny v jazyce odráží nadále už jen nově vznikající literatura lidová, která je psána jazykem nazývaným obvykle *paj-chua* 白話 (tj. „řeč hovorová“, lépe řečeno „řeč srozumitelná na poslech“).

V jazyce *paj-chua* jsou psány hlavně různé příběhy, které vypravěči přednášeli lidu na tržištích a v bazarech, různé povídky a dlouhé výpravné zpěvy a balady, později i dramata a romány. Většina děl této literatury je psána severními nářečím; jeden z nejvýznačnějších a nejznamenitějších románů z konce tohoto období (18. stol.) *Sen rudé věže* (*Chung-lou-meng* 紅樓夢, autorem je *Cchao Süe-čchin*) je např. psán (pokud jde o dialogy) přímo pekingským nářečím, jakým mluvily tehdejší úřednické vrstvy.

Všechna ostatní vážná literatura byla nadále psána jazykem „starým“, tj. jazykem napodobujícím staré vzory. Tento literární jazyk nazýváme *wen-jen* 文言, nebo „psaný“ jazyk; „psaný“ proto, že se tímto jazykem toliko psalo, ježto na poslech už byl nesrozumitelný (nezaměňovat s „psaným“, „knižním“ jazykem současnosti, čínsky *šu-mien-jü*).

Kromě krásné literatury, poezie, esejů a pojednání jim byla psána i všechna literatura historická, filosofická a politickoprávní.

V novém období dochází k silné diferenciaci dialektů. Za „vzorný“ dialekt byl však vždy považován dialekt severočínský, lépe řečeno jakýsi druh koiné, založené na nářečích severních, jmenovitě na dialektu hlavního města Pekingu 7).

Ve fonetickém vývoji jazyka tohoto období pozorujeme další pronikavé zjednodušení struktury slabiky. Postupně dochází k vytvoření dnešního systému.

V konsonantickém systému (tj. v systému iniciál) byla zcela odstraněna korelace znělosti 8); staré *nž* dává vznik /ř/, některé slabiky s touto začáteční souhláskou (iniciálou) dávají vznik slabice /ər/. Staré labiální souhlásky *p*, *p'*, *b'* v jistých pozicích (před *-iŋ-*, *-iü-* apod.) splývají v nové souhlásce /f/; *m* v obdobných pozicích mizí. Souhlásky *ts*, *ts'*, *s* a *k*, *k'*, *χ* v postavení před *i*, *ü* se palatalizují a splývají (podle našeho fonetického přepisu) v /č/, /č^h/, /š/ 9).

Rovněž v soustavě finál dochází k pronikavému zjednodušení; mimo jiné mizí zejména koncové *p*, *t*, *k* a koncové *m* spolu s *n* splývají v /n/.

7) Na dialektch severních, po fonetické stránce přímo na dialektu pekingském, je také založen dnešní *pchu-tchung-chua* 普通話, tj. „obecný“ jazyk (přesněji řečeno: *min-cu kung-tchung-jü* 民族共同語, tj. „společný národní jazyk“), dnes obecně užívaný a úředně zaváděný.

8) Tak např. starém období nacházíme iniciály *t*, *t'*, *d*, *d'*, ve středním období jen *t*, *t'*, *d'* a v době nové máme toliko *t*, *t'* (tj. podle přepisu moderní čínštiny běžného v této knize /t/, /t^h/).

9) Tento proces je poměrně nedávný a původní *ts*, *ts'*, *s* a *k*, *k'*, *χ* před *i*, *ü* zůstávají ještě rozlišeny i v některých dialektch severních.

Tónický systém se proti poměrům ve střední čínštině zprvu poněkud zkomplikoval. Náhradou za odstranění všech párových souhlásek znělých, které většinou splynuly s příslušnými souhláskami neznělými, se všechny slabiky, které původně začínaly souhláskou znělou, vyslovovaly v nižší poloze než slabiky začínající souhláskou neznělou. Tak se u všech tónů, i u tzv. tónu „vcházejícího“, vytvořily vyšší a nižší varianty. Později však tyto varianty u jednotlivých tónů opět splynuly v tón jeden (přitom v některých případech došlo i k různým jiným přesunům v tónovém systému), toliko u „rovného“ tónu zůstaly obě varianty rozlišeny. Tak dnešní tzv. první tón v jazyce *pchu-tchung-chua* odpovídá původní horní variantě bývalého rovného tónu, druhý tón odpovídá dolní variantě bývalého rovného tónu, třetí tón (zhruba) odpovídá bývalému stoupajícímu tónu a čtvrtý tón odpovídá přibližně bývalému klesajícímu tónu. Bývalý tzv. vcházející tón odpadnutím koncových *p*, *t*, *k* zmizel a slabiky s původním *p*, *t*, *k* pak byly přiřazeny k slabikám vyslovovaným v některém ze čtyř uvedených tónů. Slabiky s bývalým vcházejícím tónem se často vyslovují ve 2 tónech, aniž je s tím nutně spojena změna významu, případně i jinak ve svém znění kolísají.

Všemi uvedenými procesy tak dochází k dalšímu zjednodušení struktury slabiky: iniciál napočítáme toliko 21, finál 34. Všechny foneticky rozlišených slabik (odhlédneme-li od rozlišující funkce tónů a rozlišení pomocí sufixace /-r/ 儿) napočítáme toliko něco přes 400; všechny slabiky se pak řadí v několik málo zcela jednoduchých typů: souhláska + jednoduchá samohláska, souhláska + vzestupná dvojhhláska, souhláska + sestupná dvojhhláska apod.

V přímé souvislosti s tendencí omezovat počet foneticky rozlišených slabik je snaha vytvářet stále více slov dvojslabičných skládáním slabik kdysi samostatných. V takových dvojslabičných spojeních se některé slabiky často stávají prvky formálními (předponami, příponami apod.), přičemž většinou oslabují nebo i zcela ztrácejí svůj původní tón, stávají se atonickými, nepřízvučnými.

Je však třeba upozornit, že původní jednoslabičnost staré čínštiny se dá zřetelně vystopovat ještě i v novém jazyce; tak i vyslovené formální prvky, jako jsou např. „přípony“ /l³/ 了, /t³/ 着, /ko/ 可 apod. jsou přesto vždy samostatnými slabikami; spojení takových formálních prvků s předcházejícím plnovýznamovým výrazem (ať už jednoslabičným, nebo složeným z více slabik) je daleko volnější než v běžných evropských jazycích spojení kořene s předponou či příponou nebo kmene s koncovkou. V mnohých případech je ještě možno vystopovat sémantickou souvislost těchto formálních prvků s plnovýznamovými slovy, z nichž se tyto formální prvky vyvinuly a jež i nadále jako plnovýznamová slova v jazyce existují.

Než pohovoříme o současné čínštině, podáme ještě stručný přehled dnešních čínských dialektů.

Moderní dialekty čínštiny dělíme zpravidla na dialekty severní (jimiž se však mluví i v západních a jihozápadních oblastech Číny, obývaných příslušníky národa *Chan*) a na dialekty jižní (přesněji jihovýchodní).

Dialekty severní, jimiž mluví více než polovina příslušníků národa *Chan*, představují kompaktní skupinu dialektů s poměrně zjednodušenou fonetickou soustavou, se společným základním slovníkem, společným systémem osobních, ukazovacích a tázacích zájmen apod., takže mluvčí těchto dialektů se mohou mezi sebou dorozumět. Uvnitř této skupiny rozeznáváme dialekty severní v užším smyslu slova (poříčí Žluté řeky a Severovýchod Číny), dialekty jihozápadní (provincie *S'-čhuan*, *Kuej-čou*, část provincie *Chu-pej*) a menší skupiny dialektů na dolním toku řeky *Jang-c'-tiang* (např. Nanking).

Skupina dialektů jižních, která zejména po fonetické stránce je daleko bližší střední čínštině než skupina dialektů severních, není ani zdaleka tak jednodušší. Mluvčí těchto dialektů se nejen nemohou domluvit s mluvčími dialektů severních, ale nerozumějí si ani mezi sebou. Skupina jižních dialektů se rozpadá na dialekty *Jüe* 粵 (provincie *Kuang-tung*), *Hakka* (severočínsky *kche-*

-tia 客家, roztroušeně po celém Jihovýchodě, hlavně pak v provincii *Tiang-ni*), *Min* 閩 (provincie *Fu-tien* a ostrovy *Tchaj-wan*, *Chaj-nan*), *Wu* 吳 (dolní tok a ústí *Jang-c'-tiangu*), *Siang* 湘 (provincie *Chu-nan*). Některé nejdůležitější charakteristiky těchto dialektů po fonetické stránce: koncové *m*, *p*, *t*, *k* zachovaly dialekty *Jue*, *Min* a *Hakka*. Dialekty *Min* jsou i jinak starobylé, např. místo iniciály *f*/ ostatních dialektů jsou v nich zachovány původní souhlásky *p*, *p'*, *ba* i archaické *t*, *t'* v některých postaveních, kde všechny ostatní dialekty mají palatalizované souhlásky. V dialektech *Wu* a *Siang* jsou zachovány staré znělé aspirované souhlásky *b'*, *d'*, *g'*, *dz'*. Tónové systémy ve všech těchto dialektech jsou složitější než v dialektech severních.

Pro praktický styk s Čiňany jsou důležité zejména dva jevy, s nimiž se setkáváme v mnoha dialektech (a to jak jižních, tak i severních) a které většinou prozrazují mluvčí, i když mluví jazykem *pchu-tchung-chua*: dvojice souhlásek *|c|* a *|č|*, *|c^h|* a *|č^h|*, *|s|* a *|š|*, které jsou v *pchu-tchung-chua* přesně rozlišeny, splývají vždy v souhlásce jediné, která se ve většině případů realizuje jako *|c|*, respekt. *|c^h|* nebo *|s|*, (tak např. slabiky *|san|* a *|šan|* se nerozlišují a vyslovuje se *|san|*), a dále v řadě dialektů souhlásky *|n|* a *|l|* rovněž splývají v souhlásce jediné (nejčastěji *|n|*, v některých dialektech též nasalizované *|l|*). Nakonec stojí za povšimnutí, že v mnoha dialektech iniciála *|ř|* byla nahrazena polosamohláskovým elementem *|j|*, v jiných naopak zůstala zachována nosovka.

IV. Současná čínština

Májové hnutí roku 1919 je v historii vývoje čínského jazyka významným mezníkem. Tímto hnutím byl hovorový jazyk uveden do všech druhů literatury.

Hovorový jazyk prodělával a prodělává jakožto nový spisovný jazyk prudký vývoj. Ve velkém počtu vznikají nová víceslabičná slova (čínština je jedním z mála moderních kulturních jazyků, který se téměř obejde bez přejímání tzv. mezinárodních slov), uplatňuje se vliv evropských jazyků apod.

Zavedením hovorového jazyka do veškeré literatury nebyly ovšem ani zdaleka vyřešeny všechny jazykové problémy. Již výše jsme uvedli, že základem národního čínského jazyka (tzv. *pchu-tchung-chua*¹⁰) co do výslovnosti je nářečí pekingské, po stránce gramatické a lexikální jsou to nářečí severní (slovní zásoba se ovšem významně obohacuje přejímáním slov i z jiných nářečí, dále z jazyka *wen-jen* a tvořením kalků, tj. překladů podle cizích mezinárodně užívaných slov). V *pchu-tchung-chua* rozlišujeme určité varianty jako je: *kchou-jü* 口語 „hovorový jazyk“ (přesněji „ústní“ jazyk), *šu-mien-jü* 書面語 „knižní“ jazyk¹¹),

¹⁰) Dříve za Čínské republiky (1911–1949) byl pro tento jazyk běžný název *kuo-jü* 國語 (tj. asi „státní jazyk“), za cisařské Číny do roku 1911 se užívalo názvu *kuan-chua* 官話 (tj. „mandarinský“ jazyk).

Dnešní termíny *pchu-tchung-chua* „obecný jazyk“, *min-cu kung-tchung-jü* „národní společný jazyk“ vyjadřují skutečnost, že tento jazyk je uznáván jako společný jazyk národa, i když všichni mluvčí různých dialektů jím zatím mluvit nedovedou. Pro současné jazykové poměry v Číně je velmi příznačná právě snaha odstranit tento stav; důležitou úlohu při šíření severní pekingské výslovnosti jazyka *pchu-tchung-chua* i v jižních krajích má rozhlas, divadlo, škola, schůze apod.

¹¹) I když se dnes už nepíše starým „psaným“ neboli „klasickým“ jazykem (tj. jazykem *wen-jen*), je rozdíl mezi jazykem používaným v skutečném hovorů a jazykem používaným v psaných textech ještě dosti značný, zpravidla daleko větší než např. mezi obecnou a spisovnou češtinou. V psaných textech se běžně objevují výrazy, obraty a vazby v ústním hovorovém jazyce málo používané (pokud je jich v hovorů používáno, tedy je to hlavně v řeči inteligence), v jistých případech v ústním jazyce vůbec nemožné. Je nesporné, že tento stav je do jisté míry způsoben samou podstatou znako-

tchu-chua 土話, též *tchu-jü* 土話 „místní“ jazyk¹²⁾ aj: Přesné rozlišení uvedených variant nebývá vždy docela snadné, v četných případech zatím vůbec nemožné.

V naší učebnici tedy chceme seznámit čtenáře s čínským národním společným jazykem se zvláštním zřetelem k jeho hovorové variantě, příležitostně a s příslušnými poznámkami budeme pak uvádět i ostatní jeho varianty.

vého písma. Na druhé straně nelze ovšem zapomínat, že právě psaný jazyk je také jedním z důležitých pramenů obohacování ústního jazyka hovorového a tak jazykové poměry v tomto směru jsou v čínštině zatím velmi složité.

¹²⁾ Každé větší město, oblast apod. má takový svůj „místní“ jazyk; spadají do něho prvky argotické i prvky nářeční apod. Názvy „místní“ jazyk (*tchu-chua*) a dialekt (*fang-jen* 方言) se tak v jistém smyslu překrývají a jejich rozlišení není vždy zcela jasné.

ČÍNSKÉ PÍSMO

VÝVOJ ZNAKŮ PO VNĚJŠÍ STRÁNCE

Nejstarší dochované značky či znaky čínského písma nalézáme vyryté jednak na kovových (nejčastěji bronzových) nádobách, zvonech apod., jednak na kostech (nejčastěji na želvích krunýřích)¹⁾. Pro studium znaků a jejich vývoje po všech stránkách mají největší význam nápisy na nejstarších kovových nádobách (*tin-wen* 金文) z II. a I. tisíciletí př. n. l., zejména však nápisy na kostech (*tia-ku-wen* 甲骨文), které vesměs pocházejí z období dynastie Šang (1766 až 1122 př. n. l.)²⁾.

Již od nejstarších dob se pro běžné účely psalo pravděpodobně také na dřevěných či bambusových destičkách (rydlem nebo písátkem, namáčeným v nějakém černidle), později též na hedvábí. Tyto nápisy se nám však vzhledem k porušitelnosti materiálu zachovaly až z doby pozdější.

Jeden znak mívá často několik různých variant podle místa a doby, popř. i podle písařů. Průběhem I. tisíciletí př. n. l. dochází k několika pokusům o sjednocení písma. Velmi důležitý je pokus, k němuž došlo za císaře Čchin Š'-*chuang-tiho* (221–210 př. n. l.), významného sjednotitele Číny. Toto nové písmo, tzv. „malá pečeť“ (*siao-čuan* 小篆), bylo nejenom sjednocením písma po stránce vnější, ale znamenalo v mnoha případech též pronikavý zásah do vnitřní struktury znaků.

Tab. č. 1. Ukázka vývoje vnějších tvarů znaků čínského písma od nejstarších dob do „malé pečeti“. V sloupci I jsou tvary znaků na kostech, II tvary na bronzech, III tvary malé pečeti, IV dnešní tvary. Ve vodorovných řádcích:

I II III IV

出 出 出 出

/čhū/ 出 vycházet. Znak je původně schematickým zobrazením „nohy“ (chodítko s prsty); význam zakřivené čáry pod touto „nohou“ je nejistý.

衣 衣 衣 衣

/jī/ 衣 oděv. Znak je původně zobrazením šatu (nahore rukávy, dole záhyby spodního šatu).

¹⁾ Nejstarší tvary znaků, jak je nacházíme na kostech a na bronzových nádobách, uvádíme podle B. Karlgrenova citovaného díla *Grammata Serica*. V celé učebnici používáme zjednodušených znaků podle stavu reformy k 1. lednu 1964; původních znaků složitých používáme pouze na několika místech, kde toho vyžadují zvláštní zřetele výkladu.

²⁾ Nápisy na kostech jsou známy teprve poměrně krátkou dobu. První z nich byly objeveny r. 1899 v provincii Che-nanu právě na místech, kde se předpokládá, že bylo sídlo dynastie Šang. Obsahem těchto nápisů jsou většinou prosby o věštby a odpovědi na tyto dotazy.

Nápisy na bronzích jsou podobného obsahu (jde nejčastěji o dedikační nápisy na rituálních nádobách apod.).

/měi/ 美 krásný. Znak je původně složen ze dvou částí; nahoře je 羊: schematické zobrazení ovce (kozy), dole je 大: symbol pro pojem „veliký“ (zobrazení stojícího široce rozkročeného muže); „veliká ovce (koza)“ tedy zde symbolizuje pojem „krásný“.

/šuěi/ 水 voda. Znak je původně schematickým zobrazením vodního proudu.

/čí/ 齐 rovný (někomu), rovnoměrný, pravidelný. Znak je původně zobrazením jehlic do vlasů udané ženy; je možný tento výklad: udaná žena je „rovna“ svému muži. (Dnes používaný zjednodušený tvar znaku 齊 je 齐.)

Revoluci v utváření vnější podoby znaků a zároveň zakončení vývoje znaků po stránce vnější znamenalo rozšíření štětce za dynastie Chan (206 př. n. l. až 220 n. l.)³⁾. Brzy došlo ke kodifikaci znaků psaných štětcem, k vytvoření tzv. „úředního písma“ *li-šu* 隸书. Pouhou jeho úpravou je tzv. *kchaj-šu* 楷书 „vzorné písmo“, vytvořené za dynastie Chan a užívané doposud.

V rukopisech při rychlém psaní se ovšem projevuje snaha psát znaky co „nejekonomičtější“, často se několik tahů spojuje v tah jeden nebo i celý dosti složitý znak se píše jedním tahem. Toto tzv. „trávnové“ písmo (*cchao-šu* 草书) nebývá vždy snadno čitelné.

Dnes je i v Číně nejběžnějším psacím prostředkem tužka a pero; technika psaní perem a tužkou je ovšem zcela jiná než technika psaní štětcem a tak znaky v rukopisech různých pisatelů bývají v podrobnostech různě přizpůsobovány nové technice psaní.

VZNIK A VÝVOJ VNITŘNÍ STRUKTURY ZNAKŮ ČÍNSKÉHO PÍSMÁ

Nejstarší bezpečně datované nápisy na kostech a bronzích pocházejí z II. tisíciletí př. n. l. Forma tohoto písma je už značně vyspělá (značky jsou po většině už silně schematické) a fonetizace písma je rovněž značně pokročilá.

Řada významných charakteristik tohoto písma se dá vysvětlit toliko charakterem čínského jazyka, a proto soudíme, že tu máme co dělat s písmem původním. Jako v každém jiném původním písmu je i zde původ jednotlivých značek především piktografický (tj. obrázkový). Přes silnou schematizaci je možno velkou řadu značek opravdu identifikovat jako zobrazení nejrůznějších předmětů a tvorů, člověka v různých pozicích a činnostech, údů lidského těla apod. Často ovšem můžeme rozpoznat piktografický původ značky už jen díky tomu, že víme, jaké slovo označuje, u mnohých značek pak nelze ani dohadem stanovit, co asi původně zobrazovaly.

Už na nejstarších nápisech je řada značek vytvořena skládáním dvou i více elementů v tvar jediný. U těchto složených značek pozorujeme snahu

³⁾ Štětce byl vynalezen ovšem daleko dříve; podle tradic je jeho vynálezcem Meng Tchien (+210 př. n. l.), generál Čchin Š'-chuang-tiho.

zmenšovat, stlačovat a graficky rozmanitě upravovat jednotlivé složky tak, aby jako celek byly přibližně stejné velikosti jako značky „jednoduché“, nesložené. Tyto jednotky čínského písma, ať již jednoduché či skládané, nazýváme znaky.

Co označovaly tyto jednotky písma čili znaky? Byly vždy označením jednoho samostatného slova; máme tedy co činit s písmem vysloveně logografickým⁴⁾.

Je ovšem třeba mít na paměti, že v archaické době byla slova převážně zároveň vždy jednoslabičná. Lze tedy pokládat čínské písmo už od počátků za písmo v jistém smyslu slabičné. Na druhé straně právě jednoslabičnost a neměnnost slov vtiskly čínskému písmu tak vyhraněný logografický charakter.

Během pozdějšího vývoje, kdy vznikají slova víceslabičná, ztrácí písmo samozřejmě svůj vyhraněný logografický charakter; avšak důležitá charakteristika, že totiž znak označuje vždy pouze jedinou slabiku (jež bývá často také samostatným slovem), zůstává čínskému písmu zachována dodnes (až na jednu významnou výjimku: viz dále o sufixaci /-r/ 儿).

Často bývá čínské písmo charakterizováno jako písmo ideografické, tj. jako písmo označující pojmy, idey. Znamenalo by to, že různé výrazy pro týž pojem (tj. synonyma) se píšou stejně; nic takového však v čínštině neexistuje⁵⁾. (To, že v systému japonského písma se zpravidla užívá jednoho čínského znaku pro slovo původu čínského a zároveň pro několik slov japonských, označujících týž pojem, se netýká vlastní čínštiny.)

Často ovšem bylo jednotlivých znaků užíváno i pro označení několika slov, foneticky i významově spřízněných, tj. slov etymologicky příbuzných. V takovém případě bylo nutno rozhodnout z kontextu, pro které z možných slov bylo znaku konkrétně použito⁶⁾.

Přikročíme nyní k otázce, jaká slova označovaly konkrétně jednotlivé znaky. Je nasnadě, že znaky, jež jsou zobrazením různých předmětů, tvorů apod., označují především slova, jež jsou pojmenováním těchto předmětů, tvorů apod. Podle čínské terminologie jsou to znaky *siang-sing* 象形, tj. obrázkové znaky v užším slova smyslu. Mezi těmito znaky jsou zvláště zajímavé ty, které nás mohou poučit o životě a kulturní i hmotné úrovni obyvatel Číny archaické doby.

Menší počet tvoří znaky, které jsou symbolickým označením pro slova víceméně abstraktního významu. Podle čínské terminologie se nazývají č'-š' 指事.

Tab. č. 2. Příklady znaků typu *siang-sing* (znaků „obrázkových“) a typu č'-š' (znaků „symbolických“). V jednotlivých řádcích jsou uvedeny nejprve znaky, jak je nacházíme na kostech, poté znaky na bronzích z doby dynastie

⁴⁾ Srov. řecké logos „slovo“ a grafó „píší“.

⁵⁾ Jen zcela výjimečně bylo znaku použito pro slova významově blízká, foneticky a etymologicky však zcela rozdílná; srov. např. znak 女 (na kostech 𠤎), který v nejstarší době byl označením slov *njo (> /nŷ/) „žena“ a *mæg (> /mũ/) „matka“. Avšak velmi brzy nastává diferenciacie a znaku 女 se nadále užívá jen pro slovo *njo „žena“, kdežto pro slovo *mæg „matka“ se užívá modifikovaného znaku 𠤎 (dnes 母); dva body vyznačují prsy.

⁶⁾ Na straně 13 jsme už uvedli několik příkladů, kdy až do dnešního dne označuje jediný znak dvě slova, případně morfémy, etymologicky spřízněné.

Čou (1122 až 247 př. n. l.) – vždy jde samozřejmě o jednu z možných variant –, v závorce pak dnešní podoba.

 羊 (羊)

羊 /ján/ ovce

 豕 (豕)

豕 /šĩ/ prase (u tohoto znaku i u řady jiných pozorujeme otočení o 90° a uvedení znaku do „svislé“ polohy)

 牛 (牛)

牛 /nióu/ vůl (už velmi schematické)

 象 (象)

象 /šižŋ/ slon

 木 (木)

木 /mù/ dřevo (zobrazení stromu s větvemi a kořeny)

 門 (門)

門 /mén/ dveře

 人 (人)

人 /řén/ člověk (již velmi schematické)

 矢 (矢)

矢 /šĩ/ šíp

 壺 (壺)

壺 /xú/ džbán

 天 (天)

天 /t^hiān/ nebe (antropomorfní zobrazení božstva), původně postava s vyznačením temene hlavy)

 下 (下)

下 /šià/ dole (symbol)

 馬 (馬)

馬 /mǎ/ kůň

 禾 (禾)

禾 /xé/ obilnina

 月 (月)

月 /jyè/ luna

目 (目)

目 /mù/ oko

京 (京)

京 /cīng/ hlavní město (zobrazení vysoké budovy)

女 (女)

女 /nǚ/ žena (zobrazení klečící postavy s rukama zkříženými přes prsa)

小 (小)

小 /xiǎo/ malý (symbol).

Další skupinu tvoří znaky složené ze dvou nebo i více komponentů; význam znaku bývá povětšinou abstraktní, přičemž pojmy naznačované jednotlivými komponenty znaku jsou v jistém logickém vztahu k významu znaku jako celku. Jsou to tzv. *chuej-i* 会意. (Znaky tohoto typu je třeba odlišovat od jiné skupiny „složených“ znaků, které jsou však tvořeny podle fonetického principu *sing-seng* 形声; viz dále!). I v této skupině pomáhají mnohé znaky významně při osvětlování kulturní historie doby, v níž vznikly.

Tab. č. 3. Příklady znaků typu *chuej-i* (znaků složených podle logického principu). Pořad znaků v jednotlivých řádcích je stejný jako v tab. č. 2. Význam znaků:

涉 (涉)

涉 /shè/ brodit se (krok + voda)

明 (明)

明 /míng/ jasný (slunce + měsíc)

好 (好)

好 /hǎo/ milovati (žena + dítě)

旅 (旅)

旅 /lǚ/ oddíl vojska (dva, tj. velký počet lidí pod praporem)

典 (典)

典 /diǎn/ kodex (svazek popsaných destiček na podstavci)

血 (血)

血 /xiě/ krev (obsah rituální nádoby)

婦 (婦)

婦 /fù/ vdaná žena (žena + košile)

		步 /pù/ krok (zobrazení dvou stop nohy)
		立 /lì/ státí (postava člověka stojícího rozkročmo na pevném podkladu)
		牧 /mù/ pásiti (vůl + ruka s holí)
		家 /jiā/ domov (prase pod střechou)
		圜 /jiǔ/ vězení (oba zde uvedené staré znaky jsou variantami jednoho a téhož znaku na kostech: v první variantě člověk s pouty na rukou v uzavření, v druhé variantě místo člověka s pouty už jen zobrazení pout)
		占 /chān/ věštiti (trhliny na vypalovaných kostech + ústa)
		年 /nián/ rok (postava muže nesoucího snop obilí; původní význam je sklizeň, poté období, ve kterém se sklizeň pravidelně opakuje, tj. rok)
		休 /xiū/ odpočívati (člověk + strom, tj. člověk pod stromem).

Již výše jsme řekli, že znak mohl označovat i skupinu slov foneticky i významem (tj. etymologicky) příbuzných. Nacházíme však znaky, které označují dvě nebo více slov, jimž byla společná toliko shodná výslovnost ⁷⁾ a které svým významem jsou naprosto nepřibuzné. V těchto případech bylo použito znaku pro nové slovo (případně nová slova) toliko na základě podobné výslovnosti, a tak dochází k fonetizaci písma. Podnětem tu byla nutnost zachycovat v písmu např. vlastní jména nebo slova zcela abstraktního významu, pro která ani podle principu *chuej-i* nebylo snadné vytvořit znaky apod. Podle čínské terminologie tu mluvíme o uplatnění principu *tia-tie* 假借, volně přeloženo „vypůjčování“ ⁸⁾.

⁷⁾ Nebyla sice nutná naprostá fonetická shoda slov, na druhé straně však bylo většinou dbáno toho, aby rozdíly ve výslovnosti nepřekračovaly jistou mez. Byly „dovoleny“ zhruba tytéž alternace, jaké se vyskytovaly ve skupinách slov etymologicky příbuzných, totiž: začáteční či koncové souhlásky byly aspoň homorgánní (tj. tvořeny týmiž artikulačními orgány a na týchž artikulačních místech), hlavní samohlásky slabik si byly barvou blízké, nebylo však přihlíženo k rozdílu v tónu slabik, přítomnosti či nepřítomnosti mediálního (tj. nacházejícího se mezi iniciálou a zbytkem slabiky) *i, j, w* apod. (Srov. též výklady v oddíle Fonetické složky, str. 29-32).

⁸⁾ V podstatě tu jde o princip slovního rebusu. Je-li např. v rebusu zobrazena kára (= povoz),

Na tab. č. 4 uvedeme některé příklady takových znaků (v závorce je jako obvykle dnešní podoba znaků). Z významů jednotlivých znaků uvádíme nejprve původní význam (přesněji: původní slovo), poté význam (přesněji: slovo), pro který je znaku použito „vypůjčkou“; některých znaků se v původním významu už nežívá.

Tab. č. 4. Příklady znaků s několika významy podle principu *tia-tie* („vypůjčování“)

𡗗 (女)	女 *njo (dnes /nǚ/) žena; *njo (dnes /řǚ/) ty (dnes zastaralé)
豆 (豆)	豆 *d'u (dnes /tòu/) rituální nádoba (dnes zastaralé); *d'u (dnes /tòu/) bob
𡗗 (須)	須 *sju (dnes /šy/) vous; *sju (dnes /šy/) nutný
𡗗 (佳)	佳 *tjwər (dnes /čuei/) druh ptáka (dnes zastaralé); *dǐwər (dnes /wéi/) pouze; přitakati
𡗗 (萬)	萬 *mjwǎn (dnes /wàn/) druh hmyzu (štir? dnes zastaralé); *mjwǎn (dnes /wàn/) deset tisíc
𡗗 (瞿)	瞿 *kwǎn (dnes /kuǎn/) volavka (dnes zastaralé); *kwǎn (dnes /kuǎn/) dívati se
来 (來)	来 *lǎg (dnes /lái/) druh pšenice (dnes zastaralé); *lǎg (dnes /lái/) přijíti
又 (又)	又 zobrazení pravé ruky, zřejmě znak původně vytvořený pro slovo *gjuǎg (dnes /jòu/) pravá ruka, vpravo (dnes psáno znakem 右); *gjuǎk (dnes /jòu/) opět
且 (且)	且 *tso (dnes /cǔi/) děd, předek (znak je zobrazením falického předmětu sloužícího kultu předků; dnes psáno 祖); *ts'ǐǎ (dnes /č'ǐě/) kromě toho.

Uplatněním principu *tia-tie* („vypůjčování“) značně vzrostl počet případů, kdy znaky mohly označovat více slov, a kdy jedině kontext rozhodoval, pro které slovo bylo znaku použito. Zcela přirozeně se tu projevila snaha tyto znaky diferencovat podle toho, pro které slovo bylo znaku použito. Dálo se tak přidá-

můžeme číst také: kára (= 3. sg. přít. č. od kárati), je-li zobrazena ladička, můžeme číst i: Ládička (= 2. nebo 4. pád sg. od Ládiček) apod. Tento princip je základem fonetizace všech původních písem.

váním značek majících vztah k rozdílnému významu slov označovaných týmž znakem⁹⁾.

Jakmile byl objeven tento způsob diferenciacie znaků (tj. v podstatě spojování značky základní, jež postupně nabyla funkce značky fonetické s diferencující značkou významovou), bylo ho brzy používáno mechanicky a v širokém měřítku jako pohodlné cesty pro tvoření zcela nových znaků. Jde o tzv. princip *sing-šeng* 形聲, volně přeloženo „skládání značky významové a fonetické“¹⁰⁾.

Už na nejstarších nápisech na kostech nacházíme hojně znaků utvořených podle metody *sing-šeng*. Uvedeme si několik příkladů (v závorkách je jako obvykle dnešní podoba znaku):

1. 妻 (妻) *ts'ju (dnes /čh'j/) vziti si (za manželku): složkou významovou je tu 女 (žena), fonetickou pak 妻 *ts'ju (vziti, zobrazení ruky a ucha); slova *ts'ju vziti a *ts'ju vziti si (za manželku) jsou etymologicky příbuzná a na nejstarších nápisech se znaku 妻 také ještě užívá v obou významech.
2. 唯 (唯) *dijwər (dnes /wěi/) pouze, přitakati: složkou významovou je tu 口 (ústa), fonetickou pak 隹 *dijwər (dnes /čuei/) (název jistého ptáka); na nejstarších nápisech se znaku 隹 používá ještě i pro obě uvedená slova *dijwər i *dijwər.
3. 汝 (汝) *njo (dnes /řü/) název řeky; ty (os. zájm.): složkou významovou je tu 水 (voda), fonetickou 女 *njo (žena) (pokud znak 汝 kromě názvu řeky *njo označuje také slovo *njo ty, je to na základě principu *tia-tie*).
4. 奴 (奴) *no (dnes /nú/) otrok: složkou významovou je tu 手 (zobrazení ruky); fonetickou opět 女 *njo (žena).
5. 如 (如) *njo (dnes /řü/) podobati se: složkou významovou je tu 口 (ústa), fonetickou opět 女 *njo (žena).
6. 教 (教) *kög (dnes /čiäu/) vyučovati: složkou významovou je tu 子 (dítě) spolu s 攴 (tlouci – zobrazení ruky s holí), fonetickou pak 攴 *g'ög (měniti); všimněte si, že v dnešní podobě znaku je fonetická složka zkomolena.
7. 問 (問) *mijwən (dnes /wèn/) ptáti se: složkou významovou je tu opět 口 (ústa), fonetickou pak 門 *mijwən (dveře).

Objevením principu *sing-šeng* byl vývoj čínského písma v podstatě skončen. Pokud byly nadále vytvářeny nové znaky, dalo se tak v první řadě podle tohoto principu.

V pozdějších dobách byly někdy vhodné významové značky „dodatečně“ přidávány i ke znakům, které již původně byly vytvořeny podle principu *sing-šeng*, kde však původní významová složka byla pocíťována jako nezřetelná nebo byla zastřena grafickým vývojem apod.

⁹⁾ Je zajímavé, že někdy se diferencující významové značky nepoužívalo při označení slova, pro které byl znak vypůjčen, nýbrž při označení slova, pro něž byl znak původně vytvořen.

Ve starých písmech Předního východu se při diferenciaci značek a symbolů písma, které mohly označovat několik slov, setkáváme nejen s diferencujícími značkami významovými, tzv. determinativy apod., nýbrž i se značkami zachycujícími fonetické rozdíly ve znění slov. K tomuto stupni fonetizace čínské písmo nedospělo.

¹⁰⁾ Vedle uvedených pěti způsobů tvoření a aplikace čínských znaků (*siang-sing*, 𠄎-𠄎, *chuej-i*, *tia-tie*, *sing-šeng*) uvádí čínská tradice ještě tzv. princip *čuan-ču* 轉注; podle některých badatelů byl tímto termínem označován jev, o kterém jsme se už několikrát zmínili, že totiž mnohých znaků bylo používáno pro řadu slov etymologicky příbuzných.

Za dynastie Čou (1122—247 př. n. l.) v době rozdrobení země na řadu menších feudálních států nebylo samozřejmě ani úplné jednoty v užívání znaků. Sjednocení písma (vytvoření tzv. malé pečeti) za císaře Čchin Š'-chuang-tiho bylo současně v jistém smyslu i reformou, neboť určitý počet znaků starých, které byly po kompoziční stránce tehdejšími Čiňanům už nesrozumitelné, byl nahrazen znaky zcela novými. Tak např. starý znak 𠄎 (na kostech), 𠄎 (na bronzích) /šen/ „natahovati“ (dnes zastaralý význam; původně však piktogram blesku) byl nahrazen novým znakem 𠄎 (dvě ruce natahují nějaký předmět; dnešní znak 申 se pak vyvinul právě z této podoby). Zavedení znaků malé pečeti přispělo nemalou měrou též k ustálení osaní významových značek.

Kdežto v písmu malé pečeti je u značného počtu znaků ještě patrný jejich piktografický (obrázkový) původ, byl zavedením štětce tento charakter silně setřen. Rovněž po kompoziční stránce bylo po zavedení štětce pochopení struktury četných znaků znesnadněno: v malé pečeti jsou některé znaky ještě zřetelně rozlišené, kdežto později — zejména jako komponenty jiných znaků — splývají v jediném tvaru, jindy pak zase jeden a týž kompoziční element v různých znacích se co do vnější podoby vyvíjel zcela různě apod.¹¹⁾

Seznam znaků malé pečeti obsahuje asi 3 000 znaků. Slavný slovník Šuo-wen-tie-c' 說文解字 z 2. stol. n. l., zvaný zpravidla stručně Šuo-wen 說文, čítá už 10 600 znaků; tento slovník má velký význam v tom směru, že v něm byl učiněn první pokus analyzovat čínské znaky co do kompozice. Znaky jsou tu seřazeny podle 540 „základních“ znaků: jde tu v podstatě o znaky, jež se mohou vyskytovat jako významové značky v jiných složených znacích. Pokud se podle těchto „základních“ znaků řadí ostatní znaky ve slovnících, říkáme jim radikály.

Velký slovník vydaný roku 1716 za císaře Kchang-siho (vládl 1662—1722) obsahuje už kolem 40 000 znaků, avšak neméně než 3/4 z jejich celkového počtu jsou dnes prakticky bezvýznamné; v tomto slovníku jsou znaky uspořádány rovněž podle radikálů, nikoli však už podle původních 540 radikálů slovníku Šuo-wen, nýbrž podle zkráceného počtu 214¹²⁾; podle těchto 214 radikálů se znaky v čínských slovnících řadí až dodnes (pokud se ovšem neřadí podle celkového počtu tahů ve znaku nebo podle rozličných grafických systémů nebo, zejména v poslední době, podle výslovnosti).

V dnešní době se za plnou gramotnost považuje znalost asi přibližně tří až pěti tisíc znaků. Ani z tohoto počtu však nejsou všechny znaky stejně důležité a stejně běžné. Statistikami bylo zjištěno

¹¹⁾ Tak např. ve znaku 肺 /fěi/ „plíce“ nemá, jak ukazuje malá pečeť, pravý element nic společného se znakem 市 /š'ě/ „trh“ (v malé pečeti 𠄎), nýbrž je to znak označující slovo dnes zastaralé, totiž 市 /fěi/ „stinný“ (v malé pečeti 𠄎), který je ve znaku 肺 /fěi/ „plíce“ fonetikem. Naopak zase nelze podle dnešní podoby znaku 甫 /fů/ „jméno“ a 布 /pù/ „bavlněná tkanina“ vůbec tušit, že oba tyto znaky mají společné fonetikum 父 /fů/; srov. však uvedené znaky v podobách malé pečeti: 𠄎 (父), 𠄎 (甫), 𠄎 (布).

¹²⁾ Už z této i z jiných okolností je patrné, že rozložení znaků na jeden z 214 radikálů a na „zbytek“ neodpovídá vždy vědecké analýze znaků na značku významovou a na značku fonetickou; nicméně tak tomu ve většině případů je. (Po provedené reformě psaní čínských znaků se počet radikálů, pokud se jich nadále používá při řazení znaků ve slovnících dále redukuje a modifikuje).

1 500 znaků, které mají nejvyšší frekvenci a tvoří asi 95 % znaků jakéhokoli moderního čínského textu.

SEZNAM 54 AUTOMATICKY ZKRACOVANÝCH KOMPONENTŮ

V mluvnických výkladech ve větných příkladech používáme zjednodušených znaků, jak byly zavedeny po reformě čínského znakového písma v ČLR. V případě 54 komponentů znaků, jež se ve všech znacích zkracují automaticky, ponecháváme původní složité tvary, jež si studující sám bude převádět na tvary zjednodušené podle následující tabulky.

V tabulce je v jednotlivých řádcích nejprve podán zjednodušený tvar komponentu, dále je rozepsán podle pořadí tahů a posléze je v závorce uveden tvar složitý. Komponenty pod číslem 1, 3, 7, 18 zjednodušíme takto tehdy, jsou-li ve znaku na levé straně. Větší část uvedených komponentů se vyskytuje i jako samostatné znaky (komponenty č. 6, 14, 19, 20, 24, 35, 38, 42, 49 a 54 se dnes jako samostatné znaky nevyskytují).

1. 纟: 纟 纟 纟	(糸)	19. 勹: 勹 勹 勹	(勹)
2. 见: 见 见 见 见	(見)	20. 冎: 冎 冎 冎 冎	(冎)
3. 讠: 讠	(言)	21. 马: 马 马 马	(馬)
4. 贝: 贝 贝 贝 贝	(貝)	22. 勹: 勹 勹 勹 勹	(勹)
5. 车: 车 车 车 车	(車)	23. 师: 师 师 师 师	(師)
6. 至: 至 至 至 至	(至)	24. 共: 共 共 共 共	(共)
7. 钅: 钅 钅 钅 钅	(金)	25. 鱼: 鱼 鱼 鱼 鱼	(魚)
8. 长: 长 长 长 长	(長)	26. 鸟: 鸟 鸟 鸟 鸟	(鳥)
9. 门: 门 门 门	(門)	27. 糝: 糝 糝 糝 糝	(糝)
10. 东: 东 东 东 东	(東)	28. 区: 区 区 区 区	(區)
11. 仓: 仓 仓 仓 仓	(倉)	29. 产: 产 产 产 产	(產)
12. 冈: 冈 冈 冈 冈	(岡)	30. 专: 专 专 专 专	(專)
13. 戈: 戈 戈 戈 戈	(戈)	31. 发: 发 发 发 发	(發)
14. 収: 収 収 収 収	(収)	32. 单: 单 单 单 单	(單)
15. 韦: 韦 韦 韦 韦	(韋)	33. 几: 几 几 几 几	(幾)
16. 页: 页 页 页 页	(頁)	34. 乔: 乔 乔 乔 乔	(喬)
17. 风: 风 风 风 风	(風)	35. 只: 只 只 只 只	(戠)
18. 乞: 乞 乞 乞 乞	(乞)	36. 尧: 尧 尧 尧 尧	(堯)

37. 当: 丨 山 出 当 当 (當)	46. 齐: 一 十 文 齐 齐 (齊)
38. 羊: 丩 又 丩 丩 羊 (羊)	47. 寿: 三 丰 丰 寿 寿 (壽)
39. 会: 人 合 会 会 (會)	48. 监: 丨 丨 丨 丨 丨 监 (監)
40. 肃: 子 尹 肃 肃 (肅)	49. 水: 丨 丨 丨 丨 水 (水)
41. 义: 丨 丨 义 (義)	50. 齿: 丨 丨 丨 齿 齿 (齒)
42. 兴: 丨 丨 丨 丨 兴 (興)	51. 卖: 丨 丨 丨 卖 卖 (賣)
43. 令: 人 人 令 令 (令)	52. 龙: 一 十 九 龙 龙 (龍)
44. 农: 丨 丨 农 农 农 (農)	53. 罗: 四 甲 罗 罗 (羅)
45. 实: 丨 丨 实 实 实 (實)	54. 亦: 一 十 亦 亦 亦 (亦)

FONETICKÉ SLOŽKY ZNAKŮ (FONETIKA)

Vědecké slovníky znaků bývají často řazeny nikoli podle radikálů, nýbrž podle fonetických složek znaků, tzv. fonetik. Běžných fonetik napočítáme asi 500–600, celkový počet je necelý tisíc. Vzhledem k tomuto velkému počtu i vzhledem k tomu, že mnohá běžná fonetika se jako samostatné znaky dnes už prakticky nevyskytují, nezbyvá než přenechat čtenáři, aby se s nejdůležitějšími fonetiky seznamoval postupně během studia čínštiny sám.

Znalost fonetik je prospěšná zejména pokročilému studentovi, který ovládá už 1 000–2 000 znaků, při memorování dalších znaků, které v naprosté většině jsou skládány podle principu *sing-seng* (tj. skládáním významové a fonetické složky znaku)¹³⁾. Má-li být ovšem znalost fonetik opravdu platnou pomocí při memorování znaků, je třeba, abychom byli obeznámeni s nejběžnějšími alternacemi ve fonetickém znění fonetika na jedné straně a znaků, ve kterých se příslušné fonetikum vyskytuje, na straně druhé (popř. alternacemi ve znění znaků se stejným fonetikem). Znalost uvedených alternací je ovšem prospěšná nejenom při memorování znaků, nýbrž nám též v řadě případů významně pomáhá přiblížit výslovnost ve střední a staré době¹⁴⁾.

Některé rozdíly ve znění fonetik a ve znění znaků, ve kterých se příslušná fonetika vyskytuje, během vývoje často zmizely, v jiných případech naopak znaky původně svým zněním podobné zní dnes velmi rozdílně. Všimneme si v dalším tedy nejčastějších alternací v dnešním znění znaků se stejným fonetikem, v některých případech pak, kde toho bude třeba vzhledem k příliš velkým rozdílům v dnešním znění, budeme zároveň uvádět i znění stará. Při uvádění příkladů jsou fonetika na levé straně, znaky vytvořené podle principu *sing-seng* s příslušným fonetikem jsou na straně pravé.

Iniciály. Na začátku slabiky byly přípustny zejména tyto alternace souhlásek: *znělá* –

¹³⁾ Je ovšem třeba upozornit, že v ojedinělých případech byla původní struktura některých znaků zastřena reformou čínského písma. Při uvádění příkladů funkce fonetik ve znaku podáváme původní znaky složitě.

¹⁴⁾ Uvádíme ovšem jen velmi stručný přehled těchto nejdůležitějších alternací; jinak odkazujeme zejména na výše citované práce B. Karlgrenovy *Analytic Dictionary of Chinese a Grammata Serica* (slovníky znaků řazené podle fonetik).

neznělá (tato alternace dnes už ovšem není patrná, neboť, jak víme, v dnešní čínštině korelace znělosti už neexistuje), dále *aspirovaná* – *neaspirovaná* a jako výsledek různých změn ve fonetickém vývoji čínštiny dnes nacházíme běžně i alternaci *závěrová* – *homogánní třená*.

Tak např. u souhlásek *retných* najdeme často alternace $|p| - |p^h| - |f|$:

$|fèn|$ 分 díl – $|p^hín|$ 貧 chudý

$|fěi|$ 非 ne, nikoli – $|pěi|$ 悲 smutný

$|fāŋ|$ 方 čtverhranný – $|p^hāŋ|$ 旁 vedle

Rovněž je častá alternace *velárních* souhlásek $|k| - |k^h| - |χ|$:

$|χái|$ 亥 12. z tzv. pozemských větví – $|kái|$ 該 je třeba

$|χái|$ 孩 dítě

$|χó|$ 禾 druh obilí – $|k^hó|$ 科 odvětví, věda

$|k^hó|$ 昏 zavřítí ústa – $|χ^hó|$ 活 žiti

(*zastar. znak*) $|χ^hà|$ 話 mluva

NB: Upozorňujeme, že pravý element 舌 v uvedených znacích 活話 je zkomolením znaku 昏 a nemá původně nic společného se znakem 舌 $|šó|$ „jazyk“.

U souhlásek *zubodásňových* se setkáváme s alternacemi $|t| - |t^h| - |c| - |c^h| - |s| - |č| - |č^h| - |š|$ (případně též $|c| - |c^h| - |š|$, viz níže!); ve staré době byly ovšem možnosti alternace v oblasti souhlásek *zubodásňových* poměrně daleko omezenější a dnešní stav je výsledkem změn ve výslovnosti těchto souhlásek během dlouhého a složitého vývoje. Příklady některých alternací souhlásek *zubodásňových*:

$|šāŋ|$ 尙 vážiti si – $|šāŋ|$ 賞 odměnit

$|č^hāŋ|$ 常 často

$|tāŋ|$ 當 býti (*něčím*)

$|šēn|$ 申 9. z tzv. pozemských větví – $|tiàn|$ 電 blesk (*fonetikum je v tomto znaku poněkud zkomolené!*)

$|šū|$ 蜀 druh housenky – $|tú|$ 獨 osamocený

$|č^hó|$ 濁 zakalený

$|tūŋ|$ 冬 zima – $|čūŋ|$ 終 konec

Palatální souhlásky $|č|, |č^h|, |š|$ alternují buď jen se souhláskami *zubodásňovými*, nebo jen se souhláskami *velárními* podle toho, zda se vyvinuly z původních souhlásek *zubodásňových* $|c|, |c^h|, |s|$ nebo *velárních* $|k|, |k^h|, |χ|$ (v obou případech v postavení před $|-i|, |-y|$).

Alternace $|č|, |č^h|, |š|$ – souhlásky *velární*:

$|kěŋ|$ 艮 tvrdohlavý – $|šiàn|$ 限 omezení, limit

$|kūŋ|$ (**kung*) 工 práce – $|číŋ|$ (**kūŋg*) 江 řeka

$|kǔ|$ (**ko*) 古 starobylý – $|čý|$ (**kǐo*) 居 bydlet

Alternace $|č|, |č^h|, |š|$ – souhlásky *zubodásňové*:

$|šiāŋ|$ 相 vzájemný – $|šūār|$ 霜 jínovatka

$|č^hiě|$ 且 kromě toho – $|cǔ|$ 祖 předek

$|čēŋ|$ 爭 zápasit – $|čìŋ|$ 淨 čistý

Důležitá je alternace iniciál $|n| - |ř|$, která se vyvinula ze staré alternace nepalatálního *n* a palatálního *ň*.

Příklady:

$|ř^hò|$ 若 jestliže – $|n^hò|$ 諾 souhlasit

$|ň|$ (**nio*) 女 žena – $|řǔ|$ (**nio*) 汝 ty (*os. zájmeno*)

Nežřídka se setkáváme s alternací $|m| - 0$ (tj. žádná iniciála; nicméně na začátku slabiky tu stojí vždy $|w-|$); $|m|$ totiž za jistých okolností, jak už víme z výkladů o historickém vývoji čínštiny, zmizelo.

Příklady:

/wár/ 亡 zahynout	–	/wàŋ/ 忘 zapomenout
		/már/ 忙 mít naspěch
/mén/ 門 dveře	–	/wèn/ 問 ptát se
/wèi/ 未 zápornka	–	/mèi/ 妹 mladší sestra

Důležitá je také alternace *souhláska zubodásňová* – 0, jež vznikla odpadnutím staré iniciály *d*. Rovněž častá je alternace *souhláska velární* – 0, jež vznikla buď odpadnutím staré iniciály *g*, nebo iniciály *ng* (tato poslední iniciála odpadla ovšem až v době nové a v mnoha dialektech je ještě zachována). V těch případech, kdy odpadla stará iniciála *d* nebo *g*, stojí na začátku slabiky vždy /j-/ nebo /w-/.

Alternace *souhláska zubodásňová* – 0 (původní *d*-):

/ján/ 易 slunce (zastaralý znak)	–	/ján/ 陽 slunce
		/thāŋ/ 湯 polévka
		/č ^h ár/ 腸 střevo
/jóu/ 由 podle	–	/jóu/ 油 olej
		/č ^h ou/ 抽 vytahovat
		/šiou/ (*dzióg) 袖 rukáv
/jì/ 弋 střilet šípem	–	/tài (*d'ag) 代 období
		/š ^h ì/ (*š ^h ák) 式 vzor, model
/jy/ (*diók) 賣 prodávat (zastaralé slovo; původně graficky rozlišeno od slova /mài/ 賣 prodávat)	–	/tú/ (*d'uk) 讀 číst
		/šy/ (*dziuk) 續 pokračovat

Alternace *souhláska velární* – 0 (původní *g*-):

/wán/ 王 král	–	/k ^h uāŋ/ 匡 koš
/kū/ (*kuk) 谷 údolí	–	/jy/ (*giuk) 浴 koupat se

Alternace *souhláska velární* – 0 (původní *ng*-):

/kán/ 干 štít	–	/ān/ 岸 břeh
/kěn/ 艮 tvrdohlavý	–	/kēn/ 根 kořen
		/jān/ 眼 oko
		/jín/ 銀 stříbro

Někdy se setkáváme s alternacemi zcela rozdílných iniciál; v těchto případech většinou předpokládáme pro archaickou dobu na začátku slabiky souhláskové skupiny, které se v různých případech různě zjednodušovaly. Uvedeme jen některé příklady:

Alternace /k/ (případně /č/) – /l/:

/ciān/ 監 dohlížet (na)	–	/lān/ 覽 vidět
/ciŋ/ 京 hlavní město	–	/liāŋ/ 涼 chladný
		/liāŋ/ 亮 jasný (všimněte si, že v tomto znaku je fonetikum zkomolené!)
/kò/ (*klák) 各 každý	–	/lù/ (*glág) 路 cesta

Alternace /p/ – /l/:

/p ^h in/ (p ^h liəm) 品 zboží	–	/lín/ (*bliəm) 臨 blížít se
---	---	----------------------------

Alternace /χ/ – /m/:

/χēi/ (*χmæk) 黑 černý	–	/mò/ (*mek) 墨 tuš
/mēi/ (*mwæg) 每 každý	–	/χāi/ (*χmæg) 海 moře

II. Finály. V oblasti finál je samozřejmě běžná alternace různých tónů. Velmi významná je také alternace slabik s mediálními /-i-/ , /-u-/ a slabik bez těchto mediálních elementů (viz řadu příkladů, které jsme si už uvedli a kde se mimo jiné alternace vyskytuje též i alternace mediálních elementů!).

Pokud u znaků se stejným fonetikem nalézáme koncové /n/ nebo /ŋ/, nacházíme je pravidelně u všech znaků skupiny. Někdy se však v takových skupinách vyskytují i znaky bez koncového /n/ nebo /ŋ/ (nebo naopak ve skupině znaků bez koncového /n/, /ŋ/ se ojedinele vyskytují znaky s koncovým /n/, /ŋ/); ukazuje se, že většinou i v těchto případech znaků bez koncového /n/, /ŋ/ byla na konci slabiky původně aspoň homorgánní souhláska ústní závěrová (která ovšem v moderní čínštině odpadla).

Příklady:

/jān/ (* <i>jam</i>) 厭 přesytit se	—	/jā/ (* <i>ap</i>) 壓 tisknout
/kuāŋ/ (* <i>kwāng</i>) 廣 široký	—	/k ^h uò/ (* <i>k'wák</i>) 擴 rozšířit

Ve skupinách znaků s jedním a týmž fonetikem není také příliš obvyklé, že se střídají znaky s polo-samohláskovými elementy /i/, /u/ na konci slabiky a znaky bez těchto koncových elementů; pokud se takové alternace vyskytují, můžeme je často (podle řady autorů) vysvětlit starou alternací koncových souhlásek znělých a neznělých.

Příklady:

/fā/ (* <i>piwāt</i>) 發 vysílat	—	/fēi/ (* <i>piwād</i>) 廢 utrácet
/k ^h ò/ (* <i>k'ək</i>) 亥 vyřezávat	—	/χài/ (* <i>g'əg</i>) 亥 2. z tzv. pozemských větví

Podali jsme pouze výčet nejdůležitějších a nejčastějších alternací; zbývá ovšem ještě celá řada případů, kdy vysvětlení je značně složité, popř. vůbec nejisté.

SROVNÁNÍ NĚKTERÝCH PŘEPISŮ ČÍNSTINY

V tabulkách, které uvádíme, srovnáváme za sebou tři přepisy čínštiny: na prvním místě je uveden fonetický přepis čínštiny používaný v naší příručce (zde pro zřetelnost odlišený použitím šikmých závorek /.../), dále je běžný český přepis čínštiny u nás obecně přijatý a obvykle používaný (tzv. standardní český přepis čínštiny)¹⁵⁾ a nakonec následuje přepis čínštiny latinkou, jak je nyní zaveden v Číně (tzv. přepis *pchin-jin*).

Iniciály (tj. souhlásky na začátku slabiky)

retné

/p/	<i>p</i>	<i>b</i>
/p ^h /	<i>pch</i>	<i>p</i>
/f/	<i>f</i>	<i>f</i>
/m/	<i>m</i>	<i>m</i>

dásňové apikální

/č/	<i>č</i>	<i>zh</i>
/č ^h /	<i>čch</i>	<i>ch</i>
/š/	<i>š</i>	<i>sh</i>
/ř/	<i>ž</i>	<i>r</i>

¹⁵⁾ Třebaže se tento *standardní český přepis čínštiny* snaží zachytit znění čínských hlásek a slov po fonetické stránce co nejvěrněji, sleduje nutně i jiné cíle: musí pokud možno odpovídat zvyklostem českého pravopisu, musí vystačit s takovými písmeny a písmovými značkami, které jsou běžně k dispozici našim tiskárnám i psacím strojům atd. Tak vykazuje po fonetické stránce jisté nepřesnosti, a tudíž pro účely naší učebnice musel být vypracován zvláštní fonetický přepis.

zubodásňové

/t/	t	d
/t ^h /	tch	t
/c/	c	z
/c ^h /	cch	c
/s/	s	s
/n/	n	n
/l/	l	l

tvrđopatrové dorzální

/č/	t	j
/č ^h /	čch	q
/š/	s	x

měkkopatrové

/k/	k	g
/k ^h /	kch	k
/χ/	ch	h

Finály (celé znění slabiky zbývající po odtržení eventuální iniciály)a) *ve spojení s iniciálou*b) *bez spojení s iniciálou*

jednoduché samohlásky

/-u/	-u	-u	/wu/	wu	wu
/-y/	-ü	-ü (-u)	/jy/	jü	yu
/-i/	-i	-i	/ji/	i	yi
/-ɨ/	-ʹ	-i	-	-	-
/-ə/	-e	-e	/ə/	e	e
/-a/	-a	-a	/a/	a	a

dvojhásky vzestupné

/-uo/	-uo	-uo	/wo/	wo	wo
/-o/	-o	-o	-	-	-
/-ie/	-ie	-ie	/je/	jie	ye
/-yə/	-üe	-üe (-ue)	/jyə/	jüe	yue
/-ua/	-ua	-ua	/wa/	wa	wa
/-ia/	-ia	-ia	/ja/	ja	ya

dvojhásky sestupné

/-ou/	-ou	-ou	/ou/	ou	ou
/-ei/	-ej	-ei	/ei/	ej	ei
/-au/	-ao	-ao	/au/	ao	ao
/-ai/	-aj	-ai	/ai/	aj	ai

trojhásky

/-iou/	-iou	-iu	/jou/	jou	you
/-uei/	-uej	-ui	/wei/	wej	wei
/-iaui/	-iao	-iao	/jau/	jao	yao
/-uai/	-uaj	-uai	/wai/	waj	wai

finála s koncovými nosovými elementy -n a ŋ

/-əŋ/	-eng	-eng	/əŋ/	eng	eng
/-en/	-en	-en	/en/	en	en
/-aŋ/	-ang	-ang	/aŋ/	ang	ang
/-an/	-an	-an	/an/	an	an
/-iŋ/	-ing	-ing	/jiŋ/	jing	ying
/-in/	-in	-in	/jin/	jin	yin
/-iaŋ/	-iang	-iang	/jaŋ/	jang	yang
/-ian/	-ien	-ian	/jan/	jen	yan
/-uŋ/	-ung	-ong	/wəŋ/	weng	weng
/-u ^o n/	-un	-un	/wen/	wen	wen
/-uaŋ/	-uang	-uang	/waŋ/	wang	wang
/-uan/	-uan	-uan	/wan/	wan	wan
/-yuŋ/	-iung	-iong	/juŋ/	jung	yong
/-y ⁱ n/	-ün	— (-un)	/jy ⁱ n/	jün	yun
/-yan/	-üan	— (-uan)	/jyan/	jüan	yuan

retroflexní finála

/əɾ/	er	er
------	----	----

Poznámky:

1. Finály, pokud se vyskytují jako samostatné slabiky (tj. mimo spojení s předcházející iniciálou), se vzhledem k menším modifikacím výslovnosti i z různých technických příčin liší ve všech uváděných prepisech našeho srovnávacího seznamu poněkud od finál, jak je přepisujeme ve spojení s iniciálou. Tak zejména *u*, jímž finály začínají, se ve všech třech prepisech mění ve *w*, *i* se v obdobném případě mění ve fonetickém přepisu této knihy i v českém standardním přepisu čínštiny v *j*, v čínském přepisu v *y* (při všech těchto změnách však narážime na jisté odchylky a zvláštní případy); *ü* čínského přepisu po *y* (a též po *j*, *q*, *x*) se píše bez teček; *-iu*, *-ui* čínského přepisu se mimo spojení s iniciálou píší *you*, *wei*.

2. Kakuminální výslovnost ve všech třech prepisech označujeme připsáním *-r* za finálu.

3. Grafému /ɿ/ fonetického přepisu naší učebnice odpovídá *apostrof* českého standardního přepisu (klade se za souhlásku) a v čínském přepisu se píše *-i*.

4. Některé grafémy čínského přepisu označují zcela jiné hodnoty, než jsme zvyklí, srov. zejména *b* = /p/, *d* = /t/, *g* = /k/, *z* = /c/, *zh* = /č/, *j* = /č/, *q* = /č^h/, *x* = /š/, *ong* = /uŋ/ aj.

Polozávěrové neaspirované souhlásky /c/, /č/ a /č/ vyslovujeme zpravidla zněle, tedy [dz], [dž] a [dž].

5. Tóny v čínském přepisu se označují zcela obdobnými znaménky jako ve fonetickém přepisu naší učebnice: *mā*, *má*, *mǎ*, *mà*. V českém standardním přepisu čínštiny se tóny neoznačují; je-li nutno ze zvláštních příčin je přece jen označit, tu místo znamének $\overset{\sim}{\text{~}}$ přepisujeme za slabiku číslice jako mocninový index: *ma¹*, *ma²*, *ma³*, *ma⁴*.

6. Ve fonetickém přepisu čínských slov i souvislých čínských textů naší učebnice označujeme také přízvukně slabiky tečkou pod samohláskou (příp. hlavní samohláskou) slabiky; slova, která se ve výslovnosti seskupují v těsné takry, spojujeme spojovacím obloučkem; tam, kde je toho zapotřebí, označujeme i pauzy (byť i jen naznačené) svislou čarou; rozdělovací znaménka necháváme tak, jak jsou v čínském textu psané znaky (vynecháváme toliko uvozovky).

V publikaci Hovorová čínština v příkladech (Olomouc 1998) jsou čínské texty přepsány abecedou pchin-jin a prozodické jevy jsou zachyceny způsobem založeným na systému používaném v naší příručce,

zpřesněném však tak, aby lépe umožňoval zachycení rytmického členění čínské věty. Hlavní odchylky přepisu, používaného v HČP, od přepisu používaného v naší příručce jsou tyto:

1) tečku pod hlavní samohláskou finály používáme pouze pro vyznačení zdůrazněné prominence slabiky ve větě (tedy nikoli pro vyznačení plné tóničnosti slabiky)

2) odstupňování přízvučnosti (prominence) slabik je podrobnější. Rozlišujeme plně tónické slabiky iktové (prominentnější) a plně tónické slabiky neiktové (méně prominentní). Zcela obdobně rozlišujeme i slabiky oslabené tónické iktové od oslabené tónických neiktových a zavádíme také rozlišení atónických slabik na atónové (vždy bez jakéhokoliv zbytku tónu) a neutralizované. Zavádíme označení oslabené tónických slabik pomocí číselných indexů (místo tónových znamének) a v bezprostředním sledu dvou, tří až čtyř slabik plně tónických zavádíme v rámci rytmického segmentu rozlišování slabik iktových od neiktových pomocí tzv. akronymických pravidel (viz HČP III, str. 25-27).

Tabulka čínských slabik

Finály a iniciály jsou v tabulce uvedeny pokud možno v takovém pořadí, aby co nejlépe vynikly možnosti spojování jednotlivých iniciál s jednotlivými finály.

Některé slabiky, které se vyskytují jen výjimečně (např. v přepisech cizích slov, v citoslovcích apod.), jsou uvedeny v závorkách; nejsou uvedeny některé slabiky vymykající se pravidlům o tvoření slabiky v čínštině, např. slabiky /e/, /o/, /le/, /lo/ (i zde se jedná o různá emocionální slova, např. citoslovce nebo větné částice).

(Tabulka je uvedena na předsádce této naší učebnice).

FONETICKÁ CHARAKTERISTIKA ČINŠTINY

Po fonetické stránce se čínština vyznačuje řadou zvláštností proti češtině.¹⁾ Zmíníme se stručně o nejdůležitějších z nich.

1. V systému čínských souhlásek nacházíme protiklad *aspirace* (*přídechovosti*), chybí tu však protiklad *znělosti*, v češtině tak důležitý: existují např. souhláskové páry /p/ — /p^h/, /t/ — /t^h/, /c/ — /c^h/ aj., není tu však pár *p* — *b*, *t* — *d* apod.

U mnoha souhlásek, zejména u závěrových a polozávěrových souhlásek neaspirovaných, však pozorujeme, zejména v pozici uvnitř slova, sklon k *znělé* výslovnosti; tato *znělost* však není funkční, tj. neslouží k rozlišování významu slov.

2. Systém *samohlásek* se vyznačuje velkým bohatstvím dvojhlásek a trojhlásek (v češtině máme nyní jen jednu skutečnou dvojhlásku, totiž *ou*, v cizích slovech ovšem též *au*, *eu*).

V systému čínských samohlásek nenacházíme protiklad dlouhých a krátkých (protiklad kvantity). Znamená to, že za prozodicky stejných podmínek jsou všechny slabiky stejně dlouhé; tak např. slabiky /j/, /ə/, /a/ se vyslovují za prozodicky stejných podmínek stejně dlouze jako např. slabiky /liao/, /niaŋ/, /č^huaŋ/.

Kvantity je ovšem využito jinak, a to pro rozlišení různých stupňů přízvučnosti (prominence) slabik: slabiky s větší prominencí prodlužujeme, slabiky méně prominentní zkracujeme.

3. Na konci slabiky se v čínštině vyskytují pouze souhlásky /n/ a /ŋ/. Na rozdíl od souhlásek stojících na začátku slabiky se však vyslovují tak, že dochází jen k *velmi slabému závěru* (pokud, zejména po otevřených samohláskách, k závěru vůbec dochází), který se uvolňuje zcela povlovně a bez vynaložení jakékoli artikulační energie.

Důležité ovšem je, že zůstává vždy nosové zabarvení konce slabiky a dále to, že koncové /n/ i /ŋ/ silně ovlivňují předcházející samohlásku: /n/ způsobuje její posunutí vpřed, /ŋ/ způsobuje její posunutí vzad (koncové /n/ a /ŋ/ se tu chovají zcela obdobně jako koncové elementy /i/ a /u/ v sestupných dvojhláskách a v trojhláskách).

4. Význačnou zvláštností čínštiny jsou samohlásky tvořené za *aktivní účasti hrotu jazyka*, který se zdvíhá proti tvrdému patru; jsou to samohlásky /ɿ/, /ɚ/ (/ɚ/ se nespojuje s žádnou souhláskou a tvoří vždy samostatně slabiku) a celý paralelní systém samohlásek (lépe řečeno *finál*) s kakuminální artikulací hrotu jazyka.

Tento paralelní systém vzniká takto: /ɚ/ ʅ připojeno k jiné slabice za jistých okolností mizí,

¹⁾ Při studiu výslovnosti každého cizího jazyka platí zásada, že je třeba spojovat teoretické znalosti o výslovnosti s praxí, tj. s odposloucháváním a bezprostředním napodobováním správné výslovnosti hlásek, slov a celých vět; v dvojnásobné míře platí tato zásada pro čínštinu. Proto je naše učebnice doplněna sadou 10 magnetofonových kazet; texty nahrané na těchto kazetách jsou vyznačeny nebo popsány na straně 71-76.

avšak zanechává po sobě stopu ve zvláštním akustickém zabarvení samohlásky předcházející slabiky. Toto zvláštní zabarvení je právě způsobeno aktivní artikulací hrotu jazyka. Z nedostatku lepšího termínu tu hovoříme o tzv. sufixaci /-r/; často se též mluví prostě o připojení sufixu /r/, což je správné jen z historického hlediska.

5. Výskyt souhlásek v nejrůznějších pozicích je v čínštině značně omezen. Čínština vůbec nezná souhláskových skupin; souhlásky mohou stát jen na začátku slabiky (/n/ a /ŋ/ vyskytující se na konci slabik se svou povahou velmi liší od souhlásek, které stojí na začátku slabik, viz výše bod 3) a konečně ne všechny souhlásky se mohou spojovat se všemi jednotlivými jednoduchými samohláskami, dvojháskami, trojháskami a samohláskami zakončenými nosovými elementy /n/ a /ŋ/.

Tak např. z celkového počtu 21 souhlásek se jich 11 vůbec nespojuje se samohláskou /i/, a to ať už se samohláskou jednoduchou /i/ nebo s dvojháskami, trojháskami a ostatními finálami začínajícími elementem /i/; dokonce 16 souhlásek se vůbec nespojuje se samohláskou /y/.

V důsledku všech těchto omezení existuje v čínštině pouze něco málo přes 400 rozličných slabik. Přihlédneme-li ovšem k rozlišující funkci tónů ve slabikách přízvučných (viz dále!) a k existenci paralelního systému slabik s kumulativní výslovností finály, zvětší se sice počet rozlišených slabik, je jich však přesto poměrně málo.

6. Již z té skutečnosti, že v dnešní čínštině je počet rozlišených slabik tak malý, vyplývá, že dnes čínština už nemůže být jazykem „jednoslabičným“, tj. jazykem pouze s jednoslabičnými slovy. I když však dnešní čínštinu v žádném případě nemůžeme považovat za jazyk „jednoslabičný“, zůstává přesto její význačnou charakteristikou poměrně *značně vysoké procento jednoslabičných slov*.

7. V čínštině je *melodie hlasu* využito v první řadě k rozlišování významu jednoslabičných slov (případně k rozlišování významů jednoslabičných morfémů ve dvoj- a víceslabičných slovech) - mluvíme o tónech - a teprve sekundárně prostřednictvím modifikací tónů, zdůrazněním nebo oslabením jejich charakteristik apod. k rozlišování smyslu vět jako celků (tj. např. k označení otázky, výpovědi, naznačení emocí, vyjádření aktualizace apod.). V češtině se naopak používá melodie jen k rozlišování smyslu vět, k naznačení citů, nálady apod.; vůbec se jí však nepoužívá k rozlišování významu slov nebo morfémů.

Poněvadž se v čínštině hlasovou melodií rozlišují již ne všechny slabiky, můžeme ji charakterizovat jako jazyk s tónickým přízvukem ²⁾.

V čínštině je tedy výslovnost jednoslabičných slov (až na některé formální částice - tzv. "markry" - a některá formální slova) a výslovnost přízvučných slabik ve slovech víceslabičných charakterizována jistým průběhem a polohou melodie; jinými slovy řečeno, vyslovují se vždy v jednom ze čtyř tónů.

²⁾ Přízvuk a přízvučnost v čínštině je ovšem třeba chápat poněkud jinak než jsme zvykli v češtině a ve většině ostatních evropských jazyků. Ve dvojslabičných slovech se tu zcela běžně vyslovují přízvučně (tj. v čínštině tónicky) obě slabiky (popřípadě ve slovech trojslabičných a víceslabičných všechny nebo téměř všechny slabiky), i když tónové charakteristiky nebývají v těchto případech na všech slabikách slova vždy stejně dobře patrné; přízvučnost slabik také často kolísá, tj. např. v jednom a téže dvojslabičném slově přechází z první slabiky na druhou a opačně.

České slovo *král* či kterékoli jiné můžeme vyslovit v poloze vysoké či hluboké, s melodií stoupavou či klesavou, a přece se tím nemění jeho lexikální význam. V čínštině však máme např. 4 slova znějící /ma/ s významy „maminka“, „konopí“, „kůň“ a „nadávat“; liší se však výslovností, a to právě tím, že se v každém případě vyslovují v jiné poloze, případně s jiným průběhem melodie: /ma/ „maminka“ je třeba vždy vyslovit ve vysoké poloze s rovným průběhem melodie, tj. v *prvém tónu*; tento tón označujeme znaménkem $\bar{\quad}$, jež píšeme nad samohláskou (případně nad hlavním samohláskovým elementem slabiky), tedy /mā/; /ma/ „konopí“ je třeba vždy vyslovit s melodií stoupající z polohy střední či polohluboké do polohy vysoké, tj. ve *druhém tónu*, přepíšeme /má/; /ma/ „kůň“ je třeba vždy vyslovit v poloze hluboké, zejména uprostřed slabiky, tj. v *tónu třetím*, přepíšeme /mǎ/; nakonec /ma/ „nadávat“ je třeba vždy vyslovit s melodií klesající z polohy vysoké do polohy hluboké, tj. v *tónu čtvrtém*; přepíšeme /mà/. (V znakovém písmu jsou ovšem uvedena 4 slova také zcela zřetelně rozlišena: 媽 /mā/ „maminka“, 麻 /má/ „konopí“, 馬 /mǎ/ „kůň“ a 罵 /mà/ „nadávat“).

Zcela nepřízvučné slabiky, i když jsou kratičké, se v čínštině samozřejmě také vyslovují s určitou melodií; poloha a průběh melodie na těchto slabikách jsou však určeny vnějšími činiteli, hlavně tónem předcházející přízvučné (tj. tónické) slabiky. Tak např. nepřízvučná přípona podstatných jmen /cʰ/ 子 po slabice v tónu třetím (tj. tónu hlubokém) se vyslovuje v poloze střední až polo-vysoké, v tónu čtvrtém (tj. klesajícím) v poloze *hluboké*. Vidíme, že přípona /cʰ/ nemá vlastního n e m ě n n ě h o tónu, říkáme také, že je atónická (viz také str. 45 nahoře).

V češtině je také určitý vztah, ovšem zcela jiný než v čínštině, mezi přízvukem a melodií hlasu, slabiky přízvučné vyslovujeme obvykle ve vyšší hlasové poloze než slabiky nepřízvučné; v otázkách v posledním taktu je tomu ovšem právě naopak. Z tohoto důvodu bývá pro většinu studujících čínštiny zvlášť nesnadné zvyknout si vyslovovat v souvislé řeči ve větách oznamovacích v patřičně hluboké poloze přízvučné slabiky ve třetím tónu. Vůbec je třeba zdůraznit, že působí-li nám při nácviu správné čínské výslovnosti potíže mluvení v tónech, není to způsobeno nesnadností tónů, ale v prvé řadě tím, že v češtině jsme zvyklí využívat melodie k jazykovým účelům jinak. Čelit této zvyklostem se naučíme jen tak, že se nejprve naučíme „slyšet“ pohyb melodie ve svém rodném jazyce a že se naučíme v řeči aktivně ovládat melodií vlastního hlasu.

Důležitou charakteristikou přízvučných slabik na rozdíl od slabik nepřízvučných je kromě tónu i větší délka. Toto je velmi významná charakteristika čínských přízvučných slabik a je pro správnou výslovnost velmi důležitá. Pod vlivem zvyklostí přenášených z rodného jazyka Češi obvykle nedostatečně prodlužují ty slabiky čínských slov, jež jsou přízvučné, a naopak nedostatečně zkracují slabiky nepřízvučné a zejména slabiky atónické.

Charakteristiky tónických slabik

Charakteristiky polohy hlasu a průběhu melodie (1. tón: rovný ve vysoké poloze, 2. tón: stoupavý, 3. tón: hluboký, 4. tón: klesající) jsou vyabstrahovány tak, že zachycují jen to, co zůstává typické pro jednotlivé tóny ve všech případech, ať se již jedná o tónické slabiky ve výslovnosti izolované, nebo o takovou výslovnost, kde se tónické slabiky spojují s dalšími slabikami, ať tónickými, či atónickými, apod. V jednotlivých konkrétních případech podléhají zejména začátky a zakončení tónů jistým modifikacím.

Tónické slabiky v izolované výslovnosti

Tónické slabiky (tónická jednoslabičná slova) v izolované výslovnosti se vyskytují poměrně zřídka: modifikace tónů v izolované výslovnosti, zejména modifikace průběhu melodie, jsou však důležité pro objasnění mnoha jevů i při takové výslovnosti, kdy tónická slabika se spojuje s dalšími (ať tónickými slabikami, či zejména atónickými), nebo stojí na začátku či na konci věty.

I. U *prvého* tónu v izolované výslovnosti je možno obvykle pozorovat krátký pokles na konci slabiky.

II. U *druhého* tónu pozorujeme na začátku obvykle kratičké setrvávání ve

střední (popř. i o něco nižší) poloze, podobně i na konci ve vysoké poloze se hlas opět vyrovnává a poklesá.

III. *Třetí tón* nenasazuje obvykle hned v poloze hluboké, ale poklesává do této polohy z polohy polohluboké; někdy ke konci se opět pozdvihuje z polohy hluboké do polohy polohluboké, někdy, zejména v energické výslovnosti, až do polohy střední nebo i polovysoké.

IV. U *čtvrtého tónu* pozorujeme obvykle na začátku kratičké prodlévání ve vysoké poloze.

Poznámka. Již zde chceme zdůraznit, že stoupání ke konci třetího tónu je charakteristické pouze pro výslovnost izolovaných slabik a pro ten případ, kdy tónická slabika ve třetím tónu stojí na absolutním konci věty, tj. kdy po ní už nenásleduje žádná slabika, ať tónická, nebo atónická; ostatně ve výslovnosti málo energické chybí vzestup ke konci slabiky často i v těchto případech.

Graficky je možno zachytit polohu a průběh melodie jednotlivých tónů v izolované výslovnosti a jejich relativní délku, jak je znázorněno na obr. č. 1.

Obr. č. 1. Znázornění polohy a průběhu jednotlivých tónů a jejich relativních intervalů v izolované výslovnosti. Poloha a průběh jsou zakresleny ve 3 linkách: prostřední linka naznačuje střední hlasovou polohu, jež ovšem podle pohlaví, věku a konečně i individuálně je různá.³⁾

Je třeba stále mít na paměti, že s izolovanými slabikami se v praxi setkáváme spíše jen v případech zvláštních; v ostatních případech se zejména výslovnost tónů různě obměňuje. Abychom zvláště upozornili na tuto skutečnost, můžeme procvičovat výslovnost jednoslabičných slov ve výslovnosti izolované a současně i ve větě.

Cvičení mohou být uspořádána např. tak, že budeme nacvičovat výslovnost dvojic (nebo i trojic) jednoslabičných slov, rozlišených pouze tónem, a zároveň budeme cvičit výslovnost týchž slov ve větách (uvedená cvičení jsou nahrána na kazetě č. 1):

/mǎi/ 买 „kupovat“

/mài/ 卖 „prodávat“

/ní mǎi³ ʃǐm³ ?/ 你买了什么? „co jsi koupil?“

/ní mài³ ʃǐm³ ?/ 你卖了什么? „co jsi prodal?“

/ʃǎi/ 剩 „zbyvat“

/ʃǎi/ 省 „ušetřit“

/ʃǎi³ t⁴ʃǎu č³hián ?/ 剩了多少钱? „kolik zbylo peněz?“

/ʃǎi³ t⁴ʃǎu č³hián ?/ 省了多少钱? „kolik se ušetřilo peněz?“

³⁾ Právě uvedené grafy melodie jakož i grafy, které budou dále ještě uvedeny, jsou zhotoveny na základě experimentálních měření melodie, provedených ve Fonetickém ústavu filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze a ve Fonetické laboratoři (Phonology Laboratory) na univerzitě v Berkeley, USA (pro naše potřeby jsou ovšem silně schematizovány).

- /nǎr/ 哪儿 „kde“
 /nàr/ 那儿 „tam“
 /t^hā_cai_nǎr?/ 他在哪儿? „kde je?“
 /t^hā_cai_nǎr/ 他在那儿 „je tam“
 /x^uǒ/ 火 „ohně“
 /x^uó/ 活 „žít“
 /rén_méi_jo_x^uǒ, cíòu_pù_nǎn_x^uó/ 人沒有火就不能活 „člověk bez ohně by nemohl žít“
 /c^hāi/ 猜 „hádat, uhodnout“
 /c^hài/ 菜 „pokrm, jídlo“
 /nr_c^hāi | cǐnr^hian_jǒu_šǎm³_c^hài?/ 你猜今天有什么菜 „hádej, jaké je dnes jídlo“
 /měi/ 每 „každý“
 /méi/ 煤 „uhlí“
 /měi_k³_jyè | šāu_t^uǒ_šau_méi?/ 每个月烧多少煤? „kolik se spálí uhlí každý měsíc?“
 /tǎn/ 等 „čekat“
 /tǎn/ 灯 „lampa, světlo“
 /tǎn_ji_tǎn | cài_k^hāi_tǎn/ 等一等再开灯 „udělej světlo až za chvíli“
 /k^hǔ/ 苦 „hořký, trpký“
 /k^hū/ 哭 „plakat“
 /šāu_x^uǒ_k^hǔ | k^hū_jě_méi_jyè/ 生活苦哭也沒用 „je-li život trpký, pláčem se nic nenapraví“
 /síe/ 写 „psát“
 /síe/ 歇 „odpočívát“
 /síe³_pàn_t^hian³ | síe_x^uěrp^a/ 写了半天了, 歇会儿吧 „už jsi psal velmi dlouho, odpočiň si na chvíli“
 /síe/ 謝 „děkovat“
 /síe/ 鞋 „boty“
 /síe_šie_nǐ | sùr_šie_kéi_wǒ/ 謝謝你送鞋給我 „děkuji ti, že jsi mi daroval boty“
 /c^hhiàn/ 欠 „dlužit“
 /c^hhiān/ 千 „tisíc“
 /c^hhián/ 錢 „peníze“
 /wǒ_c^hhiàn_t^ha | jǐ_c^hhiān_k^huài_c^hhián/ 我欠他一千块钱 „dlužím mu tisíc jüanů“
 /jòu/ 又 „opět“
 /jǒu/ 有 „být (k dispozici, ke koupi apod.)“
 /jóu/ 油 „olej“
 /jòu_jǒu_jóu³/ 又有油了 „již je zase olej“

Jak již bylo řečeno, je třeba rozlišovat v čínštině slabiky přízvučné (tónické) od slabik nepřízvučných (atónických). Charakteristiky tónů v slabikách tónických nemusí však být vždy plně zachovány; tak např. u prvního, druhého a čtvrtého tónu může být vysoká poloha o něco snížena a naopak u třetího nemusí být tak hluboká; stoupání melodie u druhého tónu nebo pokles melodie u čtvrtého tónu může být málo výrazné atd. Můžeme tedy slabiky tónické ještě dělit na slabiky plně tónické a oslabeně tónické (v našem fonetickém přepisu označujeme slabiky

plně tónické na rozdíl od slabik oslabeně tónických tečkou pod samohláskou či hlavním samohláskovým elementem slabiky).

Poznámka: Mnohdy zůstává původní tón slabiky zachován jen v nepatrných zbytcích; u takových slabik v této učebnici nejčastěji nepíšeme z praktických důvodů tónové znaménko a pro naše účely považujeme takové slabiky prostě za atónické.

Tóničnost nebo atóničnost jednotlivých slabik ve dvoj- a víceslabičných čínských slovech je možno ve velkém počtu případů pevně a jednoznačně stanovit. U dvojslabičných slov se velká řada slov vyslovuje vždy s prvou slabikou tónickou a druhou atónickou. Jsou to např. podst. jména opatřená příponami /c³/ 子, /t^hou/ 头, /č^hu/ 处 a jinými: /č^uōc³/ 桌子 „stůl“, /f^áŋc³/ 房子 „dům“, /š^ít^hou/ 石头 „kámen“, /χ^əč^hu/ 好处 „výhoda“ atd.; řada slov vznikajících reduplikací (zvl. hojně příbuzenské termíny): /k^ək^ə/ 哥哥 „starší bratr“, /m^èimei/ 妹妹 „mladší sestra“ atd.; většina slov, ve kterých obě jednoslabičné složky už ztratily svůj původní význam a která nelze rozkládat na morfémy: /t^uŋsi/ 东西 „věc“, /k^uŋfu/, /k^uŋf³r/ 功夫 „(volný) čas“ apod.

Jiná dvojslabičná slova se vyslovují s oběma slabikami tónickými, tak např. zejména tzv. slovesa objektova a jisté skupiny tzv. sloves modifikovaných. Příklady sloves objektových: /číé-χ^uŋ/ 結婚 „ženit se, vdávat se“ (původní význam obou složek: /číé/ „spojovat (se)“, /χ^uŋ/ „manželství“); /c^uò-k^uŋ/ 作工 „pracovat (v průmyslu)“ (původní význam obou složek: /c^uò/ „dělat, konat“, /k^uŋ/ „práce“). Příklady sloves modifikovaných: /š^{ài}-k^ān/ 晒干 „usušit (na slunci)“ (původní význam jednotlivých složek: /š^{ài}/ „vystavovat slunci“, /k^ān/ „suchý“); /š^uò-t^əŋ/ 說定 „domluvit se“ (původní význam obou složek: /š^uò/ „mluvit“, /t^əŋ/ „pevný, určitý“).

Poznámka: V uvedených případech sloves objektových a modifikovaných bývá prvá slabika oslabeně tónická nebo i plně tónická a druhá plně tónická, avšak prominentnější.

V trojslabičných slovech bývá nejčastěji tónická slabika první a poslední, rovněž tak v čtyřslabičných slovech a těsných čtyřslabičných významových jednotkách.

Nejen fonetickou realizací, ale i po stránce funkční se tedy čínský přízvuk slov víceslabičných ostře liší od přízvuku v češtině. Přízvuk v češtině spočívá vždy na první slabice slova a označuje jeho začátek. V čínštině, jak už bylo naznačeno, není ve dvojslabičných slovech přízvuk vázán ani na začátek slova ani na druhou slabiku ve slově a běžně se přízvučně (tj. tónicky) vyslovují obě slabiky jednoho a téhož slova. Přízvuk (tóničnost) bývá velmi často důležitým ukazatelem, o jakou významovou složku dvojslabičného slova jde. Přípony a podobné prvky s pouhým tormaálním významem bývají atónické, složky s plným lexikálním významem naopak tónické. Dále, jestliže se dvojslabičné slovo cítí jako jediný, nerozložitelný celek, když jeho původní složky pozbyly v povědomí mluvícího jakýkoli samostatný význam, bývá tónická toliko první slabika, kdežto druhá slabika je atónická; cítí-li se naproti tomu slovo jako složené, zachovávají obvykle jednotlivé složky svůj tón.

Přízvuk v čínštině připomíná po stránce funkční poněkud přízvuk v angličtině, hlavně pokud tam jde o „slova s dvojitým přízvukem“ (double-stressed words). Angličtina se totiž blíží čínštině i v některých jiných směrech, např. vytvářením nových slov skládáním, silným uplatňováním jednoslabičnosti apod. Je ovšem třeba poznamenat, že se čínština vyvíjí od jednoslabičnosti k viceslabičnosti, kdežto v angličtině je možno v jistém smyslu mluvit o vývoji v opačném směru.

Příznačné pro přízvukování viceslabičných (ostatně i jednoslabičných) slov v čínštině je i to, že přízvukování podléhá v značném rozsahu také silnému vlivu rytmických zákonitostí, uplatňujících se při spojování slov v taktu a ve věty.

Finály ve slabikách atónických

V běžné pekingské výslovnosti (v *pchu-tchung-chua* aspoň fakultativně) dochází v atónických slabikách řady slov (tedy *nikoli ve všech* atónických slabikách!) i k redukciám tónbrů (při mimořádném krácení délky) a systém finál je pak v těchto slabikách silně zjednodušen.

U všech samohlásek tohoto zjednodušeného systému pozorujeme tendenci přiblížit jejich artikulaci místo (v dvojhláskách a trojhláskách artikulaci místo hlavních samohláskových elementů) ke střední středové poloze (eventuálně, u samohlásek nízkých, k vyšší poloze); v důsledku toho splývá řada dvojic finál, které jsou jinak přesně rozlišeny, ve finále jediné. Zjednodušený systém finál⁴⁾ pak vypadá takto (uvádíme zároveň srovnání s nezjednodušeným systémem finál):

jednoduché samohlásky: /ɤ/, /ə/, /ɛ/

/u/ > /ɤ/	: /č ^h ɿŋč ^h u/ > /č ^h ɿŋč ^h ɤ/ 清楚 „zřetelný“
/ə/, /a/ > /ə/	: /sān _{ka} / > /sān _ə / 三个 „tři (kusy)“ /jǐp _a / > /jǐp _ə / 尾巴 „ocas“
/i/, /y/ > /ɛ/	: /ř ^h ýŋji/ > /ř ^h ýŋjɛ/ 容易 „snadný“ /č ^h ýč ^h y/ > /č ^h ýč ^h ɛ/ 出去 „vyjít“

dvojhlásky sestupné: /ɔu/, /ɛi/

/ou/, /au/ > /ɔu/	: /k ^h ʰsɔu/ > /k ^h ʰsɔu/ 咳嗽 „kašlati“ /t ^u q̄sɔu/ > /t ^u q̄sɔu/ 多少 „kolik“
/ei/, /ai/ > /ɛi/	: /pɕupei/ > /pɕupei/ 宝贝 „poklad“ /č ^h ýlai/ > /č ^h ýlei/ 出来 „vyjít“

dvojhlásky vzestupné : /^uo/, /yə/, /ie/

/ ^u o/, /ua/ > / ^u o/	: /jǐŋχ ^u o/ > /jǐŋχ ^u o/ 养活 „živiti“ /miānχua/ /miānχ ^u o/ 棉花 „bavlna“
/ie/, /ia/ > /ie/	: /šič ^h šie/ > /šič ^h šie/ 謝謝 „děkuji“ /fɕŋšia/ > /fɕŋsie/ 放下 „položiti“

/yə/ zůstává zpr. rozlišeno i v redukované výslovnosti

⁴⁾ Zvláštní značky, jichž používáme při přepisu tohoto systému: /ə/ označuje kratičkou střední středovou samohlásku nenapjatou, dosti neurčitého tónbrů; /ɛ/, /ɤ/, /ə/, /ɔ/ označují krátké otevřené nenapjaté i, u, e, o; další eventuální odstíny tónbrů samohlásek tohoto systému neoznačujeme.

trojhlásky : /iou/, /uei/

/iou/, /iau/ > /iou/ : /ci̯ouciou/ > /ci̯ouciou/ 舅舅 „strýc (z matčiny strany)“
/kə̯ujau/ > /kə̯ujou/ 膏药 „náplast (hojivá, obsahující mast)“
/uei/, /uai/ > /uei/ : /c^uə̯wei/ > /c^uə̯wei/ 坐位 „sedadlo“
/li̯ə̯k^huai/ > /li̯ə̯k^huei/ 凉快 „chladný (a příjemný)“

jednoduché samohlásky zakončené elementy /ŋ/, /n/ : /ə̯ŋ/, /ə̯n/

/ə̯ŋ/, /aŋ/ > /ə̯ŋ/ : /šy̯ə̯šə̯ŋ/ > /šy̯ə̯šə̯ŋ/ 学生 „žák“
/č^hu̯ə̯nšə̯ŋ/ > /č^hu̯ə̯nšə̯ŋ/ 穿上 „obléci“
/en/, /an/ > /ən/ : /ci̯ŋšən/ > /ci̯ŋšən/ 精神 „energie (životní)“
/šy̯t^han/ > /šy̯t^hən/ 舒坦 „pohodlný“

finály začínající s /u/ a zakončené elementy /r/, /n/ : /ʊr/, /uən/

/ʊr/, /uar/ > /ʊr/ (/wə̯ŋ/) : /k^hū̯ur/ > /k^hū̯ur/ 窟窿 „díra“
/ci̯χuar/ > /ci̯χur/ 飢荒 „dluh“
/láiwar/ > /láiwar/ 来往 „styk“
/u^on/, /uan/ > /uən/ (/wə̯n/) : /šy̯ə̯wen/ > /šy̯ə̯wən/ 学问 „učenost“
/šy̯χuan/ > /šy̯χuən/ 喜欢 „mít rád“

finály začínající (původně) s /i/ a zakončené elementy /r/, /n/ : /er/, /en/

/ir/, /iar/ > /er/ (/jer/) : /c^hə̯rjir/ > /c^hə̯rjer/ 苍蝇 „moucha“
/kū̯niar/ > /kū̯nier/ 姑娘 „divka“
/in/, /ian/ > /en/ (/jen/) : /šə̯rjin/ > /šə̯rjen/ 声音 „zvuk“
/k^hə̯ncian/ > /k^hə̯ncen/ 看见 „spatřit“

finály začínající s /y/ a zakončené elementy /ŋ/, /n/ : /yŋ/, /yn/

/yŋ/ > /yŋ/ : /j̄r̄šyŋ/ > /j̄r̄šyŋ/ 英雄 „hrdina“
/yⁿ/, /yan/ > /yn/ : /wé̯ic^hyⁿ/ > /wé̯ic^hyn/ 围裙 „zástěra“
/ci̯ə̯cyan/ > /ci̯ə̯cyn/ 家眷 „žena (a děti)“

V některých výjimečných případech splývá v redukované finále /ə̯/ spolu s finálami /ə̯/, /a/ i finála /u/, /o/ i některé jiné, např.:

/kū̯fu/ > /kū̯fə̯/ 姑父 „strýc (= manžel otcovy sestry)“
/χ^uə̯p^ho/ > /χ^uə̯p^hə̯/ 活泼 „živý, veselý“

Dále výjimečně výsledkem redukce finály /^uo/ je /ou/, např.:

/k^hu̯ə̯nč^huo/ > /k^hu̯ə̯nč^hou/ 寬綽 „prostorový“ (méně často pozorujeme změnu /ie/ > /ei/, např.: /l̄ə̯t^hie/ > /l̄ə̯t^hei/ 烙铁 „žehlička“). Nezmiňujeme se zde také o eventuálních dalších redukcích již redukováných finál (např. /ie/ > /ɛ/ aj.), jež se dostávají ve velmi běžné až nedbalé výslovnosti.

Rovněž v paralelním systému finál kakuminálních dochází někdy k redukcím, jež jsou obdobné redukcím právě popsaným.

Vždy je třeba zachovávat redukci samohlásek v řadě přípon, jako např. /c^o/子, a v případě gramatických formálních slov (částic, markrů), např. /l^o/了, /č^o/着, /t^o/得, /t^o/的 (historicky a doposud v dialektech /ti/),

/m^on/們; numerativ /kə/个 se také často vyslovuje zcela atónicky a s redukovanou samohláskou: /k^o/. Rovněž zápornka /pu/不 se často (zejména v tzv. potenciálním způsobu modifikovaných sloves) vyslovuje s redukovanou samohláskou: /p^o/, /p^u/. Slovesná přípona /k^{uo}/过 se vyslovuje rovněž velmi zkráceně; abychom naznačili částečnou redukci této přípony (a zároveň ji rozlišili od sémanticky plnovýznamového morfému /k^{uò}/ psaného týž znakem 过), přepisujeme ji /ko/.

Spojení slabiky tónické s následující slabikou atónickou.

Atónické slabiky jsou kratičké a nemají svůj vlastní distinktivní tón, musí se však samozřejmě vyslovovat v nějaké poloze hlasu a případně i s nějakým průběhem melodie, jsou-li intonačně prodlouženy. Poloha hlasu je tu určena sousedstvím se slabikami tónickými a poloha i případný průběh jsou ovlivněny také větnou intonací.

Modifikace zakončení tónu slabiky tónické se přenáší na následující slabiku atónickou a neuplatňují se již na tónické slabice samotné; je to důležité zejména pro tónickou slabiku ve 3. tónu: zůstává až do konce v hluboké poloze a zvýšení pozorujeme teprve až v následující slabice atónické (případně až na poslední slabice atónické, je-li jich připojeno více, nebo - je-li těsně připojena slabika tónická - se zvýšení projeví až na této slabice). Příklady:

tónická slabika v prvním tónu:

/tʃiǎli/ 家里 „doma“, /tʃ^{uo}zǐ/ 桌子 „stůl“, /tʃ^{iu}z^{hi}dao/ 知道 „vědět“, /ʃǎzǐ/ 沙子 „písek“, /t^hā^o t^he^o de^o de^o / 他的 „jeho“

tónická slabika ve druhém tónu:

/p^hā^o y^ou/ 朋友 „přítel“, /yǎi^o zǐ/ 孩子 „dítě“, /míng^o p^{ai}/ 明白 „rozumět“, /tʃ^{uo} zǐ/ 镯子 „náramek“, /jǐ^o zǐ/ 胰子 „mýdlo“, /nǎ^o li/ 哪里 „kde“ (slabika /nǎ/ 哪 je původně ve třetím tónu, v tomto slově se však vyslovuje ve druhém tónu, viz výklad o kombinaci 3. tón + 3. tón).

tónická slabika ve třetím tónu:

/nǚ^o r/ 女儿 „dcera“, /lǐ^o t^hou/ 里头 „uvnitř“, /wǎn^o shàng/ 晚上 „večer“, /kuǐ^o zǐ/ 鬼子 „dábel“ (nadávka), /ʃǎ^o zǐ/ 傻子 „hlupák“, /jǐ^o zǐ/ 椅子 „židle“

tónická slabika ve čtvrtém tónu:

/x^out^hian/ 后天 „pozití“, /k^hè^o qì/ 客气 „zdvořilý“, /k^hàn^o c^{ian}/ 看見 „spatřit“, /kuǐ^o zǐ/ 柜子 „skříň“, /nǎ^o li/ 那里 „tam“.

Uvedené příklady jsou ve výběru nahrány na kazetě č. 1.

Srov. též grafické znázornění melodie těchto slov na obr. č. 2.

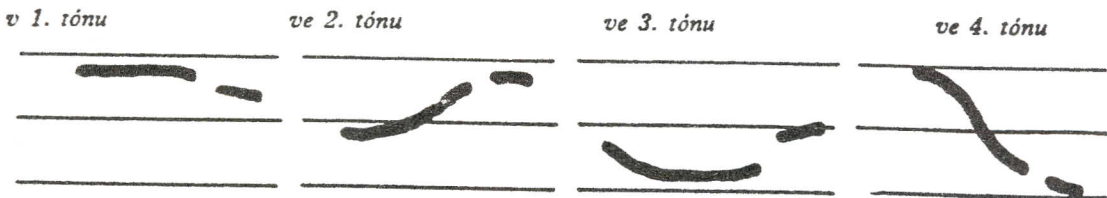
Upozorňujeme zvláště na rozdílné chování melodie na slabice atónické po 2. a 3. tónu: po 2. tónu zůstává atónická slabika v téže výši, do které vystoupila slabika tónická, popř. se i o něco snižuje; po 3. tónu je poloha slabiky atónické vyšší než zakončení předcházející slabiky tónické.

Dále je třeba upozornit, že atónická slabika po 3. tónu působí také následkem své zvýšené polohy (proti hluboké poloze předcházející slabiky tónické) velmi často na české ucho dojmem slabiky vyslovené větší silou, než s jakou je vyslovena předcházející slabika tónická; v těchto při-

padech však např. již i její krátkost ji prozrazuje jako slabiku atónickou.

V některých případech zvláštních se však i slabiky zcela atónické mohou naopak ve výslovnosti protáhnout (a v důsledku toho být mylně považovány za slabiky „přízvučné“). Je to zejména před pauzou, ať již „neukončující“ (jestliže výpověď dále pokračuje, mluvící však teprve rozmýšlí, co řekne dále), nebo „ukončující“ (např. ve zvoláních; srov. /t^húřč^hmⁿ!/, „soudruzi!“), kdy atónická slabika /mⁿ/ může být případně značně protažena a vyslovena i s jistou sekundární silou).

Tónická slabika

Obr. č. 2. Grafické znázornění melodie ve dvojslabičných takttech s prvou slabikou tónickou a druhou atónickou. (Srov. též obr. č. 1.)

Spojení dvou slabik tónických

Při zkoumání a nácviku výslovnosti spojení 2 slabik tónických samozřejmě nerozlišujeme, zda jde o dvojslabičná slova, nebo o těsné spojení dvou jednoslabičných slov.

Při nácviku výslovnosti nejrůznějších takových spojení tónických slabik je třeba dbát toho, že v některých těchto kombinacích se tóny obou slabik svým průběhem upravují a přizpůsobují tak, že splývají v jedinou křivku; v jiných kombinacích tónů opět spíše vystupuje do popředí kontrast poloh obou slabik (nebo jednotlivých jejich částí). Nejlépe nacvičujeme jednotlivé typy spojení dvou tónických slabik (celkem 16 možných typů spojení: 1. tón + 1. tón, 1. tón + 2. tón atd.) mechanicky jako celky.

U dvojslabičných slov (případně taktů) s oběma slabikami tónickými bývá pravidelně jen jedna slabika (ať prvá, či druhá) plně tónická, druhá pak bývá oslabeně tónická nebo i plně tónická, ale méně prominentní.

Důležité je tu postavení ve větě: uprostřed věty pozorujeme u takových dvojslabičných slov tendenci oslabit spíše tón slabiky druhé (zejména v rychlejší promluvě), na konci věty (nebo uvnitř věty před pauzou) si naopak slabika druhá (tj. poslední tónická slabika ve větě nebo v taktu před pauzou) někdy podržuje plný tón a oslabuje se slabika předcházející.

Vyjmenované i jiné rytmické tendence mohou i zvrátit obvyklý způsob přízvukování, tj. ve slovech s druhou slabikou obvykle oslabeně tónickou může tato tónicky převážit slabiku předcházející a naopak.

Ve větě se ovšem často setkáváme se dvěma nebo i více slabikami plně tónickými vedle sebe, jež bývají odděleny od sebe pauzou (i když jen naznačenou) a patří tedy k různým taktům.

Ve slabikách oslabeně tónických jsou typické vlastnosti tónů poněkud oslabeny:

v 1. tónu, jehož nejvýznačnější charakteristikou je vysoká poloha, bývá tato poloha poněkud snížena, rovný průběh může být modifikován tak, že slabika nepatrně poklesává nebo stoupá (podle okolí);

ve 2. tónu bývá stoupaní melodie oslabeno (zejména pokud je oslabeně tónická slabika ve 2. tónu

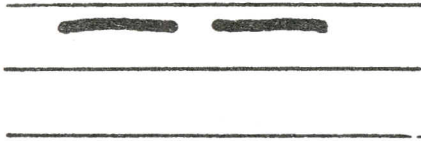
na konci taktu);

ve 3. tónu vystupuje hluboká poloha méně výrazně; pokud je oslabeně tónická slabika v 3. tónu na konci taktu, chybívá koncové stoupnutí slabiky, i když jde o postavení na konci věty;

ve 4. tónu bývá vysoký začátek slabiky o něco snižen.

V dalším uvedeme schematické diagramy jednotlivých typů kombinací 2 tónických slabik. Při popisu jejich výslovnosti se příležitostně zmíníme i o modifikacích výslovnosti slabik oslabeně tónických v těchto kombinacích.

Příklady ilustrují takty (ať jde o dvojslabičná slova, nebo o spojení dvou jednoslabičných slov v jeden takt) s oběma slabikami plně přízvuchnými, i takty, ve kterých jedna slabika, ať první či (méně často) druhá, je oslabeně tónická.

Obr. č. 3. 1. tón + 1. tón

Kombinace: 1. tón + 1. tón Rovná melodie ve vysoké poloze trvá prostě místo na jedné slabice na slabikách dvou (pro nás je to dosti nezvyklé). Je-li tón některé slabiky (ať první, či druhé) oslaben, vyslovuje se obvykle v poloze o málo nižší. Příklady:

/jīshuā/ 衣刷儿 kartáč na šaty

/fā-shāu/ 发烧 mít horečku

/fēicī/ 飞机 letadlo

/jīngāi/ 应该 je třeba

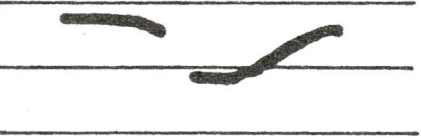
/kūnjī/ (též /kūnjī/) 公鸡 kohout

/tūngōu/ 东欧 východní Evropa

/shānsī/ 山西 Šan-si (provincie)

/cānciā/ (též /cānciā/) 参加 účastnit se

/tōngzhī/ (též /tōngzhī/) 通知 sdělit

Obr. č. 4. 1. tón + 2. tón

Kombinace: 1. tón + 2. tón V této kombinaci kontrastuje po první slabice ve vysoké poloze s rovným průběhem začátek druhé slabiky svou poměrnou hloubkou ve střední poloze, ve které jakoby i hlas maličko prodléval. „Nápadným“ je také opětné stoupnutí hlasu ve druhé polovině druhé slabiky, tj. opětný návrat do polohy vysoké, zejména je-li tato druhá slabika plně tónická. Příklady:

/shūfáng/ 书房 knihovna (místnost)

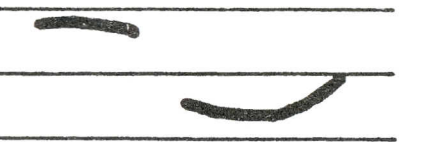
/wēnchǔyǎn/ 温泉 termální pramen

/sū-lián/ 苏联 Sovětský svaz

/kāngāi/ (též /kāngāi/) 刚才 právě

/chūncié/ 春节 slavnost Nového roku
(lunárního)

/jūnmín/ 军民 vojsko a lid

Obr. č. 5. 1. tón + 3. tón

Kombinace: 1. tón + 3. tón Pro tuto kombinaci je charakteristický kontrast mezi vysokou polohou slabiky první a hlubokou polohou slabiky druhé. Příklady:

/kānpǐ/ 钢笔 pero

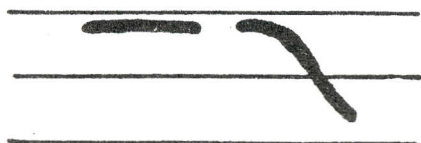
/xiāngshuǐ/ 香水 voňavka

/chīpào/ 吃飽 najíst se dosyta

/tūngběi/ 东北 Severovýchod (Číny)

/kuā liǎn/ 刮脸 holit (tvář)

/shāngǔ/ 山谷 údolí

Obr. č. 6. 1. tón + 4. tón

Kombinace: 1. tón + 4. tón Průběh melodie obou slabik se spojuje v jednoduchou křivku. Přesná výslovnost, zejména jsou-li obě slabiky plně tónické (stále rovný — případně i nepatrně stoupavý — průběh ve vysoké poloze až do konce první slabiky, vysoká poloha zachována nebo i zdůrazněna na samém začátku slabiky druhé a pak dosti náhlý pokles), není ovšem pro nás snadná. Příklady:

/shūkuà/ 书柜 knihovna (skříň)

/kāidòng/ 开动 uvést v pohyb

/gōnghuì/ 工会 odbory

/fēngmì/ 蜂蜜 včelí med

/gōnglù/ 公路 silnice

/shūjià/ 书架 stojan na knihy

Obr. č. 7. 2. tón + 1. tón

Kombinace: 2. tón + 1. tón Na zakončení první slabiky ve vysoké poloze (odpadá vyrovnání, či pokles hlasu na konci této slabiky; slabika také stoupá většinou hned od samého počátku) přímo navazuje rovný průběh slabiky druhé. Průběh melodie této tónické kombinace je pro nás poněkud nezvyklý (setrvávání ve vysoké poloze během druhé slabiky, zejména je-li plně přízvučná). Příklady:

/jǎshuā/ 牙刷儿 kartáček na zuby

/guógē/ 国歌 hymna

/tígāo/ 提高 zvýšit

/huá-ǐ/ 滑冰 bruslit

/páopāo/ 皮包 aktovka

/guózhì/ 国徽 státní znak

Obr. č. 8. 2. tón + 2. tón

Kombinace: 2. tón + 2. tón V této tónické kombinaci hlas na slabice první stoupá hned od začátku; na začátku druhé slabiky pozorujeme návrat do polohy střední a znovu stoupnutí v druhé polovině slabiky (i když málokdy - leda je-li slabika zvláště zdůrazněna - dosahuje polohy skutečně vysoké); ke konci trvání druhé slabiky se stoupání opět vyrovnává. Příklady:

/chángchéng/ 长城 Dlouhá zeď

/tóngxué/ 同学 spolužák

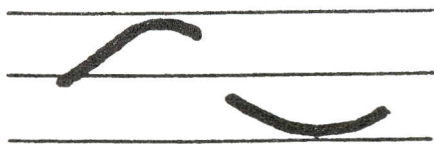
/jínháng/ 銀行 banka

/huá-é/ 华俄 čínsko-ruský

/lánqiú/ 篮球 košíková

/zhùjí/ 着急 vzrušovat se

/shíjiān/ 食盐 sůl (kuchyňská)

Obr. č. 9. 2. tón + 3. tón

Kombinace: 2. tón + 3. tón První slabika stoupá hned od počátku (bez prodlévání)

ve střední poloze) a ke konci slabiky se průběh vyrovnává nebo i trochu klesá. Druhá slabika se vyslovuje v poloze hluboké. Typický je právě kontrast mezi celkovou vysokou polohou slabiky první a hlubokou polohou slabiky druhé (zejména je-li tato druhá slabika zdůrazněna; je-li méně přízvuková, pozorujeme spíše jen pokles melodie na této slabice). Tato tónická kombinace je pro nás jedna z nejsnazších. (Tak jako tato kombinace se zpravidla vyslovuje i kombinace 3. tón + 3. tón!)
Příklady:

/p^híciǒu/ 啤酒 pivo

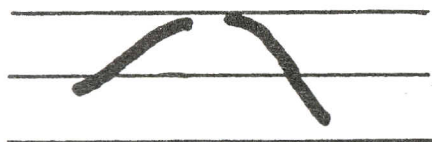
/jáfěǎ/ 牙粉 prášek na zuby

/fǎǎǐǎ/ 房頂儿 střecha

/mǎupiǐ/ 毛笔 štětec

/χuá-pěi/ 华北 Sever (Číny)

/χuá-syǚ/ 滑雪 lyžovat

Obr. č. 10. 2. tón + 4. tón

Kombinace: 2. tón + 4. tón Průběh melodie obou slabik se skládá v plynulou křivku. Při přesné výslovnosti, zejména jsou-li obě slabiky stejně přízvukné, působí potíže to, že melodický i silový vrchol této tónické kombinace je právě jakoby na rozhraní obou slabik (na samém konci slabiky první a na samém začátku slabiky druhé). Příklady:

/lóušǎǐ/ 楼上 v horním poschodí

/t^hán χuà/ 谈话 besedovat

/é^hǎkuǎi/ 奇怪 divit se

/šǐjǎn/ 实验 experiment

/χéc^hò/ 合作 spolupracovat

/mǐ-lù/ 迷路 zabloudit

/lióuǎǐ/ (tíz /lióuǎǐ/) 流入 vlévat se

/cúkòu/ 足够 dostatečně

Poznámka. Ve všech kombinacích s druhým tónem slabika v druhém tónu, pokud je na prvním místě kombinace, ztrácí zpravidla svoje začáteční prodlévání v hlubší poloze a bezprostředně stoupá. Naopak, je-li na posledním místě kombinace, je její hlubší začátek (a interval mezi ním a celkovou vyšší polohou předcházejících slabik v prvním, druhém a čtvrtém tónu) zachován.

Obr. č. 11. 3. tón + 1. tón

Kombinace: 3. tón + 1. tón Charakteristický je kontrast, jakoby skok z hluboké polohy slabiky první do vysoké polohy slabiky druhé, i když se popř. pod vlivem oslabení tóničnosti poloha ať první, či druhé slabiky přibližuje poloze střední. Průběh melodie dosti připomíná „otázkovou“ melodii v češtině a v tom právě spočívá i jistá nesnadnost této kombinace: *v souvislé řeči musíme dbát, abychom prvou slabiku vyslovovali níže (až do konce!) než slabiku druhou.* Příklady:

/χ^hǎc^hǎ/ 火車 vlak

/jǐyǐ/ 雨衣 plášť do deště

/šiž^huǎ^hǎ/ 小说儿 román

/šǎnsǐ/ 陝西 Šen-si (provincie)

/χ^hǎcǎi/ 火災 požár

/šuěi^hǎ/ 水車 zařízení na čerpání vody

/šuěikòu/ 水沟 kanál

Obr. č. 12. 3. tón + 2. tón

Kombinace: 3. tón + 2. tón Průběh melodie obou slabik tvoří spojitou křivku.

Na hlubokou polohu slabiky první přímo navazuje hluboký začátek a významné stoupání slabiky druhé; hlubokou polohu slabiky první se snažíme nejlépe udržovat až do konce trvání slabiky (je-li první slabika méně přízvučná, může být stejně vysoká nebo výjimečně i vyšší, než začátek slabiky druhé). I tato tónická kombinace je pro nás v souvislé řeči do jisté míry nesnadná tím, že připomíná českou „otázkovou“ melodii. Příklady:

/k^hě-lián/ 可怜 ubohý, politováníhodný

/lǎut^hóur/ 老头儿 stařík

/šueič^hióur/ 水球儿 vodní pólo

/č^hě-lú^hn/ 齒輪 ozubené kolo

/šiě-wán/ 写完 dopsat

/č^húš^h/ 主席 předseda

Obr. č. 13. 3. tón + 3. tón (= 2. tón + 3. tón)

Kombinace: 3. tón + 3. tón Kombinace 3. tón + 3. tón se prakticky vyslovuje stejně jako kombinace 2. tón + 3. tón (bez ohledu na to, zda jsou obě slabiky stejně přízvučné nebo zda jedna z nich převažuje nad druhou). Srov. tedy, co bylo řečeno o kombinaci 2. tón + 3. tón výše! Změnu tónu první slabiky v této kombinaci označujeme v našem přepisu znaménkem ^h. Příklady:

/páu^h-šián/ 保險 býti pojištěn

/ší-cǎu/ 洗澡 koupat se

/t^húkǎi/ 土改 pozemková reforma

/kuǎŋč^hǎŋ/ 廣場 náměstí

/fénpǐ/ 粉筆 křída

/χén^h-šǎu/ 很少 velmi málo

Je ovšem třeba upozornit, že v pomalé, zřetelné výslovnosti přenesení celkové polohy slabiky první do vysoké polohy — důsledkem toho je pak praktické splnutí s kombinací 2. tón + 3. tón — bývá nezřídka jen částečné a hluboká poloha aspoň začátku první slabiky zůstává do značné míry zachována. V pomalé, zřetelné výslovnosti zůstávají tedy kombinace 3. tón + 3. tón a kombinace 2. tón + 3. tón aspoň fakultativně rozlišený.

Slabika ve třetím tónu ovlivňuje popsáním způsobem předcházející slabiku, jež je rovněž ve třetím tónu, často i tehdy, náležejí-li obě slabiky ke dvěma za sebou následujícím taktům. Stačí totiž, když oba takty tvoří aspoň volně spojenou vyšší rytmickou jednotku. Je-li však mezi oběma slabikami ve třetím tónu zřetelná pauza, změna tónu první slabiky nenastává.

Často mění slabika ve 3. tónu svůj tón v 2. tón i v tom případě, že následuje slabika atónická. Je tomu tak tehdy, když atónická slabika byla původně ve 3. tónu. Příklady:

/s^hóji/ 所以 tudíž

/tǎs^hǎ/ 打死 zabít

/iěšy/ 也許 snad

/lǎuχu/ 老虎 tygr

/k^hóji/ 可以 moci

/wǎŋwan/ 往往 neustále

Některé atónické slabiky, které byly původně v 3. tónu, však už tuto změnu nepůsobí; tak např. atónická přípona /c^h/ 子 a druhá slabika v několika příbuzenských názvech, tvořených reduplikací.

Příklady:

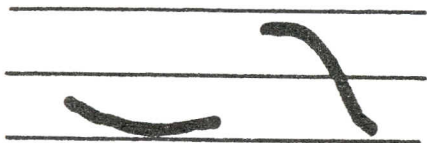
/jǐc^h/ 椅子 židle

/čiěćie/ 姐姐 starší sestra

/sǎusau/ 嫂嫂 žena staršího bratra

V některých případech, jako např. ve slově /laušu/ 老鼠 „myš“, pozorujeme kolísání: je možno vyslovovat /lǎušu/ i /lǎušu/.

Kombinace: 3. tón + 4. tón Hluboká poloha slabiky první (zejména je-li plně přízvučná) kontrastuje s vysokou polohou začátku slabiky druhé, hlas tu jakoby přeskočí z polohy hluboké do polohy vysoké. Vzhledem k opětnému poklesu melodie ke konci slabiky druhé nepůsobí

Obr. č. 14. 3. tón + 4. tón

melodie této tónové kombinace na naše ucho „otázkovým“ dojmem. Zvládnutí této kombinace, která je „zajímavá“ svým průběhem, je poměrně snadné. Příklady:

/jǎncìqǐ/ 眼鏡儿 brýle

/lǐngxiù/ 領袖 vůdce

/tiělù/ 鐵路 železnice

/zhǔyào/ 主要 hlavní

/cǐqǐng/ 請坐 prosím, posadte se!

/zǎofàn/ 早飯 snídaně

/nuǎnqì/ 暖气 ústřední topení

Obr. č. 15. 4. tón + 1. tón

Kombinace: 4. tón + 1. tón Příznačný je u první slabiky pokles z polohy vysoké do polohy nízké a opět vysoká poloha celé slabiky druhé. Je-li první slabika oslabeně tónická, neklesá její melodie příliš nízko; je-li oslabeně tónická slabika druhá, bývá její vysoká poloha o něco snížena. Příklady:

/qìchē/ 汽車 auto

/nàucǐqǐ/ 鬧鐘 budík

/niànshū/ 念书 studovat

/wàiyī/ 外衣 svrchník

/miànpào/ 面包 chléb

/fàngōng/ 放鬆 uvolnit

Obr. č. 16. 4. tón + 2. tón

Kombinace: 4. tón + 2. tón Klesavý průběh první slabiky a stoupání slabiky druhé (na začátku této slabiky prodlévá melodie na okamžik v poloze nižší) vytvářejí spojitou křivku. Melodické i silové vrcholy jsou na samém počátku a na samém konci této kombinace. Je-li první slabika oslabeně tónická, je zmírněn její pokles do polohy nízké, a naopak, je-li oslabeně tónická slabika druhá, nevystupuje příliš vysoko. Příklady:

/kèwén/ 課文 text cvičení

/cǎipái/ 菜牌 jídelní lístek

/fēiqiān/ 肺炎 zápal plic

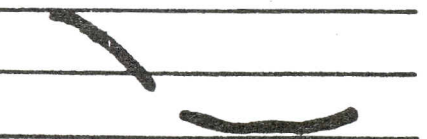
/pào-qiú/ 报仇 pomstít se

/rìshù/ 日蝕 zatmění Slunce

/dòngyuan/ 动员 mobilizovat

/jǐnyán/ 誓言 (též /shìyán/) přísaha

/cìcóng/ 自从 od té doby, co

Obr. č. 17. 4. tón + 3. tón

Kombinace: 4. tón + 3. tón Na klesavý průběh z polohy vysoké do polohy nízké navazuje přímo hluboká poloha druhé slabiky, a tak vzniká plynulá melodická křivka. Melodie této kombinace je pro nás poměrně snadná; toliko je třeba dbát jistého kontrastu mezi vysokou polohou slabiky první (jako celku) a nízkou polohou slabiky druhé (zejména je-li tato slabika plně tónická). Příklady:

/pàu⁴č⁴/ 报纸 noviny

/t⁴h⁴äu w⁴/ 跳舞 tančit

/l⁴š⁴/ 历史 historie

/š⁴b⁴jän/ 试演 repeticie (zkouška v divadle)

/š⁴iänf⁴/ 宪法 ústava

/mòš⁴u⁴č⁴/ 墨水 inkoust

/p⁴ĩ⁴č⁴h⁴i⁴č⁴/ 並且 (též /p⁴ĩ⁴č⁴h⁴i⁴č⁴/) mimoto

/c⁴h⁴š⁴u⁴č⁴/ 厕所 záchod

Obr. č. 18. 4. tón + 4. tón

Kombinace: 4. tón + 4. tón Průběh melodie je klesavý obou slabik z výšky dolů, a tak pozorujeme kontrast, jakoby skok z nízké polohy na konci slabiky první zpět do vysoké polohy na začátku slabiky druhé. Tento kontrast se zmírňuje povlnnějším poklesem první slabiky, je-li oslabeně tónická (v tomto případě neklesne obvykle první slabika níže než do polohy střední; je-li oslabeně tónickou slabikou slabika druhá, tu se naopak zase sníží vysoký začátek této slabiky, často až k poloze střední. Příklady:

/wàn su⁴č⁴/ 万岁 at žije!

/l⁴ùf⁴č⁴/ 路费 cestovní výlohy

/š⁴ià-tàn/ 下蛋 snášet vejce

/f⁴l⁴l⁴/ 日历 kalendář

/š⁴è miàn/ (též /š⁴è miàn/) na všech stranách

/mùk⁴u⁴n/ 木棍 dřevěná hůl 四面

Poznámka I. Uvedené příklady 16 typů dvojslabičných spojení s oběma slabikami tónickými jsou ve výběru nahrány na kazetě č. 1.

Poznámka II. Při nacvičování výslovnosti dvojslabičných taktů můžeme samozřejmě postupovat také tak, že budeme navzájem srovnávat slova a takty, jež co do skladu hláskového jsou zcela shodné, liší se však tónem.

Příklady takových slov s první slabikou tónickou, druhou slabikou atónickou (uvedená cvičení jsou ve výběru nahrána na kazetě č. 1):

/ku⁴č⁴/ 鬼子 ďábel (nadávka)

/ku⁴č⁴/ 柜子 skříň

/n⁴ali/ 哪里 kde?

/n⁴ali/ 那里 tam

/č⁴u⁴č⁴/ 桌子 stůl

/č⁴u⁴č⁴/ 镯子 náramek

/j⁴č⁴/ 胰子 mýdlo

/j⁴č⁴/ 椅子 židle

/š⁴č⁴/ 沙子 písek

/š⁴č⁴/ 傻子 hlupák

Příklady takových slov s oběma slabikami tónickými (uvedená cvičení jsou nahrána na kazetě č. 1):

/š⁴b⁴jän/ 食盐 sůl (kuchyňská)

/š⁴b⁴jän/ 实验 experiment

/š⁴änš⁴/ (též /š⁴änš⁴/) 山西 Šan-si (provincie)

/š⁴änš⁴/ (též /š⁴änš⁴/) 陕西 Šen-si (provincie)

/t⁴h⁴ü⁴č⁴č⁴/ 通知 sdělit

/t⁴h⁴ü⁴č⁴č⁴/ 统治 vládnout

/š⁴b⁴jän/ 试演 repeticie (v divadle)

/š⁴b⁴jän/ 誓言 přísaha

Je také užitečné srovnávat navzájem takty s jednou slabikou tónickou, druhou atónickou na jedné straně, a takty s oběma slabikami tónickými na straně druhé. Tak např. můžeme srovnávat (uvedená cvičení jsou nahrána na kazetě č. 1):

/kuänč⁴h⁴an/ 灌肠 kuan-čchang (druh klobás) proti:

/kuän-č⁴h⁴an/ 灌肠 dělat výplach střev

/k⁴u⁴nian/ 过年 napřesrok proti:

/k⁴u⁴-nian/ 过年 trávit (= oslavovat) novoroční svátky.

Nejlépe ovšem srovnáváme uvedené i jiné obdobné dvojice slov, či výrazů ve větách, např.
 /wǒ pǔ sǐxǔan č^hǚ kuànc^hān/ 我不喜欢吃灌腸 „nemám rád klobásy kuan-čchang“
 /xùshǐ ǚō¹ mǐn^htiān kěi wǒ kuàn-č^hān/ 护士說明天給我灌腸 „sestra (= ošetrovatelka)
 „říká, že zítra mně udělají výplach střev“
 /tā k^hōnian¹ cíou jāu šān-syǚ¹/ 他过年就要上学了 „napřesrok už půjde do školy“
 /k^uò-nián² ǚǎ²χou¹ k^uī^hch^hān p^u k^uī^hch^hān²/ 过年的时候工厂不工作 „o novoročních svá-
 tčích se v továrnách nepracuje“.

Spojení tří slabik (tříslabičná slova a takty)

Všimněme si jen nejčastějších a nejtypičtějších případů.

Spojuje-li se tónická slabika se dvěma (nebo i více) následujícími slabikami atónickými, tu se přenáší zakončení tónu, o kterém jsme mluvili při popisu tónických slabik ve výslovnosti izolované, na poslední z nich; výsledná melodická křivka se tak prakticky nikterak neliší od melodie spojení slabiky tónické s jednou slabikou atónickou (srov. obr. č. 2 na str. 45). Příklady:

tónická slabika v 1. tónu:

/šǒutau¹/ 收到了 obdržel
 /č^uōc^ošān/ 桌子上 na stole
 /t^hā^mnt^o/ 他們的 jejich

tónická slabika ve 2. tónu:

/nǎ³šialai/ 拿下来 sundat
 /mǐ^hpail^o/ 明白了 porozuměl
 /nǎ³ch^hyl^o/ 拿去了 odnesl

tónická slabika ve 3. tónu:

/č^hǚšialai/ 取下来 sundat (též /č^hǚšialai/)
 /nǐ^mnt^o/ 你們的 váš
 /wǒ^mnt^o/ 我們的 náš

tónická slabika ve 4. tónu:

/č^hǐjānr^o/ 这样的 takový (též /č^hǐjānr^o/)
 /k^hānciānko/ 看見过 viděl
 /č^hli^o/ 这里的 zdejší

Uvedená cvičení jsou ve výběru nahrána na kazetě č. 1.

Stojí-li atónická nebo téměř atónická slabika za spojením 2 slabik tónických, je samozřejmě její melodie určena či ovlivněna tónem slabiky bezprostředně předcházející, tj. její poloha je po tónu prvním, druhém a čtvrtém nižší, po tónu třetím naopak vyšší. Příklady:

/č^hī^hā^o/ 其他的 ostatní
 /č^hī^hāi^o/ 亲爱的 milý
 /č^um^hā^o/ 著名的 slavný

Nejtypičtějším příkladem trojslabičného taktu je však ten případ, kdy uprostřed mezi dvěma slabikami tónickými je slabika atónická či oslabeně tónická. Tónická slabika na začátku takového taktu (slova) většinou splývá ve výslovnosti těsně s následující atónickou (či oslabeně tónickou) slabikou; tónická slabika

na konci takového taktu (ve srovnání se slabikou prvou bývá přízvučnější) se zpravidla připojuje k oběma slabikám předcházejícím poněkud volněji.

Příklady (jednotlivé typy trojslabičných slov označujeme 1 + 0 + 1, 1 + 0 + 2 atd., přičemž místo atónické prostřední slabiky může popř. stát i slabika oslabeně tónická, případně i plně tónická, ale málo prominentní):

1 + 0 + 1	/sānʃn̄cʰɿ/	三十七	třicet sedm
	/sānʃnp̄/	三十八	třicet osm
1 + 0 + 2	/kəwutʰuān/	歌舞团	soubor písní a tanců
	/kuānciɛjān/	关节炎	zánět kloubů
1 + 0 + 3	/čʰɿtʰliǰu/	吃得了	moci sníst
	/fēiçǐcʰǰ/	飞机场	letišťe
1 + 0 + 4	/šɿŋcʰɿsɿ/	星期四	čtvrtek
	/jɿnjyǰxuǰi/	音乐会	koncert
2 + 0 + 1	/mōtʰuocʰɿ/	摩托車	motocykl
	/liǰuʃəŋçǐ/	留声机	gramofon
2 + 0 + 2	/lǰutuŋçǐç/	劳动节	Svátek práce
	/çǰwujyǰn/	植物园	botanická zahrada
2 + 0 + 3	/tʰɿʃsūkuǰn/	图书馆	knihovna
	/tʰɿʃcǐcʰǰ/	屠宰場	jatky
2 + 0 + 4	/xǰcʰòšǰ/	合作社	družstvo
	/fēnmínpi/	人民币	měna ČLR
3 + 0 + 1	/nǰtʰsɿ/	你的书	tvá kniha
	/wǰʃʃsǰn/	五十三	padesát tři
3 + 0 + 2	/çǰupʰcǰu/	找不着	nemoci nalézt
	/nǰumójǰn/	脑膜炎	zápal mozkových blan
3 + 0 + 3	/mǰipʰcʰɿ/	买不起	nemoci koupit
	/wǰtʰpiǰu/	我的表	mé hodinky
3 + 0 + 4	/cǰupʰtǰŋ/	走不动	nemoci udělat krok
	/xʰǰcʰhǰcǰn/	火車站	nádraží
4 + 0 + 1	/çǰi p̄cʰsɿ/	这本书	tato kniha
	/cǰsǰŋcʰhǰ/	自行車	jízdní kolo
4 + 0 + 2	/tǰŋwujyǰn/	动物园	zoologická zahrada
	/cʰjǰsǰŋtʰǰi/	气象台	meteorologická stanice
4 + 0 + 3	/tuǰipʰcʰɿ/	对不起	promiňte!
	/tǰsǰʃkuǰn/	大使館	velvyslanectví
4 + 0 + 4	/tuǰnjǰŋjyǰn/	电影院	biograf
	/wǰŋjyǰncǰŋ/	望远镜	dalekohled

Uvedené příklady (v pozmeněném pořadí) jsou nahrány na kazetě č. 1.

Poznámka I. Zajímavou obdobou přízvukování trojslabičných taktů, v nichž první a poslední slabika je tónická (přízvučná), prostřední slabika pak atónická či oslabeně tónická, jsou v češtině trojslabičné zkratky, tvořené začátečními písmeny různých slov: ODS, ČKD, ČLR atd., které také vyslovujeme s přízvukem na prvé a na poslední slabice.

Poznámka II. Zvláštní pozornosti zasluhuje ten případ, kdy se atónická slabika octne mezi dvěma slabikami tónickými, jež jsou obě ve 3. tónu (srov. výše uvedené /mǰipʰcʰɿ/ „nemoci koupit“, /wǰtʰpiǰu/ „mé hodinky“). V pomalejší, zřetelné výslovnosti se obě tónické slabiky vyslovují

v poloze hluboké; atónická slabika mezi nimi má (zcela podle pravidel o výslovnosti atónických slabik v sousedství 3. tónu) polohu střední, někdy až polovysokou, a také často působí na naše ucho dojemem slabiky vyslovené se značnou silou (je však vždy velmi krátká). V rychlejší, zběžné výslovnosti má však i tady prvá tónická slabika tendenci zdůraznit stoupání a zvýšit polohu.

Následují-li za sebou bez pauzy 3 nebo i více tónických slabik ve 3. tónu, zůstává neměnným pravidlem, že poslední slabika má v takovém taktu vždy polohu hlubokou a předposlední slabika polohu zvýšenou. Slabika (nebo slabiky) před slabikou předposlední může mít polohu hlubokou i zvýšenou (i zde má jistou úlohu tempo řeči: v rychlejší řeči se slabika spíše zvyšuje).

Spojení čtyř slabik (čtyřslabičná slova a takty)

Nejdůležitější typy čtyřslabičných taktů jsou tyto:

1. *Ke slabice tónické se připojují 3 slabiky atónické* (typ méně častý než typy následující). Příklady:

/šəutaul^opa/ 收到了吧 asi obdržel

/č^uq^oš^aŋ^ot^o/ 桌子上的 na stole (jako přívlastek, např. /č^uq^oš^aŋ^ot^o šū/ 桌子上的书 knihy na stole)

/nášialail^o/ 拿下来了 sundal

/ňj^mnt^oma/ 你們的嗎 váš? (např. ve spojení /č^əš^əňj^mnt^oma/ 这是你們的嗎 „toto je vaše?“)

2. *Prvá slabika plně a třetí slabika oslabeně tónická, druhá a poslední slabika atónická.* Příklady (jsou též nahrány na kazetě č. 1):

/š^aŋ^oli^aŋ^oš^aŋ^oli^aŋ^o/ 商量商量 poradit se

/š^əu^šš^əš^əu^šš^ə/ 收拾收拾 uklidit

3. *Všechny slabiky (zpravidla kromě druhé) si uchovávají svůj původní tón; plně tónickými bývají v tomto případě nejčastěji jen slabiky prvá a čtvrtá (tj. poslední, která svou přízvukností zpravidla převažuje i nad slabikou prvou), obě slabiky prostřední pak bývají oslabeně tónické (zejména slabika druhá, která se často vyslovuje atónicky).*

Typickým příkladem právě popsaného čtyřslabičného přízvukového typu (s druhou slabikou atónickou) jsou např. reduplikovaná dvojslabičná adjektiva (bývají ovšem často ještě opatřena atónickou příponou /t^o/) a některé typy modifikovaných sloves v potenciálním způsobu (uvedené příklady jsou nahrány na kazetě č. 1):

/č^əŋ^əč^əŋ^əč^əŋ^əč^əŋ^ə/ 清清楚楚 (velmi) zřetelný

/k^āŋ^āŋ^āk^āŋ^āč^əŋ^əč^əŋ^ə/ 干干净净 (velmi) čistý

/ná^pč^əŋ^əč^əŋ^əč^əŋ^ə/ 拿不出来 nemoci vyjmout

/ná^pč^əŋ^əč^əŋ^əč^əŋ^ə/ 拿不出去 nemoci vyjmout

/č^əŋ^əč^əŋ^əč^əŋ^əč^əŋ^ə/ 走不进去 nemoci vstoupit

/š^əŋ^əč^əŋ^əč^əŋ^əč^əŋ^ə/ 想不起来 nemoci si vzpomenout

I když právě popsaná rozložení slabik přízvukných jsou nejčastější, jsou samozřejmě možné i nejrůznější jiné typy.

Poznámka I. Pokud čtyřslabičné takty vznikají těsnějším spojením dvou dvojslabičných slov či výrazů s oběma slabikami tónickými, padá zpravidla přízvuknost (tóničnost) na slabiku prvou a poslední, bez ohledu na to, jak se původně přízvukuje prvá dvojslabičná složka.

Je třeba ovšem důrazně upozornit, že zde i jinde v této knize uváděná pravidla o změnách přízvuku pod tlakem rytmu nejsou — přesně řečeno — žádnými pravidly, nýbrž spíše jen konstatacím tendencí, jejichž uplatnění konec konců záleží na mnoha nejrůznějších okolnostech (tempo řeči, případný vliv dialektu atd.). Vůbec je třeba si zvyknout na silnou pohyblivost přízvukování v čínštině.

Poznámka II. Připojením atónické přípony /^o/ 的 nebo jiné atónické přípony, částice apod. (vznikají tak vlastně pětislabičná spojení) se na tónických poměrech čtyřslabičných spojení prakticky nic nemění, až na to ovšem, že zakončení tónu poslední slabiky tónické se přenáší na připojenou slabiku atónickou.

Poznámka III. Podobně jako jsou české trojslabičné zkratky typu ČKD, USA, OSN apod. obdobou čínských trojslabičných slov a taktů s přízvukem na prvé a na poslední slabice, jsou i čtyřslabičné zkratky jako ČSAV, ČSSD, SSSR apod. obdobou čínských čtyřslabičných slov a taktů s přízvukem na prvé a poslední slabice.

Větší rytmické jednotky než takty

U trojslabičných a čtyřslabičných taktů jsme viděli, že při spojování tónických slabik často se tyto takty rytmicky člení na menší části, aniž je tím ovšem nějak zvláště porušována soudržnost taktů. Vidíme také dále, že se dva nebo i více taktů ve větě často těsněji spojují ve větší rytmické celky, tzv. kóla. V našem fonetickém přepisu oddělujeme jednotlivé takty svíslými čarami (pokud není užito různých jiných rozdělovacích znamének, např. čárek apod.); zpravidla však těmito svíslými čarami oddělujeme teprve tato kóla.

Takové větší rytmické celky už sami snadno rozdělíme na jednotlivé takty, a dále na dvojice a jednotlivé „liché“ slabiky (předklonky, příklonky a slabiky iktové).

Členění věty na takty a zvláště spojování taktů ve větší rytmické celky není ovšem nic strnulého. Podle tempa řeči, podle důrazu na některých členech věty apod. nemusí být členění jedné a téže věty na takty a kóla vždy zcela stejné. Tak např. 他喜欢吃肉 (他 /t^hā/ „on“, 喜欢 /s^hǐx^uan/ „(mít) rád“, 吃 /ch^ī/ „jísti“, 肉 /ròu/ „maso“, tedy celá věta „on rád jí maso“) se v běžné řeči zpravidla člení na 2 rytmické jednotky: /t^hā_s^hǐx^uan ch^ī_ròu/; v pomalejší, pečlivější výslovnosti ji spíše rozčleníme takto: /t^hā s^hǐx^uan | ch^ī_ròu/. Je-li ve větě zdůrazněn podmět /t^hā/ „on“, budeme nejspíše členit: /t^hā | s^hǐx^uan ch^ī_ròu/ apod.

Poznámka I. Základem členění věty na takty je vyčlenění dvoj- a víceslabičných slov a idiomatických spojení, a ve sledech jednoslabičných slov stanovit spojení, jež syntakticky tvoří těsné dvojice (číslovka nebo dekltické slovo + měrové slovo, jednoslabičné sloveso nebo předložkové sloveso + jednoslabičné jméno či zájmeno, příslovce nebo modální sloveso + sloveso aj.). Zbývající jednoslabičné „liché“ slabiky pak pospojujeme navzájem nebo se stávajícími dvojicemi podle jejich prozodických vlastností (předklonky, příklonky či slova s tendencí se realizovat přízvučně).

V čínském textu, psaném znaky, není ovšem patrné, které znaky se spojují ve dvojice a větší celky. Proto, nežli přečteme každý text psaný znaky, je nejlépe vždy nejprve přehlédnout celou větu, určit, které znaky patří k sobě, a pak teprve čteme.

Poznámka II. V učebnici Hovorová čínština v příkladech se místo termínu "takt" používá zhruba v témže významu termínu "(prozodický) segment".

O členění věty na menší rytmické jednotky (takty, případně kóla) jsme mluvili už výše. Zbývá tedy promluvit o dynamickém odstupňování věty, o důrazu (logickém přízvuku) a větných intonacích.

Dynamické odstupňování věty

I když mluvíme zcela neutrálně a nechceme ve větě zvlášť zdůraznit některé slovo nebo větný člen, přece nevyslovujeme všechny slabiky, slova, popř. takty, tónicky stejně výrazně. V čínštině je toto dynamické odstupňování věty daleko výraznější než v češtině.

Některá slova, či takty vyslovujeme „přízvučněji“, tj. některé tónické slabiky v takových slovech, či taktech prodlužujeme a vyslovujeme ve vyšší poloze (pokud jde o slabiky v prvním, druhém nebo čtvrtém tónu), v třetím tónu naopak vedle výrazného prodloužení prohlubujeme. Jiná slova, či takty vyslovujeme méně přízvučně, tj. především je zkracujeme.

V méně přízvučných taktech pozorujeme také celkové zkrácení taktu, popř. (zejména např. na konci věty oznamovací) i celkové snížení polohy hlasu, zmenšení (někdy velmi značně) případných intervalů mezi polohami jednotlivých slabik; tak např. interval mezi polohami obou slabik v kombinaci 1. tón + 3. tón nebo 3. tón + 1. tón, který v zřetelné výslovnosti může dosahovat až sexty nebo ještě většího intervalu, může být v méně přízvučných taktech snížen až na tercii nebo ještě menší interval.

Pravidla udávající, která slova ve větě (lépe řečeno které členy věty) jsou přízvučnější a která méně přízvučná, jsou v různých jazycích obdobná. Tak např. ve dvojici *sloveso + předmět* bývá přízvučnější předmět; ve dvojici *podmět + přísudek* bývá přízvučnější přísudek atd.

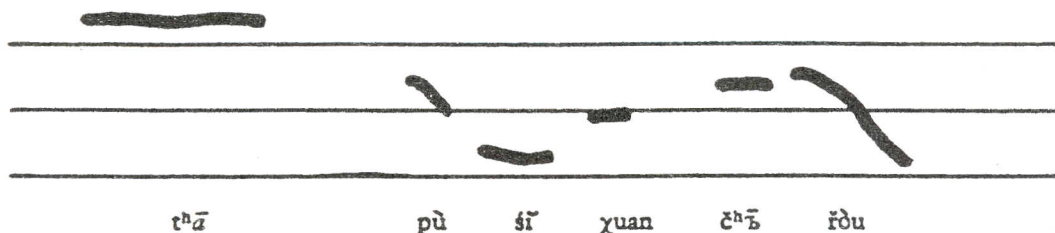
Slova s pomocným gramatickým významem mohou sotva kdy být nositeli větného přízvuku. V češtině jsou takovými slovy s pomocným mluvnickým významem nejrůznější tzv. příklonky, jako „se“, „mi“, „ti“, dále sem patří „jsem“, „jsi“ atd. v složených slovesných tvarech apod.; v čínštině jsou takovými slovy s pomocným mluvnickým významem numerativy, slovesné přípony, větné částice apod.

Důraz (logický přízvuk)

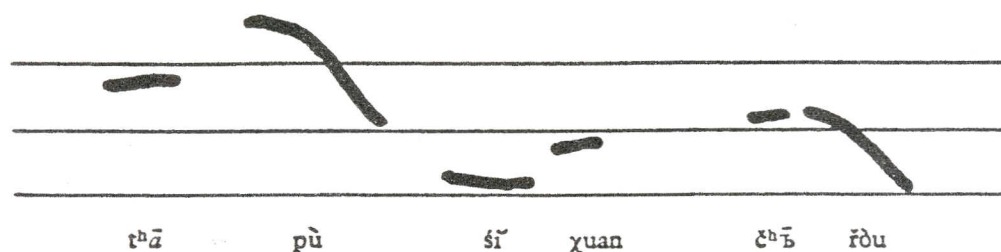
Velmi často ze zvláštních důvodů, z důvodů logických (bez ohledu na snahy, jež určují, které slovo, který takt ve větě má být vysloven přízvučně, nebo i proti nim) chceme vědomě vyzdvihnout to, či ono slovo: klademe na ně důraz. Zdůraznění toho, či onoho slova ve větě provádíme jednak různými prostředky mluvnickými (v češtině např. změnou „normálního“ pořádku slov, v čínštině také do jisté míry úpravou pořádku slov, nadto v některých případech užitím slovcí /tə/ 的 nebo /ʃì/ 是, dále adverbii /tōu/ 都 nebo /jě/ 也 ve zdůrazňovací funkci apod.; viz dále v gramatických výkladech), hlavně však prostředky fonetickými, tj. zesílením. Toto zesílení znamená v čínštině, jak již víme, především protažení a zdůraznění tónových charakteristik tónických slabik, jež chceme zdůraznit.

V čínštině je běžným fonetickým prostředkem pro zdůraznění též oddělení zdůrazněného slova (zejména je-li zdůrazněné slovo podmětem) od ostatních členů výraznějším předělem.

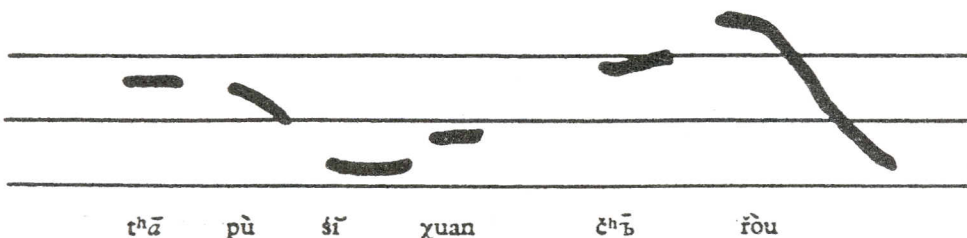
Tak ve větě /t^hā pù síχuan ě^hǐ rǒu/ 他不喜欢吃肉 „on nerad jí maso“ můžeme zvlášť zdůraznit podmět /t^hā/他 „on“ (chceme-li zvlášť zdůraznit, že on nemá rád maso, nikoli však ostatní lidé), nebo můžeme zdůraznit zápornku /pù/不 (tvrdí-li někdo, že on maso rád, my však tvrdíme, že on maso nerad) a konečně můžeme zdůraznit předmět /rǒu/肉 „maso“ (chceme-li zdůraznit, že to, co on nerad, je maso a nikoli např. ovoce, sýr apod.). Melodická křivka věty se bude podle toho, zda je zdůrazněno slovo /t^hā/ „on“, zápornka /pù/ nebo slovo /rǒu/ „maso“ různit asi tak, jak je znázorněno na obr. č. 19.

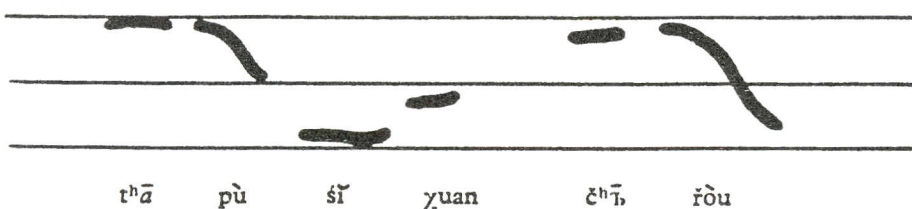
1. /t^hā | pù síχuan ě^hǐ rǒu/

2. /t^hā | pù síχuan | ě^hǐ rǒu/

3. /t^hā pù síχuan | ě^hǐ rǒu/

4. /t^hā pù síχuan ě^hǐ rǒu/

Obr. č. 19. Rozdíly v melodii věty 他不喜欢吃肉 „on nerad jí maso“ podle toho, zda je zdůrazněn podmět /t^hā/他 (1), zápornka /pù/不 (2) nebo předmět /rǒu/肉 (3). Pro srovnání je ještě uvedena melodie věty v takové výslovnosti, kdy není zvlášť zdůrazněn žádný člen větný (4).

Podobně můžeme např. ve větě /lǎu_čḗŋ_é^hŷko_pěičīŋ/ 老张去过北京 „(starý) Čang byl v Pekingu“, „(starý) Čang šel do Pekingu“ zdůraznit podmět (lǎu_čḗŋ/ 老张 „(starý) Čang“, sloveso /é^hŷko/ 去过 „šel“, „byl“ i určení místa /pěičīŋ/ 北京 „Peking“ (uvedená věta je nahrána na kazetě č. 1 v těchto čtyřech variantách: jako neutrální výpověď bez zdůraznění kteréhokoli členu věty, se zdůrazněným podmětem /lǎu_čḗŋ/, se zdůrazněným určením místa /pěičīŋ/ a konečně se zdůrazněným slovesem /é^hŷko/); ve větě /xǎic^o_jǎu_wár/ 孩子要玩儿 „děti si chtějí hrát“ je možno zdůraznit podmět /xǎic^o/ 孩子 „děti“, významové sloveso /wár/ 玩儿 „hrát si“ nebo i modální sloveso /jǎu/ 要 „chtít“ (i tato věta je v uvedených variantách nahrána na kazetě č. 1).

Na obr. č. 20 posléze uvedeme diagramy vět /t^hā_jǎu_é^hī/ 他要吃 „on chce jíst“ (řečeno zejména o maličkých dětech) (1), /t^hā_jǎu_lái/ 他要来 „on chce přijít“ (2), /t^hā_jǎu_cǒu/ 他要走 „on chce odejít“ (3) a /t^hā_jǎu_é^hy/ 他要去 „on tam chce jít“ (4) se zvláštním důrazem na slovesech /é^hī/ 吃 „jíst“, /lái/ 来 „přijít“, /cǒu/ 走 „jít, odejít“ a /é^hy/ 去 „jít (tam)“. Ze srovnání s diagramy melodie slov /é^hī/, /lái/, /cǒu/, /é^hy/ v týchž větách, ve kterých však není zdůrazněno žádné slovo (obr. č. 21), je jasné vidět, jak se realizuje „zesílení“ slabik v jednotlivých tónech vlivem silného důrazu na konci věty.

Důraz, logický přízvuk může v čínštině spočívat nejenom na tom či onom slově ve větě, ale případně i na tom či onom morfému (nejmenší významové složce, v čínštině zpravidla jednoslabičné) víceslabičného slova, přičemž „normální“ přízvukování jednotlivých morfémů v příslušném víceslabičném slovu může být i porušeno.

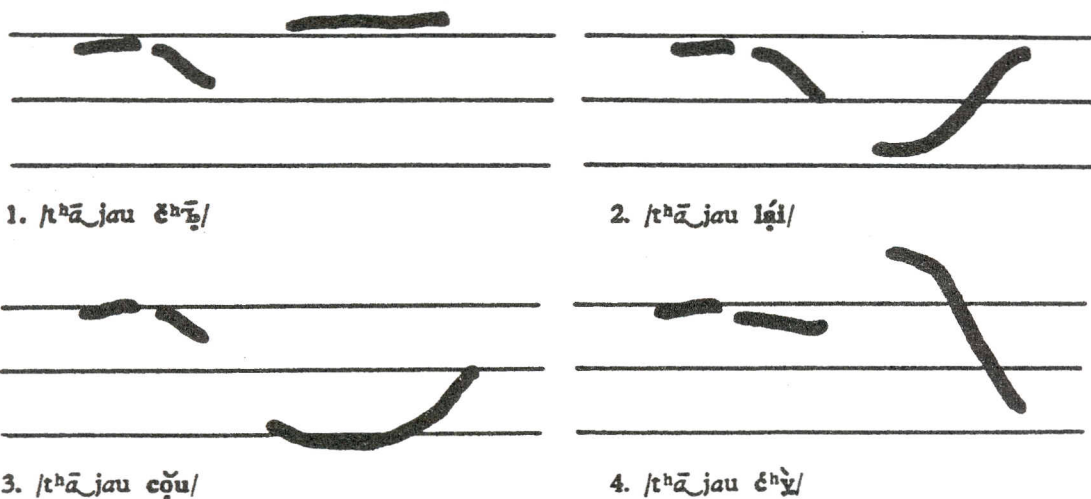
Tak např. v trojslabičných slovech /p^hísiāŋtiàn/ 皮箱店 „obchod koženými kufry“ (význam jednotlivých složek: /p^hí/ 皮 „kůže“, /síāŋ/ 箱 „kufř“, /tiàn/ 店 „obchod“), /p^hísiétuàn/ 皮鞋店 „obchod koženými botami“ (význam jednotlivých složek: /p^hí/ 皮 „kůže“, /síé/ 鞋 „boty“, /tiàn/ 店 „obchod“) jsou normálně plně tónickými slabika první a poslední, kdežto prostřední slabiky (/síāŋ/ 箱 „kufř“ a /síé/ 鞋 „boty“) jsou oslabené tónické. Ve větě /è_š^h p^hí-síāŋtiàn, p^hí_š^h p^hísiétuàn/ 这是皮箱店,不是皮鞋店 „toto je obchod koženými kufry, nikoli koženými botami“ však logický důraz padá právě na morfémy /síāŋ/ „kufř“ a /síé/ „boty“, jež se tu stávají plně tónickými a ve výslovnosti se zdůrazňují, kdežto původně plně tónické morfémy /p^hí/ „kůže“, /tiàn/ „obchod“ se stávají oslabené tónickými. (Uvedená věta je také nahrána na kazetě č. 1).

Podobně mají např. slova /č^háwǎn/ 茶碗 „šálek na čaj“ (význam jednotlivých složek: /č^há/ 茶 „čaj“, /wǎn/ 碗 „šálek“), /fǎnwǎn/ 飯碗 „šálek na rýži“ (význam jednotlivých složek: /fǎn/ 飯 „vařená rýže“, /wǎn/ 碗 „šálek“) obě slabiky plně tónické, nebo tón slabiky /wǎn/ převažuje. Srov. však: /è_š^h šǒm^o? è_š^h fǎnwǎn. è p^hí_š^h fǎnwǎn, š^h_č^háwǎn/ 这是什么? 这是飯碗。这不是飯碗,是茶碗 „co je to? To je šálek na rýži. To není šálek na rýži, to je šálek na čaj“; zde v poslední větě padá logický důraz právě na morfémy /fǎn/ „vařená rýže“ a /č^há/ „čaj“ a tónové charakteristiky těchto morfémů se zdůrazňují, kdežto tónové charakteristiky druhého morfému /wǎn/ „šálek“ v uvedených slovech se naopak oslabují. (Uvedené věty jsou také nahrány na kazetě č. 1).

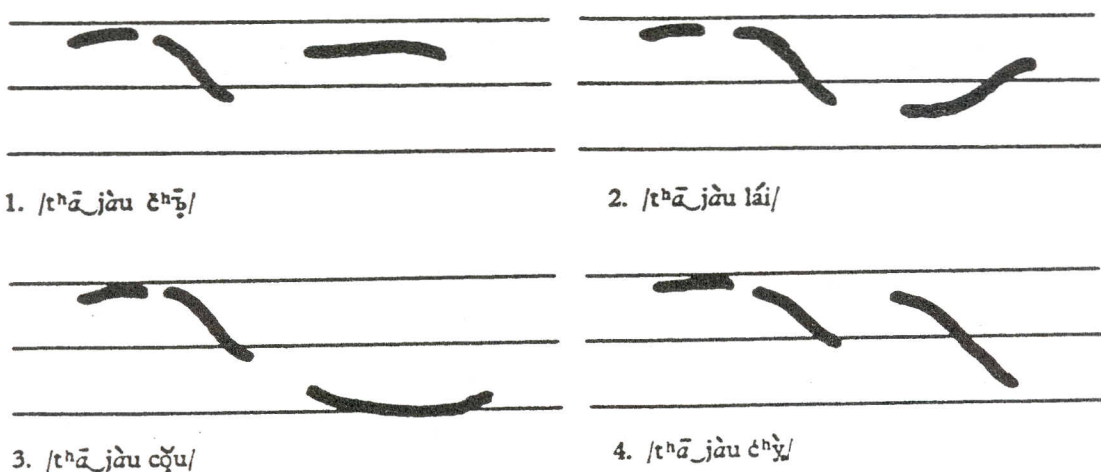
Jiný příklad: „zatmění Slunce“ je čínsky /ř^hš^h / 日蝕 (význam jednotlivých složek: /ř^h / 日 „slunce“, /š^h / 蝕 „zatmění“); „zatmění Měsíce“ je čínsky /jyèš^h / 月蝕 (význam jednotlivých složek: /jyè/ 月 „měsíc“, /š^h / 蝕 „zatmění“⁵⁾). Normálně je ve slovech /ř^hš^h /, /jyèš^h / přízvuk

⁵⁾ Poznamenáváme ovšem, že se v dnešní čínštině morfémy /ř^h /, /jyè /, /š^h / jako samostatná slova ve významu „slunce“, „měsíc“, „zatmění“ nevyskytují; ostatně podobně tomu bylo s některými jednoslabičnými morfémy i ve výše uvedených příkladech.

na obou slabikách, tón slabiky druhé, tj. slabiky /šě/ nejčastěji převažuje; je-li však třeba zdůraznit, že jde právě o zatmění Slunce a ne Měsíce, či naopak, zdůrazní se ve výslovnosti uvedených slov právě složky /řě/ „slunce“ nebo /jyě/ „měsíc“, kdežto tón složky /šě/ „zatmění“ se oslabí: /řěšě/, /jyěšě/.

Obr. č. 20. Diagramy melodie vět se zdůrazněnou poslední slabikou (vždy v jiném tónu).

Obr. č. 21. Diagramy melodie týchž vět jako v obr. č. 20, avšak bez důrazu na kterémkoli slově ve větě.

Větné intonace

Větné intonace vyjadřující otázku, výpověď, jisté druhy nálady a citů apod. se ve většině jazyků vyznačují jistými shodnými rysy; tak např. pro věty tázací je charakteristická intonace stoupavá, pro věty oznamovací ukončené (v písmu za takovou větou píšeme tečku) intonace klesavá apod. Tyto typické větné intonace nacházíme i v čínštině, avšak vzhledem k tomu, že v čínštině je melodie hlasu využito předně k rozlišování významu slov (či významů jednoslabičných morfémů), projevují se tyto větné intonace v čínštině jinak než v češtině a jiných netónových jazycích. Ve větách oznamovacích, v otázkách, dále pod vlivem různých citů, nálad apod. se totiž v čínštině může melodická křivka věty, daná sledem tónických, oslabeně tónických a atónických slabik ve větě, pouze modifikovat, upravovat, nemůže se však podstatně měnit.

Už když jsme mluvili o tónech, všimli jsme si u nich nejenom vzájemných rozdílů v melodii, ale i v délce, tónu apod. I pro větné intonace, a to v míře daleko větší, platí, že si musíme u nich všimnout nejen rozdílů v poloze hlasu a ve velikosti intervalů, ale i rozdílů v délce slabik; mluvili jsme např. o povlnném poklesu melodie proti prudkému poklesu melodie, jde vlastně o rozdíl v délce slabik (pokud interval poklesu je v obou případech stejný).

Intonace věty oznamovací

Na konci vět oznamovacích (ukončených) pozorujeme relativní *snížení* polohy a průběhu (*relativní* ve srovnání s polohou a průběhem melodie na slabikách v týchž tónech např. v otázkách apod.). U jednotlivých tónů se toto relativní snížení projevuje takto:

ve 1. tónu je snížena vysoká poloha slabiky, sekundární pokles ke konci slabiky je značně patrný;

ve 2. tónu je snížen interval stoupání; jisté prodlévání v nižší poloze na začátku slabiky a vyrovnání stoupání s případným malým poklesem na konci slabiky jsou rovněž patrnější;

ve 3. tónu stoupení ke konci slabiky chybí nebo je málo patrné;

ve 4. tónu je začátek slabiky snížen.

Relativní snížení se projevuje uvedeným způsobem zpravidla na poslední plně přízvukné slabice ve větě, a to nejenom tehdy, je-li tato slabika na absolutním konci věty, ale i tehdy, následují-li za ní už jen slabiky oslabeně tónické a atónické. Poloha hlasu zůstává pak na těchto slabikách (popř. taktech) snížena nebo se ještě dále snižuje, případně intervaly melodie na jednotlivých slabikách i mezi jednotlivými slabikami zůstávají zmenšeny nebo se i nadále zmenšují.

Je-li některá slabika ve větě *z d ů r a z n ě n a*, relativní snížení se na takové slabice neuplatňuje (spíše naopak pozorujeme relativní zvýšení (1., 2. a 4. tón) a zdůraznění intervalů), uplatňuje se však na případně následujících oslabeně tónických a atónických slabikách (taktech). (Viz diagramy melodie vět obsahujících zdůrazněnou slabiku na obr. 19, 20.)

Diagramy melodie různých vět oznamovacích (ukončených) viz např. na obr. 21 (věty zakončené jednoslabičnými slovy v různých tónech: /č^hě/, /láí/, /cōu/, /č^hý/).

Poznámka. Je třeba rozlišovat melodii věty oznamovací ukončené a melodii věty oznamovací neukončené (tj. věty zakončené v písmu zpravidla čárkou, za níž výpověď pokračuje). Srov. v češtině např. melodii slova „dopis“ ve větě „Píši *dopis*“ (melodie klesá) a v souvětí „Píši *dopis*, ale nevím, kdy ho obdržíš“ (melodie stoupá). Pro melodii věty ukončené je charakteristický pokles na konci věty, pro větu neukončenou je naopak charakteristický vzestup. Zcela obdobně jsou i v činštině relativní snížení a relativní pokles charakteristické pro věty oznamovací ukončené; ve větách oznamovacích neukončených naopak pozorujeme spíše relativní zvýšení a relativní vzestup.

Intonace věty tázací

Všimněme si opět polohy a průběhu melodie ve slovech /čh̄/吃, /lái/来, /cǒu/走, /čh̄y/去 (tentokrát ovšem s připojenou atónickou tázací částicí /ma/ 嗎⁶⁾) na konci vět /tʰā.jàu čh̄ma?/ 他要吃嗎? „chce jíst?“, /tʰā.jàu lái ma?/ 他要来嗎? „chce přijít?“, /tʰā.jàu cǒu ma?/ 他要走嗎? „chce odejít?“ a /tʰā.jàu čh̄y ma?/ 他要去嗎? „chce (tam) jít?“ (grafické znázornění melodie těchto vět na obr. č. 22). Srovnáme-li tu křivku melodie spojení /čh̄ma/, /lái ma/, /cǒu ma/, /čh̄y ma/ s diagramem melodie slov /čh̄/, /lái/, /cǒu/, /čh̄y/, jak je udán na obr. č. 21, zjišťujeme relativní *zvyšování* polohy a relativní *stoupání* melodie, a to podle jednotlivých tónů takto: (přesněji řečeno, jde o absenci poklesu, který pozorujeme na konci neutrálních vět oznamovacích na obr. č. 21):

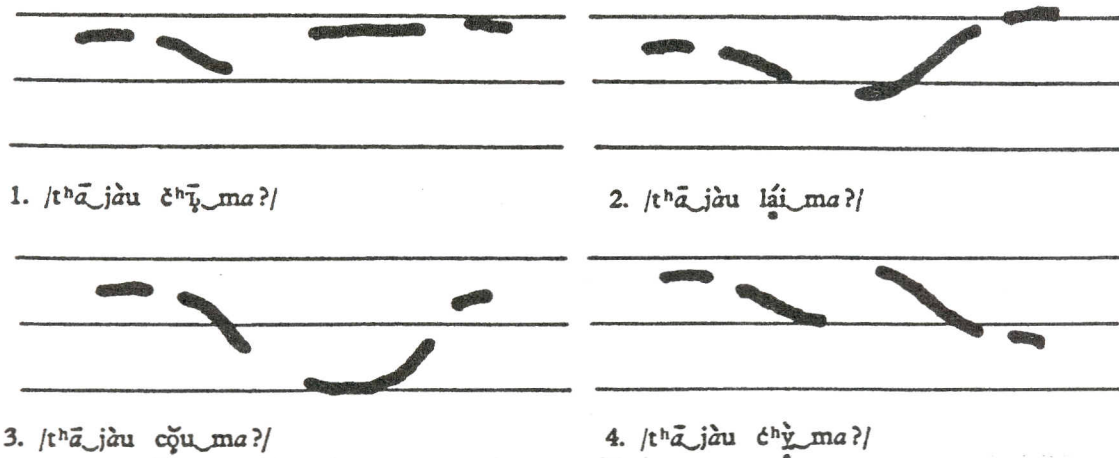
v 1. tónu vysoká poloha zachována, pokles na konci tónu (který by se mohl případně projevit na atónické částici /ma/) chybívá;

ve 2. tónu stoupání zdůrazněno; stoupání se sice na konci (tj. na atónické částici /ma/) poněkud vyrovnává, ale k poklesu nedochází;

ve 3. tónu je zdůrazněno stoupnutí, které ovšem sluchem vnímáme teprve na částici /ma/);

ve 4. tónu nasazuje slabika vysoko, klesá dosti povlovně (na částici /ma/ se průběh může i vyrovnat) a ne příliš hluboko.

Následují-li ve větě za poslední plně přízvučnou slabikou, na které se projevuje relativní zvýšení polohy a intervalů, další slabiky (takty), zůstává celková poloha víceméně relativně zvýšena až do konce věty.

Obr. č. 22 Diagramy melodie vět tázacích s částicí /ma/.

roznámka. Ukázali jsme si, jak se uplatňuje relativní stoupavá melodie ve větách tázacích, zakončených větnou částicí /ma/. Je ovšem třeba upozornit, že velmi důležitou úlohu při naznačení otázky tu má právě i tato uvedená větná tázací částice.

V neutrálních otázkách, kdy používáme jiných zvláštních syntaktických vazeb - viz dále mluvnické výklady v této knize - může relativní zvyšování polohy a relativní stoupání melodie ke konci věty chybět.

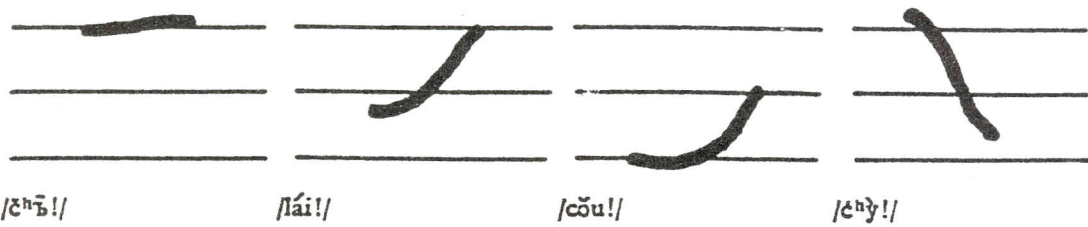
Tázací věty s větnou částicí /ma/ jsou odlišeny, a to právě melodií, od jiného druhu vět zakončených

⁶⁾ Jak už víme, můžeme se na melodii spojení /čh̄ma/, /lái ma/, /cǒu ma/, /čh̄y ma/, tedy tónické slabiky s připojenou atónickou slabikou, dívat jako na realizaci tónu na dvou slabikách.

rovněž větou částici /ma/, které však nejsou otázkami; viz dále str. 64.

Intonace věty rozkazovací

Slovesa /č^hě/, /láí/, /cōu/, /č^hỳ/ mohou izolovaně vystupovat jako důrazné věty rozkazovací: /č^hě!/ „jez!“, /láí!/ „pojď (sem)!“, /cōu!/ „jdi“, /č^hỳ!/ „jdi (tam)!“; jejich melodie je v tomto případě taková, jak je uvedeno v obr. č. 23. Ve všech 4 tónech jsou slabiky poměrně zkráceny, avšak intervaly stoupání a klesání jsou plně zachovány; následkem toho je prudké stoupání na slabice v 2. tónu a prudký pokles na slabice ve 4. tónu. Rovněž 1. tón je krátký, „úsečný“, bez nejmenšího náznaku poklesu na konci; ke konci 3. tónu pozorujeme prudké stoupenutí do vyšší polohy.

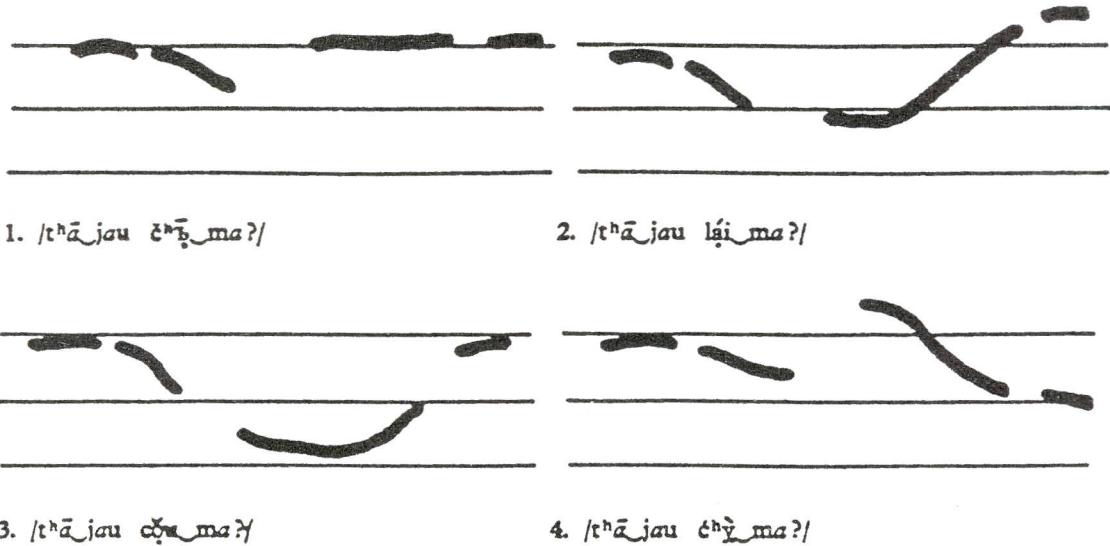

Obr. č. 23. Diagramy vět rozkazovacích tvořených izolovanými jednoslabičnými slovesy; srov. melodickou křivku slabik /č^hě/, /láí/, /cōu/, /č^hỳ/ obr. č. 20 a č. 21.

Vyjádření citu, nálady apod. pomocí intonace

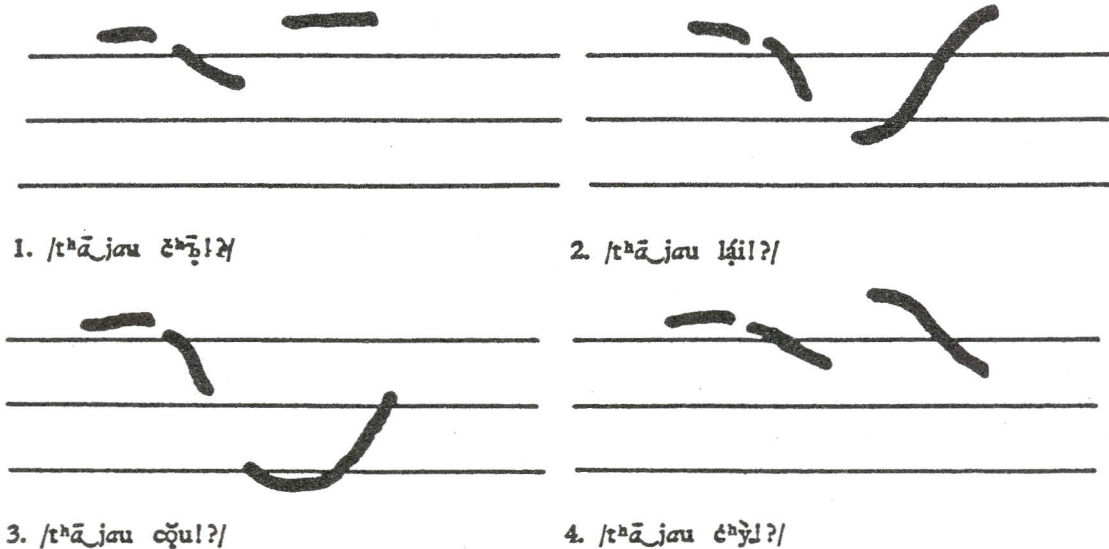
Uvedeme jen několik namátkových příkladů; systematický výklad by daleko přesahoval rámec naší stručné fonetické charakteristiky čínštiny.

Na obr. č. 24 jsou uvedeny diagramy melodie týchž tázacích vět jako na obr. č. 22, věty jsou však proneseny s větším zájmem a zvědavostí. Intervaly mezi polohami jednotlivých slabik v celé větě, jakož i relativní stoupání melodie na konci věty jsou větší, celé věty jsou poněkud protaženy.

Obr. č. 24. Diagramy vět tázacích pronesených se zájmem. Srov. diagramy stejných vět pronesených spíše neutrálně, bez zájmu, na obr. č. 22.

Na obr. č. 25 jsou uvedeny diagramy týchž vět jako na obr. č. 21, avšak vyjadřujících silné vzrušení a překvapení, napolo otázku, napolo konstatování. Celková poloha vět je zvýšena, intervaly silně zvětšeny, avšak věta není protažena, a proto jsou případná stoupání a klesání melodie na jednotlivých slabikách ve větě poměrně prudká (upozorňujeme zejména také na zvětšení intervalu mezi vysokou polohou taktu / t^hā_jau / a začátkem bezprostředně následujícího začátku slabiky v druhém tónu a především hlubokou polohou třetího tónu, než dojde ke zvýšení jeho zakončení).

Obr. č. 25. Diagramy melodie vět ve výslovnosti vzrušené, vyjadřující napolo otázku, napolo překvapivé konstatování.

Poznámka. Zvětšený interval mezi hlubokou polohou třetího tónu a vysokou polohou slabik bezprostředně předcházejících vnímáme sluchem především jako zvýšení polohy těchto předcházejících slabik. Toto pravidlo platí obecně pro všechny případy zdůrazňování třetího tónu.

Důležitost větné melodie vyniká zejména v těch případech, kdy máme proti sobě věty zakončené touž větnou částicí a kdy se rozdíl ve významu věty váže především právě na rozdíl ve větné melodii. Všimněme si zde různých funkcí větných částic /pa/吧 a /ma/嗎(嘛).

Částice /pa/ může větě dodávat zhruba dva rozdílné významy:

1. naznačuje prosté vybidnutí;
2. naznačuje, že jde napolo o mírné vybidnutí (spíše prosbu), napolo o otázku.⁷⁾

V prvním případě je relativní melodie věty asi taková, jaká je u vět rozkazovacích (příslušné modifikace jsou však méně výrazné), v druhém případě je o něco protaženější a zvýšenou polohou připomíná spíše intonaci vět tázacích; také větná částice /pa/ samotná bývá v prvním případě vyslovována krátce, úsečně, v druhém případě spíše protaženě.

⁷⁾ Částice /pa/ může kromě toho stát také na konci vět oznamovacích, kdy naznačuje nejistotu mluvícího o jeho vlastní výpovědi.

Věty 你吃吧, 你来吧, 你走吧, 你去吧 lze tedy vyslovit buď jako prosté vybidnutí: /nǐ ʔh̄pa/ „jez!“, /nǐ lái pa/ „pusť se do toho!“³⁾, /nǐ cǒu pa/ „běž!“, /nǐ ʔh̄y pa/ „běž (tam)!“, nebo jako otázky: /nǐ ʔh̄pa?/ „budeš jíst?“, /nǐ lái pa?/ „pusťíš se do toho?“, /nǐ cǒu pa?/ „půjdeš?“, /nǐ ʔh̄y pa?/ „půjdeš (tam)?“ (všechny tyto otázky vyjadřují zároveň prosbu, či vybidnutí).

Rovněž větná částice /ma/ má dva rozdílné významy:

1. označuje otázku (tato funkce bývá nejčastější);
2. označuje konstatování a jakési odmítnutí případných pochybností o výroku, který je větou vyjádřen (v češtině můžeme vyjádřit zvláštní význam, který čínské větě dodává toto konstatující /ma/, kromě zvláštní intonace zejména také užitím příslovce „přece“).

O intonaci vět tázacích, zakončených tázacím /ma/, byla řeč výše na str. 61. Věty zakončené konstatujícím /ma/ se proti větám s tázacím /ma/ vyznačují relativně klesavou intonací ke konci věty; samotná částice /ma/ bývá obvykle i poněkud protažena⁴⁾.

Tak např. věty 他沒这么說嗎(嘛); 他還沒來嗎(嘛); 他還沒走嗎(嘛); 他還沒去嗎(嘛) s intonací relativně stoupající jsou otázkami: /tʰā məi ʔm̄ ʔh̄ma?/ „on <to> tak neřekl?“; /tʰā xái məi lái ma?/ „on ještě nepřišel?“; /tʰā xái məi cǒu ma?/ „on ještě neodešel?“; /tʰā xái məi ʔh̄y ma?/ „on (tam) ještě nešel?“

S intonací relativně klesající jsou však tyto věty výpověďmi: /tʰā məi ʔm̄ ʔh̄ma!/ „on <to> přece tak neřekl!“; /tʰā xái məi lái ma!/ „on přece ještě nepřišel!“; /tʰā xái məi cǒu ma!/ „on přece ještě neodešel!“; /tʰā xái məi ʔh̄y ma!/ „on (tam) přece ještě nešel!“

Poznámka. Na kazetě č. 1 jsou relativní větné intonace čínštiny exemplifikovány takto:

věty: /ʃuō! 說! „mluv!“; /lái! 來! „pojď (sem)!“; /cǒu! 走! „jdi!“; /ʔh̄y! 去! „jdi (tam)!“ jako doklady intonace vět rozkazovacích;

věty: /tʰā məi ʔm̄ ʔh̄ma?/ 他沒这么說嗎(嘛) „on <to> tak neřekl?“; /tʰā xái məi lái ma?/ 他還沒來嗎(嘛) „on ještě nepřišel?“; /tʰā xái məi cǒu ma?/ 他還沒走嗎(嘛) „on ještě neodešel?“; /tʰā xái məi ʔh̄y ma?/ 他還沒去嗎(嘛) „on (tam) ještě nešel?“; tyto věty jako otázky jsou proneseny vždy ve dvou variantách, a to poprvé jako víceméně neutrální otázka, podruhé s jistou dávkou netrpělivosti (v tomto případě ovšem v první větě je také poněkud zdůrazněna zápornka /məi/, v ostatních větách příslovce /xái/). Nakonec je pak každá z uvedených vět pronesena ještě potřetí, a to s intonací relativně klesající jako konstatování, odmítající případné pochybnosti o daném výroku;

věta: /tʰā məi ʔm̄ ʔh̄ma 他沒这么說 „on <to> tak neřekl“ je pronesena ve třech variantách: jako neutrální výpověď, jako udivená napolo otázka, napolo konstatování a nakonec jako důrazná výpověď (v posledních dvou případech je poněkud zdůrazněna zápornka /məi/);

věty: /nǐ ʔh̄pa/ 你吃吧, /nǐ lái pa/ 你来吧, /nǐ cǒu pa/ 你走吧, /nǐ ʔh̄y pa/

³⁾ Tady /lái/ nemá význam „přijít“, ale zastupuje kterékoli sloveso, má význam asi českého „pusťit se do něčeho“, „dát se do něčeho“.

⁴⁾ Větná částice /ma/ bývá podle své různé funkce ve větě rozlišována i v písmu a bývá často psána různými znaky podle toho, jde-li o tázací /ma/ (嗎) nebo o konstatující /ma/ (嘛).

你去吧 vyslovené vždy ve dvou variantách: jako prosté vybídnutí a jako napolo otázka, napolo vybídnutí

Nakonec je třeba se zmínit o melodii, s jakou jsou pronášena citoslovce. Citoslovce, podobně jako větné částice, patří v čínštině k těm slovům, která se nevyslovují v žádném z tzv. čtyř tónů. Poloha hlasivkového tónu a průběh melodie se tu řídí toliko významem citoslovce a citovým hnutím, pod jehož dojmem je citoslovce pronášeno¹⁰⁾. Tak /a/ 啊, chce-li mluvčí v odpovědi na nějaké vybídnutí projevit svůj souhlas, se pronáší krátce, s neurčitou melodií (spíše klesavě ve vysoké poloze); chce-li mluvčí naznačit, že neporozuměl nebo neslyšel dobře to, co mu říká spoluhlavčí, vysloví /a/ nejspíše také krátce, ale s melodií stoupavou; chce-li vyjádřit radost a uspokojení, vysloví /a/ nejčastěji protaženě, ve vysoké poloze, ke konci klesavě; chce-li vyjádřit překvapení a jistou nedůvěru k tomu, co slyšel, může vyslovit /a/ rovněž protaženě, ale v poloze hlubší, s konečným vzestupem.

Uvedeme si citoslovce /a/ ve spojení s konkrétními větami, abychom blíže objasnili jednotlivé případy právě popsané:

/a, ㄅㄚ̄ ㄆㄚ̄ 啊, 好吧! „nu, dobře“, „nuže, tedy dobrá“

/a, ㄋǐ ㄓㄠ ㄕㄩ̀ ㄓㄩ̀ ㄗ? 啊, 你说什么? „hm, co <to> povídáš?“

/a, ㄋǐ ㄒㄩ̀ ㄕㄞ ㄌㄞ ㄌㄞ! 啊, 你回来了! „ó, ty ses vrátil!“ (vyjádření uspokojení)

/a?! ㄉㄛ̄ ㄎㄜ̄ ㄓㄣ ㄕㄜ̄ ㄗ? 啊! 这个人死了?! „cože! ten člověk že zemřel?“ (vyjádření překvapení a nedůvěry).

Intonace citoslovce /a/, které jsme právě popsali, jsou, abychom se tak vyjádřili, obecného, „všelidského“ charakteru; Čech pronáší svá různá citoslovce v situacích právě popsaných zcela obdobně. (Citoslovce jako atónická slova nemají svůj vlastní neměnný tón, neznamená to však, že by v jistých případech nemohla být pronášena s jistou, někdy i velmi značnou délkou.)

¹⁰⁾ Ve slovnících bývají různým citoslovcům přesto často přisuzovány některé z tzv. čtyř tónů (některým prostě všechny čtyři tóny), což ovšem není zcela správné. Melodie, s kterou se citoslovce pronášejí, může samozřejmě připomínat ten či onen z tzv. čtyř tónů, nicméně jde jen o náhodnou a také jen přibližnou shodu.

ZÁKLADNÍ KURS GRAMATIKY HOVOROVÉ ČINŠTINY

POZNÁMKA O GRAMATICKÉ TERMINOLOGII V ÚSHČ, HČP A V UČEBNÍM SLOVNÍKU

Čínština jako izolující jazyk (slabiky jsou zde zároveň i nejmenšími významovými jednotkami jazyka; v češtině mluvit o slabice jako významové jednotce nemá smysl) má velmi odlišnou strukturu než flektující čeština se skloňováním jmen a časováním sloves. Čínština také velmi odlišně funkčně využívá prozodických kvalit (zejména délky slabik a melodického pohybu hlasivkového tónu, přesněji pohybu F_0). V obou jazycích však přesto můžeme mluvit o určitých lexikálních jednotkách obdobných vlastností, které v rámci věty vstupují do určitých obdobných syntaktických vztahů. Tyto jednotky i vztahy mezi nimi jsou však právě jen obdobné a nelze je ztotožňovat. Při porovnávání různých jazyků je zde důležitá otázka gramatických termínů. Je možno jít zhruba dvoji cestou: buďto vytváříme pro každý ze srovnávaných jazyků zcela rozdílné termíny, nebo používáme stejné termíny, kterým však pro každý jazyk přisuzujeme modifikovaný (někdy i velmi rozdílný) význam. Nejčastěji však oba systémy kombinujeme.

Pro účely především praktické používáme spíše tradičních termínů (ani v tomto případě však nesmíme příslušné jevy srovnávaných jazyků ztotožňovat) a nové termíny razíme tam, kde těžko hledáme obdobu daného jevu v jazyce druhém. Jako příklad použití tradičních termínů české mluvnice zde chceme uvést několik příkladů, kdy jejich obsah a funkci definujeme pro čínštinu značně rozdílně:

- spona /šě/ „být“ je v čínštině „identifikační“ sloveso, jež spojuje dvě jména (podobně jako v češtině: „přítel je učitel“), nemůže však spojovat jméno a přídavné jméno (třeba podle českého vzoru: „učitel je přísný“);
- přídavné jméno na rozdíl od češtiny není jméno, ale „predikativ“ (vystupuje jako přísudek, tj. predikát, bez spony); pokud použijeme i pro čínštinu termínu „přídavné jméno“, spokojujeme se s upozorněním, že to není jméno (že je vhodnější říkat např. adjektivum, kde slovo „nomen“ (jméno) neříkáme);
- předložka v čínštině není svým původem jméno (srov. české „místo (někoho)“, „kolem (něčeho)“, ale sloveso, srov. např. slovo /cài/ které jako předložku (přesněji: předložkové sloveso) překládáme často českým „v“, v čínštině však toto slovo zcela běžně vystupuje i jako plnovýznamové sloveso „nacházet se (někde)“);
- čínské ekvivalenty českých určení místa a času, jako např. „zde, tam, dnes, nyní“ apod. nejsou v čínštině příslovci, ale jsou to jména místa a jména času; zde by bylo chybou podržet i pro čínštinu termín „příslovce“, neboť tato slova se od slov, která i v čínštině nazýváme příslovci (srov. /jě/ „take“, /t'ài/ „příliš“ apod.), svými gramatickými vlastnostmi ostře liší;

Ještě větší nebezpečí nedorozumění a chyb v terminologii je v oblasti skladby (syntaxe), neboť v čínštině je pro určování větných členů rozhodující především pevný pořádek slov ve větě. Tak např.:

- podmět (pokud ve větě nechybí, tj. nevyrozumívá se ze souvislosti) stojí vždy v čele věty a nemusí to být jen jméno označující osobu či věc, ale i místo: podmět, který je vyjádřen jménem místa, nazýváme tedy lokativním podmětem; podobně i předmět následující za

slovesem, je-li vyjádřen jménem místa, je označován jako lokativní předmět (nikoliv tedy jako příslovečné určení, poněvadž větné členy, které i v čínštině označujeme jako příslovečné určení, mají zcela jiné postavení než předmět)

Zpřesňování a případné postupné zavádění nových, méně obvyklých, ale přesnějších termínů pro různé gramatické jevy pak představuje proces zpřesňování gramatického výkladu v učebních pomůckách, jak jej můžeme pozorovat v ÚSHČ, HČP a konečně v Učebním slovníku (v tomto pořadí).

OBJASNĚNÍ POUŽITÍ FONETICKÉ TRANSKRIPCE ČÍNŠTINY A TRANSKRIPCE *PCHIN-JIN* V ÚSHČ A V UČEBNÍCI HČP

Oficiálním písmem v ČLR i po reformě čínského písma, která probíhala v padesátých a šedesátých letech, stále zůstává znakové písmo. Reforma čínského písma byla provedena ve dvou směrech: zjednodušení, tj. především zmenšení počtu tahů v určitém počtu zvlášť složitých znaků a zavedení tzv. *pchin-jinu*, tj. oficiálního přepisu čínských znaků latinkou.

V abecedě *pchin-jin* se některé grafémy vyslovují pro nás velmi nezvykle, např. j, q, x se vyslovují jako palatalizované (měkké) souhlásky „č, čʰ, š“, písmena b, d, g se vyslovují přibližně jako naše „p, t, k“, kdežto naopak písmena p, t, k se vyslovují se silným přídechem „pch, tch, kch“; dále slabičná koncovka -ong se vyslovuje -ung (-ng se zde ovšem vyslovuje jako -ng v anglickém slově „king“) apod. Proto se u nás v tisku čínské názvy a jména zpravidla převádějí z *pchin-jinu* do tzv. standardní české transkripce čínštiny, jež umožňuje českému čtenáři vyslovovat čínské názvy a jména alespoň přibližně tak, jak se skutečně vyslovují. Jiná možnost je např. používat transkripci *pchin-jin* a v závorce podle potřeby uvádět výslovnost podle standardní transkripce.

Podobné problémy s fonetickým přepisem čínských znaků se vyskytují i ve výuce čínštiny. Zkušenost učí, že při okamžitém zavedení transkripce *pchin-jin* začátečníci přes všechno vysvětlování a úsilí silně podléhají grafickému obrazu písmen *pchin-jinu* a mají tendenci vyslovovat je tak, jak jsou zvyklí je vyslovovat v rodném jazyce. Na druhé straně však ani používání standardní české transkripce nevyhovuje, protože přece jenom jde o transkripci značně nepřesnou. Pro ÚSHČ byla proto vypracována fonetická transkripce, jež vede studujícího od samého počátku k správným návykům výslovnosti, takže později (např. v HČP nebo v Učebním slovníku) může bez problémů přejít na abecedu *pchin-jin*. (Srovnání všech tří uvedených transkripcí čínštiny viz str. 32-34)

SEZNAM 22 DOPLŇKOVÝCH ODDÍLŮ YD

nahranych na kazetách Magnetofonového kursu

Tyto oddíly označené v Základním kursu gramatiky hovorové čínštiny malým kroužkem jen blíže osvětlují témata již probíraná v Základním kursu na jiném místě nebo osvětlují některá doplňující témata. Jsou to oddíly:

- YD 8° Aktualizace fonetickými prostředky
- YD 17° Postavení přístavku
- YD 47° Osobní zájmena jako přívlastek podstatných jmen, označujících příbuzenské vztahy
- YD 60° Preverbální jmenné členy uvedené slovesem existence /yǒu/
- YD 61° Jmenný větný člen předcházející slovesu existence /yǒu/, ve funkci určení místa
- YD 62° Číslovková vazba v přísudku
- YD 63° České spojky „zda“, „že“, uvádějící vedlejší větu předmětnou, v čínštině nevyjadřujeme

- YD 78° Sloveso /shì/ namísto slovesa existence /yǒu/
 YD 79° Otázková slova ve funkci zdůrazněné obecnosti
 YD 104° Kakuminální výslovnost slabik I.
 YD 116° Podstatná jména ve funkci členu zřetelově vymežovacího (substantiva trvalé příslušnosti)
 YD 117° Kakuminální výslovnost slabik II.
 YD 132° Určování času podle hodin
 YD 152° Atributivní slova
 YD 170° Vyjádření výrazů: hodina, minuta, vteřina
 YD 205° Vyjadřování českých číslovek násobných
 YD 224° Částice /le/ mezi základním slovesem a dvojslabičným směrovým modifikátorem
 YD 225° Vazby s /chúfēi... buren/ a /chúfēi... cáí/
 YD 244° Výrazy /zhèr/ (/zhèli/), /nàr/ (/nàli/) ve funkci záložek; YD249° Výraz /hǎo ji gè/
 YD 258° Slovo /duō/ (/duó/) jako tázací příslovce „jak?“
 YD 259° Objektová slovesa, možnosti vzájemného oddělení obou složek

SEZNAM 45 VĚT (VE ZNACÍCH)

náhodně vybraných z dokladů v §§ Základního kursu gramatiky hovorové čínštiny, přepsaných v rukopisných i tištěných (zjednodušených i nezjednodušených znacích) a v transkripci *pchin-jin* (bez prozodických značek). Ve zjednodušených variantách znaků jsou zde zjednodušovány nejenom znaky strukturně zjednodušené, ale i automaticky zkracované komponenty znaků (viz jejich seznam na str. 28-29)

§ 3,4 s. 80 (v. 1)

你也作工吗？

你也作工嗎？

你也作工嗎？

/ni ye zuo-gong ma?/

§ 3,4 s. 80 (v. 2)

你是不是工人？

你是不是工人？

你是不是工人？

/ni shi bu shi gongren/

§ 7,2 s. 83 (v. 3)

我做这个，你做那个。

我做這個，你做那個。

我做這個，你做那個。

/wo zuo zhe ge, ni zuo na ge/

§ 13 s. 90 (v. 4)

你的书多不多？我的书很少。

你的書多不多？我的書很少。

你的書多不多？我的書很少。

/nide shu duo bu duo? wode shu hen shao/

§ 20,2 s. 99 (v. 5)

五十多个人。

五十多個人。

五十多個人。

/wushi duo ge ren/

§ 20,2 s. 99 (v. 6)

三十来个学生。

三十來個學生。

三十來個學生。

/sanshi lai ge xuesheng/

§ 21,2 s. 100 (v. 7)

他住在学校旁边。

他住在學校旁邊。

他住在學校旁邊。

/ta zhu zai xuexiao pangbian/

§ 21,4 s. 100 (v. 8)

桌子上的书是他的。

桌子上的書是他的。

桌子上的書是他的。

/zhuozishang de shu shi tade/

§ 22,6 s. 102 (v. 9)

从书架上取下一本书来。

从书架上取下一本书来。

從書架上取下一本書來。

/cong shujiashang quxia yi ben shu lai/

§ 23,1 s. 103 (v. 10)

您去过北京吗？

您去过北京吗？

您去過北京嗎？

/ni quguo beijing ma?/

§ 26,1 s. 109 (v. 11)

他给了你钱没有？

他给了你钱没有？

他給了你錢沒有？

/ta geile ni qian meiyou?/

§ 28,2 s. 110 (v. 12)

那座城比这座大。

那座城比這座大。

那座城比這座大。

/nei zuo cheng bi zhei zuo da/

§ 28,3 s. 111 (v. 13)

这张桌子低，那张更低。

這張桌子低，那張更低。

這張桌子低，那張更低。

/zhei zhang zhuozi di, nei zhang geng di/

§ 28,4 s. 112 (v. 14)

这座城不如那座大。

這座城不如那座大。

這座城不如那座大。

/zhei zuo cheng bu ru nei zuo da/

§ 29,3 s. 113 (v. 15)

我们走得慢一点儿。

我們走得慢一點兒。

我們走得慢一點兒。

/women zou de man yi dianr/

§ 34 s. 119 (v. 16)

你去问他。

你去問他。

你去問他。

/ni qu wen ta/

§ 34 s. 119 (v. 17)

别丢了。

別丟了。

別丟了。

/bie diu le/

§ 35,1 s. 120 (v. 18)

这本书你在哪儿买的？

這本書你在哪兒買的？

這本書你在哪兒買的？

/zhei ben shu ni zai nar mai de?/

§ 35,2 s. 120 (v. 19)

他是走了。

他是走了。

他是走了。

/ta shi zou le/

§ 35,2 s. 120 (v. 20)

金先生是住在这里。

金先生是住在這里。

金先生是住在這裏。

/jin xiansheng shi zhu zai zheli/

§ 36,3 s. 121 (v. 21)

请他一个人来就是了。

請他一個人來就是了。

請他一個人來就是了。

/qing ta yi ge ren lai jiu shi le/

§ 37 s. 122 (v. 22)

同志们，不要走吧！

同志們，不要走吧！

同志們，不要走吧！

/tongzhimen, buyao zou ba!/

§ 39,2 s. 124 (v. 23)

我把你的书看完了。

我把你的書看完了。

我把你的書看完了。

/wo ba nide shu kan-wan le/

§ 40,4 s. 125 (v. 24)

门上写着几个大字。

門上寫著幾個大字。

門上寫著幾個大字。

/menshang xiezhe ji ge da zi/

§ 42,4 s. 128 (v. 25)

今天我学了一个钟头的中文。

今天我學了一個鐘頭的中文。

今天我學了一個鐘頭的中文。

/jintian wo xuele yi ge zhongtou de zhongwen/

§ 48,3 s. 137 (v. 33)

您中国话说得很不错。

您中國話說得很不錯。

您中國話說得很不錯。

/nin zhongguohua shuo de hen bu cuo/

§ 44,2 s. 131 (v. 26)

有人敲门，你去看看吧！

有人敲門，你去看看吧！

有人敲門，你去看看吧！

/you ren qiao men, ni qu kan kan ba!/

§ 49,3 s. 138 (v. 34)

我把那本书拿来了。

我把那本書拿來了。

我把那本書拿來了。

/wo ba na ben shu nai lai le/

§ 44,3 s. 131 (v. 27)

我给你看（一）些东西。

我給你看（一）些東西。

我給你看（一）些東西。

/wo gei ni kan (yi) xie dongxi/

§ 52,2 s. 140 (v. 35)

那支自来水笔叫我父亲买了。

那支自來水筆叫我父親買了。

那支自來水筆叫我父親買了。

/nei zhi zilaishuibi jiao wo fuqin mai le/

§ 44,3 s. 131 (v. 28)

我告诉你一件事。

我告訴你一件事。

我告訴你一件事。

/wo gaosu ni yi jian shi/

§ 53,2 s. 142 (v. 36)

我病一好，就要到南边去。

我病一好，就要到南邊去。

我病一好，就要到南邊去。

/wo bing yi hao, jiuyao dao nanbian qu/

§ 44,4 s. 132 (v. 29)

有（一）个工人来看你。

有（一）個工人來看你。

有（一）個工人來看你。

/you (yi) ge gongren lai kan ni/

§ 53,3 s. 142 (v. 37)

我的朋友回来我才去。

我的朋友回來我才去。

我的朋友回來我才去。

/wode pengyou huilai wo cai qu/

§ 46,3 s. 135 (v. 30)

谁也不认得他。

誰也不認得他。

誰也不認得他。

/shei ye bu rende ta/

§ 53,4 s. 142 (v. 38)

回家以后我就要忙起来了。

回家以後我就要忙起來了。

回家以後我就要忙起來了。

/hui jia yihou wo jiu yao mangqilai le/

§ 46,3 s. 135 (v. 31)

我什么都不要。

我什麼都不要。

我什麼都不要。

/wo shenme dou bu yao/

§ 53,4 s. 142 (v. 39)

我看一本书以前照例先看看序。

我看一本書以前照例先看看序。

我看一本書以前照例先看看序。

/wo kan yi ben shu yiqian zhaoli xian kan kan xu/

§ 48,3 s. 137 (v. 32)

他写字写得很清楚。

他寫字寫得很清楚。

他寫字寫得很清楚。

/ta xie zi xie de hen qingchu/

§ 54,1 s. 143 (v. 40)

你有功夫就来看我吧。

你有功夫就來看我吧。

你有功夫就來看我吧。

/ni you gongfu jiu lai kan wo ba/

§ 54,3 s. 144 (v. 41)

要不是我早把你叫了起来，...

要不是我早把你叫了起来，
要不是我早把你叫了起来，...
/yaobushi wo zao ba ni jiaoleqilai, .../

§ 58,3 s. 148 (v. 43)

时间过得多快呀！

时间过得多快呀！
時間過得多快呀！
/shijian guo de duo kuai ya!/

§ 58,2 s. 147 (v. 42)

这儿有人吧？有吧。

这儿有人吧？有吧。
這兒有人吧？有吧。
/zher you ren ba? you ba/

§ 58,4 s. 148 (v. 44)

他就是张老师的儿子嘛！

他就是張老師的兒子嘛！
他^{就是}張老師的兒子^嘛！
他就是張老師的兒子嘛！
/ta jiu shi zhang laoshi de erzi ma!/

§ 63 s. 158 (v. 45)

那个短头发的女孩子是谁？哪一个？她们都是短头发的。

那个短头发的女孩子是谁？哪一个？她们都是短头发的。
那個短頭髮的女孩子是誰？哪一個？她們都是短頭髮的。
/nage duan toufa de nü-haizi shi shei? na yi ge? tamen dou shi duan toufa de/

POPIS ROZLOŽENÍ UČEBNÍHO MATERIÁLU

na kazetách Magnetofonového kursu

Na kazetách kursu jsou nahrány další exemplifikační věty a krátké dialogy k výkladům v 64 paragrafech Základního kursu gramatiky hovorové čínštiny USHČ. Tyto exemplifikace jsou na kazetách kursu uspořádány do 259 oddílů; každý oddíl je uveden signálem v čínštině *jin-taj* (v transkripci *pchin-jin*: yindai, odtud zkratka YD) s příslušným pořadovým číslem oddílu. Oddíly YD příslušné k jednotlivým §§ Základního kursu gramatiky hovorové čínštiny a jejich pododdílům jsou v Základním kursu vyznačeny vždy po levé straně stránky (viz též HČP I, str. 10-20).

Všechny věty či krátké dialogy tohoto materiálu jsou foneticky i ve znacích přepsány a přeloženy v učebnici HČP I-IV. Tento hlavní text je na kazetách doplněn vybranými texty z oddílu Fchč USHČ, ukázkami souvislých textů a dále těmito texty z učebnice HČP:

Fonetická cvičení, HČP I s. 21-44

Doplňkové věty, část A, HČP II s. 70-74

Doplňkové věty, část B, HČP II s. 75-80

Pořadí v jakém jsou všechny tyto texty nahrány na 10 kazetách kursu, viz HČP str. 17.

SEZNAM ODKAZŮ NA VYBRANÉ TEXTY Z KAPITOLY „FCHČ“ USHČ, přepisy a překlady nahraných ukázek souvislých textů

Poznámka 1: Všechny tyto texty jsou nahrány na kazetě č. 1, str. B (druhá polovina). Český text na kazetě skutečně nahraný je zde vytištěn **tučně**.

Poznámka 2: Pro usnadnění sledování textu nahraného na kazetě doporučujeme jeho opsání v tom pořadí jak je na kazetě nahrán podle níže uvedených odkazů.

Izolované slabiky ve čtyřech tónech

viz Fchč str. 38-39.

/mā/ 妈 — /má/ 麻 — /mǎ/ 馬 — /mà/ 罵

/chū/ 豬 — /chú/ 竹 — /chǔ/ 煮 — /chù/ 住

/mā/ 妈 — /chū/ 豬 /má/ 麻 — /chú/ 竹 /mǎ/ 馬 — /chǔ/ 煮 /mà/ 罵 — /chù/ 住

Cvičení ve výslovnosti slov rozlišených toliko tónem

text viz Fchč str. 39-40.

Různé typy dvojslabičných spojení

a) typy 1+0, 2+0, 3+0, 4+0 (každý typ tři příklady), text viz Fchč str. 44.

b) slova uvedených typů, rozlišená toliko tónem na prvé slabice, text viz Fchč str. 51 (příklady uvedené na této straně uprostřed, tři dvojice).

c) následuje šestnáct typů dvojslabičných slov s oběma slabikami tónickými, pro každý typ tři příklady, viz text Fchč str. 46-51. Jednotlivé typy následují v tomto pořadí: 2+1, 3+2, 1+1, 2+2, 3+4, 3+3, 3+1, 2+4, 1+2, 1+4, 1+3, 4+2, 2+3, 4+1, 4+4, 4+3.

d) slova uvedených typů, rozlišená toliko pomocí tónů, viz text Fchč str. 51 (dolní polovina).

Trojslabičná a čtyřslabičná spojení

- trojslabičná spojení typů 1+0+0, 2+0+0, 3+0+0, 4+0+0 (pro každý typ dva příklady), text viz Fchč str. 52.
- trojslabičná spojení s prostřední slabikou atónickou nebo oslabeně tónickou, text viz Fchč str. 53. Jednotlivá spojení (pro každý typ dva příklady) jsou nahrána v tomto pořadí: 3+0+2, 1+0+3, 2+0+4, 4+0+3, 3+0+4, 3+0+3, 4+0+4, 1+0+1, 4+0+2, 1+0+2, 1+0+4, 2+0+1, 2+0+2, 2+0+3, 3+0+1, 4+0+1.
- čtyřslabičná spojení, text viz Fchč str. 54 (dolní polovina), str. 54 (uprostřed).

Slovní přízvuk a důraz

- srovnání výrazů rozlišených toliko přízvukem, text viz Fchč str. 51-52.
- důraz na různých slovech téže věty, text viz str. 58 (nahore), nebo na různých morfémech téhož slova, text viz Fchč str. 58 (dolní polovina; dokončení na str. 59).

Relativní větné intonace

viz Fchč str. 64 (dolní polovina; dokončení na str. 65).

Ukázky souvislých textů

猴子捞月亮

有个小猴子,在井旁边玩儿。

它往井里头一伸脖子,看见里头有个月亮,就大叫起来了:「糟啦,糟啦!月亮掉在井里头啦!」

大猴子跑过来一看,也叫起来了:「糟啦,糟啦!月亮掉在井里头啦!」

老猴子跑过来了,后边跟着一群猴子。它们一看,也都叫起来了:「月亮真的掉在井里头啦!快把它捞出来!井旁边有棵大树。老猴子倒挂在大树上,它拉着大猴子的脚。大猴子也倒挂着,它拉着另一个猴子的脚。这样,一个连一个的接起来了,一直接到井里头,小猴子挂在最下边。

小猴子伸手去捞月亮,捞了好些时候捞不着。

它们觉得很累,都说:「挂不住啦!挂不住啦!」

老猴子一抬头,看见月亮还在天上,就说:「不用捞啦!月亮在天上呢。」

/xóuc³ lāu jyèlián/

/jōu³ k³ síu xóuc³, cài cǐ³ p^há³ piār wár.

hā wǎ³ cǐ³ lǐ^hou jì sēn pōc³, k^hàncián lǐ^hou jōu³ k³ jyèlián, ciòu tà³ ciòu-
chilai³: cāu³ l³, cāu³ l³! jyèlián tià³ cài cǐ³ lǐ^hou la!

tà χούε³ | p^hǝuk^uolai jí k^hàn, jě cíǝuc^hilai l³: cǝu l³, cǝu l³! jyǝliar^h tiǝu
cai cíŋ lí^hou la!

lǝu χούε³ p^hǝuk^uolai l³, χòupian kēnc³ jì c^hý¹n χούε³. t^hāmⁿ jí k^hàn, jě
tòu cíǝuc^hilai l³: jyǝliar^h cǝn t³ tiǝu cai cíŋ lí^hou la! k^huài pǎ t^hā lǝu-
č^hulai!

cíŋ p^hár^hpiār | jǝu k^hǝ tǝ šǝ. lǝu χούε³ | tǝu kuǝ cai tǝ šǝsar^h. t^hā lǝč³
tǝ χούε³ t³ cíǝu. tǝ χούε³ jě tǝu kuǝč³, t^hā lǝč³ lì^h jí k³ χούε³ t³ cíǝu. cǝ-
jǝr^h, jí k³ lián jí k³ t³ | cíǝc^hilai l³, jìc^h cíǝtau cíŋ lí^hou, síǝu χούε³ kuǝ
cai cuèi síǝpian.

síǝu χούε³ šēn šǝu c^hý lǝu jyǝliar^h, lǝul³ χǝu síē šǝχour | lǝup^učǝu.

t^hāmⁿ cýǝt³ χěn lěi, tòu šǝ^o: kuǝp^učǝu la! kuǝp^učǝu la!

lǝu χούε³ jì t^hái t^hǝu, k^hàn^hcian jyǝliar^h χǝi cai t^hiānšar^h, cíòu šǝ^o: pú jǝ^h
lǝu la! jyǝliar^h cǝi t^hiānšar^h n³./

/lǝu/ 捞 vytahovat (z vody nebo jiné
tekutiny)

/jyǝliar^h/ 月亮 měsíc, luna

/šēn/ 伸 natahovat

/cǝu la! / 糟啦 to je smůla! je zle!

/tiǝu/ 掉 upadnout, spadnout

/p^hǝuk^uolai/ 跑过来 přiběhnout

(modif. sloveso)

/c^hý¹n/ 羣 zástup, hejno (měr. jed-
notka)

/tǝu kuǝč³/ 倒挂着 viset hlavou
dolů; /tǝu kuǝ cai... / 倒挂在...

pověsit se hlavou dolů za...

/lǝč³/ 拉着 (pevně) zachytit a držet
(v tahu)

/lì^h/ 另 jiný, další

/jí k³ lián jí k³ t³ (též /jí k³ lián
jí k³ t³ /) 一个连一个地 jeden

s druhým, jeden vedle druhého

/jìc^h/ 一直 přímo, přímo až

/cíǝtau/ 接到 dosáhnout až do...
(napojen jeden na druhého; modif.
sloveso)

/lǝup^učǝu/ 捞不着 nemoci vytáh-
nout, nemoci dostat z vody (potenc.
způsob modifikovaného slovesa)

/kuǝčǝu/ 挂住 pevně (se) zavěsit
(modif. sloveso)

/kuǝp^učǝu/ 挂不住 nemoci se udr-
žet (v závěsu; potenc. způsob modi-
fikovaného slovesa)

/t^hái/ 抬 pozvednout

Opice vytahují měsíc z vody

Byla jedna malá opička a hrála si u studně. Když natáhla krk do studně, uviděla, že je v ní
(dosl. <že> je uvnitř) měsíc a dala se do křiku: „Běda, běda! Měsíc spadl do studně!“

Přiběhla velká opice a jakmile se podívala, také se dala do křiku: „Běda, běda! měsíc spadl do
studně!“

Přiběhla stará opice a za ní (dosl. vzadu) následovalo stádo opic. Jakmile se podívaly dovnitř,
daly se také všechny do křiku: „Měsíc opravdu spadl do studně! Honem ho vytáhneme!“

Vedle studně byl velký strom. Stará opice se pověsila obráceně (= hlavou dolů) na strom a pevně
(uchopila a) držela velkou opici za nohy (dosl. nohy velké opice). Velká opice také visela hlavou
dolů a držela nohy jiné opice. Tak se připojily jedna na druhou, až dosáhly do studně; malá opička
visela nejniž.

Malá opička natáhla ruku, aby vylovila měsíc; lovila dlouho, <ale> nemohla <ho> vylovit.

Cítily se (*rozumí se: opice*) velmi unaveny a všechny říkaly: „Už se neudrším (viset)! Už se neudrším (viset)!“

Když <tu> stará opice zvedla hlavu, uviděla, že měsíc je stále na nebi a řekla: „Nemusíme <ho> tahat z vody! Měsíc je přece na nebi.“

(Ukázky rytmizované řeči)

九月里, 秋风凉, 棉花白, 稻子黄。 摘了棉花收了稻, 家家地里放牛羊。

/ciōujyèlǐ, é^hiōufēng liǎng, miǎnxuā pái, tàuc^o xuāng. cǎil^o miǎnxuā | šōul^o tàu, ciā ciā tǐlǐ | fāng nióu jǎng./

V září fouká podzimní chladný vítr, bavlna se bělá a rýže žlutne. Když se očeše bavlna a sklídí rýže, všichni pasou na polích dobytek a ovce.

Tato věta je říkadlo, proto se gramaticky liší od obvyklé hovorové řeči. Vidíme, že tu chybějí některá pomocná slova, přípony apod., které známe z gramatických výkladů, srov. např. /miǎnxuā pái/ namísto /miǎnxuā šě pái^o/ (popř. /miǎnxuā pái^l/); /tàuc^o xuāng/ namísto /tàuc^o šě xuāng^o/ (popř. /tàuc^o xuāng^l/); /é^hiōufēng liǎng/ namísto /é^hiōufēng χēn liǎng/; jedno-slabičné /tàu/, „rýže“ namísto dvojslabičného /tàuc^o/ apod. Je to archaizující způsob vyjadřování, který je zde zachovávan i z důvodů rytmických.

Při recitaci tohoto a podobných lidových říkadél je třeba pečlivě dbát střídání přízvučných a nepřízvučných (či slabě přízvučných) slabik; pauza může popř. nahrazovat nepřízvučnou slabiku. Nepřízvučnými bývají většinou ty slabiky, jež jsou i v běžném hovoru nepřízvučné (atonické); někdy ovšem se mohou pod tlakem rytmu (nebo vlivem snahy vyslovovat zvláště zřetelně) přízvučně (tónicky) vyslovit i slabiky, které jsou v běžném hovoru slabě přízvučné až nepřízvučné (atónické), a naopak někdy mohou slabiky, které jsou jinak v běžném hovoru přízvučné a plně tónické, svůj přízvuk a tón oslabit a zastupovat slabiky nepřízvučné. Namísto jedné slabiky nepřízvučné mohou leckdy stát dvě zcela nepřízvučné slabiky vyslovené rychle v těsném sledu za sebou; základní rytmické pravidlo — střídání slabik přízvučných a nepřízvučných — se tím neporušuje, ale osvěžuje.

Označíme-li iktus, tj. přízvučnost, vyzdvižení slabiky, vodorovnou čárkou a nepřízvučnost tečkou, můžeme si rytmické schéma říkadla vyznačit tímto způsobem:

ciōujyèlǐ é ^h iōufēng liǎng	— . — — . —
miǎnxuā pái tàuc ^o xuāng	— . — — . —
cǎil ^o miǎnxuā šōul ^o tàu	— . — . — . —
ciā ciā tǐlǐ fāng nióu jǎng	— . — . — . —

V prvním řádku je pod tlakem rytmu zesílena ve výrazu /ciōujyèlǐ/ přízvučnost slabiky (záložky) /lǐ/ (objevuje se i její původní tón), jež je v běžné řeči zpr. nepřízvučná; ostatně i v našem říkadle můžeme vyslovit /ciōujyèlǐ/ a tato malá nepravidelnost neporuší, naopak zpestří rytmické schéma. Podobně i na konci říkadla namísto /fāng nióu jǎng/, jak vyžaduje rytmus, můžeme např. vyslovit i /fāng nióu jǎng/; a i zde je při takové výslovnosti dosaženo jistého zpestření rytmu.

Tóny slabik, na něž padá iktus, je třeba zřetelně vyslovovat; obměny tónů v různých verších při stejném rytmickém schématu dodávají pak recitaci zvláštní působivosti.

Obecně lze říci, že i běžná hovorová čínština je velmi rytmická a často jen po malé úpravě běžné hovorové řeči nebo popř. i bez jakékoli úpravy se slabiky řadí v pravidelné rytmické celky.

房是双手盖, 稻是双手栽, 衣是双手缝, 路是双手开。

/fāng | šě šuāng šōu kài,
tàu | šě šuāng šōu cāi,

jī | šě šuāng šōu fēng,
lù | šě šuāng šōu kāi/

Dům staví dvě ruce, rýži sázejí dvě ruce, oděv šijí dvě ruce, cestu budují dvě ruce.

Toto souvětí je opět říkanka. Jsou tu vynechány — gramatické prvky, např. předložka /jùn/ před výrazem /šuaŋ_šou/ „dvě ruce“, „pár rukou“, vyjadřujícím určení prostředku, dále je vynecháno /tə/ na konci každé z vět. Také některá slova, jinak v hovorové řeči dvojslabičná, jsou zde jednoslabičná: /fāŋ/ namísto /fāŋcə/ „dům“, /ji/ namísto /jišāŋ/ nebo /jiŋfu/ „oděv“; /kʰāi/ v poslední větě má spíše význam „budovat“ než „otvirat“. Recitujeme podle rytmického schématu: — . — . —

街上房子两边排,我家大门向南开。院里有棵大杨树,北房三间
成一排。窗子大,又向阳。不是分地翻了身,怎能住上这样的房!

/ciēšāŋ fāŋcə liāŋ piān pʰāi,	čʰuaŋcə tə, jòu šiāŋ-jāŋ.
wǒ ciā tà mèn šiāŋ-nán kʰāi.	pŭ šš fən ŋ fānlə ššən,
jiānlǐ jòu kʰə tə jāŋ ššù,	čən nən čüšāŋ čə jāŋ tə fāŋ!
pěi-fāŋ sān ciān čʰəŋ jǐ pʰāi.	

Po obou stranách ulice se řadí domy; hlavní dveře našeho domu vedou na jih. Na dvoře je velký topol, tři místnosti severní části domu stojí v řadě. Okna jsou velká a také obrácená ke slunci. Kdyby nebylo dělení půdy a osvobození, jak bychom mohli bydlet v takovém domě!

Text je v rytmizované řeči; tím si vysvětlíme i „stručnost“ syntaktických vazeb a některé nepravidelnosti, např. v 1. řádce /pʰāi/ místo dvojslabičného /pʰāičə/ „být seřazen“, v posledním řádce /čən/ místo dvojslabičného /čəŋcə/ „jak“, /fāŋ/ místo dvojslabičného /fāŋcə/ „dům“.

§ 1. Čínská slova

1. Čínská slova se neohybají (tj. nesklouňují se ani se nečasují). Některá jsou jednoslabičná, jiná dvojslabičná, později poznáme i slova víceslabičná. Jednoslabičná jsou podst. jméno /řén/ 人 „člověk“, dále spona /š'ě/ 是 „býti“, zájmena /w'ě/ 我 „já“, /ní/ 你 „ty“, /t'ā/ 他 „on“; dvojslabičná jsou podstatná jména /kūŕřen/ 工人 „dělník“ a /núŕmín/ 农民 „rolník“.

2. Dále tu máme spojení /c'ù-kūŕ/ 做工 „pracovat (v průmyslu)“; je to vlastně původně spojení slovesa /c'ù/ 做 („dělat“) a jeho předmětu (objektu) /kūŕ/ 工 („práce“). Proto takové spojení nazýváme objektovým slovesem. Za objektové sloveso můžeme považovat i spojení /č'ùŕ-t'ì/ 种地 „obdělávat půdu“.

Jednoslabičné /c'ù/ „dělat“ i mimo spojení /c'ù-kūŕ/ „pracovat (v průmyslu)“ je samostatným slovem s uvedeným významem „dělat“; slabika /kūŕ/ ve významu „práce“ již však není samostatným slovem (v tomto významu je třeba užít dvojslabičného /kūŕc'ù/ 工作). Spojení /č'ùŕ-t'ì/ je také blízké objektovému slovesu, neboť uvedený význam slovesné složky /č'ùŕ/ („obdělávat“) je omezen jen na toto a několik málo jiných těsných spojení (běžný význam slovesa /č'ùŕ/ je „sázet, pěstovat“).

Spojení vždy jednoslabičných složek v obj. slovesech je volnější než ve dvojslabičných slovech jako jsou např. /núŕmín/ „rolník“, /kūŕřen/ „dělník“. Projevuje se to předně v tom, že v objektových slovesech je možno obě složky od sebe oddělit: první složku lze zpravidla spojovat se slovesnými příponami, mezi obě složky lze v jistých případech vkládat různá samostatná slova apod. (možnost oddělení obou složek však není u všech objektových sloves stejná). Určitou volnost spojení naznačujeme tím, že obě složky nepíšeme dohromady, ale píšeme mezi ně pouze spojovací čárku (volnost spojení se může projevit i foneticky — obě složky nemusí tvořit tak těsný takt jako např. slova /núŕmín/, /kūŕřen/ a jiná víceslabičná slova).

Objektová slovesa se také nemohou pojit s předmětem přímým (druhá složka obj. slovesa je totiž původně zpravidla tímto předmětem přímým), nýbrž se mohou pojit pouze s předměty, vyjádřenými různými předložkovými vazbami (kromě vazby s /p'ā/ 把, viz další výklady).

Někdy bývá nesnadné rozhodnout, jde-li se o obj. sloveso nebo jde-li prostě o syntaktické spojení sloveso — předmět, kdy obě složky považujeme za samostatná slova.

3. Jednoslabičná slova se až na důležité vyjimky vyslovují tónicky, ať už oslabeně, či plně tónicky (podrobný výklad o tónech a o tom, jak se slabiky v jednotlivých tónech vyslovují, viz ve Fonetické charakteristice čínštiny — dále jen Fchč — str. 39-40). Ve dvojslabičných slovech mohou být obě slabiky tónické (srov. Fchč, odst. 7), často však jedna slabika — častěji druhá než první — bývá nepřizvučná. Ve slově „dělník“ /kūŕřen/ je přizvučná, tj. tónická, slabika /kūŕ/, slabika /řén/ bývá atónická. Rovněž ve slově /núŕmín/ „rolník“ bývá tónickou slabika /núŕ/, druhá slabika /mín/ je zpr. oslabeně tónická. Objektová slovesa jako /c'ù-kūŕ/, /č'ùŕ-t'ì/ mají obě slabiky tónické, přičemž tón druhé slabiky bývá zřetelnější než tón slabiky první.

Tento způsob přízvukování objektových sloves si můžeme vysvětlit tím, že objektová slovesa jsou původně syntaktickým spojením slovesa a předmětu; v takovém spojení spočívá přízvuk totiž obvykle právě na předmětu (objektu). Tak jako u objektových sloves, tak také u slova /kūŕřen/ „dělník“ není přízvukování náhodné. Slabika /řen/ je v tomto slově příponou a ty bývají nejčastěji atónické. Původní význam přípony /řen/ 人 („člověk“) se projevuje zřetelně v tom, že podstatná jména tvořená touto příponou jsou vždy označením osob a slabika /řen/ se může vyslovit i oslabeně tónicky až atónicky.

I když lze velmi často u čínských viceslabičných slov a výrazů vysvětlit přízvukování (plnou, či oslabenou tóničnost a atóničnost jednotlivých slabik) významem slova (výrazu) a vzájemného vztahu jednotlivých jeho složek, není to dobře možné ve všech případech a často je nutno se učit přízvukování viceslabičného slova (výrazu). (Jak je řečeno a vysvětleno v učebnici HČP, atonické slabiky dělíme na atónové (tj. vždy atónické) a neutralizované (tj. jejich tón se může jinde/jindy objevit).)

4. Ve větě se slova řadí prostě za sebou a neohýbají se jako slova česká. Nemusíme se tedy učit čínsky skloňovat a časovat, ale musíme se naučit, jakými prostředky čínština vyjadřuje vztahy a gramatické významy, které my vyjadřujeme ohýbáním slov. Některé z těchto prostředků jsou ovšem poněkud podobné našemu ohýbání (totiž přidávání přípon), jiné jsou spíše syntaktického rázu, důležité jsou i prostředky prozodické (odsazování taktů, tj. rytmických segmentů, odstupňování prominence slabik, intonace apod.).

§ 2. Jednotlivé druhy slov

Otázka slovních druhů je v čínštině dosti složitá. Jistá obtíž je např. v tom, že nemáme dostatek morfologických kritérií (skloňování, časování apod., srov. výše), podle kterých bychom mohli vždy a ve všech případech bezpečně odlišit slova od syntaktických spojení a zjištěná slova bezpečně přiřadit k tomu, či onomu slovnímu druhu. V čínštině musíme hojně využívat různých kritérií syntaktických, takže by bylo vlastně lépe mluvit o (syntaktické) funkci, popř. různých (syntaktických) funkcích daného slova (výrazu) ve větě. Pro naše výklady v Úvodu do studia hovorové čínštiny však zatím postačí, když i v čínštině budeme prostě mluvit o druzích slov.

1. *Podstatná jména* se nesklouňují a nemají různý rod. Také jednotné a množné číslo většinou nerozlišují; srov. /wǒ ʃǎ kǔrén/ 我是工人 „já jsem dělník“, /wǒmən ʃǎ kǔrén/ 我們也是工人 „my jsme také dělníci“.

2. *Zájmena osobní* jsou:

1. os. /wǒ/ 我 „já“	/wǒmən/ 我們 „my“
2. os. /nǐ/ 你 „ty“	/nǐmən/ 你們 „vy“
3. os. /tā/ 他 „on, ona, ono“	/tāmən/ 他們 „oni, ony, ona“

Ani zájmena se nesklouňují, tvoří však množné číslo, a to atónickou příponou /mən/ 們.

Rod rozlišují osobní zájmena jen v písmu u 3. osoby (viz dále znaky 她, 它, 牠, které se ovšem vyslovují všechny stejně, totiž /tā/).

3. Čínština má číslovky *jednoduché* (/jī/ „jedna“, /èr/ „dvě“, /sān/ „tři“ až /šíb/ „deset“) a číslovky *složené* (/šíbǐ/ „jedenáct“, /šíbèr/ „dvanáct“ atd.). Českým řadovým číslovkám odpovídá v čínštině spojení číslovek jednoduchých, či složených s oslabeně tónickou předponou /tì/ 第; srov.: /jī—/ „jeden“, /tì-jī/ 第一 „první“, „prvý“; /èr/ 二 „dva“, /tì-èr/ 第二 „druhý“; /sān/ 三 „tři“, /tì-sān/ 第三 „třetí“ atd.

Číslovka /jī/ „jeden“ se v izolované pozici nebo před pauzou vyslovuje v 1. tónu. Spojuje-li se však s dalším slovem nebo morfémem, vyslovuje se buď ve 4. tónu (je-li bezprostředně následující slabika v 1., 2. nebo 3. tónu), nebo ve 2. tónu (je-li bezprostředně následující slabika ve 4. tónu). Jen výjimečně se vyslovuje i ve spojení s dalším slovem v 1. tónu, a to hlavně tehdy, spo-

čívá-li na ní důraz.

Řadová číslovka „první“ vedle spojení /tì-jī/ se také často vyjadřuje výrazem /t^hóu-jī/ 头一; slovo /t^hóu/ 头 (zpravidla plně přízvučné) se může pojít i s dalšími číslovkami a v tomto případě již samo o sobě má význam „první, první“ např. /t^hóu-sān.../ „první tři...“.

Výjimečně vystupují ve funkci číslovek řadových číslovky bez přípony /tì/, nejčastěji v některých ustálených vazbách.

4. *Slovesa* nemají osobní koncovky a nevyjadřují žádným formálním způsobem čas. Osoba a číslo jsou dány osobou a číslem podmětu: /t^hā šy² 学 / „učí se čínsky“ (dosl. asi „on učí se čínštinu“; /šy²/ 学 „učit se“, /č²ŷŷwén/ 中文 „čínština“), /t^hām²ŋ š²ŷŷuan ní/ „mají tě rádi“ (dosl. asi „oni mají rádi tě“; /š²ŷŷuan/ 喜欢 „mít rád“), /w²ō š² k²ŷŷŷen/ „jsem dělník“, /ní š² k²ŷŷŷen/ „jsi dělník“. Pro vyjadřování času má čínština různé prostředky, které poznáme později. Věty uvedené v tomto oddíle můžeme překládat přítomným časem, ve skutečnosti ovšem jsou to děje (případně stavy) všeobecné.

Spona /š²/ je zvláštním druhem slovesa. Překládáme ji do češtiny slovesem „být“, ale musíme pamatovat na to, že ji nemůžeme užít všude tam, kde v češtině užíváme spony. Slouží zpravidla jen ke spojení podmětu s přísudkem, je-li přísudek vyjádřen podstatným jménem (např. /w²ō š² k²ŷŷŷen/ „jsem dělník“), nikoli však přídavným jménem, leda jen ve zvláštních případech. (Slovo /š²/ ve staré čínštině vystupuje jako ukazovací zájmeno; jeho užívání ve funkci spony se vyvinulo na základě tohoto významu.)

Stejně jako v češtině bývá i v čínštině spona málo přízvučná, tj. v čínštině bývá oslabeně tónická až atónická. Spočívá-li však na ní zvláštní důraz, je plně tónická.

Pokud v češtině není sloveso „být“ sponou, ale má význam „být = nacházet se (na nějakém místě)“ nebo „být = existovat“, překládáme je do čínštiny zvláštními slovesy (viz § 19, 6).

Ostatní druhy slov poznáme později.

§ 3. Základní poznatky o čínské větě

1. Čínská věta má *pevný pořádek slov*. V češtině můžeme např. vyměnit místa podmětu a předmětu (abychom zdůraznili některý z těchto větných členů apod.), a přesto se logický význam věty nezmění. Srov. např. „rolník obdělává půdu“, „půdu obdělává rolník“. V čínštině je možnost přemístit některý větný člen značně omezena; větné členy jsou tam určeny velmi často právě svým postavením ve větě, kdežto v češtině jsou určeny především svým tvarem.

2. *Normální pořádek slov* v čínské větě: na prvním místě stojí podmět, za ním přísudkové sloveso (popřípadě adjektivum, viz § 18), pak předmět. Výrazy označující různé bližší okolnosti děje — v češtině mluvíme o příslovečných určeních — se kladou nejčastěji mezi podmět a přísudkové sloveso (přídavné jméno); jisté typy takových určení mohou stát případně i v čele věty před podmětem, jiné opět za slovesem (popřípadě přídavným jménem).

Podmět bývá někdy zamlčen, zejména tehdy, je-li neurčitý nebo je-li možno jej doplnit ze souvislosti (zpravidla se tak zamlčuje podmět, který by jinak byl vyjádřen osobními zájmeny).

V čínštině je vztah mezi podmětem a přísudkem daleko volnější než v češtině. Projevuje se to např. v tom, že zpravidla žádným formálním způsobem není naznačeno, zda přísudkové sloveso vyjadřuje, co podmět činí nebo co se s ním děje (tj. jinými slovy řečeno, žádným formálním slovem není naznačen slovesný rod).

Přívlastek, ať vyjádřený jedním slovem nebo složitějším výrazem, stojí vždy před slovem, které určuje (srov. § 9).

YD 6

3. *Záporné věty* mají stejný pořádek slov jako věty kladné. Záporka stojí zpravidla před přísudkovým slovesem, popírá-li však jen určení okolnosti děje vyjádřené některými příslovci (např. /tōu/ 都 ve významu „všichni“, /jítìŋ/ 一定 „určitě, jistě“, /č'byán/ 全 ve významu „všichni (společně)“ aj.), klade se před ně; stejně tak stojí vždy před určením místa (času, způsobu atd.) vyjádřeným předložkovou vazbou.

Záporka /pù/ 不 se v izolovaném postavení vyslovuje ve 4. tónu a stejně tak se vyslovuje, je-li následující slabika v 1., 2. nebo 3. tónu; je-li však i následující slabika ve 4. tónu, mění záporka /pù/ svůj tón v 2. tón (srov. co bylo výše řečeno v § 2, 3 o číslovce /jī/ „jeden“ ve spojení s dalším slovem).

Záporka /pù/ bývá oslabeně tónická; podobně jako spona /š'ě/ může však být zdůrazněna a pak je vyslovována v plném tónu.

YD 7

4. Ani v *tázací větě* se pořádek slov nemění (na rozdíl od češtiny, kde v doplňovací otázce bývá tázací slovo na začátku!), srov. /t'ā_š'ě š'ěi?/ 他是誰 „kdo je on?“, „kdo je to?“ (dosl. „on je kdo?“).

Otázka doplňovací je jako otázka v čínštině charakterizována už tázacím slovem, otázka zjišťovací je jako otázka určena buď atonickou částicí /ma/ 嗎 na konci věty, např. /ní jě c'ò-k'ŋ_ ma?/ „také pracuješ?“ (viz v. 1, str. 68), nebo ji můžeme též utvořit tím způsobem, že opakujeme přísudkové sloveso, podruhé se záporkou, např. /ní š'ě_pu_š'ě k'ŋ_ŋen?/ „jsi dělník?“ (v. 2) (v takovém případě nestojí na konci věty už žádná tázací částice).

Jak vidíme, má při naznačení otázky zjišťovací v čínštině zvláštní melodie vedlejší úlohu a z praktických důvodů ji — aspoň zpočátku — zanedbáváme; je-li tedy ve zjišťovací otázce poslední tónickou slabikou slabika ve 4. tónu, musíme na konci věty poklesnout hlasem bez ohledu na to, že jde o otázku, a stejně tak poklesneme hlasem i uvnitř věty nebo souvětí při intonaci neukončující. (V otázkách doplňovacích, tj. v otázkách obsahujících tázací slovo, se zvláštní tázací melodie ostatně neuplatňuje ani v češtině.)

Modifikacím tónů podle větných intonací a vůbec způsobům, jak vyjadřujeme větné intonace se naučíme postupně. Zvláštní pozornost je věnována těmto jevům v Hovorové čínštině v příkladech.

§ 4. Rozdělovací znaménka

V čínských textech psaných znaky se slova neoddělují. Znaky se píší vedle sebe (nebo pod sebe) se stejnými mezerami, ať jsou samostatnými slovy nebo

částmi slov. Věta je jako v češtině ukončena tečkou (přesněji řečeno malým kroužkem); stejně jako v češtině se užívá vykřičníku a otazníku. Čárkou se oddělují věty v souvětí, někdy i větné členy. Kromě toho má čínština ještě obrácenou čárku (、), které se zpravidla používá k oddělování souřadně spojených větných členů.

Funkci našich uvozovek plní v textu psaném čínskými znaky (ať již ve svislých nebo vodorovných řádcích) znaménka L 7. Ve vodorovných řádcích se také běžně používá znamének « ».

V češtině nezachováváme pauzu vždy tam, kde píšeme čárku. Naproti tomu naznačuje v čínštině čárka, ať normální, či obrácená, zpravidla vždy pauzu, kterou je třeba v řeči zachovávat.

§ 5. Číslovky

Číslovky 1—10: Složené číslovky 11—19: Složené číslovky 20, 30, 40 až 90:

1 /jī/ 一	11 /š'bjī/ 十一	20 /ərš'š' / 二十
2 /ər/ 二	12 /š'b'ər/ 十二	30 /sānš'š' / 三十
3 /sān/ 三	13 /š'š'sān/ 十三	40 /s'š's'š' / 四十
4 /s' / 四	14 /š'š's' / 十四	50 /w'š'š' / 五十
5 /w' / 五	15 /š'š'w' / 十五	60 /li'ouš'š' / 六十
6 /li'ou/ 六	16 /š'š'li'ou/ 十六	70 /č'ā'š'š' / 七十
7 /č'ā' / 七	17 /š'š'č'ā' / 十七	80 /p'ā'š'š' / 八十
8 /p'ā' / 八	18 /š'š'p'ā' / 十八	90 /č'ī'ouš'š' / 九十
9 /č'ī'ou/ 九	19 /š'š'č'ī'ou/ 十九	
10 /š'š' / 十		

1. V čínštině stejně jako v češtině se počítá podle *desítkové soustavy*. Řádové jednotky (/š'š'/十 „deset“, /p'āi/百 „sto“, /č'hiān/千 „tisíc“ atd.) se počítají prostě tak, že se před ně kladou číslovky /jī/ „jeden“ až /č'ī'ou/ „devět“: „dvacet“ se řekne čínsky /ərš'š' / (= „dvě desítky“), „třicet“ /sānš'š' / (= „tři desítky“), „čtyřicet“ /s'š's'š' / (= „čtyři desítky“) apod. („deset“ se vyjadřuje výrazem /jīš'š' / —十 jen v některých případech zvláštních — srov. § 62, 4 — jinak stačí jednoslabičné /š'š' /).

2. Skládá-li se číslo z jednotek několika řádů, jmenujeme je prostě za sebou (nejprve řád vyšší, poté nižší). „Jedenáct“ je tedy čínsky /š'bjī/ (= „deset (a) jedna“), „dvanáct“ /š'b'ər/ (= „deset (a) dva“) atd., „dvacetjedna“ /ərš'bjī/ (= „dvě desítky (a) jedna“), „dvacetdva“ /ərš'b'ər/ (= „dvě desítky (a) dvě“) atd.

Pozor: rozlišuj tedy /š'b'ər/ = „12“ a /ərš'š' / (/ərš'š' /) = „20“, /š'š'sān/ = „13“ a /sānš'š' / (/sānš'š' /) = „30“ apod. Všimni si dále, že číslovky /ərš'š' / „20“, /sānš'š' / „30“ až /č'ī'ouš'š' / „90“ mají plný tón na slabice druhé, která jej však ztrácí a je tedy oslabeně tónická nebo (častěji) atónická v postavení uvnitř číslovek složených. Číslovky /š'bjī/ „11“, /š'b'ər/ „12“ až /š'š'č'ī'ou/ „19“ mají vždy plný tón na slabice druhé.

Můžeme obecně říci, že ve složených číslovkách se číslovky /jī/ „1“, /ər/ „2“, /sān/ „3“ až /č'ī'ou/ „9“, pokud jsou posledními složkami, vyslovují vždy v plném tónu; přízvukujeme tedy nejen /š'bjī/, /š'b'ər/, /š'š'sān/ až /š'š'č'ī'ou/, ale také např. /sānš'š'w' / „35“ apod.

Poznámka I Jednotlivé složky složených číslovek jako /š'íjǐ/, /š'ǐš'ǐ/, /sǎnš'ǐwǔ/ píšeme dohromady, ie třeba si však uvědomit, že je můžeme považovat za samostatná slova.

YD 9

Poznámka II Jako jmen se číslovek používá omezeně, např. v matematických formulích. Jinak považujeme číslovky v čínštině za zvláštní druh slova, který se povinně pojí s měrovým slovem.

§ 6. Počítání osob, zvířat a věcí. Numerativy

1. Podstatná jména označují buď osoby, věci a abstraktní pojmy, které se dají počítat (lékař, stůl, ctnost), nebo látky, které se počítat nedají (mléko, písek), zato se však dají měřit různými jednotkami míry. Množství u prvního druhu určujeme prostě číslovkami (tři ženy, pět lvů), u druhého druhu měrovými jednotkami, a to buď určitými (litr vody, kilogram zlata), nebo libovolně stanovenými (hrnec mléka, hromada písku), neboť teprve tyto měrové jednotky se dají počítat.

Kromě toho existují pojmy, které vyjadřujeme podstatnými jmény hromadnými (dobytek). Znamenají souhrn jedinců, proto se také nedají počítat.

YD 10

2. Podstatná jména prvního druhu, např. dělník, stůl apod., se v čínštině do jisté míry liší od českých podstatných jmen téhož druhu tím, že sama o sobě často spíše označují celý druh než jediný předmět, tak např. /kūŋŋen/ můžeme v různých souvislostech přeložit nejen „dělník“, ale i „dělníci“ nebo „dělnictvo“.

Chce-li Číňan vyznačit, že jde o jednotlivinu nebo o určité množství jedinců, nemůže k podstatnému jménu připojit prostě číslovku, nýbrž nejprve číslovku spojí se zvláštním slovem, které tu jednotlivinu označuje. Tato slova, která jsou jakýmsi pomocnými slovy pro počítání jednotlivin v čínštině, nazýváme numerativy. Do češtiny se nepřekládají.

Každé podstatné jméno je možno zpravidla užít jen s určitým numerativem. Podstatná jména vyžadující stejné numerativy, se tak seskupují do tříd, nejčastěji podle nějakého vnějšího znaku (předměty dlouhé, předměty s plochým povrchem, s rukojetí apod.). Některá podstatná jména se užívají i s dvěma různými numerativy, někdy však v poněkud odlišném významu. S různými numerativy se budeme seznamovat postupně.

Jistý počet jmen se pojí s číslovkami /jǐ/ „jeden“ až /š'ǐu/ „devět“ přímo, bez pomoci numerativu (např. /t'hiān/ 天 „den“: /sǎn t'hiān/ „tři dny“). Přesné rozlišení a označení jmen podle toho, zda číslovka před nimi se pojí s numerativem, či nikoliv, je provedeno v HČP (jména, se kterými se číslovky pojí přímo, označujeme jako měrová jména).

YD 11

3. Z numerativů je nejrozšířenější numerativ /k³/ 个. Významově je neutrální, a proto se ho používá u podstatných jmen označujících předměty bez nějakého nápadného vnějšího znaku a u většiny abstrakt. Je také numerativem pro osoby (vedle zdvořilostního numerativu /wèi/ 位). Říkáme tedy /jǐ k³ kūŋŋen/ 一个工人 „jeden dělník“, /sǎn k³ núnǐn/ 三个农民 „tři rolníci“ apod.

YD 12

Numerativy se připojují i k číslovkám řadovým, srov. např. /tǐ-jǐ k³ š'ýš'ǎŋ/ 第一个学生 (/t'hoú jǐ k³ š'ýš'ǎŋ/ 头一个学生) „první (prvý) žák“, /tǐ-sǎn k³ řén/ 第三个人 „třetí člověk“ atd.: číslovky řadové (tvoří se pomocí předpony /tǐ-/) mají v čínštině vlastnosti slov ukazovacích (deiktických), viz § 7.

Na numerativech nespočívá přízvuk (leda zcela výjimečně, např. ve zdvojení, viz § 64, 5),

vyslovují se tedy s oslabeným tónem, až atónicky. Souhlásky, jimiž popř. numerativy začínají, podléhají velmi snadno sonorizaci (srov. Fchč odst. 22). Tak např. numerativ /k^ə/ vyslovujeme téměř až [g^ə]; u tohoto numerativu pozorujeme také silné krácení a redukci samohlásky, proto píšeme /kə/ jen výjimečně při tónické výslovnosti.

YD 13

4. Numerativy mají důležitý gramatický význam: ve spojení s číslovkou /ji/ (oslabeně tónickou) přesně označují jednotné číslo podstatného jména: /kūŋřen/ může, jak již víme, podle souvislosti znamenat „dělník“ i „dělníci“; /jí k^ə kūŋřen/ však může znamenat pouze „(jeden) dělník“, „(nějaký) dělník“. Číslovku /ji/ nemusíme v tomto případě překládat. Numerativ s číslovkou /ji/ (celý výraz málo přízvukný) tu má obdobnou funkci jako neurčitý člen v němčině nebo v angličtině.

Číslovku /ji/ ve spojení s numerativem za slovesem lze i vynechat: /čə š^ə jí k^ə kūŋřen/ 这是一个工人 i /čə š^ə k^ə kūŋřen/ 这是个工人 „toto je (jeden, nějaký) dělník“. Nelze ji však vynechat, stojí-li na začátku věty nebo je-li zdůrazněna a zachovává si zřetelně svůj význam „jeden“: /jí k^ə řén/ „jeden člověk“.

Podstatnému jménu ve funkci podmětu na začátku věty může sice předcházet oslabeně tónická číslovka /ji/ + numerativ ve významu „jeden (= nějaký)“, není to však obvyklé. Podmět na začátku věty bývá totiž zpravidla určitý. O vyjadřování neurčitého podmětu viz dále § 27, § 44,2, § 44,4.

§ 7. Slova ukazovací (deiktická)

YD 14

1. Slova ukazovací jsou /čə/ 这 „tento“ pro blízké osoby a věci a /nà/ 那 „onen, ten, tamten“ pro osoby a věci vzdálenější. S podstatnými jmény se spojují někdy přímo, např. /čə řén/ „tento člověk“, častěji však mají, stejně jako číslovky, za sebou numerativ: /čə k^ə řén/ „tento člověk“. V množném čísle přibírají obě tato ukazovací slova slabě tónické až atónické slovo /šiē/ 些, které se zde nepřekládá (jinak má tato tzv. měřová jednotka – viz dále § 11, § 28 – význam „trochu, několik, pár“). Za ním může hned následovat podstatné jméno nebo (méně často) nejprve numerativ /k^ə/ – jiných se tu nepoužívá – a pak teprve podstatné jméno. „Tito dělníci“ tedy přeložíme /čə šíe kūŋřen/ 这些工人 nebo (méně často) /čə šíe k^ə kūŋřen/ 这些个工人

Je-li podst. jméno určeno ukazovacím slovem i číslovkou, následují v čínštině za sebou takto: ukaz. slovo – číslovka – numerativ – podstatné jméno: /nà sǎn wèi t^húŋč^ə/ „oni tři soudruzi“. (Ve spojení s číslovkami řadovými se v čínštině slov ukazovacích nepoužívá.)

Ve spojení s numerativy a se slovem /šiē/ se /čə/ a /nà/ nejčastěji vyslovují jako /čèi/ a /nèi/ (v pekingské výslovnosti se tak mohou vyslovovat i mimo tato spojení).

YD 15

2. Slova /čə/ a /nà/ mohou mít také platnost podstatných jmen (substantivních zájmen) a význam „toto“ a „ono“, „tamto“. Jsou ve větě podmětem a stojí sama o sobě: /čə š^ə šéi?/ 这是誰?, „kdo je to?“ (dosl. „toto je kdo?“; jsou-li jiným členem věty, nejsou samostatnými ukazovacími zájmeny, nýbrž pouze ukazovacími slovy, jež vyžadují připojení numerativu: /wǒ c^ù čə k^ə, nǐ c^ù nà k^ə/ „já dělám tohle, ty děláš tamto“ (v. 3).

§ 8. Rozlišování jednotného a množného čísla u podstatných jmen

Na rozdíl od češtiny není u čínských podstatných jmen ve všech případech nutné rozlišování jednotného a množného čísla pomocí formálních prostředků. Nelze ovšem tvrdit, že by čínština nebyla s to toto číslo rozlišit. Někdy je zřejmé ze souvislosti: ve větách /tʰā_šb_ šyǎ_šəŋ/ „on je žák“ a /nǐm_ʰn_ | jě_šb_ šyǎ_šəŋ_ mo?/ „vy jste též žáci?“ je číslo slova /šyǎ_šəŋ/ určeno číslem podmětu. Číslo je jasné také tehdy, je-li podstatné jméno určeno číslovkou: /sān_kʰ_ řén/ „tři lidé“. Jednotné a množné číslo je také jasně rozlišeno tehdy, stojí-li u podstatného jména slovo ukazovací: /čə_ řén/, /čə_kʰ_ řén/ značí vždy jen „tento člověk“, tedy jednotné číslo; má-li být toto spojení převedeno do čísla množného, musí se ukazovací slovo, jak již víme, spojit se slovem /šiē/: /čə_ šiē_ řén/ „tito lidé“.

Výklady lexikální a fonetické I.

Ve slovech /šyǎ_šəŋ/ „žák“, /šiǎn_šəŋ/ „pán, učitel“ se setkáváme s atónickou příponou /šəŋ/ 生, jejíž pomocí se tvoří nevelký počet podstatných jmen označujících osoby.

Důležitou příponou, jejíž pomocí se tvoří mnohé názvy zemí, je (někdy atónická nebo oslabeně tónická) přípona /kʰ_ó/ 国, jejíž původní význam je „země“, „stát“; např. /čūŋ_kʰ_ó/, /čūŋ_kʰ_ó/ „Čína“ (varianta s přízvukem na /kʰ_ó/ zpr. před pauzou).

Rada slov (spojky, příslovce) se tvoří příponou /šb/ 是, např. /χái_šb/ „nebo“.

D 16 Mnohé názvy jazyků jsou tvořeny přidáním přípony /χuà/ 話 k názvům zemí: /čūŋ_kʰ_ó/ „Čína“ — /čūŋ_kʰ_óχuà/ „čínština“; tyto názvy označují jazyk jako mluvenou řeč, a tak se nejčastěji pojí se slovesem /š_ó/ 说 „mluvit“: /š_ó_čūŋ_kʰ_óχuà/ „mluvit čínsky“. Názvy jazyků se však tvoří také příponou /wén/ 文, jež se nespojuje vždy jen s plnými názvy zemí, nýbrž často i s jednoslabičnými morfémy (jež vznikají zkrácením plných názvů): /čūŋ_ | 中 morfém s významem „Čína, čínský“ — /čūŋ_wén/ „čínština“. Názvy tvořené příponou /wén/ označují jazyk slovem i písmem; ve spojení se slovesem /šyǎ_ | 学 „učit se“, máme-li na mysli výuku slovem i písmem, je tedy třeba říci /šyǎ_čūŋ_wén/. (V postavení před pauzou se morfémy zde uvedené — /χuà/, /wén/ — i jiné morfémy v podobném postavení často vyslovují přízvučně a s hlavním iktem).

D 17°

§ 9. Přípona /tʰ/ 的

1. Atónická přípona /tʰ/ 的 je v čínštině velmi častá. Nejčastěji naznačuje, že slovo nebo výraz, k němuž je připojena, určuje slovo nebo výraz následující, a je tedy jeho přívlastkem.

Iniciála přípony /tʰ/ se samozřejmě vyslovuje značně sonorizovaně; vyslovujeme téměř [dʰ]

Přípona /tʰ/ ovšem nemusí stát ve všech případech, kdy vedle sebe stojí slova nebo výrazy, jež jsou ve vzájemném poměru: člen určující (přívlastek) — člen určovaný. Rozhodující je prostě postavení: člen bližší určující (ať již následuje přípona /tʰ/, či nikoli) je v čínštině vždy na prvním místě, člen bližší určovaný na místě druhém.

2. Spojení zájmen osobních s příponou /t³/ má funkci českých zájmen přivlastňovacích:

/wǒ/ 我 „já“	— /wǒt ³ / 我的 „můj, má, mé, moji, mí, moje“
/nǐ/ 你 „ty“	— /nǐt ³ / 你的 „tvůj, tvá, tvé, tvoji, tví, tvoje“
/tā/ 他 „on, ona“	— /tāt ³ / 他的 „jeho, její“
/wǒm ³ n/ 我們 „my“	— /wǒm ³ nt ³ / 我們的 „náš, naše, naši“
/nǐm ³ n/ 你們 „vy“	— /nǐm ³ nt ³ / 你們的 „váš, vaše, vaši“
/tām ³ n/ 他們 „oni, ony“	— /tām ³ nt ³ / 他們的 „jejich“
/nín/ 您 „Vy“	— /nǐnt ³ / 您的 „Váš, Vaše, Vaši“ (v uctivém oslovení jedné osoby)

Ve významu „ona“ se zájmeno /tā/ dnes zpr. píše znakem 她.

O tom, jak vyslovujeme trojslabičné výrazy jako /wom³nt³/, /tām³nt³/ — první slabika tónická, za ní 2 slabiky atónické —, viz Fchč str. 52.

YD 18

Osobní zájmena často ovšem vystupují ve funkci zájmen přivlastňovacích i bez přípony /t³/, popř. přípona /t³/ je fakultativní. Tak např. je-li podst. jméno současně blíže určováno také ukazovacím slovem, je možno říci /wǒt³ čĕi_pĕn šū/ „tato moje kniha“ i (častěji) /wǒ čĕi_pĕn šū/ apod.; viz také výklady v dalším odstavci i později. Všimni si v právě uvedených příkladech i pořádku slov: zájmeno ve funkci přivlastňovací předchází bližšímu určení se slovem ukazovacím!

YD 19

a) — c)

3. U podstatných jmen značících osoby (nebo zvířata) označuje přípona /t³/ tyto osoby jako vlastníky (původce apod.) věci, zvířete nebo osoby, jež je vyjádřena následujícím podstatným jménem. Podstatné jméno s příponou /t³/ překládáme většinou přídavným jménem přivlastňovacím. Např.: /kūŋŋen/ „dělník“ — /kūŋŋent³ šū/ 工人的书 „dělníková kniha“.

Podstatné jméno s příponou /t³/ v postavení přivlastku může i samo ještě mít přivlastek nebo jiný rozvíjející člen; pak je ovšem můžeme do češtiny přeložit jen 2. pádem (tj. neshodným přivlastkem, který v češtině následuje za podstatným jménem), např. /máo_t³húŋčĕb³t³ šū/ 毛同志的书 „kniha soudruha Maoa“.

Zvláštním druhem přivlastku tohoto typu je přivlastek blíže určený přivlastňovacím zájmenem. V tomto případě by měla přípona /t³/ stát dvakrát, ale stačí zcela, stojí-li i jen jednou, tj. až u slova druhého, např. /wǒm³n_šĭānšĕn³t³ šū/ 我們先生的书 „kniha našeho učitele“; v přivlastku mohou stát i jména místa a jména času.

YD 19

d)

Stejně jako v češtině zájmena přivlastňovací, přídavná jména přivlastňovací a podstatná jména v 2. pádě, mohou i v čínštině být podstatná jména a zájmena, zakončená příponou /t³/, sponovým přísudkem sama, bez podstatného jména, k němuž se vztahují (to tu bývá podmínkem nebo je jasné ze souvislosti). Např. /čĕ_pĕn šū | šĕ čōu_t³hāit³ai_t³/ „tato kniha je paní Čouové“, /čĕ_pĕn šū šĕ_wǒt³/ 这本书是我的 „tato kniha je má“.

YD 20

Poznámka. Pokud v postavení blíže určujícího členu stojí podstatné jméno neoznačující osobu nebo zvíře (nejde tu tedy o vyjádření vztahu původce nebo vlastníka), tu se zpravidla /t³/ mezi ně a následující podstatné jméno neklade, srov. /čĕŋk³uo_šyŋšĕŋ/ „čínský student“. Do češtiny často překládáme tato podstatná jména, stojící v postavení členu blíže určujícího, odvozeným přídavným jménem (srov. uvedený příklad). Často je však možno i v tomto případě vložit /t³/

mezi obě podstatná jména, např. aby byl zdůrazněn a vyzdvižen člen blíže určovaný; v jistých spojeních je konečně i zde /tʰ/ pravidlem.

Je-li podst. jméno blíže určováno jiným podst. jménem s příponou /tʰ/, i ukazovacím slovem (popř. číslovkou), stojí nejprve podst. jméno s příponou /tʰ/ a pak teprve ukazovací slovo (popř. číslovka), např.: /tʰɛi wei tʰuŋtʰɛi tʰɛi pɛn šü/ „ona kniha tohoto soudruha“ (srov. poznámku o pořádku slov ve výrazu /wɔ tʰɛi pɛn šü/, § 9,2).

4. Přípona /tʰ/ u přídavných jmen (lépe: adjektiv, viz § 18): rozlišujeme, zda přídavné jméno stojí ve funkci přívlastku nebo přísudku. V postavení *přísudku* má příd. jméno příponu /tʰ/ tehdy, obsahuje-li věta sponu. Např.: /tʰɛi pɛn šü | šü pái tʰ/ 这本书是白的 „tato kniha je bílá“.

YD 21 a) Takto stavěná věta je v čínštině pravidlem jen u přídavných jmen, jež zpravidla nebývají blíže určována příslovcem /χɛn/ 很 „velmi“ (jsou to např. přídavná jména označující barvy, i některá jiná s významem „kulatý“, „hranatý“ apod.: označujeme je jako atributivní slova).

YD 21 b) Běžně se však této vazby používá tehdy, má-li být přísudek vyjádřený přídavným jménem zdůrazněn, např. /tʰɛi pɛn šü | šü siǎu tʰ/ 这本书是小的 „tato kniha je malá“; /niǎo šü šü tǎ tʰ | χáišü siǎu tʰ? šü tǎ tʰ/ 你的书是大的还是小的? 是大的 „je tvá kniha velká nebo malá? Je velká“ (volněji přeloženo: „máš velkou nebo malou knihu? Velkou“; /tǎ/ 大 je přídav. jm. s významem „velký“).

YD 21 c) Přídavná jména (adjektiva) v přísudku bez spony a bez přípony /tʰ/: viz § 18!

YD 22 5. Jsou-li jednoslabičná přídavná jména v postavení *přívlastku*, tu se k nim přípona /tʰ/ obyčejně neklade, např. /jì pɛn siǎu šü |, („jedna, nějaká) malá kniha“; ovšem i v tomto případě bývá zpravidla možno připojit k přídavnému jménu příponu /tʰ/ pro zdůraznění: /jì pɛn siǎu tʰ šü/ „(jedna, nějaká) malá kniha“.

U dvojslabičných přídavných jmen v postavení *přívlastkovém* pozorujeme kolísání; u některých je připojení /tʰ/ možné, ale ne nutné (v tomto případě připojené /tʰ/ naznačuje zdůraznění), mnohá však nutně vyžadují příponu /tʰ/.

YD 23 6. Přípona /tʰ/ bývá nutná u přídavného jména v *přívlastku* tehdy, je-li přídavné jméno nějak blíže určeno (záporem, příslovcem). Např. /tʰɛi pɛn χɛn siǎu tʰ šü/ 这本很小的书 „tato velmi malá kniha“.

U *přívlastku* vyjádřeného příd. jménem je přípona /tʰ/ nutná také tehdy, je-li podstatné jméno, k němuž se přívlastek vztahuje, zamlčeno. Např. /ní jǒu šǎm šü? jǒu siǎu tʰ, méi jǒu tǎ tʰ/ 你有什么书? 有小的, 沒有大的 „jaké máš knihy? Mám malé, nemám velké“.

YD 24 Pořadí různých typů bližšího určení podstatných jmen viz YD 24 (HČP I, str. 56).

Příponu /tʰ/ píšeme z praktických důvodů dohromady s osobními zájmeny a s některými příslovci, např. /màn mǎi tʰ/ 慢慢儿的 „pomalu“ (o tom dále v § 29), jinak ji píšeme vždy zvlášť a spojujeme ji s předcházejícím slovem spojovacím obloučkem (příponu /tʰ/ považujeme ovšem vždy za samostatné slovo, byť jen s formálním významem, ať už ji píšeme dohromady s předcházejícím výrazem nebo zvlášť. Vhodnější název pro „příponu“ /tʰ/ a podobné přípony je: gramatický ukazatel, „markr“).

§ 10. Zájmena tázací a slova tázací ve funkci skutečně tázací

Zájmena a slova tázací vystupují v čínštině nejen ve funkci tázací, ale i neurčité, záporné aj. (viz další výklady v §§ 44, 46 aj.)

Zájmena a slova tázací jsou:

誰 /šéi?/	„kdo?“
什麼 /šěm?/	„co?“ (tázací zájmeno)
什麼 /šěm...?/	„jaký?“ (tázací deiktické slovo)
誰的 /šéi-t?/	„čí?“
哪 /nǎ...?/	„který?“

Slovo 哪 „který?“ má dvojitou výslovnost, totiž /nǎ/ a /něi/; je to úplná obdoba výslovnosti ukazovacích slov /cè/, /čèi/ 这 a /nà/, /něi/ 那, o nichž jsme mluvili výše v § 7,1.

V písmu stává za znakem 哪 často ještě číslovka /jī/ — „jeden“, kterou však nepřekládáme a často ani nevyslovujeme jako samostatnou slabiku; naznačujeme jen, že vyslovujeme /něi/. Pravidelně se po slovech /cè/ 这, /nà/ 那, /nǎ/ 哪 píše číslovka /jī/, následuje-li měrové jméno /t^hiān/ 天 „den“ nebo /nián/ 年 „rok“, srov. např. /cè ji t^hiān/ (/čèi t^hiān/) 这一天 „tento den“, „toto dne“; /nǎ ji nián/ (/něi nián/) 哪一年 „který rok?“, „kterého roku?“.

Výklady lexikální a fonetické II.

Slovo /t^hài^hai/ 太太 „paní“ je tvořeno zdvojením morfému /t^hài/. Druhá slabika v tomto slově je podobně jako v řadě příbuzenských názvů, tvořených obdobným způsobem (tj. zdvojením jednoslabičného morfému), atónová.

Přízvukování podle schématu první slabika přízvučná, druhá nepřízvučná, je obvyklé i u slov jako např. /jǎnsè/ 顏色 „barva“; jsou to dvojslabičná podst. jména, ve kterých je význam obou morfémů celkem stejný (původně tu jde o spojení dvou jednoslabičných synonym). Konečně je totéž přízvukování — první slabika tónická, druhá atónová — příznačné i pro slova, jako ie /t^hū^hší/ 东西 „věc“. Jsou to taková slova, ve kterých jednoslabičné složky nemají žádný význam, tj. nejsou morfémy. U slova /t^hū^hší/ „věc“ je tato skutečnost nápadná tím spíše, že existuje v čínštině výraz /t^hū^h-ší/, psaný týmiž znaky, s oběma slabikami plně tónickými, jehož význam je „východ a západ“ nebo „na východě a na západě“ a v němž je tedy zachován původní význam obou složek.

Podobně i ve slově /šiǎu^hcié/ 小姐 „slečna“ je původní význam obou složek tohoto slova, totiž /šiǎu/ 小 „malý“ a /cié/ 姐 „starší sestra“ v povědomí mluvčících už málo živý, což i zde přispívá k tomu, že tónickou zůstává pouze slabika první.

Druhá slabika v záporce 沒有 se vyslovuje atonicky a redukovane, jen jako kratičké /jo:/ /mėjio/; často se tak vyslovuje i tehdy, má-li výraz 沒有 význam „nemít“, popř. „neexistovat“ (s výslovností /mėjio/ se setkáváme např. v expresivní výslovnosti nebo před pauzou).

K atributivním slovům (srov. § 9,4) patří také slova /nán/ „mužský“ a /nǎ/ „ženský“.

§ 11. Měrové jednotky

1. Měrovými (měrnými) jednotkami myslíme v češtině slova, která nám slouží k přesnému určování délky, váhy, objemu apod. (např. litr, kilogram, metr atd.). Seznamujeme se s nimi spíše v matematice a ve fyzice, protože

mluvnický se jejich názvy ničím neliší od jiných podstatných jmen. V čínštině však mají měrové jednotky některé gramatické zvláštnosti, proto si jich musíme všimnouti blíže.

Názvu „měrové jednotky“ budeme ovšem pro čínštinu užívat poněkud v širším smyslu, než jak jsme o tom mluvili výše. Budeme tak nazývat všechna slova, která blíže určují množství nějaké látky (*šálek čaje, pytel kávy, list papíru, kus masa, litr vody*) nebo znamenají souhrn věcí či živých bytostí (*dav lidu, stádo koz, smečka vlků, druh lidí*).

YD 27

2. Podle toho, co bylo řečeno v § 6, jsou v čínštině měrové jednotky vlastně jakýmsi přechodem mezi plnovýznamovými měrovými jmény a numerativy. Gramaticky se to projevuje v tom, že číslovky a ukazovací zájmena ve spojení s měrovými jednotkami již numerativy nepřibírají (měrové jednotky tu zaujímají místo numerativů). Od numerativů se však liší tím, že mají samostatný význam, a tedy je musíme do češtiny překládat. Některé mohou být také samy určeny přívlastkem (nejčastěji přídavnými jmény /tà/ 大 „velký“, /šiǎu/ 小 „malý“ a některými jinými, např. /jì šiǎu wǎn šuěi/ 一小碗水 „malý šálek vody“), kdežto numerativ přirozeně přívlastek mít nemůže a tvoří s číslovkou (popř. ukazovacím slovem) těsnou jednotu.

Přídavným jménem může být samozřejmě blíže určeno i podstatné jméno, jemuž měrová jednotka předchází: /jì wǎn lěi šuěi/ 一碗冷水 „šálek studené vody“ (/lěi/ 冷 „studený, chladný“). Přídavné jméno může konečně stát i před měrovou jednotkou i před podstatným jménem: /jì šiǎu wǎn lěi šuěi/ 一小碗冷水 „malý šálek nepřevařené vody“.

Předchází-li však podstatnému jménu numerativ, je možno položit přídavné jméno pouze mezi numerativ a podstatné jméno: /jì pěn šiǎu šū/ 一本小书 „malá kniha“ (srov. však také § 64,2).

YD 28

Měrové jednotky (případně i numerativy) mohou také zaujímat různá postavení zvláštní. V účetnické řeči, při inventuře apod. číslovka s měrovou jednotkou (numerativem) může stát i za podstatným jménem: /fù ǎ sǎn cǐn/ 肉三斤 „maso 3 libry“ (/fù/ „maso“; /cǐn/ „libra (tj. asi 1/2 kg)“). Měrové jednotky a numerativy se dále např. běžně vyskytují ve spojení se slovem /lùn/ 论: /lùn cǐn mài fù/ 论斤卖肉 „prodávat maso po librách“ (/mài/ „prodávat“); /lùn tǐiǎu mài jǐ/ 论条卖鱼 „prodávat ryby po kusech“ (/jǐ/ „ryba“; /tǐiǎu/ numerativ pro ryby); /lùn gèr mài lí/ 论个儿卖梨 „prodávat hrušky po kusech“ (/lí/ „hruška“; zde je také třeba si všimnout, že numerativ /kè/ přibírá příponu /-r/ a stává se měrovým jménem: /kàr/ „kus“, podobně jako i slovo /tǐiǎu/).

YD 29

3. Stejně jako v češtině může slovo „šálek“ značit buď samu nádobu, nebo její obsah (míru jejího obsahu), tak i v čínštině slovo /wǎn/ 碗 i některá jiná podstatná jména mohou mít jednou význam předmětu, podruhé význam měrové jednotky. Gramaticky se to projevuje tím, že v prvním případě vyžadují při počítání numerativ, kdežto v druhém nikoli.

YD 30

Jiná slova mohou být jednou měrovými jednotkami, jindy numerativy, např. /čǎŋ/ 张 vedle funkce měrové jednotky „list (papíru apod.)“ má také funkci numerativu pro předměty s plochým povrchem. Je-li takové slovo měrovou jednotkou, může mít popřípadě přívlastek; je-li numerativem, přívlastek mít nemůže.

Některá podstatná jména vystupují příležitostně jako „nepravé“ měrové jednotky, srov. např.

podst. jméno /wūc³/ 屋子 „světnice, místnosti“ ve spojení /ji_wūc³ řén/ 一屋子人 „lidé v celé (jedné) místnosti (= souhrn lidí v celé jedné místnosti)“.

YD 31 Některá slova s příponou /-c³/ vystupují jako podst. jména a bez ní jako měrové jednotky (/p^híŋc³/, /p^híŋ/ „lahev“)

YD 32 4. Jak již bylo řečeno, užíváme pro čínštinu názvu měrová jednotka v širším smyslu, než jsme zvyklí v češtině: měrovými jednotkami myslíme všechna významová slova, jež se bezprostředně připínají k číslovkám (nebo ukazovacím slovům, případně i k některým jiným slovům, jež svými vlastnostmi jsou příbuzná ukazovacím slovům) a označují množství, souhrn, druh jedinců, věcí nebo látky, označené následujícím podstatným jménem. Tak za měrovou jednotku považujeme např. i slovo /čŭŋ/ 种 „druh (= skupina či souhrn jedinců, věcí apod.)“; slova /šiē/ 些 „trochu, několik, pár“ a /tiār/ 点儿 „trochu“ považujeme za obecné měrové jednotky.

Měrová jména, např. /t^hiān/ 天 „den“, /nián/ 年 „rok“, /šǎŋ/ 省 „provincie“ aj. se svými gramatickými vlastnostmi blíží měrovým jednotkám (spojují se bezprostředně s číslovkami), i když je nepovažujeme za měrové jednotky v užším slova smyslu; srov. též výše § 6, 2.

Měrová jména, měrové jednotky, numerativy a slovesné numerativy (viz dále § 61) označujeme souhrnným názvem měrová slova.

§ 12. Tázací věty

YD 33 1. Jak už bylo řečeno v § 3, 4, má tázací věta v čínštině stejný pořádek slov jako věta oznamovací. Tázací slovo má tedy v otázce doplňovací vždy své místo podle toho, kterým je větným členem: /šěi jōu_čŷ?/ 誰有紙? „kdo má papír?“ (táz. zájmeno je podmětem, a proto je na začátku věty); /čě_šŷ šěm³?/ 这是什么? „co je to?“ (dosl. „toto je co?“; táz. zájmeno je sporným přísudkem, proto je na konci věty).

YD 34 2. *Otázka zjišťovací* se vyjadřuje nejčastěji těmito dvěma způsoby:

a) na konci věty stojí tázací částice /ma/ 嗎 (výjimečně i jiné, srov. § 58): /t^hā_šŷ čōu_t^húŋčŷ_ma?/ 他是周同志嗎? „je to (dosl. on je) soudruh Čou?“; /ní_jōu_čŷ_ma?/ 你有紙嗎? „máš papír?“

b) přísudkové sloveso (přídavné jméno) se opakuje, podruhé se záporem: /t^hā_šŷ_pu_šŷ čōu_t^huŋčŷ?/ 他是不是周同志? „je to soudruh Čou?“; /ní_jōu_mei_jo_čŷ?/ 你有沒有紙? „máš papír?“; /čě_pen_šŷ | χǎu_pu_χǎu?/ 这本书好不好? „je tato kniha dobrá?“ (/χǎu/ 好 „dobrý“; o přídavném jménu v přísudku viz dále § 18.)

Je-li ve větě předmět, může stát mezi kladným slovesem a slovesem se záporkou: /ní_jōu_čŷ_méi_jo?/ „máš papír?“, nebo (častěji) až za slovesem opatřeným záporkou: /ní_jōu_mei_jo_čŷ?/.

YD 35 3. *Otázka rozlučovací* užívá v čínštině spojky /χái_šŷ/ 还是 „nebo“. Např. /ní_šŷ_šyě_šěŋ | χái_šŷ_nú_ŋmín?/ 你是学生还是农民? „jsi žák, nebo rolník?“.

Spojka /χáišʔ/ charakterizuje dostatečně otázku, protože v čínštině je to spojka pouze tázací. (V jiných případech — mimo věty tázací — vyjadřuje čínština české „nebo“ jinak.)

Je-li přísudek vyjádřen přídavnými jmény, užívá se v otázkách rozlučovacích někdy též vazby se sponou /šʔ/ a příponou /tʰ/ u přídavného jména (viz § 9, 4; po spojce /χáišʔ/ se spona již neopakuje): /nǐ nǐ pen šǔ ʔ šʔ tǎ tʰ χáišʔ šíǔ tʰ?/ „tamta tvoje kniha je velká nebo malá?“

§ 13. Vyjadřování neurčitých číslovek

YD 36

Českým neurčitým číslovkám „mnoho“, „málo“, „několik“ odpovídají v čínštině slova /tʰo/ 多, /šǎu/ 少 (tato dvě slova se v čínštině svými vlastnostmi blíží přídavným jménům) a /čí/ 几 „několik“ (toto slovo se svými vlastnostmi blíží číslovkám /jī/ až /číǔ/).

Slova /tʰo/, /šǎu/ se v čínštině velmi často objevují v přísudku tam, kde slova „mnoho“, „málo“ se v češtině spojují s podst. jménem ve druhém pádu: /nǐ tʰo ʔ pu tʰo? wǒ tʰo ʔ šǔ χěn šǎu/ „máš mnoho knih? Mám málo knih“ (dosl. asi: „jsou tvé knihy mnohé? Mé knihy jsou nemnohé.“) — (v. 4).

Pokud slovům /tʰo/, /šǎu/ v přísudku nepředchází záporka /pǔ/ nebo příslovce, spojují se pravidelně aspoň s příslovcem /χěn/ „velmi“, jež se zde stává pouhým formálním prvkem (do češtiny je nemusíme překládat), srov. výše uvedenou větu: /wǒ tʰo ʔ šǔ χěn šǎu/ „mám (velmi) málo knih“. (Srov. také, co je dále řečeno i o přídav. jménech v přísudku v § 18,3!)

V postavení přívlastku se slova /tʰo/, /šǎu/ rovněž pravidelně spojují s příslovcem /χěn/, jež i zde víceméně ztrácí svůj význam: /χěn tʰo šǔ ʔ ʒǎkǔ/ „mnoho žáků“, /χěn šǎu řěn/ „málo lidí“; přípona /tʰ/, na rozdíl od spojení příd. jména s příslovcem /χěn/ v přívlastku, se tu zpravidla neklade (leda pro zdůraznění).

Pro české tázací „kolik“ můžeme použít /čí/ 几 nebo /tʰošǎu/ 多少. Tato dvě slova se od sebe liší především tím, že pomocí /čí/ se ptáme, jde-li nám o zjištění celkem určitého počtu jednotlivin a jde-li současně o nevelký počet (obvykle nepřesahující 10), u /tʰošǎu/ těchto omezení není; číslovka /čí/ se nutně spojuje s numerativem, kdežto za /tʰošǎu/ (stejně jako za /tʰo/ „mnoho“ a /šǎu/ „málo“) se numerativ neklade.

Jak jsme viděli, může číslovka /čí/ tedy značit i „kolik?“ i „několik“. Ve výslovnosti tohoto slova je však rozdíl podle toho, v kterém z obou významů ho uijeme. Ve významu tázacího „kolik?“ je vyslovíme zpravidla přízvukně a zřetelně tónicky (ve 3. tónu); ve významu neurčitého „několik“ je vyslovíme krátce, oslabeně tónicky nebo atónicky: /tʰǎ jou čǐ pen šǔ? sǎn pen/ „kolik má knih? Tři“, /tʰǎ jou čǐ pen šǔ/ „má několik knih“. Je-li však kontext zcela jednoznačný, může se číslovka /čí/ případně i ve významu „několik“ vyslovit přízvukně.

Ostatně i /tʰošǎu/ ve větách záporných má význam neurčitosti: „(ne) příliš mnoho“, „(ne) nějak mnoho“, srov. např.: /wǒ pʰǎn jou méi jou tʰošǎu šǔ/ „můj přítel nemá nějak (příliš) mnoho knih“. V jistých případech se /tʰošǎu/ vyskytuje i ve větách kladných ve významu: „jakkoliv mnoho“, „i velmi mnoho“, popř. (ve větách zvolacích): „tolik!“, „tak mnoho!“.

Číslovka /čí/ ať již ve významu „kolik?“ nebo „několik“ může s ostatními číslovkami vytvářet číslovky složené, např. /šǐ čǐ . . .?/ „kolik přes deset?“, /čí šǐ . . .?/ „kolik desítek?“, /šǐ čǐ . . ./ „něco přes deset“, /čí šǐ . . .?/ „několik

desítek“. Příklady: /wǒ ǒu šíci cān? ǒu šíci cān? ǒu shí sān cān/ 我有十几张纸。十几张? 十三张 „mám něco přes deset archů papíru. Kolik přes deset? Třináct“; /wǒ ǒu cǐshū pēn shū. cǐshū pēn?/ 我只有几十本书。几十本? „mám jen několik desítek knih. Kolik desítek?“

§ 14. Záporky /pù/不 a /méi/没

Záporka /pù/不 není v čínštině jediná. Kromě ní se vyskytuje záporka /méi/没 (/méi/没有). Gramatické a významové rozdíly mezi oběma těmito záporkami poznáme později; zatím je důležité si zapamatovat, že sloveso /ǒu/有 „mít“, „být, existovat“ může u sebe mít toliko záporku /méi/没.

YD 37

Výklady lexikální a fonetické III.

Slova (podstatná jména) /kānpǐ/ 鋼筆 „pero“, /máupǐ/ 毛笔 „štětce“, /é'hiānpǐ/ 鉛筆 „tužka“ jsou příklady takových slov, ve kterých prvý morfém blíže určuje morfém druhý: /kānpǐ/ značí původně doslova „ocelové pisátko“, /máupǐ/ „vlasové pisátko“, /é'hiānpǐ/ „olověné pisátko“ (srov. něm. Bleistift, pol. ołówek). V takových případech, kdy prvý morfém blíže určuje morfém následující, bývají pravidelně oba morfémy tónické, přičemž tón slabiky druhé zpravidla převládá nad tónem slabiky první. Je však třeba poznamenat, že právě druhý morfém slov tvořených uvedeným způsobem mívá velmi často zcela všeobecný význam a stává se pak nezřídka oslabeně tónickou až zcela atónickou příponou (tak je tomu např. s příponou /rén/人 ve slovech /kūnrén/, /čūnrén/等, jak jsme o tom již mluvili).

Stavíme-li arci i slova 鋼筆, 毛笔, 鉛筆 popř. i jiná slova tohoto typu (vždy s druhým morfémem společným) do vzájemného protikladu, zdůrazňuje se i zde slabika první a slabika druhá, všem srovnávaným slovům společná, se v tóničnosti oslabuje (srov. Fchč. str. 58): /kānpǐ/, /máupǐ/, /é'hiānpǐ/.

Slovo /t'ūōshǎu/ 多少 „kolik“ je tvořeno spojením morfémů protikladného významu, totiž /t'ūō/多 „mnoho“ a /shǎu/少 „málo“; toto spojení však dnes neznačí „mnoho a málo“, nýbrž je to už sémanticky nedělitelné slovo s významem „kolik“; v souvislosti s těsným, nedělitelným spojením obou morfémů je zřejmě také to, že tónickou je tady už jen slabika jedna (a to první), druhá slabika pak je atónová.

§ 15. Přísudkové sloveso

1. V češtině je přísudkové sloveso určeno hlavně svým tvarem; musí to být tvar určitý (vyjadřuje mluvnickou osobu). Tento určitý tvar vyjadřuje nutně některý způsob, čas a rod; obměňování těchto tvarů nazýváme časováním sloves.

2. Jak víme, čínská slovesa se nečasují. V minulých cvičeních jsme všechna slovesa zpravidla překládali přítomným časem, avšak děje, které vyjadřovaly, byly spíše děje všeobecně probíhající v minulosti, přítomnosti i budoucnosti než děje právě probíhající v přítomném okamžiku.

„Roľník obdělává půdu“ neznačí, že obdělává půdu právě teď (v daném okamžiku ji třeba ani neobdělává, zabývá se jinou prací, která ani nemusí souviset s jeho povoláním roľníka), ale je to činnost charakteristická pro člověka, kterého nazýváme roľník. V češtině vyjadřujeme všeobecně

děje nebo stavy přítomníkem, tj. slovesným tvarem příslušným pro přítomný čas. Tvary jako „píší“, „pracují“ apod. vyjadřují tedy nejenom děje probíhající v přítomném okamžiku, ale také děje všeobecné, probíhající v minulosti, přítomnosti i budoucnosti, např. „Karel píše básně“, „bratranec pracuje v sírkárně“.

V čínštině se děje všeobecné vyjadřují pouhým slovesem bez jakékoli přípony; v záporu se zde užívá záporky /pù/不.

3. V češtině slovesa nedokonavá v přítomném čase vyjadřují někdy i děje budoucí, např. „Jdeš dnes do divadla? Jdu.“ I v takových případech nemusí mít sloveso v čínštině žádný pomocný prvek, který by je blíže časově určoval. Avšak tam, kde situace není jasná, nevystačíme s pouhým neurčeným slovesem. Tak /wǒ lái/ 我來 by mohlo znamenat „přicházím (např. zřídka, často)“, „přijdu (např. brzy)“ apod. Proto můžeme užít takové věty jen ve zcela určitém kontextu nebo ve spojení s větou jinou, obsahující určení, o který z možných významů jde.

4. Existuje tedy důležité pravidlo o čínském slovese: čínské sloveso se sice nečasuje, avšak musí být zpravidla nějak blíže určeno, má-li vyplnit funkci větního přísudku s jednoznačným významem. Může být určeno např.: *příponou; příslovcem, jež má význam spíše gramatický* (např. /jě/ 也 „také“, záporka apod.); *pomocným slovem gramatického významu, jež klademe před sloveso* (např. /cài/ 在, viz níže § 15, 5); *tím, že věta, v níž sloveso stojí, je těsně spojena s jinou větou* (např. v souvětí, ve spojení otázky a odpovědi) apod.

YD 38

5. K vyjádření děje právě probíhajícího používá čínština často vazby, kdy před přísudkovým slovesem stojí pomocné (oslabeně tónické, či atónické) slovo /cài/ 在 : /t^hā_cai šíě_c^hě/ 他在写字 „(právě) píše“. V záporných větách tohoto druhu se užívá zpravidla záporky /méi/ 沒(!), přičemž /cài/ se může někdy i vynechat: /t^hā méi_cai šíě_c^hě/ 他沒在写字 i /t^hā méi šíě_c^hě/ 他沒写字 „(právě) nepíše“.

Pomocí vazby s /cài/ se ovšem nevyjadřují jen děje právě probíhající v přítomnosti, nýbrž i v jiném čase, hlavně pokud jde o děje *současně probíhající s dějem jiným*. Tak např. uvedené věty /t^hā_cai šíě_c^hě/, /t^hā méi_cai šíě_c^hě/ (/t^hā méi šíě_c^hě/) v jistých souvětích by mohly také znamenat „(právě) psal“ respekt. „(právě) nepsal“; opět v jiném kontextu by mohly být konečně chápány i v čase budoucím: „(právě) bude psát“, respekt. „(právě) nebude psát“; v tomto posledním případě by však místo záporky /méi/ stála záporka /pù/ : /t^hā pù_cai šíě_c^hě/.

Určení času jako /cīnt^hian/ 今天 „dnes“, /šiāncài/ 現在 „nyní“ apod. samozřejmě nestačí samo o sobě k označení děje právě probíhajícího (či neprobíhajícího) v daném okamžiku, srov. sloveso /síy/ 学 „učit se“ ve větách /t^hā cīnt^hian síy_š^ém? t^hā cīnt^hian síy_ř^éwén/ 他今天学什么? 他今天学日文, jež je naopak třeba chápat v budoucím čase: „Co se dnes učí (= bude učít)? Dnes se učí (= bude učít) japonštině“.

§ 16. Předmět

1. Předmět jednak zpřesňuje věcný význam slovesa, jednak doplňuje větu gramaticky na ukončený celek. U sloves předmětových (označených v Učebním slovníku) musí být předmět vyjádřen, má-li být věta úplná.

YD 39

a)

Předmět je možno vynechat jen ve zvláštních případech, např. v odpovědi na otázku, která

ho obsahovala, v rozkaze apod. Např. /t^hā-jě-sy³ čū²ŋwen² ma²? jě-sy³/ „on se také učí čínsky? Také se učí“, /č^hě!²/ „jez!“

YD 39
b)

Předmět se také vynechává, je-li v češtině vyjádřen zájmenem, jež nahrazuje název věci (doplňuje se z kontextu); o tom dále v § 34. Předmět se samozřejmě neklade také v tom případě, když předmětové sloveso je třeba chápat v pasivním významu (v tomto případě vystupuje „předmět“ jako podmět, srov. dále § 52).

YD 40

2. S nutností vyjadřovat u sloves předmětových předmět souvisí jistá zvláštnost některých čínských sloves. Chce-li mluvící vyjádřit toliko děj (naznačit např., že někdo *píše*) a nezáleží-li mu na tom, aby vyjádřil větný předmět (tj. nechce-li udat přímo, *co* píše), pak sloveso mívá aspoň formální předmět. Je to takový předmět, který nic nepřidává k věcnému významu věty a do češtiny se nepřekládá. Např. ve větě /wōm²n šiě²c²/ 我們写字 „píšeme“ je takovým formálním předmětem slovo /c²/字 „znak“; naproti tomu ve větě /wō²cai šiě²š²ŋ/ 我在写信 „píši dopis“ je obsažen věcný předmět /š²ŋ/信 „dopis“, a proto sloveso /šiě²/写 žádný formální předmět nepotřebuje.

Formální předmět se připojuje i k některým slovesům, jež nemají vysloveně vlastnosti sloves předmětových, srov. spojení /šuěi²ci²ŋ/ 睡覺 „spát“, /cōu²l²/ 走路 „jít, kráčet“.

§ 17. Věty s dvěma slovesy

YD 41

Jsou-li ve větě dvě za sebou následující slovesa, pak do češtiny přísudkovým slovesem překládáme první z nich. Např. /wō²č^hy wèn²t^ha/ 我去問他 „jdu se ho zeptat“, /wō² jě² ši²ä²ŋ č^hy/ 我也想去 „také tam chci jít“, „také tam zamýšlím jít“ (/ši²ä²ŋ/ „chtít, zamýšlet“). Slovesa typu /ši²ä²ŋ/ označujeme jako modální, slovesa typu /č^hy/ jako fázová.

Druhé sloveso zde překládáme zpravidla českým infinitivem; je však třeba mít na paměti, že případné slovesné přípony se v čínštině připojují až k tomuto druhému slovesu. Viz další výklady, např. § 23,2.

§ 18. Přídavné jméno (adjektivum) v postavení přísudku

1. Čínské přídavné jméno (adjektivum) má mnohé rysy společné se slovesem. Gramaticky se to projevuje hlavně ve větách, v nichž je přídavné jméno přísudkem. (Přídavné jméno tedy v čínštině není „jménem“, proto raději říkáme: adjektivum.)

YD 42

2. Věty, jejichž přísudkem je přídavné jméno, mohou být v některých případech tvořeny stejně jako podobné věty v češtině, totiž se sponou (viz § 9, 4), většinou však přídavné jméno v přísudku stojí beze spony. Má tedy v tomto případě stejnou vazbu jako sloveso.

Tak jako sloveso nevyjadřuje svým tvarem určitý čas, stejně tak nevyjadřuje přídavné jméno v přísudku určitý stupeň. Tak věta /č²ě²p²ěn š² ǎ²ŋ/ 这本书好 značí „tato kniha je dobrá“ (přísudek zdůrazněn; kdyby nebyl

zdůrazněn, bylo by třeba před přídavné jméno položit nějaké příslovce, viz níže odst. 3); táž věta se zdůrazněným ukazovacím slovem /čě_pen šū χǎu/ však značí „tato kniha je dobrá“ nebo také „tato kniha je lepší“ (zdůraznění ukazovacího slova naznačuje, že jde o srovnání s nějakou jinou knihou, která není dobrá).

Také souvětí, kde se dvěma osobám nebo věcem přisuzují dvě opačné vlastnosti, má jednoznačný smysl: /čěi_kǎ syǎsǎŋ χǎu, nēi_kǎ syǎsǎŋ pū_χǎu/ 这个学生好, 那个学生不好 „tenhle žák je dobrý, tamten je špatný“, „tenhle žák je lepší, tamten je horší“. K úsudku vyslovenému v této větě jsme došli srovnáním.

YD 43 3. Chce-li Číňan přisoudit nějaké osobě nebo věci vlastnost bez srovnání
YD 44 s osobou nebo věcí jinou, užije zpravidla nějakého příslovce míry („velmi“, „přilíši“, „dosti“ apod.). Nejčastěji je tu příslovce /χěŋ/ 很 „velmi“, které však v těchto případech (leda že je ve výslovnosti zvláště zdůrazněno) už ani nemá svůj věcný význam „velmi“, ale stává se pouhým formálním slovem; např. /nēi_kǎ syǎsǎŋ_tǎ máupǐ χěŋ_tǎ/ „štětec onoho žáka je velmi velký“ nebo prostě „štětec onoho žáka je velký“, „onen žák má velký štětec“.

V jiných případech, např. před záporkou: /χěŋ pū_χǎu/ „být velmi nepěkný“, „být velmi špatný“, nebo v přívlastku: /χěŋ_χǎu_tǎ_šǔ/ „velmi dobrá kniha“ si příslovce /χěŋ/ ve spojení s přídavným jménem svůj význam podrželo (nicméně i zde bývá jeho věcný význam často poněkud setřen).

YD 45 4. Věty s adjektivním přísudkem, ať už mají sponu nebo ne, mohou být
časově zařazeny zpravidla jen pomocí určení času nebo souvislostí.

YD 46 Sponu /šǎ/ , slovesa /šǐŋ/ „jmenovat se příjmením“, /tǎŋ/ „zastávat funkci...“ aj. nazýváme slovesy identifikace.

Výklady lexikální a fonetické IV.

Slova /χǎicǎ/ „dítě“ a /šrcǎ/ „syn“ jsou tvořena atónickou příponou /cǎ/ 子, jejíž finála je redukována (srov. Fchč str. 43) a jejíž iniciálu vyslovujeme sonorizovaně, tedy téměř [dz]. Původní význam této přípony „syn, dítě“ už zcela vymizel, a tak přidáním této přípony vznikají vlastně podst. jména jakéhokoli druhu, tedy nikoli třeba jen názvy dětí (jak je tomu náhodou u obou zmíněných slov /χǎicǎ/ a /šrcǎ/), drobných předmětů apod.; ba právě naopak v některých případech dodává přípona /cǎ/ slovu význam zveličující a obhroublý. Zdrobněliny se dnes obvykle vytvářejí pomocí sufixace /-r/.

Při sufixaci /-r/ je výrazně ovlivněna výslovnost slabiky, k níž se /-r/ připojuje (jinak řečeno: s níž morfém /ər/ ve výslovnosti splývá a sám pak jako samostatná slabika mizí), viz Fchč str. 37 odstavec 5, YD 104, YD 117.

Pro přízvukování zeměpisných vlastních jmen, jako /řǐpěŋ/ (též /řǐpěŋ/) 日本 „Japonsko“ apod., není dobře možno stanovit nějaká pravidla.

Ve slově /miǎnχua/ „bavlna“ ztratila složka /χua/ 花 už víceméně svůj význam „květ“ a /miǎnχua/ značí prostě „bavlna“ a ne „květ bavlníku“ (jak bychom mohli soudit podle významu jednotlivých složek tohoto slova); odtud zřejmě i atóničnost druhé slabiky.

Slovo /čǐnt^hian/ „dnes“ je tvořeno atónickou příponou /t^hian/ 天 (původní význam „den“); přidáním této přípony k různým lexikálně plně významovým slabikám (morfémům) vznikají vedle

slova /čĩnt^hian/ „dnes“ i jiná slova obdobná („zítra, včera“ apod.).

Ve výrazu /nǚ-χáic^o/ „děvče“ se první morfém /nǚ/ 女 (původní význam „žena, ženský“) připojuje dost volně k následujícímu slovu a zůstává tónickým (následující morfém může být někdy i méně přízvukný); podobně jako morfém /nán/ 男 „muž, mužský“ se morfém /nǚ/ klade před některá slova označující osoby, a to tehdy, je-li třeba výslovně vyjádřit, jakého rodu příslušná osoba je.

YD 47°

§ 19. Určení místa

1. V češtině vyjadřujeme příslovečné určení místa nejčastěji předložkovými pády: „pes leží *pod schody*“, „šli jsme *do lesa*“. Vazba předložky s podstatným jménem v příslušném pádu má v takovém případě funkci místního určení.

YD 48

V čínštině odpovídají těmto předložkovým vazbám podstatná jména s připojenými *záložkami*. Záložky jsou buď jednoslabičné, jako /lí/ 里, /šarŋ/ 上 (s ostatními se seznámíme později), nebo dvojslabičné (viz §21,1). Nejběžnější jednoslabičné záložky, jako např. právě /lí/ a /šarŋ/, jsou vždy velmi těsně spojeny s podstatným jménem: /šy^ošĩŋuli/ 学校里 „ve škole“, /č^uo^cšarŋ/ 桌子上 „na stole“.

Záložka /lí/ může být tónická i atónická, /šarŋ/ je vždy atónové.

Záložky se nekladou k takovým podstatným jménům, která už sama o sobě mají místní význam, jako např. názvy zeměpisné; u některých typů podstatných jmen, např. názvů různých institucí, sídel kolektivů apod., jsou záložky fakultativní. (Uvedená slova mohou být tedy určením místa i bez záložek.)

YD 49

Záložka /lí/ se připojuje také k ukazovacím zájmenům /čə/ „tento“ a /nə/ „onen“. Tak vznikají výrazy /čəli/ 这里 „tady, zde“, /nəli/ 那里 „tam, onde“. (Jiný tvar těchto výrazů vzniká suffixací /-r/: /čər/ 这儿, /nər/ 那儿.) Z tázacího slova /nǎ/ „který?“ vzniká přidáním záložky /li/ výraz /nǎli/ 哪里 „kde?“. (V téměř významu je běžné /nǎ/ 哪儿.) /nǎli/ 哪里, popř. /nǎr/ 哪儿 (dialekticky i jednoslab. /nǎ/ 哪) může mít dále význam „kdepak!“, „ani pomyslení!“: /nǎli_ŋou čə_čurŋ šǎ!/ 哪里有这种事!, /nǎr_ŋou čə_čurŋ šǎ!/ 哪儿有这种事! „kdepak by mohlo být něco takového!“

YD 50

Jednoslabičné záložky /lí/, /šarŋ/ se připojují i k numerativům i měrovým jednotkám (je-li vynecháno podstatné jméno, jež si můžeme doplnit ze souvislosti), srov. /nəi_pěnlǐ šǎ_ŋi čǎŋ/ 那本里少一章 „tam (= v tom svazku, v té knize) chybí jedna kapitola“ (/čǎŋ/ 章 „kapitola“).

Poznámka I. Slova a výrazy, jež jsou označením místa (/čəli/, /čər/ „zde“, /nəli/, /nər/ „tam“ aj.) a též značnou část slov a výrazů, jež jsou označením času (/čĩnt^hian/ 今天 „dnes“, /šĩancǎi/ 现在 „nyní“ aj.) nepovažujeme v čínštině za příslovce. Příslovci nazýváme v čínštině jen taková slova, jež stojí bezprostředně před slovesem nebo přídavným jménem a mohou být od něho oddělena pouze jiným příslovcem (nejčastěji zápornkou). Z příslovci jsme již poznali např. /jě/ 也 „také“, /χěn/ 很 „velmi“, /χái/ 还 „ještě“. Příslovce nemohou např. stát před podst. jménem, výše uvedené výrazy, jež jsou označením místa nebo času, však ano, srov. /čər/, /čəli/ „zde“: /čəli_ŋ_ŋěŋ/ 这里的人, /čər_ŋ_ŋěŋ/ 这儿的人 „zdejší člověk“, /mĩŋ^hian/ „zítra“: /mĩŋ^hian_ŋ_χuěi/ 明天的会 „zítejší schůze“. Vidíme tak, že uvedené výrazy, jež jsou označením místa nebo času, se v čínštině blíží podst. jménům (označujeme je jako jména místa a jména času).

YD 51

Poznámka II. Jednoslabičné záložky jako /li/, /šar/ píšeme dohromady s předcházejícím slovem z důvodů praktických; jinak je ovšem považujeme spíše za samostatná slova.

2. Jen podstatných jmen se záložkami (popř. i bez záložek, viz výše § 19, 1 i jinde) užíváme však namísto českých předložkových pádů, vyjadřujících místní určení, spíše jen v některých případech zvláštních. Je tomu tak např. po slovese /cài/ 在 „býti (v, na, pod *atd.*)“, „nacházet se (v, na, pod *atd.*)“: /nèi_pěn šū cài_č^uq^cšar/ 那本书在桌子上 „ona kniha je na stole“ nebo před slovesem /jǒu/ 有 „být, existovat“ (respektive i v jiných případech, kdy určení místa, vyjádřené podstatným jménem nebo zájmenem se záložkou, stojí v čele věty): /č^uq^cšar jǒu_kār_pǐ/ 桌子上有钢笔 „na stole je pero“. Jinak i v čínštině tam, kde v češtině za účelem vyjádření místního určení používáme předložkových pádů, se užívá zpravidla vazeb zcela obdobných vazbám českým, kdy podstatnému jménu, opatřenému záložkou (popř. však i bez záložky, viz výše § 19,1), předcházejí ještě slova, jež se svou funkcí blíží našim předložkám. Všechna tato slova, jež i v čínštině budeme prostě nazývat předložkami (a to předložkami uvádějícími místní určení), jsou svým původem slovesa, vyjadřující *trvání* někde nebo *pohyb* někam (přesnější termín místo „předložka“ je tedy prepoziční či předložkové sloveso: pokud některé z „předložek“ stojí bezprostředně za slovesem, nazýváme je postpozičními slovesy).

YD 52

3. U sloves vyjadřujících *trvání* osoby nebo věci *na určitém místě*, např. /cài/ 在 „být (někde)“, „nacházet se (někde)“, /č^u/ 住 „bydlet (v)“ a u sloves, která vyjadřují *pohyb určitým směrem*, např. /cìn/ 进 „vstupovat (do)“, /č^u/ 出 „vycházet (z)“, /šar/ 上 „vystupovat (na)“ se určení místa *v jistých spojeních* klade prostě za sloveso bez jakéhokoli dalšího formálního prvku, srov. např.: /cài_cīa/ 在家 „být doma“, /cìn_wūc/ 进屋子 „vstupovat do světnice“, /šar_šān/ 上山 „vystupovat na horu“ apod. Určení místa se v čínštině v těchto případech z hlediska skladby svou funkcí blíží předmětu slovesa a nazýváme je lokativním předmětem.

Výše uvedená spojení sloves /cài/ „být (v, na *atd.*)“, /cìn/ „vstupovat (do)“, /šar/ „vystupovat (na)“ aj. přímo s podstatným jménem, jež se také nespojuje s žádnou záložkou, představují v dnešním hovorovém jazyce spíše jen pozůstatky staršího způsobu vyjadřování. Odhlédneme-li od těchto i některých jiných obdobných spojení, můžeme pozorovat, že v dnešní čínštině i po slovese /cài/ 在 „být, nacházet se (někde)“ přibírá větší část podstatných jmen (kromě podstatných jmen zmíněných výše v § 19,1, tj. např. zeměpisných názvů) ještě záložku: /kār_pǐ_cài_č^uq^cšar/ 钢笔在桌子上 „pero je na stole“. U ostatních sloves, vyjadřujících *trvání* osoby nebo věci *na určitém místě*, bývá určení místa ještě uvedeno i předložkou a stejně tak se dnes ve většině případů užívá předložkových vazeb i u sloves, označujících *pohyb* někam (viz dále § 19,5).

YD 53

4. U sloves, která *nemají význam pohybu někam* nebo *trvání někde*, nemůžeme umístit podstatné jméno, které má význam určení místa, za sloveso, a to

ani tehdy, má-li podstatné jméno záložku. Čínština tu používá slovesa /cài/ 在 (které tuto vazbu mít může, jak o tom byla řeč v předchozím odstavci) jako jakéhosi pomocného slova a určení místa, uvedené tímto pomocným slovem, se klade před přísudkové sloveso. Věta /čou t^hu⁷č² cai sy³si²q²uli sy³ č²u⁷wén/ znamenala tedy původně „soudruh Čou je ve škole <a> učí se čínsky“; dnes se však /cài/ v tomto postavení už i v čínštině cítí spíš jen jako předložka uvádějící určení místa a uvedenou větu můžeme prostě překládat „soudruh Čou se ve škole učí čínsky“.

Ve větách /k²ā²p²i² c²ai č²u⁷č²š²an/ a /t^hā² cai sy³si²q²uli sy³ č²u⁷wén/ vystupuje tak /cài/ v různých funkcích, jež je třeba rozlišovat: v první větě je to přísudkové sloveso s významem „být (na)“, „nacházet se (na)“; ve větě druhé je to předložka (přesněji: předložkové sloveso).

/cài/ jako předložka podle charakteru záložky připojené k podstatnému jménu odpovídá české předložce „v“, popř. předložkám „na“, „nad“, „pod“, „před“ apod. Pokud podstatné jméno není opatřeno záložkou, překládáme předložku /cài/ zpravidla českým „v“.

YD 54

5. Určení místa, vyjádřené předložkovou vazbou před přísudkovým slovesem, se dnes běžně vyskytuje i u sloves označujících trvání někde nebo pohyb někam. V prvním případě (u sloves označujících trvání někde) jako předložka vystupuje /cài/ 在, v druhém případě (u sloves označujících pohyb někam) se užívá jako předložek slov /t²au/ 到, /š²an/ 上, někdy též /cài/ 在 (všech ve významu českých předložek „do“, „na“), /c^hú⁷/ 从 („z“), /w²an/ 往 („směrem k“) aj. Příklady: /w²o cai pěi²č²u⁷ č²ul² s²an k² j²y²ə/ 我在北京住了三个月 „bydlel jsem v Pekingu 3 měsíce“ (/pěi²č²u⁷/ 北京 „Peking“, /j²y²ə/ 月 „měsíc“; /l²ə/ 了 je slovesná přípona, viz dále § 23,2); /n²i t²au n²ai č²u⁷? w²o t²au pěi²č²u⁷ č²u⁷/ 你到哪里去? 我到北京去 „kam jdeš (jedeš)? Jdu (jedu) do Pekingu“; /n²i c^hú⁷ n²ai lai? w²o c^hú⁷ pěi²č²u⁷ lai/ 你从哪里来? 我从北京来 „odkud přicházíš (jedeš)? Přicházím (jedu) z Pekingu“; /t^hám²an w²an n²ai č²u⁷? t^hám²an w²an sy³si²q²u n²ai č²u⁷/ 他們往哪里去? 他們往学校那里去 „směrem kam jdou? Jdou směrem ke škole (dosl. asi: směrem ke škole tam)“.

Mnohá slovesa, kterých můžeme používat jako předložek, si doposud v jiných vazbách zachovala svůj plný význam slovesný, srov. např. /cài/ 在 „nacházet se (někde)“, /t²au/ 到 „dorazit (někam)“ aj.; jiná pak se vyskytují už jen jako předložky, např. /c^hú⁷/ 从, /w²an/ 往 aj. Všechny předložky si však zachovaly určité rysy, které dosud připomínají jejich slovesný původ; tak např. v záporných větách stojí zápornka vždy před předložkou (nikoli až před přísudkovým slovesem!): (w²o p²ú t²au pěi²č²u⁷ č²u⁷, w²o t²au i²an j²ai č²u⁷/ 我不到北京去, 我到上海去 „nejdu (nejedu) do Pekingu, jdu (jedu) do Šanghaje“ (podobně se kladou před předložku i ostatní příslovce).

U sloves, označujících trvání někde nebo pohyb někam, se v jistých případech určení místa klade až za sloveso s připojeným postpozíčním slovesem, viz dále § 21, 2.

Jak je patrné z výše uvedených příkladů, užívá se v čínštině předložek i ve spojení s výrazy /č²li/, /n²ai/, /n²ai/; máme tedy např.:

/cài_èr/ 在这里 „zde“	/c'úr_èr/ 从这里 „odsud“	/tàu_èr/ 到这里 „sem“
/cài_nàr/ 在那里 „tam“ (na ot. „kde“)	/c'úr_nàr/ 从那里 „odtamtud“	/tàu_nàr/ 到那里 „tam“ (na ot. „kam“?)
/cài_nǎr/ 在哪里 „kde?“	/c'úr_nǎr/ 从那里 „odkud?“	/tàu_nǎr/ 到哪里 „kam?“

(Ve všech uvedených příkladech je samozřejmě možno místo tvarů se záložkou /li/ užít tvarů s /-r/, např. /cài_èr/ 在这儿 „zde“, /c'úr_nǎr/ 从哪儿 „odkud?“ atd.)

YD 55

6. Ve větách vyjadřujících, že osoba, zvíře nebo věc je na nějakém místě, užívá čínština sloveso /cài/, po němž následuje lokativní předmět, nebo sloveso /jǒu/, po němž následuje člen existence:

větu „pero je na stole“ přeložíme větou /kār_pǐ' cài_č'ūc'əšəŋ/ 鋼筆在桌子上, v níž přísudkovým slovesem je sloveso /cài/ 在 „být (někde), nacházet se (někde)“; větu „na stole je pero“, v níž je český neurčitý podmět až za slovesem (v čínštině je to člen existence!) vyjádříme: /č'ūc'əšəŋ jǒu_kār_pǐ' 桌子上有鋼筆 „na stole je pero“; stejně např. /č'èr/ 这里 „zde je (jedna) kniha“, /pěič'īŋ jǒu_χěnr't'ū s'yšəŋ/ 北京有很多学生 „v Pekingu je mnoho studentů“ apod. (viz též § 2.4, YD 2)

§ 20. Přibližný počet

Pro vyjadřování přibližného počtu má čínština několik prostředků:

YD 56

1. položí vedle sebe dvě číslovky (z číslovek /jī/ „jedna“ až /č'íou/ „devět“, které se liší vzájemně od sebe o jednu jednotku. Např. /s'è_wŭ_k'ə řén/ 四五个人 „4–5 lidí“, /wŭ-liəu's'è_k'ə řén/ 五六十个人 (též /wŭ-liəu's'è řén/ 五六十人) „50–60 lidí“, /liəŋ_sān_pǎi řén/ 两三百人 „dvěsta až tři sta lidí“, /sān_s'è_č'hiān řén/ 三四十人 „tři až čtyři tisíce lidí“ (/č'hiān/ 千 „tisíc“) atd.

Z uvedených příkladů také vidíme, že po číslovkách označujících řády, hlavně vyšší, tj. /pǎi/ 百 „sto“, /č'hiān/ 千 „tisíc“ atd., se někdy neklade numerativ. Tyto číslovky se totiž svými vlastnostmi (na rozdíl od číslovek /jī/ „jedna“ až /č'íou/ „devět“ a číslovky /č'ī/ „kolik“, několik“ – případně ještě také /pàn/ 半 „půl“ – , jež v čínštině považujeme za číslovky v užším, gramatickém smyslu slova) blíží měrovým jednotkám (po měrových jednotkách se numerativ neklade, srov. výše § 11,2). Číslovka /š'è/ „deset“ je svými vlastnostmi na přechodu mezi vlastními číslovkami /jī/ až /č'íou/ a číslovkami označujícími řády.

Ve výrazech /wŭ-liəu's'è_k'ə řén/, /liəŋ_sān_pǎi řén/ apod. se číslovka označující řád (tj. desítky, stovky atd.) klade jen jednou, až za číslovku (z číslovek /jī/ až /č'íou/) o jednu jednotku vyšší; je třeba si toho všimnout zejména v případě desítek, tj. říkáme /wŭ-liəu's'è_k'ə řén/ (též /wŭ-liəu's'è_k'ə řén/) 五六十个人 „50–60 lidí“, /sān-s'è's'è_pěnr'š'ŭ/ (též /sān-s'è's'è_pěnr'š'ŭ/) 三四十本书 „30–40 knih“ (/š'è/ 十 klademe pouze jednou!); srov. ostatně, jak se také např. řekne „13–14 lidí“: /š'è'sān-s'è_k'ə řén/ 三十四个人 (i v tomto případě stojí /š'è/ 十 jen jednou, zde ovšem na začátku celého výrazu!)

Z příkladů zde uvedených také vidíme, že v čínštině v číslovkách složených si jednotlivé složky (tj. číslovky /jī/ až /číōu/ – číslovky v užším slova smyslu – a číslovky označující řády) zachovávají větší samostatnost a jejich spojení je daleko volnější, než je tomu např. v češtině.

YD 57

2. za číslovku se položí slovo /láí/ 来 (oslabeně tónické až atónické) s významem „asi, přibližně“ nebo /t^uō/ 多 s významem „přes, více než“. Tohoto způsobu se užívá u číslovek složených, pokud jsou vyjádřeny v celých řádech. Numerativ nebo měrová jednotka se klade až za /láí/ nebo /t^uō/: /wūš^u ʔ t^uō^u k^u řén/ „přes 50 lidí“ (v. 5), /sānš^u láí k^u šyš^uš^uŋ/ „asi 30 žáků“ (v. 6).

Pokud číslovky nejsou vyjádřeny celými řády, užívá se místo vazeb s /láí/, /t^uō/ obratů a vazeb jiných, srov. např. /wūš^uwū^u k^u řén jūš^uŋ/ 五十五个人以上 „více než 55 lidí“, /wūš^uwū^u k^u řén t^u j^uŋŋ^u/ 五十五个人的样子, /tāk^uài wūš^uwū^u k^u řén/ 大概五十五个人 „asi 55 lidí“.

Výklady lexikální a fonetické v.

YD 58

Příslowce /t^uŋm^u/ „tak“ je tvořeno atónickou příponou /m^u/ 么 (s redukovanou finálou). Touto příponou se tvoří i některá jiná příslowce; ostatně jsme ji už poznali též u tázacího zájmena /š^um^u/, /š^uŋm^u/ „co?, jaký?“.

YD 59

Výraz 一个人 má různý význam podle přízvukování číslovky /jī/: je-li oslabeně tónická až atónická, překládáme „(jeden) člověk“, „(jakýsi) člověk“, „(nějaký) člověk“; je-li plně zdůrazněna a plně tónická, překládáme „jeden (= jediný) člověk“ nebo v jistých souvislostech též „sám“ (srov. ruské один ve významu „sám“).

Je třeba dobře rozlišovat /nār/ „tam“ a /nār/ „kde?“ a podobně i /nāli/ a /nāli/ v týchž významech; tyto páry slov se liší pouze tónem.

Slovo /míŋpai/ 明白 „rozumět“ je vytvořeno obdobným způsobem jako slovo /jānsə/ 顏色 „barva“ a /p^hāŋjōu/ 朋友 „přítel“. Je to původně spojení dvou slov obdobného významu; náš doklad /míŋpai/ je však sloveso (současně také přídavné jméno „jasný, zřetelný“), kdežto /p^hāŋjōu/ a /jānsə/ jsou podstatná jména. Pro podstatná jména tohoto typu – jak jsme již uvedli – je příznačné přízvukování tónická + atónová, avšak u sloves (případně i u jiných druhů slov) tohoto typu tomu zcela tak není. I mezi nimi najdeme sice mnoho dokladů přízvukovacího typu tónická + atónická, jako právě u našeho slova /míŋpai/ „rozumět“ (jde v tomto případě většinou o slova v denním hovoru velmi hojná a už dávno užívaná), avšak mnohá slovesa (popř. i jiné druhy slovní) tohoto typu tvoření si udržují přízvuk na obou slabikách (ať už je tón slabiky druhé plně zachován, nebo oslaben); v tomto případě jde většinou o slova poměrně nedávno vytvořená nebo převzatá z knižního jazyka (i když jsou to třeba slova dnes velmi často v denním hovoru užívaná).

YD 60°

YD 61°

YD 62°

YD 63°

§ 21. Určení místa (pokračování)

1. V § 19 jsme poznali jednoslabičné záložky /lí/ 里 a /šāŋ/ 上; v psaných textech se vyskytují i jiné, např. /šià/ 下 („pod“), /něi/ 内 („uvnitř“), /čūŋ/ 中 („v, uvnitř“), /p^hāŋ/ 旁 („vedle“) aj. Jednoslabičné záložky jsou však někdy už pocíťovány jako nedostatečně výrazné, a proto se k nim připojují další slabiky, čímž vznikají záložky dvojslabičné; mnohé místní vztahy pak lze vyjádřit jen záložkami dvojslabičnými.

YD 64

Kdežto jednoslabičné záložky /li/ a /šar/ tvoří s podstatnými jmény, k nimž jsou připojeny, jeden těsný celek, jsou dvojslabičné záložky daleko samostatnější. Mohou se vyskytovat nejen jako záložky (v tomto případě při zdůraznění se mezi podstatné jméno a záložku příležitostně vkládá /tə/ 的), ale většinou i jako samostatná jména místa s různými místními významy; do češtiny je ovšem v tomto případě nejčastěji překládáme pomocí příslovci: /šar'mian | šb̄ čjwən šū, p^har'piän | šb̄ čjwən šū, šiämian | šb̄ fawən šū/ „nahore jsou čínské knihy, po straně jsou japonské knihy, dole jsou francouzské knihy“.

YD 65

Jako záložky nespécifikovaného významu vystupují výrazy /èli/ 这里 (/èr/ 这儿) „zde“ a /nəli/ 那里 (/nàr/ 那儿) „tam“, srov. /č^huət^hχu nar jě/ 窗户那儿也有椅子 „(tam) kolem okna jsou také židle“, „(tam) blízko okna jsou také židle“, /č^huət^hχu/ 窗户 „okno“, /jě/ 椅子 „židle“. Zvláště často se uvedené výrazy kladou za osobní zájmena a osobní jména: /t^hə nar/ 他那儿 „(tam) u něho“, /wōm^h ər/ 我们这儿 „(zde) u nás“ apod., mají-li vystupovat jako určení místa.

YD 66

2. Určení místa může stát v jistých případech i za slovesem s připojeným postpoziciálním slovesem /cai/ 在 a /tau/ 到 (jiných se tu prakticky nepoužívá), jež se ve výslovnosti přiklání k předcházejícímu slovesu. Bývá to u jednoslabičných sloves, která znamenají pohyb nebo polohu. U sloves znamenajících pohyb se na konec věty za určení místa klade většinou (kromě některých typů souvětí) ještě sloveso /lái/ 来 nebo /č^hy/ 去, aby byl přesněji vymezen směr pohybu vzhledem k mluvčímu. Příklady: /t^hə čj cai syásiəu p^har'piän/ „bydlí vedle školy“ (v. 7); /ní p^həu tau nəli č^hy?/ 你跑到哪里去? „Kam běžíš? (/p^həu/ 跑 „běžet“).

V postavení za slovesem označujeme /cai/ a /tau/ jako postpoziciální slovesa, ne jako předložky.

YD 67

3. Některé předložky a záložky s místním významem přecházejí i k *určením času*. Příklady: /č^hú čjnt^hian təu mǐnt^hian/ 从今天到明天 „ode dneška do zítřka“, /č^həi k^ə jyəli/ 这个月里 „v tomto měsíci“, /č^həi k^ə lípàili/ 这个礼拜里 „v tomto týdnu“ (/lípài/ 礼拜 „týden“). Mohou ovšem nabývat i jiných přenesených významů, právě tak jako předložky v češtině.

YD 68

YD 69

4. Slova se záložkami mohou být také *přívlastky* k podstatným jménům; jako přívlastky jsou samozřejmě položena před určované podstatné jméno, např. /č^huət^hšar t^ə šū | šb̄ t^hət^ə/ „knihy na stole jsou jeho“, „knihy, které jsou na stole, jsou jeho“ (v. 8). V češtině jsou takové výrazy většinou neshodnými přívlastky, které stojí za podstatným jménem, a vztahnými větami.

§ 22. Modifikovaná slovesa I (modifikace směrová)

1. V § 15 byla řeč o neurčených slovesech. Tato slovesa nejen neudávají mluvnickou osobu, rod, čas, způsob a vid, ale i jejich význam bývá značně neurčitý. Seznámili jsme se už s některými prostředky, které slouží k bližšímu určení slovesa. Dalším takovým prostředkem, v čínštině velmi častým, jsou jisté jednoslabičné nebo i dvojslabičné elementy, které se připojují za sloveso. V takto

vzniklých celcích nazýváme první složku základním slovesem, druhou pak modifikátorem, celek pak nazýváme *modifikovaným slovesem*. Blížeji určení slovesa pomocí modifikátoru je pro čínštinu velmi charakteristické. Modifikovaná slovesa můžeme většinou překládat do češtiny jedním slovem, a to zpravidla dokonavým slovesem s předponou.

2. Podobně jako české předpony mění současně také *vid slovesa*, tak také v čínštině dodává modifikátor slovesu určité významové zabarvení, které, až na některé výjimky, celkem odpovídá našemu vidu dokonavému.

V slovníkových partiích proto překládáme modifikovaná slovesa pravidelně dokonavými slovesy; ostatní slovesa překládáme libovolně buď slovesy dokonavými, nebo nedokonavými.

Pokud v dalších výkladech budeme mluvit prostě o dokonavém vidu modifikovaných sloves, je to pro zjednodušení výkladu; neznamená to, že by vidová soustava čínského slovesa byla totožná s vidovou soustavou např. v jazycích slovanských.

YD 70

3. V dalším se seznámíme s různými typy modifikátorů; všechny nejsou ovšem stejně rozšířeny. Velmi častými modifikátory jsou /č^hy/ 去 a /lai/ 来. Známe je už jako samostatná slovesa. Připojí-li se však k jiným slovesům, nemají samostatný význam, nýbrž se stávají atónovými modifikátory, které udávají směr (přesněji orientaci) základního slovesa, a to /lai/ směr k mluvící osobě, /č^hy/ pak směr od ní. Např. /xuéilai/ 回来 „vrátit se (směrem k mluvícímu)“, /xuéc^hy/ 回去 „vrátit se (směrem od mluvícího)“, /nàlai/ 拿来 „přinést“, /nàc^hy/ 拿去 „odnést“. I můžeme je nazývat *modifikátory směrůvými*.

Také v češtině máme slovesa s podobnou místní „modifikací“. Úlohu modifikátorů tu zastávají předpony, srov. jít: přijít, odejít; nést: přinést, odnést aj.

YD 71

Poznámka I. Opakuje-li se sloveso opatřené směrůvým modifikátorem (prvé sloveso s modifikátorem /lai/, druhé s modifikátorem /č^hy/ – plně tónickým, poslední slabika čtyřslabičného takru!), překládáme je do češtiny nedokonavým slovesem spolu s výrazem „sem a tam“: /cōulai cōuc^hy/ 走来走去 „chodit sem a tam“, /nàlai nàc^hy/ 拿来拿去 „nosit sem a tam“ apod. Pokud opakované sloveso neoznačuje pohyb, překládáme takové výrazy různými opisy, např. /k^hānlai k^hānc^hy/ 看来看去 „dívat se (na něco) tak i onak“, „dívat se (na něco) ze všech možných hledisek“.

YD 72

Poznámka II. Slovesa se směrůvými modifikátory /lai/ nebo /č^hy/ (též s dvojslabičnými směrůvými modifikátory, viz dále § 22,5) mohou označovat i děj pravidelně se opakující nebo děj obecně platný (i v tomto případě je překládáme nejlépe nedokonavými slovesy), srov. např. /wǒ měi c^hīān liù_tian_cūn_é^hlai/ 我每天六点钟起来 „vstávám každý den v 6 hodin“.

YD 73

4. Modifikátory /č^hy/ a /lai/ mohou být (na rozdíl od ostatních modifikátorů) odděleny od základního slovesa předmětem nebo určením místa (které se zde formálně od předmětu neliší), např. /nà ji_pěn šū_lai/ 拿一本书来 „přinést (jednu, nějakou) knihu“, /xuéc^hy/ 回家去 „vrátit se domů“.

Z toho je také vidět, že spojení mezi základním slovesem a směrůvým modifikátorem je volnější než spojení mezi složkami slov typu /tū^hši/ „věc“, /kū^hfen/ „dělník“, /mǐ^hpai/ „rozumět“ apod.

Poznámka. Je-li ve větě sloveso označující pohyb s postpozicním slovesem, za nímž následuje určení místa, stojí na konci věty zpravidla ještě sloveso /č^hy/ nebo /lai/, jak již

o tom byla řeč výše v § 21, 2 (/ní p^hǎu tau nǎli č^hy/ „kam běžíš (směrem odtud pryč)?“). Slovesa /č^hy/ a /lai/ se v těchto případech svou funkcí velmi blíží modifikátorům.

YD 74

5. Směrové modifikátory mohou být i dvojslabičné. Jsou to vlastně modifikovaná slovesa, vznikající spojením jednoslabičných sloves označujících pohyb s modifikátory /lai/ a /č^hy/; tak modifikovaná slovesa /č^hūlai/ 出来, /č^hūč^hy/ 出去 „vyjít“ ve funkci modifikátoru se spojují např. se slovesem /ná/ „brát“, takže vznikají spojení /nǎč^hulai/ 拿出来 „vynést (odněkud směrem sem)“ a /nǎč^huč^hy/ 拿出去 „vynést (odtud směrem pryč)“ na rozdíl od pouhého /nǎlai/ 拿来 „přinést“ a /nǎč^hy/ 拿去 „odnést“. Dvojslabičné modifikátory dodávají celku ještě přesnějšího a konkrétnějšího významu.

Slovesa /č^hūlai/, /č^hūč^hy/ aj., vystupují-li jako *modifikátory*, mají obě slabiky obvykle atónické, avšak první slabika si může zachovat aspoň zbytky původního tónu (hlavně tehdy, je-li slovesný základ, ke kterému se takový modifikátor připojuje, dvojslabičný).

YD 75

6. Předmět u sloves s dvojslabičnými modifikátory, kdy druhou slabikou modifikátoru je /láí/ nebo /č^hỳ/, může být vložen mezi obě slabiky modifikátoru, např. /č^húrŋ šūciǎšǎŋ | č^hỳsia ji pěn šū lai/ „sundej s knihovny (nějakou) knihu“ (v. 9) ; setkáváme se však někdy i s takovou vazbou, kdy předmět je vložen mezi základní sloveso a dvojslabičný modifikátor, např. /t^hā nǎi^o ji pěn šū č^hulai/ 他拿了一本书出来 „vytáhl (nějakou) knihu“ (ovšem vedle: /t^hā nǎč^hu ji pěn šū lai/ 他拿出一本书来 v tomtéž významu; viz též dále § 23,5).

YD 76

7. Jednoslabičná slovesa (nebo morfémy, které slovesy bývaly) označující pohyb — např. /č^hū/ 出 „vycházet“, /šǎŋ/ 上 „vystupovat nahoru“, /šiǎ/ 下 „sestupovat dolů“ — mohou být někdy modifikátory i bez spojení s /láí/ a /č^hỳ/, např. /čōuč^hu/ 走出 „vyjít“. I tyto modifikátory patří k modifikátorům směrovým (některé jsou zpravidla atónické, např. uvedené /č^hu/, /šǎŋ/, jiné bývají tónické).

Některé ze směrových modifikátorů (např. jednoslab. /šǎŋ/, dvojslab. /č^hilai/, /č^hulai/, /šiǎč^hy/) ztrácejí v jistých případech svůj původní význam a stávají se jakýmsi příponami, které dodávají slovesu už jen zvláštní vidové zabarvení (viz další výklady).

Výklady lexikální a fonetické VI.

Řada dvojslabičných jmen místa (z hlediska češtiny ovšem spíše příslovci), jež mohou vystupovat i jako záložky, má jako druhou slabiku atónické /pian/ 边 (/piar/ 边儿), /mian/ 面 nebo atónické /t^hou/ 头 (ve slově /p^hǎŋpiǎn/, /p^hǎŋpiǎŋ/ „vedle“ slabika /piǎn/, /piǎŋ/ obvykle zachovává svůj plný tón).

Původní význam elementů /piǎn/ (/piǎŋ/) „linie, hranice“, /miǎn/ „strana, plocha“, /t^hóu/ „hlava“ se někdy ještě odráží v jistém významovém odstínu dvojslabičných jmen a záložek tvořených těmito elementy; např. /lǐmian/ 里面 i /lǐt^hou/ 里头 překládáme obvykle „uvnitř“, při /lǐmian/ je však možno mít na mysli spíše plochu uvnitř něčeho, při /lǐt^hou/ spíše určitý bod nebo prostor ze všech stran uzavřený; /šiǎmian/ 下面 „dole“ ukazuje spíše na plochu, kdežto /šiǎpian/ 下边 „dole“ spíše na linii.

Pokud se dvojslabičná slova tvořená přidáním elementů /pian/ (/piar/), /mian/, /t^hou/ vyskytují

jako záložky, ztrácí u nich obvykle prvá slabika svůj tón; je-li arci na takové dvojslabičné záložce důraz, podržuje její prvá slabika svůj plný tón. Slabiky /pian/ (/piar/) a /mian/ ve spojení se zájmeny /èi/ 这, /nèi/ 那, /něi/ 哪 nebo s číslovkami považujeme za samostatná slova, srov. /èi_pian/ 这边, /èi_mian/ 这边 „na této straně“, „z této strany“; /něi_pian/ 那边, /něi_mian/ 那边 „na té straně“, „z té strany“; /něi_pian/ 哪边, /něi_mian/ 哪面 „na které straně?“, „z které strany?“; /liǎng_pian/ 两边, /liǎng_mian/ 两面 „na obou stranách“, „z obou stran“ apod. Ve výrazech /p^hárpiān/ 旁边, /síàpian/ 下边, /jòupian/ 右边, /pěipian/ 北边, /tūrpian/ 东边 atd., stejně jako /lǐmian/ 里面, /wàimian/ 外面, /é^híánmian/ 前面 apod. morfémy /pian/, /mian/ naproti tomu za samostatná slova nepovažujeme (a píšeme je s předcházející slabikou dohromady), neboť v těchto případech ani morfémy /p^hár/ 旁, /síà/ 下, /jòu/ 右, /pěi/ 北, /tū/ 东, /lǐ/ 里, /wài/ 外, /é^híán/ 前 atd. (jež morfémům /pian/, /mian/ předcházejí) nepovažujeme za samostatná slova. (Vzhledem k jistým zvláštnostem mnohých ze zmíněných morfémů – srov. dále Výklady lex. a fonet. na str. 119 – by však i takové chápání bylo eventuálně možné.)

Ve výrazech, jež jsou určeními místa, se podobně jako morfémům /pian/ (/piar/), /mian/, /t^hou/ užívá v některých případech také morfému /fā/ 方 (např. /tūfā/ 东方 „východ, na východě“, /nánfā/ 南方 „jih, na jihu“ aj.), v jazyce spíše psaném také morfému /pù/ 部.

YD 77

Řada dvojslabičných slov, jež se vyskytují i jako záložky, je tvořena oslabeně tónickou až atónickou předponou /jǐ/ 以: /jǐnèi/ 以内 „v, během“, /jǐshì/ 以下 „pod“, /jǐshàng/ 以上 „nad“ atd.; význam těchto slov nebývá už místní, nýbrž přenesený, často např. časový.

Slova /shūkuèi/ 书柜 „knihovna“ (skříň), /shūjià/ 书架 „police na knihy“ – v obou slovech jsou obě slabiky tónické, tón slabiky druhé často převládá –, patří ke slovům, ve kterých je prvý morfém bližším určovatelem morfému druhého.

YD 78°

YD 79°

§ 23. Vyjadřování předčasnosti a minulosti

YD 80

1. U sloves neoznačujících děj (tj. u spony, modálních sloves, sloves typu „vědět“, „domnívat se“ apod.) můžeme minulost označit užitím vhodného určení času nebo ji poznáme z celkového kontextu. Např.: /t^hā k^uòè^hy š^h k^uq^hren/ 他过去是工人 „dříve byl dělníkem“ (/k^uòè^hy/ 过去 „v minulosti, dříve“); /k^uòè^hy t^hā x^uèi sh^uò c^uq^hwén/ 过去他会说中文 „dříve uměl mluvit čínsky“.

YD 81

Jinak k výslovnému vyjádření a zdůraznění minulosti má čínština atónickou slovesnou příponu /ko/ (psanou znakem 过 /k^uò/; silné zkrácení finály a její částečnou redukci naznačujeme v našem přepisu tím, že /u/ vynecháváme: /ko/), která označuje děj, jenž se mohl v minulosti i opakovat. Např. /nín é^hyko pěic^hma?/ „byl jste (už někdy) v Pekingu?“ /é^hyko/ „byl“ (v. 10).

YD 82

2. Kromě toho je v čínštině atónická slovesná přípona /l^ə/ 了 s redukovanou finálou; naznačuje, že děj se již uskutečnil v daném okamžiku nebo před uplynutím dané doby: /c^uót^hian wǎnshān¹ w^o shíè^lə jì f^əshì^lìn/ 昨天晚上 我写了一封信 „včera večer jsem napsal (jeden) dopis“; není-li ve větě udána žádná doba a nejde-li o větu vedlejší, rozumí se obecně děj uskutečněný v minulosti: /w^o shíè^lə jì f^əshì^lìn/ „napsal jsem (jeden) dopis“. Ve větách hlavních sloveso opatřené příponou /l^ə/ překládáme tedy do češtiny zpravidla minulým časem

sloves dokonavých.

Ve větě může být také výslovně udáno, jak dlouho děj trval; v tomto případě ovšem sloveso s příponou /l^o/ překládáme do češtiny zpravidla minulým časem slovesa nedokonavého: /t^hā cai_ c̣ɛr_ c̣ùl^o sān_ k^o_ s̄iŋ_ c̣h^hi/ 他在这儿住了三个星期 „bydlel zde 3 týdny“, v některých typech souvětí dokonce časem přítomným: /ní_ cai_ c̣ɛr_ c̣ùl^o sān_ k^o_ s̄iŋ_ c̣h^hi, c̣ōm^o ɣāi_ mei_ lái_ k^hānko_ wǒ?/ 你在这儿住了三个星期, 怎么还没来看过我? „Bydliš zde <již> tři týdny <a> jak to, <že> jsi mne ještě nepřišel navštívit?“ (/c̣ōm^o/ 怎么 „jak to, že...?“; o záporce /méi/ 没 viz níže § 23,6; všimni si též, že ve větě druhé tohoto souvětí přípona /ko/ stojí až za slovesem /k^hān/, které do češtiny překládáme infinitivem).

K tomu, že čínské sloveso s příponou /l^o/ v jistých případech překládáme českým přítomným časem, srov. obdobné případy, kdy českým přít. časem překládáme i anglické perfektum (tak např. naposled uvedená věta by byla v angličtině přibližně: You have been living here three weeks, but you haven't called on me yet“).

Ve větách vedlejších sloveso opatřené příponou /l^o/ může však být chápáno nejen v čase minulém, srov. sloveso /lái/ 来了 s příponou /l^o/ v souvětí: /t^hā_ lái_ l^o | wǒ_ c̣iòu_ c̣òu_ l^o/ 他来了我就走了 „odešel jsem, jakmile přišel“ (o /l^o/ ve spojení /c̣òu_ l^o/ viz níže § 23, 4 c), ale popř. také v čase budoucím, nastane-li nebo má-li nastat i děj věty hlavní teprve v budoucnosti (ovšem až po skončení děje vyjádřeného slovesem s příponou /l^o/): /t^hā_ lái_ l^o | wǒ_ c̣iòu_ c̣òu/ 他来了我就走 „odejdu, jakmile přijde“.

Uvedené příklady typu /t^hā_ lái_ l^o | wǒ_ c̣iòu_ c̣òu/ jsou také dokladem, jak čínština nejčastěji vyjadřuje tento typ souvětí s časovou větou: časová věta neobsahuje žádnou spojku, ve větě hlavní (následující za větou vedlejší) však před přísudkem stojí příslovce /c̣iòu/ 就, jež označuje bezprostřední následnost obou dějů. Zcela obdobným způsobem bez jakékoli spojky bývá v čínštině často vyjadřováno i souvětí podmínkové. Tak např. výše uvedené souvětí /t^hā_ lái_ l^o | wǒ_ c̣iòu_ c̣òu/ v jistém kontextu by bylo možno chápat i jako souvětí podmínkové („přijde-li on, já odejdu“).

Poznámka: Slovesa s tzv. prázdným předmětem (srov. např. /š^o_ ɣuà/ „mluvit“, /sí_ c̣è/ „psát“) přibírají příponu /l^o/ jen zřídka; předchází-li ovšem takovému předmětu bližší určení, nejde již o „prázdný“ předmět a používání přípony /l^o/ je u slovesa zcela běžné.

3. Vedle slovesné přípony /l^o/ 了, která stojí bezprostředně za slovesem, má čínština větnou částici /l^o/ (též /la/: splynutí částic /l^o/ + /a/, piše se znakem 啦), která stojí vždy na konci věty a je též velmi důležitá při časovém zařazení věty. Označuje změnu stavu vzhledem k jistému (zpravidla přítomnému) okamžiku. Např. /pú_ jǐu_ l^o/ 不要了 „už (to) nechci (dříve jsem chtěl)“; jak je vidět, překládáme ji často vhodně do čínštiny příslovcem „už“.

Poznámka. Větnou částici /l^o/ připomíná někdy svou funkcí i slovesná přípona /l^o/, zejména stojí-li po některých slovesech nečinnostních, např. /jǒu/ 有 „mít“: /jǒu_ c̣h^hiān_ | c̣iòu_ kěi_ nǐ_ mǎi_ c̣è_ pēn_ šǔ/ 有了錢 就給你买这本书 „jakmile (až) budu (budeme apod.) mít peníze, koupím (koupíme apod.) ti tuto knihu“ (/mǎi/ 买 „kupovati“) (změnu situace, jež je v čínštině naznačena užitím přípony /l^o/ po slovese /jǒu/ „mít“, v českém překladu vyjádříme užitím spojky „jakmile“, „až“).

YD 83

YD 84

YD 85

4. Každé /l³/, jež stojí na konci věty, nemusí ovšem být vždy jen větná částice; někdy ji považujeme za slovesnou příponu, někdy také plní funkci slovesné přípony a větné částice zároveň.

Můžeme rozeznávat tyto případy:

YD 86 a) /l³/ na konci věty považujeme za slovesnou příponu, předchází-li bezprostředně sloveso a následuje-li další věta, jejíž děj nastal nebo nastane teprve po ukončení děje věty první (o souvětích tohoto typu již v § 23,2, podrobněji ještě v § 53): /t^hā lǎil³ | wǒ cíòu cǒu/ „odejdu, jakmile přijde“; /t^hā lǎil³ | wǒ cíòu cǒu l³/ „odešel jsem, jakmile přišel“.

YD 87 b) /l³/ na konci věty považujeme za větnou částici ve větách se jmenným přísudkem, ve větách obsahujících modální sloveso nebo jiný prvek naznačující, že nemůže jít o děj skončený (např. také zápornka /p^l/ 不), a dále také ve větách, kde přísudkem je číselný výraz. Příklad: /t^hā ʂ kǔŋrən l³/ 他是工人了 „Je již dělníkem“ (případně podle souvislosti: „je teď dělníkem“); /wán ʂianʂəŋ liòuʂ suèi l³/ 王先生六十岁了 „panu Wangovi je (již) 60 let“; /nǐm²n k^həŋi cǐnlai l³/ 你们可以进来了 „můžete už vstoupit“; /t^hā pú ʂ nǚŋmin l³/ 他不是农民了 „už není rolníkem“; /t^hā pù lǎi l³/ 他不来了 „už nepříjde“.

YD 88 c) /l³/ na konci věty má funkci slovesné přípony i funkci větné částice (můžeme tu mluvit o větné částici, označující skončení děje), předchází-li mu bezprostředně přídavné jméno či sloveso a nejde o případ uvedený výše pod a) nebo b), jako např. ve spojení se slovesem podmětovým nebo stojí-li předmět před slovesem (o tom dále v § 24) apod. Příklady: /k^həŋen lǎi l³/ 客人来了 „hosté (už) přišli“; /cè ʂie cǐ | wǒ ʂiè-xǔ l³/ 这些字我写好了 „tyto znaky jsem (už) napsal“; /cǐn t^huŋcǐ xǔ l³/ 金同志好了 „soudruh Ťinovi se již vede dobře“, „soudruh Ťin je již zdrav“.

YD 89 *Poznámky.*

Následuje-li za slovesem předmět, vyjádřený složitějším výrazem, spojuje se zpravidla jen sloveso s příponou /l³/ a na konci věty se již neklade částice /l³/: /wǒ mǎil³ xǔn t^uò tūŋsí/ 我买了很多东西 „koupil jsem mnoho věcí“ (/mǎi/ 买 „kupovat“).

Naproti tomu v jednoduché větě, obsahující nerozvitý předmět, se spojuje sloveso s příponou /l³/ a na konci věty se ještě klade částice /l³/, jež v tomto případě má funkci dotvrzení výpovědi. Přípona /l³/ u slovesa se často vynechává a částice /l³/ na konci věty přebírá i funkci označení skončení děje: /t^hā ʂièl³ ʂǐn l³/ 他写了信了 i /t^hā ʂiè ʂǐn l³/ 他写信了 „napsal dopis“.

Přípona /l³/ však i v tomto případě u slovesa zůstává a naopak částice /l³/ na konci věty zpravidla odpadá, je-li taková věta první větou souvětí: /t^hā ʂièl³ ʂǐn | cíòu cǒu l³/ 他写了信就走了 „napsal dopis a odešel“.

Zvláště je třeba si všimnout toho případu, kdy předmět obsahuje číselný výraz. Má-li být naznačeno, že děj prostě skončil, aniž je řečeno, zda bude ještě někdy pokračovat, či nikoli, klade se pouze slovesná přípona /l³/: /wǒ c^uŋ^hian | ʂièl³ sǎn fəŋ ʂǐn/ 我昨天写了三封信. Jestliže však se dále praví, bude-li činnost pokračovat, či nikoli, je nutná i větná částice /l³/ (leđa že věta obsahuje také příslovce /jǐcǐŋ/ 已经 „již“, kdy je větná částice /l³/ fakultativní): /wǒ c^uŋ^hian ʂièl³ sǎn fəŋ ʂǐn l³, cǐn^hian pú cǎi ʂiè l³/ 我昨天写了三封信了, 今天不再写了 (případně /wǒ c^uŋ^hian jǐcǐŋ ʂièl³ sǎn fəŋ ʂǐn (sǎn fəŋ ʂǐn l³), cǐn^hian pú cǎi ʂiè l³/ 我昨天已经写了三封信了, 今天不再写了 „včera jsem napsal tři dopisy, dnes již nebudu psát“ (/cǎi/ 再 zde má význam „již více, již dále“).

5. V některých případech, kde u nemodif. slovesa za účelem naznačení skončení děje je nutná přípona /l^o/, u modifikovaných sloves bývá tato přípona fakultativní. Srov. např.: /wǒ c^uó^th^{ian} nál^o χ^{ěn} t^uō šū/ 我昨天拿了 很多书 „vzal jsem (si) včera mnoho knih“, avšak /wǒ c^uó^th^{ian} nálail^o χ^{ěn} t^uō šū/ 我昨天拿来了 很多书 i /wǒ c^uó^th^{ian} nálai χ^{ěn} t^uō šū/ 我昨天拿 来很多书 „přinesl jsem včera mnoho knih“.

Pokud u směrově modifikovaných sloves je předmět vložen mezi základní sloveso a modifikátor /lái/ 来, /c^hì/ 去, přípona /l^o/ se spojuje přímo se základním slovesem: /wǒ nál^o χ^{ěn} t^uō šū lái/ 我拿了很多书来 ; je-li však vložený předmět určením místa, /l^o/ stojí až na konci věty: /t^hā χuēi ciā c^hì l^o/ 他回家去了 „vrátil se domů“.

Je-li předmět vložen mezi základní sloveso a dvojslabičný směrový modifikátor, spojuje se přípona /l^o/ i zde se základním slovesem: /t^hā nál^o jì p^{ěn} šū c^hulai/ 他拿了一本书出来 „vytáhl (jednu) knihu“. Je-li předmět vložen mezi jednotlivé složky dvojslabičného modifikátoru, přípona ani částice /l^o/ se zpravidla neklade: /t^hā ná^{ch}u jì p^{ěn} šū lái/ 他拿出一本书来 „vytáhl (jednu) knihu“ (v této a obdobných větách, kdy předmět je vložen mezi jednotlivé složky modifikátoru a neklademe ani příponu, ani větnou částici /l^o/ a také ve větě nestojí žádné určení času, jednoznačně odkazující do minulosti, může jít podle celkové souvislosti nejen o děj již dříve v minulosti skončený, ale popř. též o děj právě dokončovaný. V tomto případě je také možno přeložit modifikované sloveso prostě přítomným časem nedok. slovesa – nejčastěji ovšem opatřené předponou, jež odráží význam modifikátoru – tedy /t^hā ná^{ch}u jì p^{ěn} šū lái/ „vytáhl knihu“ nebo popř. také „vytahuje knihu“); je-li však vložený předmět určením místa, klade se opět /l^o/ na konec věty: /t^hā cōu c^hin wū c^hì l^o/ 他走进屋子去了 „vstoupil do pokoje“.

6. V záporných větách se u sloves označujících děj pro minulost užívá zápornky /méi/ 没 (popřípadě, zejména v psaných textech, /méi^o/ 没有): /t^hā méi lái/ 他没来 „nepřišel“.

Slovesa neoznačující děj (spona, modální slovesa, slovesa typu „vědět“, „domnívat se“ apod.) se i při označení minulosti spojují se zápornkou /p^u/ 不, srov. /t^hā c^hú^qé^hian p^u χuēi sí c^hè/ 他从前不会写字 „dříve neuměl psát“, (/c^hú^qé^hian/ 从前 „dříve“); /wáng xiānshēng c^hú^qé^hian p^u shì wǒm^{en} de xiānshēng/ 王先生从前不是我们的先生 „pan Wang nebyl dříve naším učitelem“.

Zápornky /p^u/ místo /méi/ se však užívá i u sloves označujících děj, má-li být vyjádřeno, že k ději pravidelně nedocházelo (v češtině tu někdy užíváme záporných sloves násobených): /wǒ de p^u q^uò j^u k^uò c^hu p^u c^hī^hóng k^hàn p^uò/ 我朋友过去不经常看报 „můj přítel dříve nečetával noviny“.

Ve všech těchto případech, kdy je nutno užít zápornky /p^u/, je pro zařazení do minulosti rozhodující užití příslušného určení času, celkový kontext apod.

Má-li v kladné větě sloveso příponu /ko/ 过, zůstává tato přípona i ve větě záporné: /t^hā méi k^hàn c^hianko c^hèi k^o/ 他没看见过这个, (nikdy) toto neviděl“. Přípony /l^o/ se však v záporné větě, obsahující zápornku /méi/ 没 neužívá; její funkci totiž přejímá zápornka.

7. Tázací věty v minulém čase jsou tvořeny stejně jako v čase přítomném, obsahují-li tázací slovo (/šéi lái^o?/ 誰来了? „kdo přišel?“) nebo tázací částici /ma/ 嗎 (/t^hā lái^o ma?/ 他来了嗎? „přišel?“). Tam, kde v přítomném

čase stojí vedle sebe kladný a záporný přísudek, vyjádří se v minulosti otázka tak, že se sloveso neopakuje, ale na konec věty se položí zápornka /méijio/ 沒有 (v tomto případě se /jo/ 有 vynechat nesmí): /t^ha láil^o méijio?/ 他来了沒有? „přišel?“.

YD 93

Poznámka. Otázky, ve kterých jde zejména o zjištění, zda se opravdu uskutečnil (uskutečňuje, uskutečnil) děj vyjádřený přísudkovým slovesem, se tvoří tak, že se před sloveso položí výraz /š^hpu š^h/ 是不是 (tj. opakovaná spona, podruhé se zápornkou /pù/; někdy celý výraz můžeme vhodně přeložit slovem „zdali“): /t^ha š^hpu š^h láil^o?/ „přišel (nebo ne)?“, „zdalipak přišel?“ /t^ha š^hpu š^h méi láil^o?/ „zdalipak nepřišel?“, /t^ha š^hpu š^h tíel^o χ^un^ol^o?/ 他是不是结了婚了? „oženil se (či ne)?“ (popř.: „vdala se, nebo ne?“; /cíé-χ^un^o/ 結婚 „oženit se, vdát se“, objektové sloveso), /t^ha š^hpu š^h š^uó č^uŋk^oχ^uà?/ 她是不是学中国話? „zdalipak se učí čínsky?“, /t^ha š^hpu š^h j^u láil^o?/ 他是不是要来? „přijde (nebo ne)?“ (/j^u/ 要 tady není ani tak významovým slovesem „chtít“ jako spíše už jen pomocným prvkem označujícím budoucí čas, srov. dále § 31).

Z těchto příkladů vidíme, že při uvedeném způsobu tvoření otázky není rozdíl v tom, jde-li o věty v čase přítomném, minulém či budoucím nebo jde-li o věty záporné či kladné.

Výraz /š^hpu š^h/ je vlastně přenesen z vět jako /t^ha š^hpu š^h č^uŋk^oorén?/ 他是不是中国人? „je on Číňan?“ (viz § 3,4)

§ 24. Předmět na začátku věty (přesněji: antepoňovaný větný člen)

YD 94

1. Obvyklé postavení předmětu je, jak víme, za slovesem. Někdy však předmět stojí před podmětem na začátku věty. Takové postavení může zaujímat předmět určitý, který bývá nejčastěji vyjádřen buď ukazovacím výrazem (/č^{ei}k^o w^o méijio k^hānciānko/ 这个我没有看见过 „tohle jsem neviděl“), nebo má u sebe ukazovací slovo jako přívlastek (/č^{ei}p^{ěn} š^u | t^ha k^hān-wán^o/ 这本书他看完了 „tuto knihu dočetl“), může však mít i jiný přívlastek. Může to být také slovo označující zcela určitou věc nebo osobu apod., např. /č^uŋk^oχ^uà | w^oχ^uèi š^uó/ 中国話我会說 „čínsky umím“.

YD 95

2. Předmět na začátku věty bývá také zdůrazněn. Je to nejčastěji v paralelních větách, kde oba předměty stojí v nějakém protikladu: /č^uŋk^oχ^uà | w^oχ^uèi š^uó, f^ǎk^oχ^uà | p^uχ^uèi š^uó/ 中国話我会說, 法国話不会說 „čínsky umím, francouzsky ne“.

YD 96

3. Předmět může stát na začátku věty i tehdy, je-li přísudkové sloveso modifikováno nebo stojí-li za slovesem ještě jiný větný člen (nepřímý předmět).

YD 97

4. Stojí-li předmět na začátku věty, musí za ním následovat podmět (tj. nesmí být zamlčen), pokud by mohlo dojít k záměně předmětu a podmětu, srov. např. /č^{ei}š^{ié} c^ě | w^o š^{ié}-χ^ǎul^o/ 這些字我写好了 „napsal jsem tyto znaky“, kdežto /č^{ei}š^{ié} c^ě š^{ié}-χ^ǎul^o/ 這些字写好了 „tyto znaky byly napsány“ (v tomto příkladu má ovšem sloveso význam trpný; podrobněji o tom viz § 52); /č^àk^ě ř^{én} | w^oč^ětau/ 这个人我知道 „o tomto člověku já vím“, avšak /č^àk^ě ř^{én} č^ětau/ 这个人知道 „tento člověk (to) ví“.

§ 25. Modifikovaná slovesa II (modifikace výsledková)

YD 98

1. V § 22 jsme se seznámili s jedním typem modifikovaných sloves. Základní sloveso tam označovalo ráz činnosti, modifikátor její směr. Jiný typ modifikovaných sloves jsou taková slovesa, u nichž modifikátor udává výsledek činnosti. Těmito modifikátory bývají různá slovesa i přídavná jména (popř. morfémy odpovídající původně slovesům nebo přídavným jménům). Např.:

/k^hàn/看 „dívat se“: /k^hànčian/ 看見 „uvidět, vidět“ (dosl. „dívat se tak, až něco zpozoruji“),
/t^hīŋ/ 听 „naslouchat“: /t^hīŋčian/ 听见 „uslyšet, slyšet“ (modifikátorem je tu sloveso /čian/ 見,
které jako modifikátor má význam „vnímat“ a je atónické)

/šy³/学 „učit se“: /šy³-χuèi/ 学会 „naučit se“ (doslova učít se tak, až to umíme“; modifikátorem
je tu sloveso /χuèi/ 会 „umět“)

/š³ō/說 „mluvit“: /š³ō-míŋpai/ 說明白 „vysvětlit“ (dosl. „mluvit, až věc je jasná“; modi-
fikátorem je tu přídavné jméno /míŋpai/ 明白 „jasný, srozumitelný“).

2. Časem se seznámíme s množstvím výsledkových modifikátorů a uvidíme, že se navzájem liší nejen významem, ale také tím, jak jsou rozšířeny Ty, které mají význam obecnější (např. /wán/完 „skončit“), možno připojovat ke slovesům nejrůznějšího významu. Jiné, které mají význam speciálnější, mohou stát často jen u několika málo sloves, některé dokonce pouze u slovesa jediného.

Poznámka: některá modifikovaná slovesa, zvláště taková, která mají modifikátor významově bohatý, nemůžeme přeložit do češtiny jedním slovem a musíme je při překladu často rozvést v delší výraz.

YD 99

3. Podobně jako je tomu u modifikátorů směrových, zůstává i některým modifikátorům výsledkovým, které se častým užíváním už otřely, převážně jen funkce označení „dokonavosti“, srov. např. modifikátor /wán/完: /k^hàn-wán/ 看完 „dočíst“, /š³ō-wán/ 說完 „domluvit“ (tj. „přestat mluvit, skončit s mluvením“).

Srov. také např. /c^uòšia/ 坐下 „sednout si“, kde atónický směrový modifikátor /šia/ udává sice směr dolů, avšak jeho hlavním úkolem je vyjádřit „dokonavost“ (viz také § 22,7 pozn.).

Tyto směrové i výsledkové modifikátory pokleslé na přípony bývají atónické nebo oslabeně tónické; zvláštní místo zde zaujímá výše uvedený modifikátor /wán/ („dokončit“), jenž je vždy plně tónický.

4. Od sloves směrově modifikovaných se slovesa modifikovaná výsledkově liší tím, že se předmět nikdy nekládá mezi sloveso a modifikátor, nýbrž že následuje za modifikovaným slovesem jako celkem nebo mu předchází. (O modifikovaných slovesech ještě dále § 33.)

§ 26. Nepřímý předmět

YD 100

1. Stejně jako v češtině mívají i v čínštině některá slovesa dva předměty: předmět přímý, na který slovesný děj přechází přímo (v češtině je obvyčejně

ve 4. pádu) a předmět nepřímý (v češtině ve 3. pádu). Oba tyto předměty mohou stát za slovesem, a to předmět nepřímý na prvním místě, předmět přímý za ním. Např. /tʰā kěi² ni čʰián méi²o?/, „dal ti peníze?“ (v. 11).

Taková vazba se vyskytuje nejčastěji ve větách, kde nepřímý předmět je krátký (např. osobní zájmeno) a kde přísudkovým slovesem je /kěi/ 給 „dát“. V jiných případech je obvyklejší uvést nepřímý předmět předložkou, která ho jako nepřímý předmět charakterizuje. Nejčastěji to bývá právě sloveso /kěi/ 給, které přejalo funkci předložky.

YD 101

2. Nepřímý předmět uvedený předložkou stojí před slovesem: /wǒ kěi tʰā tāi² tiānpào l²o/ 我給他打了电报了 „poslal jsem mu telegram“, nebo u sloves značících dávání může stát za slovesem s připojeným postpozicním slovesem /kěi/ 給: /nèi pèn sū | nǐ šǎm² šǐ²χou | χuān kèi wǒ?/ 那本书你什么时候还给我? „kdy mi vrátíš tu knihu?“ (/šǎm² šǐ²χou/ 什么时候 „kdy“).

Předmět přímý v uvedených příkladech, kdy nepřímý předmět stojí za slovesem + /kěi/, se nachází v čele věty nebo je uveden před přísudkovým slovesem předložkou /pǎ/ 把; podrobněji o této vazbě později v § 39.

Někdy, je-li předmět přímý zdůrazněn, je možné umístit nepřímý předmět uvedený slovesem /kěi/ až za předmět přímý následující za slovesem: /wǒ xiě sìn kěi ni/ 我写信给你 „píši ti dopis“ (tato vazba je však spíše dialektická).

YD 102

§ 27. Zvláštní postavení podmětu (postverbální větný člen existence)

V § 3, 2 bylo uvedeno základní pravidlo čínského pořádku slov, že totiž podmět stojí před slovesem a předmět za slovesem. Je-li přísudkem sloveso podmětové, lze člen odpovídající českému podmětu i v čínštině položit až za přísudek. Můžeme tedy říci jediné /wǒ kàn sū/ 我看书 „čtu knihu“, ale /kʰə²ren lái l²o/ 客人来了 „hosté (už) přišli“ i /lái² kʰə²ren/ 来了客人 „přišli (nějací) hosté“, /ciāli lái² kʰə²ren/ 家里来了客人 „přišli k nám (dosl. doma) hosté“. Mezi oběma konstrukcemi je jistý významový rozdíl, obdobný významovému rozdílu uvedených konstrukcí v češtině: podmět následující za přísudkovým slovesem je zpravidla neurčitý („podmět“ následující za slovesem označujeme v čínštině přesněji jako člen existence, kdežto případné určení místa v čele věty jako lokativní podmět).

Jistá skupina sloves se vyznačuje tím, že člen existence vždy stojí za nimi. Jsou to např. slovesa /jǒu/ 有 „být, existovat“, /šǎn/ 剩 „zbývat“, /šǎu/ 少 „chybět“ a některá jiná. (Označena a od ostatních sloves odlišena jsou tato slovesa v Učebním slovníku.)

Výklady lexikální a fonetické VII.

Místní jména, jejichž druhou složkou je slabika /čfŋ/ 京 („hlavní město“), mají obě slabiky tónické (druhá slabika často převládá): /pěičfŋ/ 北京 „Peking“ (pův. dosl. „severní hlavní město“).

YD 103

Sloveso /ciàn/ 見 („uvidět“) se jako modifikátor připojuje ke slovesům smyslového vnímání. Je to jeden z mála výsledkových modifikátorů atónických; někdy však může i tento modifikátor pod tlakem rytmu opět nabýt původního tónu, např. v trojslabičném výrazu /mèi_k'hànciàn/ 沒看見 „nespatřil jsem (jsi atd.)“, spočívá-li na celém výrazu současně i důraz (jinak i v tomto případě vyslovujeme zpravidla /mèi_k'hànciàn/).

YD 104°

§ 28. Stupňování přídavných jmen (adjektiv)

1. Čínská přídavná jména nemají zvláštní tvary pro 2. a 3. stupeň. Tyto stupně se vyjadřují pomocí zvláštních příslovčí, stojících před přídavným jménem, nebo pomocí určení míry, stojícího za přídavným jménem; není to však nutné, je-li stupeň přídavného jména patrný ze souvislosti.

YD 105

2. Nejobvyklejší takový případ, kdy stupeň příd. jména je patrný ze souvislosti, je *srovnání*. Ve větě bývají nejčastěji vyjádřeny obě srovnávané osoby nebo věci, např. „ono město je větší než toto“. Takovou větu vyjádříme v čínštině tak, že člen uvedený v češtině spojkou „než“ je v čínštině uveden předložkou /pí/ 比 a přídavné jméno, jehož vlastnost je předmětem srovnání, stojí v čínštině za touto předložkovou vazbou: /nèi_cuo čh'əŋ | p'č'èi_cuo t'ə/ (v. 12). Jako druhý stupeň je tu přídavné jméno určeno sdostatek srovnáním, nepotřebuje už tedy další charakteristiku.

Chceme-li vyjádřit míru odlišnosti obou srovnávaných členů, tj. oč je jeden např. větší než druhý, připojujeme určení této míry za přídavné jméno (v tomto případě není nutné, aby oba členy srovnání byly výslovně vyjádřeny). Jako určení míry tu nejčastěji vystupují výrazy /jì_t'iär/ 一点儿 nebo /jì_siē/ 一些 „trochu“, „o něco“ (číslovku /jī/ možno v uvedených výrazech i vynechat); při přesném určení jsou to výrazy obsahující číslovku ve spojení s podst. jménem (popř. jen s numerativem, vyrozumívá-li se podstatné jméno ze souvislosti) — často jsou to měrová jména, jež se pojí s číslovkami přímo — nebo měrové jednotky v užším slova smyslu („metr“, „kilogram“ apod.). Příklady: /nèi_cuŋ šiāŋšuei | χ'əu_ji_t'iär/ 那种香水好一点儿 „tamta voňavka je o něco lepší“; /č'èli_r'ěŋ | t'w' w'ü_k'ə/ 这里的人多五个 „zde je o 5 lidí více“ (dosl. asi zdejší lidé mnozí <o> pět). (Různé typy kvantitativního číslovkového určení za slovesem nebo adjektivem nazýváme souhrnně kvantitativním komplementem.)

Druhý stupeň je možno uvedenými způsoby vyjádřit, jak je z posledního příkladu patrné, i u neurčitých číslovek /t'w' a /š'əu/, které — jak už bylo řečeno — mají gramatické vlastnosti v mnoha směrech stejné s přídavnými jmény.

Je-li určením míry právě slovo /t'w', následuje ještě větná částice /lə : /č'ə_pen šū | χ'əu_t'w'lə/ 这本书好多了 „tato kniha je mnohem lepší“; mezi přídavné jméno a /t'w' je též možno vložit /t'ə/ 得 a v tomto posledním případě ie použití větné částice fakultativní: /č'ə_pen šū | χ'əu_t'w'lə/ 这本书好得多 i /č'ə_pen šū | χ'əu_t'w'lə/.

Míra odlišnosti vyjádřená v češtině násobnými číslovkami („dvakrát“, „třikrát“ atd.), se v čínštině vyjadřuje spojením číslovek se slovem /pèi/ 倍 : /j'pèi/ 一倍 nebo /li'ŋ_pèi/ 两倍 „dvakrát (tak)...“.

/sān_pèi/ 三倍 „třikrát (tak) ...“ atd.; srov. např. /čèi_čən čʰ | pī nèi_čən | tà liǎŋ_pèi/ 这张纸比 那张大两倍 „tento arch papíru je dvakrát tak velký než onen arch“ (/liǎŋ/ 两 „dva“; o rozdílu v používání číslovek /èr/ 二 a /liǎŋ/ 两 viz § 57); /čèli_ŋ_ŋ fén | tʷō wǔ_pèi/ 这里的人多五倍 „zde je pětkrát tolik lidí“.

YD 106

Poznámka I. Slovo /pèi/ 倍 ve spojení s číslovkami má také význam „násobek“: /liǎŋ_pèi/ 两倍 „dvojnásobek“, /sān_pèi/ 三倍 „trojnásobek“, /čǐ_pèi/ 几倍 „koliknásobek?“, srov. např. /èr_ŋ sān_pèi | šǐ_ŋ tʷō_šau? šǐ_liòu/ 二的三倍是多少? 是六 „Kolik je trojnásobek dvou? Šest“; /liòu_ŋ èr_ŋ čǐ_pèi? sān_pèi/ 六是二的几倍? 三倍 „Šest je kolikanásobek dvou? Trojnásobek“.

YD 107

Poznámka II. Větu „tento stůl je trochu nižší“ (bez výslovného uvedení předmětu, s nímž srovnáváme) přeložíme do čínštiny (podle výše uvedených pravidel): /čè_čən čʷōc | tǐ_ji tiǎr/ 这张桌子低一点儿, /čè_čən čʷōc | tǐ_ji siē/ 这张桌子低一些. Větu „tento stůl je trochu nízký“ a podobné věty, kdy v češtině přídavné jméno zůstává v prvním stupni, přeložíme buďto zcela stejně jako v předcházejícím případě: /čè_čən čʷōc | tǐ_ji tiǎr/, /čè_čən čʷōc | tǐ_ji siē/ (tyto věty tedy nejsou zcela jednoznačné), nebo lépe řekneme: /čè_čən čʷōc | tǐ_ŋ ji tiǎn/ 这张桌子低了一点儿, /čè_čən čʷōc | tǐ_ŋ ji siē/ 这张桌子低了一些, případně před výraz /ji tiǎr/ 一点儿, /ji siē/ 一些 (popřípadě jednoslabičné /tiǎr/, /siē/) položíme sloveso /jǒu/ 有 a celý obrat pak stojí před přídavným jménem: /čè_čən čʷōc | jǒu_ji tiǎr tǐ/ 这张桌子有一点儿低, /čè_čən čʷōc | jǒu_ji siē tǐ/ 这张桌子有一些低 (význam těchto vět je zcela jednoznačný: „tento stůl je trochu nízký“, „tento stůl je trochu příliš nízký“).

Zcela obdobně se vyjadřují věty, ve kterých jádrem přísudku je přídavné jméno označující nějakou vlastnost, již možno měřit, a ve kterých je uvedeno i příslušné označení míry (vyjádřené spojením číslovky s měrovou jednotkou). Srov. např. větu /čè_k_ŋ siǎŋ_ŋ | čùn čǐōu_kūŋcǐn/ 这个箱子重九公斤, která znamená „tato bedna je o 9 kg těžší“, nebo také (méně často) „tato bedna je těžká 9 kg (=tato bedna váží 9 kg)“, věta /čè_k_ŋ siǎŋ_ŋ | jǒu_čǐōu_kūŋcǐn čùn/ 这个箱子有九公斤重 je však zcela jednoznačná: „tato bedna je těžká 9 kg (=tato bedna váží 9 kg)“ (/siǎŋ_ŋ/ 箱子 „bedna“, /čùn/ 重 „těžký“, /kūŋcǐn/ 公斤 „kilogram“).

Poznámka III. Je-li v záporných větách u přídavného jména v přísudku uvedeno určení míry odlišnosti, záporka /pù/ se nespojuje s přídavným jménem přímo, ale používá se tu ještě spony /šǐ/: /tʰā_pù_ŋ kǎu liǎŋ_čʰu_n_ma?/ „což není o dva palce vyšší?“.

YD 108

3. Nejsou-li oba členy přirovnání vyjádřeny a není-li vyjádřena ani míra odlišnosti, mívá přídavné jméno nějaké označení stupně. Je to zpravidla příslovce /kèŋ/ 更 nebo /χái/ 还 (/χái_jau/ 还要), které se klade před přídavné jméno (uvedené výrazy vhodně překládáme příslovcem „ještě“): /nèi_čən čʷōc | kèŋ_tǐ/ 那张桌子更低, /nèi_čən čʷōc | χái_tǐ/ 那张桌子还低 (/nèi_čən čʷōc | χái_jau_tǐ/ 那张桌子还要低) „onen stůl je ještě nižší“, i při této vazbě však bývají oba členy srovnání velmi často vyjádřeny, např. /nǎli_t_ŋ miǎnχua | pǐ_čèli_t_ŋ χái_χǎu/ „tamější bavlna je ještě lepší než zdejší bavlna“.

Vazby s příslovci /kèŋ/ a /χái/ (/χái_jau/) se používá zvláště tehdy, je-li přirovnání rozvedeno do dvou vět: „tento stůl je nízký, onen je (ještě) nižší“ vyjádříme: /čèi_čən čʷōc | tǐ, nèi_čən kèŋ_tǐ/ (v. 13) Takové rozvedené přirovnání je v čínštině velmi časté.

Při užití vazby s /kəŋ/ a /χái/ (/χáijau/) je třeba si uvědomit, že srovnávané osoby, věci či pod. nejsou rozdílných vlastností, nýbrž že mají jednu a tutéž vlastnost, *avšak v rozdílné míře*; právě proto překládáme příslovce /kəŋ/, /χái/ a /χáijau/ do češtiny vhodně slovem „ještě“.

YD 109

4. Srovnání se může vyjádřit též záporně, např. „ona kniha není tak dobrá jako tato“. V čínštině se v tomto druhu srovnání užívá výrazu /pù_řú/ 不如 („nevyrovnat se něčemu“, „nebýt takový jako“), který se klade mezi oba členy přirovnání; i tady se klade případné přídavné jméno až na konec: /čə_cuo_čhšŋ_pù_řú_nə_cuo_tə/ „toto město není tak velké jako ono“ (v. 14). Vazby s /pù_řú/ se může použít i při výpovědi všeobecné, bez udání srovnávané vlastnosti: /čə_cuo_čhšŋ_pù_řú_nə_cuo_čhšŋ/ 这座城不如那座城 „toto město se onomu nevyrovná“, „toto město není takové jako ono“.

Ve vazbách, kdy je s /pù_řú/ vyjádřeno přídavné jméno, považujeme /řú/ za předložku s významem „jako“; není-li přídavné jméno vyjádřeno, považujeme /řú/ za sloveso „být stejně dobrý jako“, „vyrovnat se“ apod.

Kromě výrazu /pù_řú/ se může užít ve stejném významu zápornky /méi/ 沒 (/méijo/ 沒有) např. /čə_pen_šū_lméi_nə_pen_šū_χǎu/ 这本书没那本书好 (/čə_pen_šū_lméijo_nə_pen_šū_χǎu/) „tato kniha není tak dobrá jako ona“. (Zde je ovšem na rozdíl od vazby s /pù_řú/ vyjádření srovnávané vlastnosti pomocí přídavného jména nutné.)

YD 110

5. *Třetí stupeň* se vyjadřuje tak, že se před přídavné jméno položí příslovce /cuèi/ 最, ať jsou srovnávané osoby, zvířata nebo věci vyjádřeny, či nikoli. Jsou-li vyjádřeny, klade se místo českého předložkového pádu v čínštině podstatné jméno ve spojení s dvojslabičnou záložkou /təŋčŋŋ/ 当中 nebo v běžném hovoru raději /li/ 里 (/lípian/ 里边), např. /čə_šie_šyǎšŋli_l_cīn_tuŋčŋ cuèi_χǎu/ 这些学生里金同志最好 (= /čə_šie_šyǎšŋ_lípian.../, popř. též /čə_šie_šyǎšŋ_təŋčŋŋ.../) „z těchto studentů je soudruh Ťin nejlepší“.

§ 29. Určení způsobu

YD 111

1. V češtině bývá příslovečné určení způsobu nejčastěji vyjádřeno příslovcem odvozeným od příslušného přídavného jména (krásný: krásně, rychlý: rychle). Také v čínštině ve funkci určení způsobu před slovesem může vystupovat přídavné jméno, zpravidla ovšem ve spojení s příponou /tə/ 的 (v tomto případě je možno příponu /tə/ psát též znakem 地!). Jednoslabičná přídavná jména se přitom *zdvojují* (druhá slabika se zpravidla vyslovuje kakuminálně). Rovněž u některých dvojslabičných příd. jmen je zdvojení možné, i když je jen fakultativní (o zdvojování dvojslab. příd. jmen podrobněji později v § 64); pokud se dvojslab. příd. jména nezdvojují, spojují se pravidelně aspoň s příslovcem /χěn/ 很, jež i zde víceméně ztrácí svůj význam a stává se formálním prvkem. Příklady: /ní_těi_χǎuχǎurtə_šyǎši/ 你得好好地学习 „musíš se dobře učit“ (/těi/得 musiti); /ní_těi_χěn_čhŋčhu_tə_šuo/ 你得很清楚地說 „musíš (to) říci zřetelně“ (/čhŋčhu/ 清楚 „zřetelný“).

YD 112

Poznámka. Později se seznámíme s jistými jednoslabičnými i dvojslabičnými příd. jmény, jež se kladou ve funkci určení způsobu před sloveso, aniž přibírají příponu /tə/ a aniž se zdvojují. Ze slov, jež již známe, je takto možno použít slovo /tuo/ 多 (ve významu „více“) a /šau/ 少

(ve významu „méně“). Příklady: /wǒ pǔ nǒng tào ǎo huà/ 我不能多說話 „nemohu více mluvit“ (/nǒng/能 „moci“); /nǐ tèi shǎo zǒu lù/ 你得少走路 „musíš méně chodit“ (/cǒu lù/走路 „chodit (pěšky)“, sloveso s prázdným předmětem).

YD 113

2. Používání přídavného jména ve funkci určení způsobu v postavení před slovesem není u všech přídavných jmen stejně obvyklé. Velmi často se k vyjádření určení způsobu užívá vazby jiné: přípona /t^o/ — v tomto případě psaná známkou 得! — se položí za přísudkové sloveso a určení způsobu, vyjádřené přídavným jménem, se položí až za ně. Např. /wǒm^{an} cǒu t^o χěn màn/ 我們走得很慢 „jdeme pomalu“; /t^hā xiě t^o tuèi/ 他写得对 „on píše správně“ (odpověď někomu, kdo tvrdí, že nepíše správně! Kdyby nešlo o tento případ, před přídavným jménem /tuèi/ by stálo příslovce /χěn/).

Přídavné jméno i v této vazbě mívá u sebe zpravidla různá bližší určení, např. zápornku, příslovce /χěn/ — pokud nemá u sebe jiné příslovce nebo nejde o srovnání, viz výše — apod.

Určení způsobu před slovesem označujeme v čínštině jako příslovečné určení, v postavení za slovesem jako komplement stupně.

Je-li možno za účelem vyjádření českého přisl. určení způsobu použít vazby popsané v § 29,1 i vazby právě popsané (kdy příd. jméno ve funkci určení způsobu stojí za slovesem, opatřeným příponou /t^o/得), užívá se této např. tehdy, když je třeba vyjádřit, že děj se pravidelně a vždy odehrává, či uskutečňuje uvedeným způsobem, že jde o trvalou vlastnost nebo když je třeba určení způsobu zvláště zdůraznit apod.

YD 114

3. Pro přídavné jméno v takových vazbách (v postavení za slovesem, opatřeným příponou /t^o/) platí také to, co bylo řečeno v § 28 o stupňování. Říkáme tedy např. /wǒm^{an} cǒu t^o màn jī tiǎr/ „jdeme trochu pomaleji“ (v. 15), /čūnku^oχuà | t^hā šuō t^o cuèi χǎu, fǎku^oχuà | šuō t^o cuèi pù χǎu/ 中国話他說得最好, 法国話說得最不好 „čínsky mluví nejlépe, <ale> francouzsky mluví nejhůře“ apod.

Výklady lexikální a fonetické VIII.

YD 115

Sloveso /čǎotau/ 知道 „vědět; znát (něco)“ ztratilo dnes už docela svůj původní charakter objektového slovesa — původně totiž znamenalo „znát (správnou) cestu“ — a obě slabiky jsou již neoddělitelné. Tónickou zůstává také už jen slabika první; ve spojení se zápornkou /pù/ 不 tedy v trojslabičném výrazu „nevím, neznám“ však bývá tóničnost slabiky /tǎu/ plně zachována, tón slabiky /čǎ/ se pak oslabuje (uplatňuje se tu také zejména tlak rytmu, viz Fchč str. 53): /pù čǎtǎu/.

Ve slově /šiàncài/ 現在 „nyní, teď“ bývají před pauzou obě slabiky tónické, přičemž tón druhé slabiky převládá; často se však setkáváme i s takovou výslovností, kdy je druhá slabika oslabena až k atóničnosti. S obdobnou rozkolísaností přízvuku jsme se ostatně už setkali i u jiných slov a často narazíme na taková slova i v dalších výkladech. Je možné a pravděpodobné, že se zák v praxi setká ve výslovnosti Číňanů s kolísáním přízvukování i u takových slov, u nichž na to není v této učebnici upozorněno.

U slova /šy^oší/ 学习 „učit se; učení, školení“ pozorujeme u některých mluvčích, zejména v Pe-

kingu, rovněž kolísání v přízvukování, jež je však jiného charakteru než u slova /šiāncài/: vedle „normálního“ přízvukování (totiž 1. slab. tónická + 2. slab. atónická) se vyslovuje popřípadě i /šyśí/ s oběma slabikami tónickými, avšak jen tehdy, jde-li o *podstatné jméno* „učení, školení“. Vidíme tu, že rozdílnost přízvuku je tu vázána na rozdílnost významovou a že taďy je dána možnost rozličným přízvukováním rozlišit sloveso od podstatného jména. Nicméně rozdílného přízvukování je v čínštině využito k případnému rozlišení druhu slova málo výrazně.

V pekingské výslovnosti v určeních tvořených zdvojením jednoslabičného adjektiva a přidáním přípony /t°/ je obvyklá kakuminální výslovnost druhé slabiky; v tomto případě však při kakuminální výslovnosti mění současně příslušná slabika též svůj tón a vždy se vyslovuje v *tónu prvé* bez ohledu na to, jaký byl její původní tón (tato změna tónu je ostatně možná, i když se slabika nevyslovuje kakuminálně): /mànmmànt°/ (/mànmmānt°/) 慢慢的, naproti tomu však jen /mànmmārt°/ 慢慢儿的 „pomalu“; /χāuχāut°/ (/χāuχāt°/) 好好的, avšak jen /χāuχāurt°/ 好好儿的 „dobře“, „pořádně“ apod.

Ve slovech /pàuc̣ḥ/ 报纸 „noviny“, /ṛ̌p̣q̣/ 日报 „deník“, /č̣p̣j̣/ 主笔 „redaktor“, /χuājyān/ 花園 „květinová zahrada“, /šiā̄ŋšuei/ 香水 „voňavka“, /ṭšȳj̣/ 大学 „vysoká škola“ je všude druhý morfém blíže určován prvním morfémem; ve shodě s tím je zachována tóničnost obou morfémů, i když v různých případech a za různých okolností může jednou převládat tón slabiky prvé, podruhé (častěji) tón slabiky druhé.

Atónické /č̣hi/ 气 (původní význam „plyn, výpar“) ve slově /ṭhiānc̣hi/ „počasí“ je už spíše příponou než morfémem blíže určeným předcházející slabikou, popř. vztah obou morfémů už není zřetelný.

§ 30. Rozkazovací věty

1. Čínské sloveso nevyjadřuje svým tvarem způsobu, nemá tedy ani zvláštní tvar pro rozkazovací způsob (imperativ).

2. Rozkaz může být vyjádřen pohým neurčeným slovesem, např. /č̣ḥȳ/ 去! „jdi!“. Podmět, jak víme, sloveso neurčuje, a proto sem patří i rozkazy jako /ṇḳḥān/ 你看! „podívej se!“. Ve větách tohoto typu je právě okolnost, že sloveso není určeno, charakteristikou rozkazovacího způsobu; jako věty oznamovací by tyto věty byly neúplné. (O melodii rozkazovacích vět viz Fchč str. 62.)

Věta může být jednoznačně určena jako rozkazovací např. i významem slovesa a celkovou souvislostí; např. /ṇč̣ḥȳ w̄ṇṭḥa/ 你去問他! „jdi se ho zeptat!“.

Tuto větu nelze podle celkového smyslu dobře chápat jako větu oznamovací, podobně jako např. naopak větu /w̄lái w̄ṇni/ 我来問你 „přicházím se tě <na to> zeptat“ nemůžeme dobře chápat jako větu rozkazovací, nýbrž jen jako větu oznamovací.

Příležitostně bývají slovesa i ve větách rozkazovacích opatřena příponami /č̣/ 着 a /l°/ 了.

3. Často bývá rozkazovací věta zakončena větnou částicí /pa/ 吧. Tato částice dodává větě význam mírného, spíše zdvořilého rozkazu nebo vybidnutí.

Částice /pa/ může ovšem stát i na konci jiných vět než rozkazovacích; rozkaz se tu pozná ze souvislosti nebo - v mluveném projevu - také z intonace (viz Fchč str. 64-65, § 58,2).

YD 116°

YD 117°

YD 118

YD 119

4. *Zákaz* se v čínštině vyjadřuje tím, že se užívá zvláštních zápokrek: /pújǎu/ 不要 nebo /pié/ 别. Jak jsme už pozorovali i v jiných případech, má tu tedy zápornka i význam gramatický. Např. /pújǎu khèchì/ 不要客气! „nedělej okolky!“, /pié tiōu¹/ „neztrať <to>!“ (v. 17).

Je třeba podotknout, že v čínštině oslovený, chce-li vyjádřit svou ochotu a vůli podrobit se zákazu, užije v odpovědi slova /šě/ : /pújǎu éhý! šě, wǒ pú¹éhý/ 不要去! 是, 我不去 „Nechoď (tam)! Ne, nepůjdu (tam)“

Užije-li oslovený v odpovědi /pù/ 不 místo /šě/ 是, naznačuje tím svůj *nesouhlas*: /pújǎu éhý! pù, wǒ tēi¹éhý/ 不要去! 不, 我得去 „Nechoď tam! Ne, já tam musím jít“.

§ 31. Vyjadřování budoucnosti

1. K vyjádření budoucnosti stačí někdy v čínštině určení času nebo celkový kontext: /míng^hian wáng t^huŋčě láí/ 明天王同志来 „zítra přijde (přijede) soudruh Wang“, /wǒ jě láí/ 我也来 „já přijdu také“, /t^hā jě¹syá čūŋwen ma?/ 他也学中文吗? „také se bude učit čínsky?“

2. V některých případech se kladou jako ukazatelé budoucího času před přísudek slovesa /jǎu/ 要 nebo /xuèi/ 会, která už skoro ztratila svůj původní význam „chtít“ a „moci“ a stala se víceméně pouhými ukazateli budoucího času. (K tomu srov., jak se vyjadřuje futurum např. v srbochorvatštině, novořečtině, angličtině, některých německých nářečích apod., kde se všude objevuje jako pomocné sloveso výraz s původním významem „chtít“). Příklady: /čōu t^huŋčě | jě jǎu láí/ 周同志也要来 „soudruh Čou také přijde“, /t^hian jǎu¹sià jǐ¹/ 天要下雨了 „bude pršet“, /k^hàn jǎŋc^a t^hian jǎu sià jǐ/ 看样子天要下雨 „jak se zdá, bude pršet“, /t^hā pú xuèi láí/ 他不会来 „nepřijde“.

Modální sloveso jako ukazatel budoucího času může být ve větě nahrazeno příslovcem /jít^h/ 一定 s významem „jistě“: /čōu t^huŋčě | jít^h láí/ „soudruh Čou jistě přijde“.

K používání modálních sloves /jǎu/ a /xuèi/ jako víceméně pouhých ukazatelů budoucího času sluší poznamenat, že i v této funkci si obě slovesa nicméně často podržela leccos ze svého původního významu; tak např. v uvedené větě /čōu t^huŋčě | jě jǎu láí/ „soudruh také přijde“ zdůrazňuje /jǎu/ přesvědčení mluvícího, že s. Čou jistě přijde (v uvedené větě je totiž možno /jǎu/ i vynechat, aniž tím přestaneme sloveso /lai/ chápat v budoucím čase!); ve větě /t^hā pú xuèi láí/ „nepřijde“ naznačuje /xuèi/ naopak, že jde spíše jen o domněnku mluvícího, nikoliv o jeho nezvratné přesvědčení, že děj, vyjádřený přísudkovým slovesem, nastane (i v tomto případě je věta zcela dobře možná bez formálního ukazatele budoucího času: /t^hā pù láí/ „nepřijde“; význam této věty nemá arci žádného subjektivního zabarvení).

Na rozdíl od obou uvedených příkladů je někdy použití modálních sloves /jǎu/ a /xuèi/ jako formálních ukazatelů budoucího času nutné (pokud není ve větě obsaženo příslovce /jít^h/ „jistě“, viz výše), i když věta obsahuje případně i určení času, ukazující na budoucnost; je tomu tak zejména při vyjadřování různých přírodních jevů a dějů, např. /míng^hian jǎu¹sià jǐ/ 明天要下雨, /míng^hian xuèi¹sià jǐ/ 明天会下雨 „zítra bude pršet“ (věta s /jǎu/ je prostým konstatováním, /xuèi/ však tu naznačuje, že jde spíše o pouhou domněnku mluvícího); /míng^hian pú xuèi¹sià jǐ/ 明天不会下雨 „zítra pršet nebude“.

Poznámka I. Jak jsme již často měli příležitost pozorovat, užívá se pro budoucnost zápornky

/pù/: /t^hā pù lái/ „Nepřijde“. Z formálních ukazatelů budoucího času /jàu/ a /xuèi/ se ve spojení se zápornou vyskytuje pravidelně jen /xuèi/; srov. např. výše uvedené věty /t^hā pù xuèi lái/, /mǐnt^hian pù xuèi xià jǐ/.

YD 124

Poznámka II. Zápornka /pù/ může také v některých případech současně vyjadřovat i neochotu něco vykonat; někdy lze určit přesný smysl věty jen podle širšího kontextu. Tak např. větu /wǒ tiāu t^ha xuān cǐ pen sū, t^hā làu pù xuán/ 我叫他还这本书, 他老不还 můžeme podle kontextu přeložit: „Říkám mu, (aby) vrátil tu knihu, (ale) on (ji) stále nevrací“ nebo „Říkám mu, aby vrátil tu knihu, (ale) on (ji) stále nechce vrátit“.

§ 32. Modální slovesa a slovesa fázová

YD 125

1. Zvláštní skupinu sloves (i v češtině) tvoří slovesa modální. Jsou to slovesa, která nevyjadřují děj, nýbrž možnost, nutnost nebo přání děj uskutečnit, např. čes. „moci“, „smět“, „chtít“ apod. V čínštině jsou to slovesa /jàu/ 要 „chtít“, /xuèi/ 会 „moci, umět“, /nǎo/ 能 „moci, být s to“, /kǎi/ 可以 „moci, smět“ aj. V čínštině se modální slovesa liší od jiných i gramaticky tím, že nemohou přibírat žádné přípony a že tvoří zápor zpravidla toliko pomocí zápornky /pù/ 不: /wǒ pù nǎo lái/ 我不能来 „nemohu přijít“ (příp. též „nebudu moci přijít“), /wǒ c^uót^hian pù nǎo lái/ 我昨天不能来 „včera jsem nemohl přijít“.

Nicméně je třeba upozornit, že použití modálních sloves se zápornkou /pù/ pro minulý čas není příliš obvyklé a že se v tomto případě spíše používá různých opisů; tak např. místo uvedené věty /wǒ c^uót^hian pù nǎo lái/ by se spíše řeklo /wǒ c^uót^hian méi pànfǎ lái/ 我昨天没办法来 „včera jsem neměl možnost přijít“ (/pànfǎ/ 办法 „možnost (něco uskutečnit), způsob (jak něco uskutečnit)“ apod.)

Ostatné pravidlo, že modální slovesa se mohou pojit toliko se zápornkou /pù/, se přísně nedodrhuje a některá modální slovesa, např. právě /nǎo/ 能 „moci, být s to“ a zejména /kǎn/ 敢 „mít smělost, odvážit se (čeho)“, se běžně spojují také se zápornkou /méi/.

Poznámka. Slovesy modálními (kromě uvedených charakteristik) myslíme taková slovesa, za nimiž následuje jiné sloveso (nebo si je můžeme doplnit ze souvislosti), které teprve považujeme za jádro přísudku. Za některými slovesy, jež vystupují jako slovesa modální, může však někdy přímo následovat předmět, srov. /wǒ jào cǎ kǎ/ 我要这个 „chci toto“, /nǐ xuèi pu xuèi cūnwén?/ 你会不会中文? „umiš čínsky?“; v tomto případě je za modální slovesa nepovažujeme.

Označení modálních sloves i sloves fázových (např. /lái/ „přicházet“, /c^hy/ „jít“), za nimiž může následovat další sloveso, a jejich odlišení od ostatních sloves je provedeno v Učebním slovníku.

2. Slovesa /xuèi/ 会 a /jàu/ 要 mají i funkci jakýchsi pomocných sloves při vyjadřování budoucnosti; o tom viz předešlý § 31.

YD 126

3. Slovesa /nǎo/ 能 a /kǎi/ 可以 jsou si významově velmi blízká, nicméně je mezi nimi jistý rozdíl: /nǎo/ značí „moci, být s to, mít schopnost“, kdežto /kǎi/ se spíše blíží významem našemu „smět“ v tom smyslu, že není vnějších překážek. Např. /cǎ kǎ kūnc^uo | wǒ nǎo c^uò/ „mohu (= dokáži, jsem s to) tuto práci dělat“, /wǒ kǎi lái/ 我可以来 „mohu (= smím) přijít“.

Sloveso /nǎo/ se však blíží zejména v záporných větách významem k slovesu /kǎi/: /cǎi

pù_{ㄨˋ} nǎ_{ㄋㄚˇ} š_ㄕuà_{ㄜˋ}/ „tady se nesmí mluvit“,
slovesa /nǎ_{ㄋㄚˇ}/.

Celkem se v záporných větách častěji užívá

§ 33. Potenciální způsob (forma) modifikovaných sloves – vyjadřování možnosti a nemožnosti

1. U jiných sloves než modifikovaných se možnost nebo nemožnost uskutečnění děje vyjadřuje stejně jako v češtině pomocí modálních sloves. U sloves modifikovaných existuje však ještě zvláštní způsob, jak vyjádřit možnost a nemožnost.

YD 127

2. Zvláštní vazbu, již čínština užívá k vyjádření možnosti a nemožnosti dosáhnout výsledku děje u modifikovaných sloves (v širším smyslu je možno i směrovou modifikaci považovat za modifikaci výsledkovou), můžeme nazývat potenciální způsob. Kladný potenciální způsob se tvoří tak, že se mezi základní sloveso a modifikátor vloží atónický morfém /t³/得 (původní význam „dosáhnout něčeho“); v záporném potenciálním způsobu stojí místo /t³/ zápornka 不, která se tu vyslovuje zcela atónicky: /p^u/, případně /p³/, např.:

/wǒ k^hànt³ciàn/ 我看得見 „mohu uvidět“, „vidím“ (vlastně „dívám se a vidím“)

/wǒ k^hànp³ciàn/ (/wǒ k^hànp^uciàn/) 我看不見 „nemohu uvidět“, „nevidím“
(vlastně „dívám se a nevidím“)

/wǒ k^hànt³wān/ 我看得完 „mohu dočíst (až do konce)“

/wǒ k^hànp³wān/ (/wǒ k^hànp^uwān/) 我看不完 „nemohu dočíst (až do konce)“

Mluvíme-li v čínštině u modifikovaných sloves o potenciálním způsobu, neznamená to ani v nejmenším, že bychom zde mohli rozeznávat způsoby, obdobné oznamovacímu, rozkazovacímu a podmiňovacímu způsobu českého slovesa (srov. také, co již bylo řečeno v § 30, 1). Je to důležité si uvědomit zejména při překládání českých vět, obsahujících sloveso v podmiňovacím způsobu (kondicionálu). Tyto věty jednoduše překládáme, jako by byly v oznamovacím způsobu, a naopak čínské sloveso překládáme buď oznamovacím způsobem, nebo kondicionálem prostě podle celkového kontextu. Tak např. /wǒ xiǎ_{ㄒㄩㄚˋ} xiǎ_{ㄒㄩㄚˋ} c_ㄔh_ㄔū_ㄨ k_ㄎuó_{ㄛˊ}/ 我想去中国 přeložíme nejspíše „chtěl bych jet do Číny“, /š_ㄕéi_ㄟ j_ㄐiào_{ㄜˋ} c_ㄔh_ㄔū_ㄨ tū_ㄊh_ㄊsi_{ㄝ!}/ 誰要这种东西 přeložíme „kdo by chtěl takovou věc!“ apod.

3. Při překládání potenciálního způsobu do češtiny se „dokonavý vid“ modifikovaného slovesa projeví zpravidla na českém infinitivu. Čínskou vazbu /nǎ_{ㄋㄚˇ}/ + nemodifikované sloveso překládáme obvykle českým „moci“ s infinitivem nedokonavého slovesa, kdežto potenciální způsob překládáme obyčejně slovesem „moci“ s infinitivem slovesa dokonavého (nebo prostě jen dokonavým slovesem): /wǒ p_{ㄨˋ} nǎ_{ㄋㄚˇ} | c_ㄔh_ㄔū_ㄨ tū_ㄊh_ㄊsi_{ㄝ!}/ 我不能吃东西 „nemohu jíst“, /c_ㄔh_ㄔū_ㄨ m_ㄇ tū_ㄊh_ㄊsi_{ㄝ!} | wǒ c_ㄔh_ㄔū_ㄨ p_{ㄨˋ} liǎ_{ㄌㄧㄚˇ}/ 这么多东西我吃不了 „tolik věcí já nemohu sníst“, „tolik věcí já nesním“.

Modifikovaná slovesa nemohou obvykle vyjadřovat přítomný čas (srov. česká slovesa dokonavá, která rovněž nevyjadřují přítomný čas, poněvadž jejich tvar přítomného času má význam času budoucího), kdežto potenciálního způsobu modifikovaných sloves můžeme použít pro všechny časy.

Modifikovaná slovesa se mohou někdy spojovat i s modálním slovesem /nǎŋ/能, popř. /kʰǎŋji/可以 „moci“; v některých případech, zejména při zdůraznění, je také možno spojit uvedená modální slovesa s kladným potenciálním způsobem. Tak např. Kromě /míŋtʰian cʰòtʰwǎn/明天做得完 „do zítřka <to> budu moci dodělat“ je možno také říci /míŋtʰian nǎŋ cʰòtʰwǎn/明天能做得完 /míŋtʰian nǎŋ cʰòtʰwǎn/ 明天能做得完 „míŋtʰian kʰǎŋji cʰòtʰwǎn/ 明天可以做得完. Nejčastější je však vazba, kdy je užito jen kladného potenciálního způsobu (/míŋtʰian cʰòtʰwǎn/).

Atónické výsledkové modifikátory v potenciálním způsobu se zpravidla zesilují a vyslovují v původním tónu (rozhodující je tu tempo řeči, rytmus, hlavně však případný důraz na modifikátoru). Tak např. v záporné formě potenciálního způsobu modifikovaného slovesa /kʰǎŋcian/ 看見 „uvidět“ můžeme slyšet /kʰǎŋpʰcian/ „nemoci uvidět“ (či v tom případě, kdy modifikátor zůstává atónický, spíše jen „nevidět“) i /kʰǎŋpʰcian/.

Totéž, co bylo právě řečeno o přízvukování atónických výsledkových modifikátorů v potenciálním způsobu, platí i pro jednoslabičné modifikátory směrové (o přízvukování dvojslabičných směrových modifikátorů v potenciálním způsobu je podán výklad v na str. 125 nahoře).

YD 128

4. Je-li modifikátorem přídavné jméno, může se stát, že kladný potenciální způsob má stejný tvar jako sloveso s komplementem, připojeným pomocí /tʰ/: 做得好 může značit „udělat dobře“ nebo též „moci (dobře) udělat“. (§ 29,2) Rozhodnout, o který z těchto obou významů jde, lze prakticky jen ze souvislosti, srov. uvedené 做得好 v následujících větách: /čěi kʰ ni cʰòtʰ ɣǎu, nǎi kʰ cʰòtʰ pù ɣǎu/ 这个你做得好, 那个做得不好 „toto jsi udělal dobře, tamto jsi udělal špatně“, avšak /čěi kʰ nǐ cʰòtʰ ɣǎu cʰòpʰ ɣǎu?/ 这个你做得好做不好? „můžeš toto (úspěšně) udělat?“, „jsi schopen toto (úspěšně) udělat?“. (Odpověď: /cʰòtʰ ɣǎu/ „jsem schopen“, „mohu“ nebo /cʰòpʰ ɣǎu/ „nejsem schopen“, „nemohu“.)

V našem fonetickém přepisu ovšem oba případy rozlišujeme: /cʰòtʰ ɣǎu/ „udělat dobře“, /cʰòtʰ ɣǎu/ „moci udělat (dobře)“.

YD 129

5. Některé modifikátory se vyskytují jen v potenciálním způsobu (nebo dokonce jen v jeho záporné formě). Nejrozšířenější z nich je /liɑu/ 了: /čʰǎtʰ liǎu/ 吃得了 „mohu sníst“, /čʰǎpʰ liǎu/ 吃不了 „nemohu sníst“ (spojení * /čʰǎ-liǎu/ však neexistuje!). Pomocí /liǎu/ můžeme tvořit potenciální způsob prakticky od všech významových sloves.

Modifikátor /liɑu/ 了 souvisí etymologicky se slovesnou příponou /lʰ/ 了, která je vlastně pokleslým modifikátorem s redukovanou finálou.

Jiný takový, ač méně rozšířený modifikátor, je /čʰǎi/ 起: /mǎitʰ ɕʰǎi/ 买得起 „moci koupit“, /mǎipʰ ɕʰǎi/ 买不起 „nemoci koupit“ (spojení * /mǎi-čʰǎi/ opět neexistuje!).

Některé modifikátory vytvářejí s jistými slovesy jen potenciální způsob, třebaže s jinými slovesy se spojují i mimo něj. Tak např. modifikátor /šɑŋlai/ 上来 ve spojení se slovesem /cʰu/ 走 (i jinými): /cʰu šɑŋlai/ 走上来 „vyjít nahoru (pěšky, směrem k mluvčímu)“, avšak ve spojení např. se slovesem /šʰo/ 說 jen v potenciálním způsobu: /šʰo šɑŋlai/ 說得上来 „moci (být schopen) vypovědět, moci říci“, /šʰo pʰ šɑŋlai/ 說不上来 „nemoci (nebýt schopen) vypovědět, nemoci říci“ (* /šʰo šɑŋlai/ neexistuje!).

§ 34. Předmět vyjádřený zájmenem

Předmět, který čeština vyjadřuje osobním zájmenem nebo zájmenem ukazovacím „to“, se v hovorové čínštině výslovně vyjadřuje jen tehdy, nahrazuje-li toto zájmeno název osoby: /nǐ cǐ wèn tā/ „jdi se ho zeptat“ (v. 16; zájmeno vyslovujeme obvykle atónicky nebo téměř atónicky). Nahrazuje-li zájmeno název věci, pak se neklade: /pié tiōu tā/ „neztrat ⟨to⟩!“ (v. 17). V literární a odborné řeči se však toto pravidlo přísně nedodržuje.

YD 130

Výklady lexikální a fonetické IX.

Význam modifikovaných sloves v potenciálním způsobu /mǎi rǎi/ 买得起 a /mǎi rǎi/ 买得到 (podobně též /mǎi pǎi/ a /mǎi pǎi/) je obdobný a v obou případech tu překládáme „moci (nemoci) koupit“; užitím různého modifikátoru je však dosaženo jemného významového rozdílu (/cǐ/ se vztahuje k možnostem kupujícího, /tǎu/ k výskytu zboží v obchodech).

V potenciálním způsobu /liú pǔ/ 留不住 „nemoci zadržet“ je výsledkový modifikátor /cǐ/ 住 (význam tohoto modifikátoru je „zadržet, zastavit“) plně tónický. Pokud však nejde o potenciální způsob, bývá modifikátor /cǐ/ nejčastěji oslabeně tónický až atónický: /nǎ cǐ/ 拿下 „uchopit“, /liú cǐ/ 留住 „zadržet“ (důležité je tu ovšem i postavení ve větě, např. na konci věty před pauzou /cǐ/ z rytmických důvodů obvykle zachovává svůj plný tón); chce-li však mluvčí úmyslně zdůraznit výsledek děje vyjádřený právě modifikátorem, tu nabývá modifikátor /cǐ/ snadno – i když nejde o potenciální způsob nebo o postavení před absolutní pauzou – plného tónu a může tónicky i převážit předcházející základní sloveso: /nǎ cǐ/ „uchopit (pevně!)“, /liú cǐ/ „zadržet (a nepustit!)“.

YD 131

Morfémy /cǎo/ 左 „vlevo“, „levý“; /jiǒu/ 右 „vpravo“, „pravý“; /wài/ 外 „venku“, „vnější“; /lǐ/ 里 „uvnitř“, „vnitřní“; /shàng/ 上 „nahore“, „horní“; /xià/ 下 „dole“, „dolní“; /tūn/ 东 „východ“, „východní“; /xī/ 西 „západ“, „západní“; /nán/ 南 „jih“, „jižní“; /běi/ 北 „sever“, „severní“ nepovažujeme za samostatná slova, neboť teprve spojením s dalšími morfémy vznikají samostatná slova s uvedenými významy, srov. /cǎo pīan/ 左边 „vlevo“, /cǎo pīan/ 左边的 „levý“ (= nacházející se po levé straně); /jiǒu pīan/ 右边 „vpravo“, /jiǒu pīan/ 右边的 „pravý“ (= nacházející se po pravé straně) apod. Ve spojení s předložkami, dále v těsném protikladu, např. /cǎo/ – /jiǒu/, /shàng/ – /xià/, /wài/ – /lǐ/, a v některých jiných případech je však možno užit těchto morfémů v uvedených významech „samostatně“. S podobnými případy se setkáváme dosti často i u některých jiných morfémů; ve všech takových případech jde o pozůstatky stavu příznačné pro starší fáze jazyka. (Srov. také Výklady lexikální a fonetické, str. 102-103.)

YD 132°

§ 35. Slovesný přísudek se sponou a příponou /tǎo/ 的

YD 133

1. V čínštině může i slovesná věta mít sponu; sloveso je pak v takových případech zakončeno příponou /tǎo/ 的. V hovorové řeči spona /shì/ 是 však často chybí a zůstává jen přípona /tǎo/ u slovesa.

Obzvláště často se tento způsob vyjadřování vyskytuje ve větách obsahujících nějaké určení okolnosti děje (nejčastěji místa nebo času), které je z hlediska mluvčího důležitější než děj sám. Např. /čěi_pěn šū | ní cǎi_nǎr mǎi_tǎ?/ „kde jsi koupil tuto knihu?“ (v. 18).

Slovesné přísudky s příponou /tǎ/ vyjadřují nejčastěji *děj minulý*, někdy i přítomný (budoucí výjimečně jen tehdy, má-li být zdůrazněna jistota, že děj nastane). Říkáme např. /ní čǐshí_lái_tǎ?/ 你几时来的? „kdy jsi přišel?“, ale jen /ní čǐshí_lái?/ 你几时来? „kdy přijdeš?“.

Není-li ve větě určení okolnosti děje, může tato vazba zdůrazňovat přesvědčení mluvčího; že výpověď je pravdivá: /čěli jōu_mei_jōu syšíqiū? jōu_tǎ./ „je tu škola? Je“.

Za slovesem v přísudku, opatřeným příponou /tǎ/, může popř. následovat i předmět: /tǎ_é_hǎn_ián šǎn_tǎ_šǎu_xǎr/ 她去年生的小孩儿 (/tǎ_é_hǎn_ián šǎn_tǎ_šǎu_xǎr/ 她是去年生的小孩儿) „loni se jí narodilo dítě“ (dosl. „loni porodila dítě“; /é_hǎn_ián/ 去年 „loni“, /šǎu_xǎr/ 小孩儿 „dítě“).

YD 134

2. Od vazby právě popsané je třeba odlišovat ty případy, kdy je ve slovesné větě před slovesem slovo /šě/ ve funkci příslovce. V tomto případě slovo /šě/ (zde plně tónické!) naopak zdůrazňuje *děj nebo stav*, vyjádřený slovesem. Např. /tǎ_šě_cōu_lǎ/ „on (opravdu) odešel“ (v. 19), /cǐn_šǎn_sǎn_šě_cū_cǎi_čěli/ „pan Ťin tu (opravdu) bydlí“ (v. 20).

Slova /šě/ v této funkci se užívá i ve větách, kde je přísudkem přídavné jméno: /čěi_cūn_tūn_šě_χǎu_tǎ_tǎo/ 这种东西是好得多 „Věci tohoto druhu jsou opravdu daleko lepší“.

Při případném důrazném popírání děje nebo stavu předchází slovo /šě/ záporka /pǔ/, srov. např. /cǐn_šǎn_sǎn_pǔ_šě_cū_cǎi_čěli, tǎ_cū_cǎi_pěi_čěli/ 金先生不是住在这里,他住在北京 „pan Ťin nebydlí zde, bydlí v Pekingu“.

YD 135

Poznámka. Je-li věta obsahující /šě/ v uvedené funkci členem souvětí odporovacího (tu se případně vyslovuje i méně přízvučně), překládáme je zpravidla „sice“: /cǐn_šě_é_hǎn_wǎn_šě_šǎn_cǎi_kǎ_χǎn_tǎo/ 从前我是学过中文, 现在可忘了很多 „dříve jsem se sice učil čínsky, nyní jsem však (již) mnoho zapomněl“.

Sloveso nebo přídavné jméno se v tomto případě často opakuje a /šě/ pak stojí uprostřed: /é_hǎn_šě_é_hǎn_lǎi_pu_lǎi_kǎ_pù_čǎn_tǎ/ 請是請了他了, 来不来可不知道 / „Pozval jsem ho, (jestli však) přijde nebo ne, (to) věru nevím“./

YD 136

3. Konečně je třeba rozlišovat ty případy, kdy /šě/ je sponou a výraz s /tǎ/ na konci věty je bližší určujícím členem (člen bližší určovaný - totožný s podmětem - je zamlčen). V tomto případě nelze ovšem vynechat ani sponu, ani příponu /tǎ/ (viz též dále § 38, 4). Příklady: /čěi_pen_šū | šě_wǒ_pǎn_jōu_nǎlái_tǎ/ 这本书是我朋友拿来的 „tuto knihu přinesl můj přítel“ (dosl. asi „tato kniha je ta, co přinesl můj přítel“); /čěi_wei_šǎn_sǎn | šě_cǐqiū_wǒ_ér_cǎ_tǎ/ 这位先生是教我儿子的 „tento učitel učí mého syna“ (dosl. „tento učitel je (ten, který) učí mého syna“).

§ 36. Různé funkce příslovce /ciòu/ 就

YD 137

1. Příslovce /ciòu/ 就, jež se po fonetické stránce zpr. spojuje s následujícím

slovem (slovesem, příd. jménem, popř. též předložkou — v čínštině, jak víme, všechny předložky jsou původem slovesa), má několik důležitých gramatických funkcí.

Často zdůrazňuje předložkový výraz nebo sloveso a může se překládat slovem „tedy, prostě“ nebo „právě“: /tʰā ciòu cai čəli čù/ 他就在这里住 „bydlí právě tady.“

YD 138

S tím souvisí i to, že příslovce /ciòu/ naznačuje též budoucnost, která nastane co nejdříve (překládáme „hned“, „už“ apod.): /wǒ ciòu lái/ 我就来 „hned přijdu“, „už jdu“; v této funkci často vedle /ciòu/ stojí před slovesem ještě pomocné sloveso /jāu/ 要 a na konci věty částice /lǎ/ 了, srov. /šiānšān ciòu jāu lái lǎ/ „pan učitel hned přijde“.

YD 139

2. /ciòu/ se také může vztahovat k předcházejícímu určení času a naznačuje, že děj vyjádřený následujícím slovesem nastal nebo nastane právě v době označené určením času, nikoli snad později. V takových případech se /ciòu/ překládá slovem „už“, popř. se nepřekládá. Např.: /pù ciòu wǒ ciòu jāu xuéi ciā lǎ/ 不久我就要回家了 „brzy už půjdu domů“.

YD 140

Jindy se /ciòu/ významově vztahuje k číselnému výrazu, následujícímu za slovesem, a překládáme je „právě jen“, „pouze“: /tʰā ciòu siě³ sān fəŋ sìn/ 他就写了三封信 „napsal pouze tři dopisy“; v téměř významu lze ovšem říci i /tʰā čě³ siě³ sān fəŋ sìn/ 他只写了三封信, nicméně /čě³/ 只 je zde méně důrazné než /ciòu/.

O úloze /ciòu/ v souvětí byla již zmínka v § 23, 2; podrobněji o tom viz §§ 53–54.

YD 141

3. /ciòu/ se často spojuje se sponou /šě³/ 是 a zdůrazňuje přísudek. Zvláště časté je to ve větách typu „A je B“: /nèi wei tʰúŋčě³ | ciòu šě³ jén tʰúŋčě³/ 那位同志就是顏同志 „tamten soudruh je (právě) soudruh Jen“.

Celý výraz /ciòu šě³/ 就是 může stát na konci věty (zpravidla ve spojení s částicí /lǎ/ 了), kterou jaksí dotvrzuje: /čʰŋ tʰa jǐ kǎ řen lái | ciòu šě³ lǎ/ „požádej ho, aby přišel sám, a je to“ (v. 21).

V souvětí odporovacím /ciòu šě³/ v čele druhé věty má význam „jenže“, „jenomže“: /wǒ šiāŋ māi è liǎŋ pèn šū, ciòu šě³ méi čʰiān/ 我想买这两本书, 就是没钱 „chtěl bych si koupit tyto dvě knihy, jenže nemám peníze“. Ve větě připustkové (jež je vždy první větou souvětí) má spojení /ciòu šě³/ význam „i kdyby“ (následující věta obsahuje zpravidla příslovce /jě/ 也): /ní ciòu šě³ kěi wǒ čʰiān, wǒ jě pú čʰy/ 你就是给我钱, 我也不去 „nepůjdu (tam), i kdybys mi dával peníze“.

§ 37. Vyjadřování množného čísla pomocí přípony /mʰn/ 們

YD 142

Stejně jako u zájmen, je v čínštině možno i u podstatných jmen někdy vyjádřit množné číslo příponou /mʰn/ 們. Platí tu však důležitá omezení:

a) příponu /mʰn/ mohou mít toliko podstatná jména označující osoby, tedy ani ne všechna podstatná jména životná;

b) množné číslo nesmí být v přívlastku naznačeno nebo vyjádřeno jinak

(např. číslovkou), vždy se však může kombinovat s adverbium /tōu/ u slovesa.

I tak se užívá přípony /m^{ən}/ daleko méně, než bychom snad čekali. Většinou jen tehdy, když je množné číslo zvláště zdůrazněno a když na něm záleží, např. v oslovení: /t^húŋč^{əm}ən, pújəu cōu_{pa}!/, „soudruzi, neodcházejte!“ (v. 22).

Výklady lexikální a fonetické X.

YD 143

Slovo /tùŋwu/ 动物 „zvíře, živočich“ je tvořeno přidáním atónické přípony /wu/ 物 (pův. význam „předmět, věc“) k lexikálně plnovýznamovému morfému. Její pomocí se tvoří hlavně názvy věcí, předmětů apod.

Ve slově /pìŋjyàn/ 病院 „nemocnice“ je vztah obou morfémů vztahem členu určujícího k určovanému. S morfémem /jyàn/ 院 (pův. význam „dvůr“) se setkáváme v řadě obdobně tvořených názvů různých ústavů, veřejných institucí apod.

§ 38. Přívlastek vyjádřený slovesem (větou)

1. V češtině vyjadřujeme někdy přívlastek přídavným jménem slovesným, tvořeným z přechodníku nebo přičestí („přicházející“, „koupenny“). Takový přívlastek může být ještě rozvit jiným výrazem: „(člověk) přicházející z města“, „(kniha) koupenná od známého“. Častěji však než jmenných tvarů slovesných užíváme v češtině vztahných přívlastkových vět: „(člověk,) který přichází z města“.

YD 144

2. V čínštině se tento druh přívlastků vyjadřuje tak, že se sloveso (příp. výraz, obsahující sloveso) zakončené příponou /t^ə/ 的 klade před slovo, které má určovat, např. /t^húŋ_thiāncín lái_t rén/ 从天津来的人 „člověk, který přijel z Tiencinu“, /t^hā_t cū_t fā_tzǐ/ 他住的房子 „jím obývaný dům“, „dům, v němž bydlí“.

Poznámka. Při překládání vazeb s přídavným jménem slovesným do čínštiny neděláme zpravidla rozdíl mezi rodem činným a trpným. Ten se pozná ze souvislosti. Zvláštní ukazatel trpného rodu, tj. slovo /s^uǒ/ 所 před slovesem v přívlastku může však být i v čínštině – ovšem spíše jen v psaných textech než v hovorové řeči – srov. např. /t^hā_t s^uǒ_t cū_t fā_tzǐ/ 他所住的房子 „jím obývaný dům“ (méně hovorové než výše uvedené /t^hā_t cū_t fā_tzǐ/ 他住的房子 v téměř významu).

3. V některých ustálených spojeních bývá přívlastek vyjádřen jednoduchým slovesem, často však může být přívlastkem i velmi složitý výraz, jehož jádrem je sloveso. Na rozdíl od češtiny stojí ovšem i takto vyjádřené přívlastky vždycky před slovesem, k němuž se vztahují. Např. /wǒ_t cū^ot^hian c^hú_tšy^ošǐ_{ai}u ná_lai_t k^āŋpǐ/ 我昨天从学校拿来的钢笔 „pero, které jsem přinesl včera ze školy“, /k^hā_nko_t x^{ěn}_tō_o c^hū_tw^{en}_šū_t t^hú_tč^ě_b/ 看过很多中文书的同志 „soudruh, který přečetl mnoho čínských knih“.

V těchto případech už ovšem nemůžeme říci, že se přípona /t^ə/ vztahuje ke slovesu, neboť ve skutečnosti patří k celému přívlastku. To je zvláště patrné tehdy, když je za slovesem předmět;

přípona /tʰ/ pak stojí až za ním: /wǒ kěi_ni_tʰ lùfèi/ 我給你的路費 „peníze, které jsem ti dal na cestu“.

V některých případech (např. je-li přívlastek vyjádřen onomatopoickým výrazem, nečínským slovem a výrazem apod. a hlavně také je-li značně dlouhý) je ve výslovnosti popř. možno připojit /tʰ/ spíš jako předklonku ke slovu následujícímu než jako příklonku ke slovu předcházejícímu.

YD 145

4. Jako u jiných přívlastků může být i u přívlastků slovesných podstatné jméno (člen blíže určený) zamlčeno, rozumí-li se ze souvislosti. Např. /nà_sie tūŋsí | šě_tʰā_cai čūŋkʷo mǎi_tʰ/ „ty věci (jsou <věci, které>) si koupil v Číně“.

YD 146

Poznámka. Přípona /tʰ/ na konci takového přívlastku nikdy nechybí, stejně jako nechybí ani v obdobných případech, je-li přívlastek vyjádřen přídavným jménem, podstatným jménem nebo osob. zájmenem (srov. § 9,3, § 9,6)

5. Vztažné přívlastkové věty překládáme tedy do čínštiny tak, že vztažné zájmeno vynecháme, ostatek přeložíme, jako by to byla věta hlavní, připojíme /tʰ/的 a celý výraz položíme před slovo, k němuž se vztahuje.

Za přívlastkem tohoto typu /tʰ/ nikdy nechybí, i když je blíže určený člen vyjádřen. Je to velmi důležité proto, že vynecháním /tʰ/ se někdy úplně změní smysl. Např. /wǒ_síāŋ_síē_tʰ šìn/ 我想写的信 „dopis, který chci napsat“, „dopis, který jsem chtěl napsat“, kdežto /wǒ_síāŋ_síē_sìn/ 我想写信 „chci napsat dopis“.

YD 147

Poznámka. Ve větách se slovesem /jǒu/有 „mít“ (popřípadě /méi/沒, /méi_jǒu/沒有 „nemít“) stojí často výraz, který do češtiny můžeme přeložit vztažnou větou, až za podstatným jménem (předmětem), k němuž se vztahuje. Tento výraz může být vyjádřen jednoduchým slovesem nebo i složitějším výrazem. Příklady: /wǒ méi_tūŋsí ēh_tʰ/ 我沒东西吃 „nemám co k jídlu“ (dosl. asi: „nemám věci, <které bych mohl> jíst“; /núrmin méi_tǔ cùŋ/ 农民沒地种 „rolníci nemají půdu k obdělávání“ (dosl. „rolníci nemají půdu, <kterou by mohli> obdělávat“); /wǒ méi_ēh_iǎn mǎi_nq̄mʰ_tʰo tūŋsí/ 我沒錢买那么多东西 „nemám peníze, <za které bych si mohl> koupit tolik věci“, „nemám peníze, <abych si mohl> koupit tolik věci“; srov. také syntaktickou vazbu ve větě /wǒ_jǒu jí_kʰ pʰəŋjǒu χuèi_šʷo čūŋwén/ 我有一个朋友会說中文 „mám přítele, který umí čínsky (= a ten umí čínsky)“. (V této větě výraz /jí_kʰ pʰəŋjǒu/ je předmětem slovesa /jǒu/ a zároveň podmětem slovesného výrazu /χuèi_šʷo čūŋwén/; srov. ostatně větu /wǒ_í jí_kʰ pʰəŋjǒu χuèi_šʷo čūŋwén/ 我的一个朋友会說中文, která má v podstatě týž význam jako věta /wǒ_jǒu jí_kʰ pʰəŋjǒu χuèi_šʷo čūŋwén/.)

§ 39. Přímý předmět před slovesem uvedený předložkou /pǎ/

1. Přímý předmět, tj. takový, na který děj vyjádřený přísudkovým slovesem přechází přímo — v češtině je nejčastěji ve 4. pádu — stojí v čínštině ve větě s normálním pořádkem slov za slovesem nebo se klade na začátek věty, jak o tom byla řeč v § 24. Často se však užívá zvláštní vazby, kdy předmět uvedený slovesem /pǎ/把, které je v tomto případě předložkou, se klade před sloveso; je-li ve větě podmět, klade se mezi podmět a sloveso.

2. Této vazby nemůžeme užít u každého předmětu, který je v češtině předmětem přímým. Záleží to jednak na samotném předmětu, jednak na přísudkovém slovesu.

YD 148

Předmět postavený před sloveso pomocí /pǎ/ musí být určitý, tj. mívá u sebe zpravidla ukazovací zájmeno nebo jiný přívlastek, např. /tʰā_pǎ cǎ_síe_cǐ | síe-χǎu | / 他把这些字写好了 „napsal tyto znaky“, /wó_pa nǐ^a_šū kʰān-wǎn | / „přečetl jsem tvou knihu“ (v. 23).

Sloveso v takových vazbách má u sebe modifikátor, příponu nebo nějaké syntaktické určení (např. nepřímý předmět stojící za ním), např. /čʰīŋ_pa nà síe tūŋsí nǎcʰy/ 請把那些东西拿去 „prosím, odnes ty věci!“, /wó_pa cǎ_pʰiŋ síeŋšuei kěi_ni, nǐ pié kēn fén šuō/ 我把这瓶香水給你, 你別跟人說 „dám ti tuto lahvičku voňavky, neříkej (to však) nikomu“.

YD 149

Předmět nemůže být pomocí /pǎ/ položen před sloveso, které neznamená skutečnou činnost, jako je např. „vědět, mít, cítit“ apod. V takových případech může předmět stát jen za slovesem nebo v čele věty: /wó_cǐtau cǎ_cian šǐ/ 我知道这件事 „vím o této věci“, /cǎ_k wó jě_cǐtau/ 这个我也知道 „o tomto vím také“.

Také ve větách s modifikovaným slovesem v potenciálním způsobu se neuzivá vazby předmětu s /pǎ/; předmět i zde stojí buď za slovesem, nebo v čele věty: /wó čʰpʰliǎu nǎm^a_t^{uó} tūŋsí/ 我吃不了那么多东西 „nesním tolik věcí“, /nǎm^a_t^{uó} tūŋsí | wó čʰpʰliǎu/ 那么多东西我吃不了 „tolik věcí nesním“.

YD 150

3. V záporných větách klademe zápornku před předložku /pǎ/, nikoli až před sloveso (stejně jako je tomu i v jiných větách s předložkovými vazbami, srov. § 19, 5): /wó χái_měi pǎ_cǎ_fǎŋ šǐn síe-wǎn/ 我还没把这封信写完 „ještě jsem nedopsal tento dopis“; /nǐ pù_pǎ cǎ_fǎŋ šǐn síe-wǎn, cióu pù_nǎŋ čʰpʰy/ 你不把这封信写完, 就不能出去 „(dokud) nenapišeš tento dopis, nesmíš jít ven“.

Podobně mohou stát před předložkou /pǎ/ i jinými předložkami také některá příslovce (např. /cióu/ 就 „hned; jenom“, /jě/ 也 „také“, /čʰ/ 只 „jenom“ aj.), jež jinak stojí vždy bezprostředně před slovesem (popř. příd. jménem), např. /wó šuō méi_cʰiǎn | tʰā_cióu_pǎ cǐcǐ tǎi^a_cʰiǎn kěi_wǒ | / 我說沒錢, 他就把自己带的钱给我了 „(když) jsem řekl, že nemám peníze, hned mi dal peníze, které si sám vzal s sebou“ (/cǐcǐ/ 自己 „sám“, /tǎi/ 带 „vzít s sebou, mít s sebou“); /wó_jě_cai_cǎ_čʰ_wǔfǎn/ 我也在这儿吃午饭 „také zde obědvám (= obědvávám)“ (/wǔfǎn/ „oběd“); /wó čʰ_ken wǎŋ_tʰuŋčǐ šuō^a cǎ_cian šǐ/ 我只跟王同志说了这件事 „mluvil jsem o této záležitosti jen se soudruhem Wangem“.

Výklady lexikální a fonetické XI.

YD 151

Ve slově /mùt^hou/ 木头 „dřevo“ se setkáváme s další častou příponou, která vytváří podstatná jména, totiž s atónickou příponou /t^hou/ 头, jejíž pův. význam je „hlava“. Spojením jistých významových morfémů s touto příponou vznikají hlavně názvy předmětů ve formě jednoho kusu, hroudy. Jak však ukazuje náš příklad /mùt^hou/ „dřevo“, bývá často původní význam této přípony už značně setřen.

Slovo 大小 „velikost“ je tvořeno spojením morfémů protikladného významu. Pokud ve slovech tohoto typu zachovávají oba morfémy v povědomí mluvčích svůj původní význam, zůstávají také oba plně tónickými; taková slova musíme do češtiny často překládat dvěma slovy, spojujice je spojkou „a“. V našem případě však slovo 大小 spíše než pojmy dva označuje už jen pojem jeden, a tím si také vysvětlíme i přízvukování /tǎšǎu/ (ovšem vedle /tǎšǎu/). (Srovnej též, co jsme

řekli už o přízvukování slova /tʰo̯ʂau/ 多少 ve Výkladech lexikálních a fonetických str. 91.)

Jistý počet slov v čínštině zakončených na /tʰ/ 的, jako např. /kʰänmɛ̃ntʰ/ 看門的 „vrátný“ (dosl. pův. „<člověk> hlídající dveře“; podst. jméno, k němuž se výraz /kʰänmɛ̃ntʰ/ jako přívlastek vlastně vztahuje, je zamlčeno), je ustrnutím syntaktické vazby.

Modifikovaná slovesa tvořená dvojslabičnými směrovými modifikátory v potenciálním způsobu (kdy vznikají čtyřslabičné výrazy) mívají plně tónickou slabiku první a slabiku poslední (tj. morfémy /lai/ 来, /tʰy/ 去), slabika předposlední bývá oslabeně tónická, srov. např. /ši̯ŋtʰilai/ 想起来 „vzpomenout si“, ale /ši̯ŋpʰɛ̃lái/ „nemohu si vzpomenout“; /nǎtʰulai/ 拿出来 vyjmout, vyndat (odněkud sem)“; /nǎtʰuətʰy/ 拿出去 „vyjmout, vyndat (odněkud pryč)“, ale /nǎtʰūlái/ „mohu vyjmout (odněkud sem)“, /nǎtʰūcʰy/ „mohu vyjmout (odsud pryč)“, /nǎpʰūlái/ „nemohu vyjmout (odněkud sem)“, /nǎpʰūcʰy/ „nemohu vyjmout (odsud pryč)“ apod. Srov. též, co bylo řečeno o zesilování jednoslabičných atónických modifikátorů v potenciálním způsobu v § 33,3.

YD 152°

§ 40. Vyjadřování současnosti a přítomnosti

YD 153

1. Pro vyjadřování děje trvajícího delší dobu nebo současného s dějem jiným má čínština různé formální prostředky; jedním z nich je atónická slovesná přípona /čʰ/ 着. Sloveso zakončené touto příponou má do jisté míry význam obdobný s významem slovesa bez přípony, proto u některých sloves tato přípona trvání děje někdy spíše zdůrazňuje, než prostě vyjadřuje: /ní mǎnmǎrtʰ ɕʰɔ̃pa, wǒ tǎŋtʰni/ 你慢慢儿地吃吧, 我等着你 i /ní mǎnmǎrtʰ ɕʰɔ̃pa, wǒ tǎŋni/ 你慢慢儿地吃吧, 我等你 „<jen> pomalu jez, já na tebe počkám (= já na tebe čekám)“.

2. Pokud se ve větě za slovesem s /čʰ/ vyskytuje ještě i jiné sloveso časově určené, znamená přípona /čʰ/ současnost s dějem tohoto slovesa: /ní wèi_šém ɕʰɔ̃tʰ fàn kʰàn_šū?/ 你为什么吃着饭看书 „proč při jídle čteš?“. V těchto případech se sloveso s příponou /čʰ/ dá často přeložit naším přechodníkem přítomným.

YD 154

3. Pravidelně se přípona /čʰ/ vyskytuje u sloves jednoslabičných, označujících stav: /wǒ cʰòtʰ/ 我坐着 „sedím“.

Není-li ve větě obsahující sloveso s příponou /čʰ/ čas určen jako čas jiný než přítomný (např. celkovým kontextem apod.), znamená sloveso s příponou /čʰ/ děj trvající v přítomnosti.

YD 155

4. Přípona /čʰ/ může také naznačovat, že děj slovesa, k němuž je připojena, přešel ve stav; do češtiny tu překládáme sloveso s příponou /čʰ/ přičestím minulým trpným se sponou. Je to ve větách, kde podmět není původcem děje, např. /mɛ̃nšəŋ ši̯čʰ ʰ ɕi̯kʰ tǎ cʰ/ „na dveřích je napsáno několik velkých znaků“ (v. 24).

YD 156

5. Sloveso s příponou /čʰ/ nemívá u sebe zápornku /pù/ 不, nýbrž, pokud se vůbec v záporných větách vyskytuje, mívá u sebe zápornku /mèi/ 没 (pro minulý i pro přítomný čas!): /wǒ mèi_cʰòtʰ/ (/wǒ mèi_cʰòtʰ/) 我没坐着 „nesedím“, „neseděl jsem“.

YD 157

6. Podobnou funkci jako /čʰ/ má slovce /cài/ 在, kladené před sloveso, jež také naznačuje děj právě trvající v přítomnosti nebo současný s dějem jiným:

/wǒ_cài_síe_jì_fāng_xìn/ 我在写一封信 „právě píši dopis“.

Tohoto /cài/ se však nemůže použít k vyjádření děje současného s dějem jiným ve vazbě, popsané výše v § 40,2.

Vedle /cài/ se též užívá výrazu /càizài/ 正在, v jistých případech též jedno-
slab. /càizài/ 正在; tyto výrazy ve srovnání se slovem /cài/ ještě více zdůrazňují,
že děj probíhá nebo probíhal (proběhl) právě v dané chvíli: /tā_càizài_síe_xìn/
他正在写信 „právě píše dopis“.

O funkci slova /cài/ před slovesem již byl výklad také v § 15,5.

/càizài/ se může spojovat i se slovesy opatřenými směrovými modifikátory, zejména tehdy, má-li
být naznačeno, že jde o děj současný s dějem jiným (i když jde o děj trvající jen velmi krátkou
dobu!): /wǒmān_cāy_qiān_tā, tā_càizài_chūlai/ 我們去叫他, 他正出来 „právě vycházel
(právě vyšel), když jsme ho šli zavolat“.

YD 158

7. Děj, trvající v přítomnosti nebo současný s dějem jiným, může být kromě
uvedených prostředků (nebo ve spojení s nimi!) vyjádřen též větovou částicí
/nǎ/ 呢: /lǎoshī_càinǎr? tā_kēn_lǐ_tāyǎn_cǎi_sūo_xuà_nǎ/ 老师在哪儿? 他跟
李同志說話呢 „kde je učitel? Mluví právě se soudruhem Li“; /wǒ_síe_xìn_nǎ/
我写信呢, /wǒ_cài_síe_xìn_nǎ/ 我在写信呢, /wǒ_càizài_síe_xìn_nǎ/
我正写信呢, /wǒ_càizài_síe_xìn_nǎ/ 我正在写信呢 „píši právě dopis“.

Větná částice /nǎ/ se také připojuje k větám obsahujícím zápornku /méi/ 沒, má-li být naznačeno,
že stále trvá stav nebo situace, vznikající tím, že se doposud neuskutečnil určitý děj (tyto věty zpra-
vidla obsahují také ještě příslovce /hái/ 还 „ještě“): /wǒ_háiméi_cānfàn_nǎ/ 我还没吃飯呢
„ještě jsem nejedl“.

§ 41. Vznik gramatických přípon ze slov plnovýznamových

Viděli jsme, že v čínštině vznikají gramatické přípony většinou ze slov plnovýznamových, která
významově postupně klesají a oslabují se popř. i ve výslovnosti, takže týž znak se jako samostatné
slovo nebo modifikátor vyslovuje jinak než jako přípona. Poznali jsme to už u znaku 了, který
jako samostatné slovo a modifikátor má výslovnost /liǎu/, jako přípona se pak vyslovuje /lǎo/ (viz
§ 33,5 a § 23, 2). Stejně je tomu např. i se znakem 着, který se vyslovuje /čáu/, je-li samostatným
slovem nebo modifikátorem, a /cǎo/, je-li slovesnou příponou. /čáu/ jako modifikátor se v některých pří-
padech vyslovuje tónicky, v jiných oslabeně tónicky až atónicky; v potenciálním způsobu se ovšem
vždy vyslovuje plně tónicky.

Výklady lexikální a fonetické XII.

Morfém /nán/ 男 „muž, mužský“ ve výrazu /nán-xiǎo/ „chlapec“ má v tomto výrazu
a ve výrazech obdobných tutéž úlohu jako morfém /nǚ/ 女 „žena, ženský“ ve výrazu /nǚ-
xiǎo/ „děvče“ (viz Výklady lexikální a fonetické, str. 95, a také YD 152).

YD 159

Sloveso /cǎngde/ 覺得 „cítit“, jehož druhým morfémem je /de/ 得 (původní význam „dosáhnout
(něčeho“), je původně tvořeno stejně jako slovesa modifikovaná. Doposud je běžný záporný poten-
ciální způsob tohoto původně modifikovaného slovesa: /cǎngbude/ 觉得不得. Význam tohoto výrazu
může podle smyslu věty, ve které je ho použito, být dvojitý: 1. „nemohu pocítit“, tj. původní význam
záporného potenciálního způsobu modifikovaného slovesa; 2. někdy též „necítím“, tj. prostě už

totéž co /pù_čyáť/ 不觉得 . Jest ještě několik málo jiných sloves s druhým morfémem /t/ 得, která se chovají obdobně jako /čyáť/.

Atónické slovesné přípony /l/, /č/, /ko/ píšeme dohromady s předcházejícím slovesem, ke kterému se ve výslovnosti přiklánějí; z hlediska čínské mluvnice je ovšem považujeme spíše za samostatná slova, byť i jen s gramatickým významem („markry“).

§ 42. Určení času

YD 160

1. Určení času může být dvojího druhu:

- a) udává dobu, v níž se děj udál (nebo se uskutečnil stav)
- b) udává dobu, po kterou děj (stav) trval.

Určení, které udává dobu (popř. časový bod), v níž se děj (jednou nebo i vícekrát) udál nebo udá — popřípadě, kdy začal nebo skončil nebo kdy nastane či skončí — stojí v čínštině buď na začátku věty, nebo mezi podmětem a přísudkem, ale nikdy nestojí za přísudkovým slovesem (přídavným jménem), srov. např. /míŋt^hian wō pù_lái/ 明天我不来 „zítra nepřijdu“; /č^híŋ_nǐ míŋt^hian wǔ_tīān lái/ 請你明天五點來 „(prosím) přijď zítra v 5 hodin“.

Obsahuje-li věta jiné určení okolnosti děje (místa, způsobu apod.) před přísudkem, stojí určení času před tímto jiným určením, např. /t^hā_šě č^híānt^hian č^hūŋ_šāŋxai lái_t^h/ 他是前天從上海來的 „předevčirem přijel ze Šanghaje“.

Stojí za povšimnutí, že při převádění českých příslovečných určení času: v neděli, v pondělí atd., ve 3 hodiny, v 5 hodin atd., v této době, v oné době apod., česká předložka v zůstává v čínštině nevyjádřena: /šíŋč^hīrě/ 期日 „<v>neděli“, /šíŋč^hījī/ 星期— „<v>pondělí“ atd.; /sān_tīān cūŋ/ 三點鐘 „<ve>tři hodiny“, /wǔ_tīān cūŋ/ 五點鐘 „<v>pět hodin“, /čě_šěxou/ 這時候 „<v>této době“, /nà_šěxou/ 那時候 „<v>té době, tehdy“ atd.

Slova označující určitou dobu, popř. časový bod, jako např. /čínt^hian/ 今天 „dnes“, /míŋt^hian/ 明天 „zítra“, /wǎnšāŋ/ 晚上 „večer, večerem“, /šiāncāi/ 現在 „nyní, teď“ apod., dále výrazy jako /jǐc^híān/ 以前 „dříve, předtím“, /jǐxòu/ 以后 „potom, později“ (viz dále!) se v čínštině svými vlastnostmi podobají spíše podstatným jménům než příslovcím, a proto je také nazýváme jmény času (stejně jako česká příslovce místa jmény místa). Srov. také jejich použití v přívlastkovém postavení: /míŋt^hian_t^h xuēi/ 明天的會 „zítřejší schůze“, /c^hūŋt^hian nēi_cían_šě/ 昨天那件事 „ta včerejší záležitost“, /šiāncāi_t^h č^híŋšíŋ/ 現在的情形 „nynější okolnosti, současná situace“ (/č^híŋšíŋ/ 情形 „situace, okolnosti“).

Srov. výklad o výrazech, jež jsou označením místa, § 19,1.

Výše uvedená slova, označující určitou dobu (časový bod) a slova, jež jsou geografickými názvy (včetně slov či výrazů jako /č^híānt^hmian/ 前面 „vpředu“, /lǐt^hou/ 里头 „uvnitř“, /pěifāŋ/ 北方 „sever, na severu“ apod.) se vyznačují tím, že mohou ve větě samostatně tvořit určení času nebo místa před přísudkovým slovesem. Jiná jména, jež jsou jen obecným označením času (místa) (srov. např. /šíŋč^hī/ 星期 „týden“, /jyè/ 月 „měsíc“, /qīfāŋ/ 地方 „místo,“), nemohou ve větě samostatně tvořit určení času (místa), ale spojují se ještě s ukaz. slovy (čě/, /nà/, /nǎ/, /šěm^h/), s řadovými číslovkami nebo se slovy s obdobnými gramatickými vlastnostmi (např. /měi/ 每 „každý“, /šāŋ/ 上 „minulý“, /šià/ 下 „příští“, /pěŋ/ 本 „tento, přítomný, náš“ aj., označovanými

rovněž jako deiktická (ukazovací) slova, popř. se záložkami (viz § 42,2) apod., a teprve tato spojení vystupují ve větě jako určení času (místa).

YD 161

2. Stejně jako určení místa, mohou mít i určení času tohoto typu záložky, např. /čə³ k³ jyèli/ 这个月里 „v tomto měsíci“, „během tohoto měsíce“, /jì⁴ nián² č³hián / 一年前 „před rokem“, /liòu² t³hián jīnèi/ 六天以内 „v šesti dnech, během šesti dnů“.

V hovorové řeči kromě záložky /li/ 里 jsou tyto záložky zpravidla dvojslabičné a jejich první slabikou bývá /jǐ/ 以: /jǐ³ č³hián/ 以前 „před“, /jǐ³ hòu/ 以后 „po“, /jǐnèi/ 以内 „v, během“.

Jednoslabičného /č³hián/ 前 místo /jǐ³ č³hián/ 以前 se jako záložky užívá i v hovorové řeči, hlavně po výrazech obsahujících slovo /nián/ 年 „rok“, srov. výše uvedené /jì⁴ nián² č³hián/ „před rokem“ (avšak /jì⁴ k³ sī³ č³hī jī³ č³hián/ 一个星期以前 „před (jedním) týdnem“, /sān³ k³ jyè jǐ³ č³hián/ 三个月以前 „před třemi měsíci“).

Výrazů /jǐ³ č³hián/, /jǐ³ hòu/ se užívá i jako samostatných určení času: /jǐ³ č³hián/ „dříve, předtím“ /jǐ³ hòu/ „potom, později“, srov. věty, /jǐ³ č³hián wǒ pǔ² χuèi cū² ηwén/ 以前我不会中文 „dříve jsem neuměl čínsky“, /jǐ³ hòu t³hā mèi² cài lái/ 以后他没再来 „potom už více nepřišel“.

YD 162

3. Určení času vyjadřující dobu, po kterou děj trval nebo bude trvat (časový úsek), odpovídá na otázku „jak dlouho?“. Takové určení času se klade za přísudkové sloveso: /wǒ² tǎ² η² pàn² t³hián/ 我等了半天 „čekal jsem půl dne (= drahnou dobu)“; /nǐ² nǎ² η² pū² nǎ² η² āncí² η² jì² χuè²?/ 你能不能安静一会儿 „nemůžeš být chvíli v klidu?“; /wǒ² p³hǎ² η² jà²u cài² wǒ² c³è² cū² sān³ k³ jyè/ 我朋友要在我这儿住三个月 „můj přítel bude u mne bydlet tři měsíce“.

V poslední větě je použito jako ukazatele budoucího času modálního slovesa /jà²/ a myslí se tím, že přítel buď už u mne bydlí, nebo se ke mně teprve nastěhuje; bez /jà²/ by se rozuměla jen jedna z těchto možností, totiž že už u mne bydlí a dále po dobu uvedenou u mne bude bydlet.

YD 163

Poznámka. V jistých případech překládáme určení času, následující za přísudkovým slovesem (označujícím jednorázový děj), výrazy jako „je již tomu...“, „již před...“: /wǒ² lái² pàn² t³hián² η²/ 我来了半天了 „přišel jsem již před drahnou chvílí (= jsem tu již drahnou chvílí)“; /t³hā² sǐ² sān³ nián² η²/ 他死了三年了 „jsou tomu tři léta, co zemřel“, „zemřel již před třemi léty“.

YD 164

4. Toto určení času nemůže být od slovesa odděleno jiným větným členem. Je-li ve větě předmět, je možná dvojí vazba:

a) sloveso se na konci opakuje a za ně se položí určení času: /wǒ² tǎ² η² nǐ² tǎ² η² pàn² t³hián² η²/ „čekám na tebe už půl dne“.

b) určení času se vloží mezi sloveso a předmět. V tom případě mívá určení času příponu /t³/ 的, jako by to byl přívlástek k předmětu: /cī² t³hián wǒ² syǎ² η² jì² k³ cū² η² t³hóu² t³ cū² ηwén/ „učil jsem se dnes hodinu čínsky“ (v. 25); v jistých případech, zejména je-li určení času vyjádřena neurčitá doba, např. /pàn² t³hián² η² 半天 „půl dne (= velmi dlouho)“, /jì² χuè²/ 一会儿 „chvíle, chvílí“, se přípona /t³/ neklade, srov. např. /nǐ² cī² t³hián k³hàn² pàn² t³hián sū² η², pǔ² jà²u cài² k³hàn² η²/ 你今天看了半天书了, 不要再看了 „dnes jsi četl už půl dne (= velmi dlouho), už víc nečti!“

Těto druhé vazby (určení času mezi slovesem a předmětem) nelze použít, je-li předmětem zájmeno. V takovém případě lze užít jen vazby a), nebo častěji – pouze u zájmenného předmětu! – se určení času klade až za předmět (aniž by bylo nutno opakovat sloveso): /wǒ² tǎ² η² nǐ² pàn²

t^hiān¹/ 我等了你半天了 „čekal jsem na tebe půl dne“.

YD 165

5. Záporné věty s určením času jsou stavěny obdobně jako věty kladné. I zde může být určení dvojího druhu:

a) udává okamžik, kdy se něco neudálo (nebo neudá), popř. udává dobu, během níž se děj vůbec neudál nebo neudá, a stojí před slovesem: /t^hā c^uó^thian méi¹ lái/ 他昨天沒來 „včera nepřišel“, /ní něi¹ t^hian pù¹ s^yé¹si?/ 你哪天不学习? „který den nemáš školení?“, /ní mí¹ t^hian pù¹ s^yé¹si ma?/ 你明天不学习嗎?, „zítra nebudeš mít školení?“, /t^ha w^u k^o j^yè méi¹ x^uéi¹ cí^a/ 他五个月沒回家 „po pět měsíců se nevrátil domů“;

b) udává dobu, ve které děj sice trval (nebo bude trvat), záporka u slovesa však znamená výhradu, že děj netrval (nebo nebude trvat) po dobu právě uvedenou, nýbrž po dobu buď delší, nebo kratší; výpověď zpravidla pokračuje uvedením doby, po kterou děj přesně trval. Určení času tu stojí za slovesem: /t^hā méi¹ k^uŋc^uò s^ān k^o j^yè, č^h k^uŋc^uol^o j^í k^o j^yè/ 他沒工作三个月, 只工作了一个月 „nepracoval tři měsíce, pracoval pouze jeden měsíc“.

§ 43. Příslovce /cài/再 a /jòu/又

YD 166

1. Příslovce /jòu/又 překládáme „zase“, „opět“, užívá se ho však zpravidla jen pro minulost a také tehdy, jde-li o děj právě probíhající. Např. /c^uó^thian t^hā jòu¹ lái¹/ 昨天他又來了 „včera přišel zas“; /t^hā c^uó^thian jòu¹ méi¹ lái/ 他昨天又沒來 „včera zase nepřišel“; /ní wèi¹ š^om^a jòu¹ č^h č^h f^ān k^hàⁿ š^u?/ 你为什么又 吃着飯 看书? „proč zase čteš při jídle?“

Pro budoucnost se užívá příslovce /jòu/ tehdy, není-li pochybnosti, že děj opět nastane (nebo nenastane), srov. např.: /mí¹ t^hian jòu¹ š^h líp^āliòu¹/ 明天又是禮拜六了 „zítra je zase sobota“ (/líp^āliòu/ 禮拜六 „sobota“); /t^hā mí¹ t^hian jòu¹ pù¹ lái/ 他明天又不來 „zítra zase nepřijde“.

YD 167

2. Příslovce /cài/ překládáme také „zase“, „opět“; v tomto významu se ho však používá toliko pro budoucnost a zpravidla jen v kladných větách. Např. /č^hí¹ ní mí¹ t^hian cài¹ lái/ 請你明天再來 , /mí¹ t^hian č^hí¹ ní cài¹ lái/ 明天請你再來 „přiď zítra zas!“; /ní j^àu^š cài¹ č^h j^ā ŋ^o, w^o cí^ou pù¹ lái¹/ 你要是再這樣說, 我就不來了 „Nepřiď již, budeš-li zas tak mluvit“.

V záporných větách v budoucím čase ve významu „zase“ se nejčastěji používá příslovce /xái/ 还(plně přízvučného!): /w^o k^hàⁿ t^hā mí¹ t^hian xái¹ pù¹ x^uéi¹ lái/ 我看他明天還不會來 „myslím, že zítra zase nepřijde“; /xái/ je v tomto případě třeba vyslovit opravdu přízvučně, aby nedošlo k záměně smyslu: /w^o k^hàⁿ t^hā mí¹ t^hian xái¹ pù¹ x^uéi¹ lái/ „myslím, že zítra ještě nepřijde“. (Srov. však také níže § 43,3.)

Příslovce /cài/ v kladných větách v budoucím čase se ještě užívá ve významu „zase až“ nebo prostě „až“ (nemusí totiž jít nutně o opakování nějakého děje); v tomto významu /cài/ je oslabeně tónické až atónické (stojí bezprostředně za zdůrazněným určením času). Např.: /č^hí¹ ní mí¹ t^hian cài¹ lái/ 請你明天再來 „přiď zase až zítra!“, popř. též „přiď až zítra!“ (kdybychom příslovce /cài/

ve výslovnosti zdůraznili, změnil by se smysl a věta by znamenala „přiď zítra zas!“, srov. výše!).

Určení času, za nímž následuje /cài/ ve významu „až“ (= „až potom, potom“), může být vyjádřeno větou: /tǎŋ kʰə̀rən cəul³ cài_čínč^hy/ 等客人走了再进去 „pojd dovnitř, až hosté odejdou“ (/tǎŋ/ v čele vedlejší věty časové je zde více méně formálním prvkem a do češtiny je nemusíme překládat slovesem „čekat“, ale např. právě spojkou „až“). Všimněte si, že v souvětích časových i podmínkových věta vedlejší stojí před větou hlavní.

Príslovce /cài/ v kladných větách v budoucím čase a ve větách vybízejících může mít konečně význam „ještě“ (= „navíc ještě“, „nadále ještě“): /cài čü č^hiān pa/ 再住几天吧 „zůstaň ještě několik dní“.

YD 168

3. Príslovce /cài/ je však běžné i v záporných větách, a to ve všech časech; v tomto případě je nejlépe překládáme „už více“, „dál“, nebo prostě „už“. Je třeba poznamenat, že /cài/ v tomto případě předchází vždy bezprostředně před slovesem, které blíže určuje, tj. stojí až za zápornkou (nebo výrazem, obsahujícím zápornku). Příklady: /pù_ńəŋ cəi_č^hɛ_ɿ³/ 不能再吃了 „nemohu jíst dál“, /wǒ p^h cəi_č^hɛ_ɿ³/ 我不再吃了 „nebudu už (více) jíst“, /m^hiŋ t^hiān wǒ p^h_ńəŋ cəi_lái_ɿ³/ 明天我不能再来 „zítra už nebudu moci přijít“, /m^hiŋ t^hiān wǒ p^h_cəi_lái_ɿ³/ 明天我不再来了 „zítra už (více) nepřiď“, /j^hi_ç^həu t^hā m^hi cəi_lái/ 以后他没再来 „potom už (více) nepřišel“.

Všimněte si dobře postavení příslovci /j^həu/ 又 „zase“ a /cài/ 再 „už více“ v záporných větách: /t^hā c^həŋ t^hiān j^həu_m^hi_lai/ 他昨天又没来 „včera zase nepřišel“ a /t^hā c^həŋ t^hiān m^hi_cəi_lái/ 他昨天没再来 „včera už (více) nepřišel“!

Výjimečně se užívá příslovce /cài/ ve větách záporných (v budoucím čase) i ve významu „zase“; v tomto významu stojí ovšem před zápornkou: /t^hā m^hiŋ t^hiān cəi_pu_lai, wǒm^ən č^hiəu p^h tǎŋ_č^hə_ɿ³/ 他明天再不来, 我們就不等他了 „jestliže zítra zase nepřiď, nebudeme už na něho čekat“.

Výklady lexikální a fonetické XIII.

Ve slově /k^hə̀š^ɿ/ 可是 „ale“ můžeme atónickou slabiku /š^ɿ/ 是 považovat za příponu, jež se objevuje i v řadě dalších spojek a příslovcí.

YD 169

Prvý morfém /k^hə̀/ 可 ve slově /k^hə̀_š^ɿ/ 可惜 „k politování“, „bohužel“ je jistým druhem předpony, jež se objevuje zejména v přídavných jménech (druhým morfémem takových přídavných jmen bývá původní sloveso); význam předpony /k^hə̀/ odpovídá asi našemu „je možno, lze, stojí za“ nebo příponě „-hodný“ (např. ve slově „politováníhodný“) a „-itelný“ (např. ve slově „pochopitelný“).

YD 170°

§ 44. Vyjadřování českých neurčitých zájmen a neurčitých číslovek

YD 171

1. Čínština nemá zvláštní slova, jež by odpovídala českým neurčitým zájmům a zájmenným příslovcím. K jejich vyjadřování užívá buď substantiv se širokým a neurčitým významem („člověk“, „věc“ apod., viz dále odst. 2–4), nebo slov tázacích a výrazů obsahujících tato slova, vyslovených zpravidla

málo přízvučně, téměř atónicky: /wǒm²n šàŋ nǎr k^hàn tiànjǐŋ_č^hy/ 我們上哪兒看电影去 „půjdeme se někam podívat do kina“ (/tiànjǐŋ/ 电影 „film, filmové představení“); /šǎm² šǐ²you lái k^hàn wǒm²n/ 什么时候来看我們 „přiď nás někdy navštívit“.

Srov. však uvedená slova ve výslovnosti plně přízvučně: /wǒm²n šàŋ nǎr k^hàn tiànjǐŋ_č^hy?/, „kam půjdeme do kina?“, /nǐ šǎm² šǐ²you lái k^hàn wǒm²n?/, „kdy nás přijdeš navštívit?“; nicméně se tato slova i ve funkci slov neurčitých mohou vyslovovat tónicky, je-li kontext zcela jednoznačný a nepřipouští-li chápání těchto slov ve funkci slov tázacích.

YD 172

Poznámka. Tázací slova (také tázací slova /t^hōšau/ 多少, /čí/ 几) mají význam neurčitý i ve zvláštních vazbách, v nichž se opakují ve dvou po sobě jdoucích větách: /nǐ jǐu šuō_šǎm² ciòu šuō_šǎm²/ 你要說什么就說什么 „chceš-li něco říci, tak to řekni“, „řekni, cokoli chceš“, „co chceš říci, to řekni“. (Jak z uvedeného příkladu patrno, můžeme také první zájmeno překládat zájmenem vztažným, druhé zájmenem ukazovacím; stojí dále za povšimnutí, že i zde zájmena zaujímají ve větě to místo, jež jim podle jejich syntaktické funkce přísluší.) Další příklady: /šéi_šían_lái_šéi_šían_mǎi/ 誰先來誰先買 „kdo dříve přijde, ten dříve kupuje“, /nǐ jǐu_čǎm²_jǎŋ, ciòu_čǎm²_jǎŋ/ 你要怎么样, 就怎么样 „jak <to> chceš, tak ať <tomu> je“ apod.

Nejsou-li obě věty v uvedených vazbách zcela jednoduché a analogicky stavěny, obsahuje druhá věta zpravidla příslovce /ciòu/ 就 (viz uvedené příklady).

YD 173

2. Zájmeno „někdo, kdosi“ překládáme často /řén/ 人 „člověk“, /jí_k²_řén/ 一个人 „(nějaký) člověk“: /nǐ wèn wen_řén!/ 你問問人 zeptej se někoho!, /lái² jí_k²_řén/ 来了一个人 /lái² k²_řén/ 来了个人 „někdo přišel“, „přišel nějaký člověk“. Výrazu /jǒu_řén/ (dosl. „je člověk, existuje člověk“) užíváme na začátku věty: /jǒu_řén_č^hiòu_mén, nǐ_č^hy k^hàn k^han_pa!/ „někdo klepá na dveře, běž se podívat <, kdo to je>!“ (v. 26).

3. Neurčité zájmeno „něco“ se vyjadřuje zhusta substantivem /tǔŋsí/ 东西 „věc“ (pro věci spíše konkrétní) a /šǐ/ 事, /šǐ_č^hŋ/ 事情 (pro věci spíše abstraktní): /t^hā mǎi_tǔŋsí_č^hyl/ 他买东西去了 „šel něco koupit“, /wǒ kěi_ni_k^hàn jì_šie_tǔŋsí/, /wǒ kěi_nǐ_k^hàn_šie_tǔŋsí/ „ukáži ti něco“ (v. 27), /wǒ kàusu_nǐ jǐ_cian_šǐ/ „řeknu ti něco“ (v. 28).

Substantiva /tǔŋsí/ 东西 se užívá buď bez numerativu vůbec, nebo místo numerativu klademe /jì_šie/ 一些, (/šie/ 些), /jì_tǎr/ 一点儿, (/tiǎr/ 点儿), někdy též /jǐ_jǎŋ/ 一样 (spojení /jǐ_jǎŋ/ si ovšem částečně zachovává svůj původní význam „jednoho druhu“, „jistého druhu“); /šǐ/ 事 stojí většinou s numerativem /ciàn/ 件.

V otázkách a některých jiných případech se slovo /tǔŋsí/ ve významu „něco“ spojuje s atónickým nebo téměř atónickým slovem /šǎm²/ 什么, jež má tady význam deiktického slova „nějaký“: /nǐ_jǐu k^hàn_šǎm²_tǔŋsí_ma?/ 你要看什么东西嗎? „chceš se na něco podívat?“ Rozlišui i zde právě uvedenou větu od podobné věty se slovem 什么 vysloveným přízvučně: /nǐ_jǐu_k^hàn_šǎm²_tǔŋsí?/ „nač (= na jakou věc, příp. na jaké věci) se chceš podívat?“

4. Neurčité zájmeno „nějaký“ se nejčastěji vyjadřuje numerativem s číslovkou /jǐ/ (která, není-li celý výraz na samém začátku věty, může často i chybět);

číslovka i numerativ jsou tu málo tónické, téměř atónické: /tʰā čəŋ_cai_kʰàn_jì_pě_n šū/ 他正在看一本书 „právě čte jednu (= nějakou) knihu“, /tài jì_pen šū čʰy_kʰàn_pa/ 带一本书去看吧 (/tài_pen šū čʰy_kʰàn_pa/ 带本书去看吧), „vezmi si s sebou nějakou (tu) knihu na čtení!“ Na začátku věty před spojením: (číslovka /ji/ +) numerativ + podstatné jméno stojí zpravidla sloveso /jǒu/ 有, např. /jǒu jí_kʰə kǔŋrěn | lái kʰàn_ni/, /jǒu_kʰə kǔŋrěn | lái kʰàn_ni/ „nějaký dělník tě přišel navštívit“, „nějaký dělník k tobě přišel“ (v. 29).

Vynecháme-li v tomto případě číslovku /ji/ s numerativem: /jǒu_kǔŋrěn lái_kʰàn_ni/, funkci českého neurčitého zájmena tu zcela přebírá sloveso /jǒu/ a podstatné jméno můžeme chápat buď v jednotném čísle, nebo v tomto případě též v množném: „nějaký dělník tě přišel navštívit“ nebo „nějací dělníci tě přišli navštívit“ (má-li být podst. jméno jednoznačně určeno v množném čísle, je třeba říci: /jǒu_ji_síe kǔŋrěn | lái kʰàn_ni/ 有一些工人来看你, /jǒu_síe kǔŋrěn | lái kʰàn_ni/ 有些工人来看你).

Poznámka. Číslovku /jī/ ve spojení s numerativem, pokud toto spojení překládáme do češtiny neurčitým zájmenem „nějaký“, je možno, jak bylo uvedeno výše, někdy vynechat. Ve významu vazby s číslovkou /jī/ a bez ní je však jistý rozdíl, srov. /wǒ_čʰy mǎi_ji_pě_n šū/ 我去买一本书 „jdu <si> koupit nějakou knihu (= jednu knihu, jistou knihu)“, avšak /wǒ_čʰy mǎi_pen šū/ 我去买本书 „jdu <si> koupit nějakou knihu (= nějakou tu knihu, jednu či dvě knihy apod.).“

Neurčité zájmeno „někteří“ („některý“) vyjadřujeme výrazem /jǒu_tʰə/ 有的, /jǒu_síe/ 有些, např. /jǒu_tʰə cʰə | wǒ_xuèi_síe, jǒu_tʰə xái_pu_xuèi/ 有的字我会写, 有的还不会, /jǒu_síe cʰə | wǒ_xuèi_síe, jǒu_síe xái_pu_xuèi/ 有些字我会写, 有些还不会 „některé znaky psát umím, některé ještě ne“. Podstatné jméno určené výrazem /jǒu_tʰə/, /jǒu_síe/ stojí na začátku věty, a většinou následuje druhá paralelně stavěná věta: první věta obsahuje výpověď o části nějakého souhrnu, druhá vypovídá o zbylé části souhrnu.

YD 174

5. O neurčitých číslovkách bylo již pojednáno v § 13; zde nám zbývá promluvit o českých výrazech „vše, všechno, všichni“ apod. Pokud výraz „všichni“ není v platnosti příd. jména a vztahuje se k osobám, vyjadřuje se v čínštině nejčastěji výrazem /tài_cíā/ 大家 nebo zdvojeným podstatným jménem /rén/ : /rén_rén/ 人人. Srov. např. /tài_cíā cʰò_pa/ 大家坐吧 „všichni se posaďte“, „ať si všichni sednou!“

V platnosti přídatného jména „všichni“ se v čínštině může užít výrazu /sʰó_jo_tʰə/ 所有的 : /wǒ kʰàn-wánlǐ sʰó_jo_tʰə šū/ 我看完了所有的书 „přečetl jsem všechny knihy“.

Nejčastěji se však tam, kde v češtině máme neurčité číslovky „vše“, „všecek“, „všichni“ atd., dále příslovce „vždy“, „všude“ apod. i zájmeno „každý“, užívá vazby s příslovcem /tōu/ 都 (viz níže § 45), ať již ve spojení s jinými výrazy, vyjadřujícími pojmy „všichni“, „vždy“, „navždy“ apod. (srov. výše uvedené /tài_cíā/, /rén_rén/, /sʰó_jo_tʰə/ aj.), nebo bez nich.

§ 45. Funkce příslovce /tōu/ 都 v kladných větách

1. Příslovce /tōu/ 都 má jako jiná příslovce pevné postavení před přísud-

kovým slovesem (popř. přídavným jménem). Významově se však vztahuje k tomu členu, který předchází a může mít dvojí funkci: *zevšeobecňující* (v tomto případě se vyslovuje často přízvučně) nebo *zdůrazňující* (v této funkci se vyslovuje oslabeně tónicky až atónicky, důrazně se vyslovuje člen tímto příslovcem zdůrazněný).

YD 175

2. *Zevšeobecňující* funkci příslovce /tōu/ v kladných větách vyjadřujeme slovy „všichni“, „vše“, „vždy“, „všude“ apod., podle povahy slova, ke kterému se /tōu/ vztahuje. Např. /čə́ síe t^húŋč^ě | tōu š^ě k^uŋŕen/ 这些同志都是工人 „všichni tito soudruzi jsou dělníci“, /wō p^ě nà síe š^ü | tōu n^álail/ 我把那些书都拿来了 „přinesl jsem všechny tamty knihy“.

3. Z toho, co bylo uvedeno výše, vyplývá, že větný člen, k němuž se /tōu/ vztahuje, musí stát před přísudkem; /tōu/ se tedy může vztahovat k podmětu nebo k předmětu, který stojí před slovesem (někdy se vztahuje i k několikanásobnému určení místa, času apod.: /wō č^ínt^hian | m^íŋt^hian | tōu jou š^ě/ „dnes i zítra mám práci“; zevšeobecňující funkci /tōu/ v této větě vyjadříme v češtině spojkou „i“). Nemůže se však vztahovat k předmětu stojícímu za slovesem, a proto chceme-li do čínštiny přeložit větu, jejíž předmět má přívlastek „všechn“ (nebo zpodstatnělé „všechno“), musí tento předmět stát buď v čele věty, nebo mezi podmětem a přísudkem, uveden předložkou /p^ě/ 把.

Předmět stojící za přísudkem může mít přívlastek /s^uŋ^o t^o/ 所有的 „všichni“; nicméně i předmět opatřený přívlastkem /s^uŋ^o t^o/ se nejčastěji klade před sloveso, popř. v čelo věty, a sloveso je opatřeno příslovcem /tōu/ 都: /wō k^hàn-wán^o s^uŋ^o t^o š^ü/ 我看完了所有的书 nebo častěji /s^uŋ^o t^o š^ü | wō tōu k^hàn-wán^o/ 所有的书我都看完了, /wō p^ě s^uŋ^o t^o š^ü | tōu k^hàn-wán^o/ 我把所有的书都看完了 „přečetl jsem (dočetl jsem) již všechny knihy“.

4. Stojí-li předmět v čele věty před podmětem, /tōu/ se může vztahovat buď k předmětu, nebo k podmětu. Poznáme to snadno, jestliže jeden z uvedených členů znamená jedinou osobu nebo věc (tedy je-li např. vyjádřen osobním zájmenem bez přípony /m^on/ 們; vlastním jménem; má-li přívlastek, který ho jako jednotlivinu charakterizuje, nebo nemůže-li být chápán vzhledem k své povaze v množném čísle) nebo ze souvislosti: /č^ínt^hian^o k^uŋŕ^{uo} | t^húŋč^ě m^on | tōu c^uò-wán^o/ „všichni soudruzi už skončili dnešní práci“ (/tōu/ se může vztahovat jen k podmětu); /čə́ síe šⁱⁿ | wō tōu síe-ŋ^áu^o/ 这些信我都写好了 „napsal jsem všechny tyto dopisy“ (/tōu/ se může vztahovat jen k předmětu v antepozici).

5. Někdy klesá /tōu/ na pouhého ukazatele množného čísla, např. /č^uŋ^oš^{an} t^o š^ü | š^ě wōt^o/ 桌子上的书是我的 : v této větě může být podmět chápán v čísle jednotném i množném („knihy na stole je má“, „knihy na stole jsou mé“), kdežto ve větě /č^uŋ^oš^{an} t^o š^ü | tōu š^ě wōt^o/ 桌子上的书都是我的 je podmět jednoznačně v čísle množném („knihy na stole jsou mé“).

YD 176

6. Zvláštní případ užití příslovce /tōu/ v zevšeobecňující funkci nastává, je-li člen, k němuž se příslovce /tōu/ vztahuje, vyjádřen tázacím slovem nebo výrazem je obsahujícím. Tázací slova zde opět ztrácejí svůj tázací cha-

rakter a do češtiny je překládáme nejlépe neurčitými zájmeny zakončenými částicí „koli“ („kdokoli“, „kdekoli“ atd.), zájmenem „každý“ nebo stejně jako v případech výše uvedených neurčitými číslovkami „vše“, „všichni“ apod.: /šéi tōu č̣ṭau/ 誰都知道 „kdokoli to ví“, „všichni to vědí“; /pěičīη ṣ̌ṃ ṭifan wō tōu č̣ḥyko/ 北京什么地方我都去过 „byl jsem v Pekingu na všech (pozoruhodných) místech“, „v Pekingu jsem byl všude“.

Funkce /tōu/ v těchto případech je nejen zevšeobecňující, ale i zdůrazňující (vyslovuje se oslabeně tónicky až atónicky – jak je to příznačné pro zdůrazňující funkci, důrazně se vyslovuje slovo. k němuž se příslovce /tōu/ vztahuje); často je také možno je nahradit příslovcem /jě/ 也, jako je tomu u /tōu/ ve funkci zdůrazňující (viz dále). Stojí-li v těchto případech předmět mezi podmětem a přísudkem, není uveden předložkou /pǎ/: /wō ṣ̌ṃ tōu č̣ṭau/ 我什么都知道 „vím všechno“ (i toto je charakteristické pro vazby s /tōu/ ve funkci zdůrazňující, viz dále).

YD 177
a)–d)

7. Příslovce /tōu/ ve funkci zdůrazňující překládáme do češtiny výrazy „dokonce“, „dokonce i“, „i“. Ostatně i v čínštině může členu, jenž má být zdůrazněn, předcházet slovo /lián/ 連 s významem „dokonce“ (je tomu tak zejména tehdy, kdyby jinak mohlo být nejisto, zda /tōu/ má funkci zevšeobecňující nebo zdůrazňující). Pravidla o postavení předmětu jsou zde obdobná jako při vazbě s /tōu/ ve funkci zevšeobecňující s tou výhradou, že předmět uvedený mezi podmětem a přísudkem nemá předložku /pǎ/ 把.

Příslovce /tōu/ ve funkci zdůrazňující (na rozdíl od téhož příslovce ve funkci zevšeobecňující) se vyslovuje oslabeně tónicky až atónicky; plně tónicky a důrazně se vyslovuje předcházející slovo.

Místo příslovce /tōu/ ve funkci zdůrazňující se příležitostně užívá příslovce /jě/ 也, jež se samozřejmě také vyslovuje oslabeně tónicky až atónicky (/jě/ v plně přízvukně výslovnosti totiž podržuje svůj původní význam „také“!).

Příklady: /č̣è x̣áic̣ c̣ḥ tōu x̣uèi síẹ ḷ ma?/ 这孩子字都会写了嗎? , /č̣è x̣áic̣ lián c̣ḥ tōu x̣uèi síẹ ḷ ma?/ 这孩子連字都会写了嗎? „toto dítě už umí dokonce psát (znaky)?“; /lián wō p̣ḥŋjou tōu cōu ḷ/ 連我朋友都走了 „dokonce i můj přítel odešel“ (v uvedených příkladech místo příslovce /tōu/ 都 je možno užít také příslovce /jě/ 也).

Srov. nakonec uvedenou větu (ovšem bez slova /lián/) s příslovcem /tōu/, popřípadě /jě/, vysloveným plně přízvukně: /wō p̣ḥŋjou tōu cōu ḷ/ „všichni moji přátelé odešli“, popř. /wō p̣ḥŋjou jě cōu ḷ/ „můj přítel také odešel“.

YD 177
e)

Pomocí vazby s /tōu/ je možno zdůraznit i přísudkové sloveso; sloveso se tu opakuje (modifikátor, přípona apod. se připojují k opakovanému slovesu) a /tōu/ stojí uprostřed: /ṭḥā niàn tōu niàn-c̣ḥuò ḷ, c̣ḥṃ x̣uèi síẹṭ x̣āu/ 他念都念錯了,怎么会写得好 /ṭḥā lián niàn tōu niàn-c̣ḥuò ḷ, c̣ḥṃ x̣uèi síẹṭ x̣āu/ 他連念都念錯了,怎么会写得好 „(Vždyť to) dokonce i špatně přečetl, jak by (to) mohl správně napsat!?“ (/niàn/ 念 „číst nahlas“, /niàn-c̣ḥuò/ 念錯 „chybně přečíst“, modif. slov.)

YD 177
f)

Větu s uvedenou vazbou převádíme v jistých případech do češtiny větou vedlejší, uvedenou výrazem „když již“: /č̣è síẹ šū ḷ nǎ tōu nǎlǎi, c̣iòu p̣j̣j̣àu c̣ài nǎ-cōu ḷ/ 这些书拿都拿来了,就不要再拿走了 „když již jsi ty knihy přinesl, tak je zas neodnášej“ (/nǎ-cōu/ „odnést“ modif. sloveso).

§ 46. Příslovce /tōu/ 都 v záporných větách

1. V češtině existují záporné věty, v nichž vedle zápornky „ne-“ u přísudkového slovesa jsou záporná zájmena „nikdo, nic, žádný“ apod., záporná zájmenná příslovce „nikdy, nikde, nijak“ apod. nebo několikanásobné větné členy, obsahující spojku „ani“. Smysl vět zůstává (při dvojím záporu!) záporný.

V čínštině všem těmto vazbám odpovídá vazba s jediným záporem u slovesa, popř. přídavného jména, jemuž předchází buďto příslovce /tōu/ 都 v zevšeobecnňující funkci, nebo příslovce /tōu/ 都, případně /iě/ 也 ve funkci zdůrazňující. Jinak pravidla o stavbě těchto vět jsou i zde stejná jako pravidla o stavbě obdobných vět kladných.

YD 178 2. Příslovce /tōu/ v záporných větách ve funkci *zevšeobecnňující*: /ní² p²h²ā²ŋ²jou | tōu méi lái/ 你的朋友都沒來 „nepřišel žádný z tvých přátel“; /č²šie c² | wō tōu pú xuèi shì/ 這些字我都不會寫 „žádný z těchto znaků neumím napsat“, „neumím napsat ani jeden z těchto znaků“; /wō mí²h²ian x²òu²h²ian | tōu pù lái/ 我明天后天都不來 „nepřijdu ani zítra, ani pozítří“.

YD 179 Zápornka může stát i před příslovcem /tōu/; v tomto případě se sémanticky vztahuje jen k příslovci, nikoliv k přísudku jako celku: /t²h²ām²n mèi tōu lái/ 他們沒都來 „nepřišli všichni“, „oni ne všichni přišli“; /t²h²ām²n pù tōu xuèi c²h²wen/ 他們不都會中文 „oni ne všichni umějí čínsky“; /č²šie řén | wō pù tōu řén sh² / 這些人我不都認識 „neznám všechny z těchto lidí“.

YD 180 3. Příslovce /tōu/ (případně /iě/) ve větách záporných ve funkci *zdůrazňující*: /lián t²h²ā tōu pú xuèi shì c² k² c² | 連他都不會寫這個字, /lián t²h²ā jě pú xuèi shì c² k² c² | 連他也會寫這個字 „ani on neumí napsat tento znak“; /lián pēi c²ī tōu mǎi p²tāu c² c²h²tū²ří / 連北京都買不到這種東西 „takové věci se nedostanou koupit ani v Pekingu“, /t²h²ā lián k²h²ān tōu méi k²h²ān wo c²iòu c²òu | 他連看都沒看我就走了 „ani se na mne nepodíval a odešel“ (/lián/ ve všech uvedených příkladech je možno i vynechat).

YD 181 Při těchto vazbách je třeba zvláště upozornit na následující jevy:

a) pokud větný člen, který důrazně popíráme, je vyjádřen podstatným jménem, mívá u sebe často numerativ (měrovou jednotku) ve spojení s plně přízvuknou číslovkou /jī/ 一: /t²h²ā jī c²y xuè tōu pù sh²ō / 他一句話都不說, /t²h²ā jī c²y xuè jě pù sh²ō / 他一句話也不說 „neříká ani slovo“;

YD 182 b) místo českých záporných zájmen a zájmenných příslovci užíváme i zde slova (plně tónických), jež jinak vystupují jako slova tázací: /š²éi jě pú ř²ènt² t²h²a / „nikdo ho nezná“ (v. 30), /wō š²ǎm² | tōu pù j²āu / „nic nechci“ (v. 31).

Užijeme-li výrazu /m²éi jo řén/ 沒有人 „nikdo“ (tohoto výrazu se užívá toliko jako podmětu, srov. též, co bylo řečeno o výrazu /j²òu řén/ 有人 v § 44,2!), který už obsahuje zápornku /m²éi/, tu samozřejmě již vazby s /tōu/ (nebo /jě/) a záporem u slovesa nepoužíváme: /m²éi jo řén mí²h²pai/ 沒有人明白 „nikdo <tomu> nerozumí“ (v tomtéž významu lze ovšem též říci /š²éi tōu pù mí²pai/ 誰都不明白, /š²éi jě pù mí²pai/ 誰也不明白).

YD 183 c) ve větách, kde důrazně popíráme děj nebo vlastnost, můžeme stejně jako

v češtině užit nějakého výrazu znamenajícího malé množství, nejčastěji /jī tiǎr/ 一点儿 „trochu, kapku“, např. /wǒ jī tiǎr tōu pǔ lèi/, /wǒ jī tiǎr jē pǔ lèi/ „nejsem ani trochu unaven“.

§ 47. Slova a morfémy psané znakem 得

Poznali jsme už několik znaků, které mají celou řadu významů, gramatických funkcí a případně i různých čtení. Patří k nim i znak 得. Může označovat jednak samostatná jednoslabičná slova /tǎ/ „získat, nabyt“ a /těi/ „musit“, jednak označuje morfém /tǎ/ s několika důležitými gramatickými funkcemi:

1. připojen k jednoslabičnému slovesu naznačuje, že podmět se hodí k činnosti vyjádřené slovesem: /chī tǎ/ 吃得 „dá se jíst“. Zápor se tu tvoří jako u potenciálního způsobu modifikovaných sloves vložení /pʷ/ (/pʰ/) mezi obě části: /chī pʷ tǎ/ 吃不得 „nedá se jíst“ (místo /tǎ/ se tu vyslovuje neredukované /tǎ/);
2. jeho pomocí se tvoří kladný potenciální způsob (viz § 33!);
3. stojí za slovesem, k němuž je pak dále připojeno určení způsobu (komplement stupně) (viz § 29,2-3!).

YD 184

Výraz /chī tǎ/ může mít dva významy: 1. „dá se jíst“, „je možno jíst“ (srov. výše); 2. „jídlo“ (tj. „to, co se jí“). Ve výslovnosti tu není žádný rozdíl, ve znakovém písmu však v prvním případě pišeme 吃得: /chī tǎ tǔnǐ xiā chī tǎ/ 这个东西还吃得 „tato věc se ještě dá jíst (tj. není příliš nechutná, odporná atd.)“, v druhém případě 吃的: /wǒmān méi jī chī de/ 我們沒有吃的 „nemáme jídlo“, „nemáme co jíst“.

Výklady lexikální a fonetické XIV.

Ve slovech typu /kūnǐn/ 工人 „dělník“, /čūn kuo rén/ 中国人 „Čiňan“, /šānǐn/ 商人 „obchodník“ (tj. v podstatných jménech tvořených příponou /nǐn/ 人) nebo ve slovech typu /cīntiān/ 今天 „dnes“, /míngtiān/ 明天 „zítra“ (tj. slovech tvořených příponou /tiān/ 天) apod. je prvý morfém původně bližším určením morfému druhého, přičemž logicky jsou pojmy vyjádřené oběma morfémy zcela jiného druhu; druhý morfém se stává příponou na základě svého širokého významu.

Ve slovech /fùqīn/ 父亲 „otec“, /mǔqīn/ 母亲 „matka“ jsou prvý morfém (/fù/ 父 pův. význam „otec“, /mǔ/ 母 pův. význam „matka“) přesnějším vymezením obecnějšího pojmu vyjádřeného morfémem druhým (/qīn/ 亲 pův. význam „příbuzný“); ve slovech tohoto typu se druhý morfém rovněž často stává atónickou příponou.

YD 185

U slovesa /rèn de/ 认得 „znát“ (původně modifikované sloveso, srov. co bylo řečeno o /cǐyǎo/ 觉得 „cítit“ ve Výkladech lexikálních a fonetických str. 126-7) je ještě zachován záporný potenciální způsob /fèn pǎo/ „nemoci poznat“; na rozdíl od /cǐyǎo/ má /fèn pǎo/ toliko tento původní význam potenciálního způsobu „nemoci poznat“ (nemůže tedy znamenat „neznat“).

§ 48. Určení způsobu (pokračování): komplement stupně

1. Mluvili jsme už o tom, jak čínština vyjadřuje taková určení způsobu, která jsou v češtině vyjádřena příslovci, odvozenými od přídavných jmen,

viz § 29. Zde si všimneme vazby, v níž určení způsobu, označované v čínštině jako komplement stupně, následuje za slovesem.

YD 186

2. Komplement stupně za slovesem opatřeným příponou /t³/ může být vyjádřen nejen přídavným jménem, ale i výrazem obsahujícím sloveso, popř. celou větou nebo souvětím. Do češtiny překládáme taková určení vedlejšími větami účinkovými: /t^hā siā t³ čān cai nār pū n³ t³ t³ l³/ 他吓得站在那儿不能动了 „tak se polekal, že tam stál (a) nemohl se hýbat“.

YD 187

3. Je-li ve větě obsahující určení tohoto typu předmět, opakuje se obyčejně přísudkové sloveso dvakrát: poprvé stojí u slovesa předmět, podruhé komplement stupně. Např. /t^hā šiē c³ | šiē t³ χen č^h t³ č^h u/ „píše velmi zřetelně“ (v. 32); /t^ha š^u ō χuà š^u ō t³ | t³ ciā tōu m³ pai/ 他說話說得大家都明白 „mluví tak, že mu všichni rozumějí“.

Někdy však, obzvláště v často užívaných výrazech (zejména také při spojení slovesa s formálním předmětem), může komplement stupně stát přímo za předmětem (sloveso se tu neopakuje a přípona /t³/ odpadá): /n³ š^u ō χuà t^h ai m³ / 你說話太慢 „mluvíš příliš pomalu“, /t^hā š^u ō χuà t³ ciā tōu m³ pai/ 他說話大家都明白 „mluví tak, že mu všichni rozumějí“.

Předmět může ovšem také předcházet přísudkovému slovesu: /t^hā p³ χuà | š^u ō t³ χēn č^h t³ č^h u/ „řekl to velmi jasně (takže nemůže být pochybnosti, co chtěl říci, co tím minil apod.)“; /n³ č^h t³ k³ ō χuà š^u ō t³ χēn pu c^h ō / „mluvíte čínsky bezvadně“ (v. 33) (v této větě však slovo /č^h t³ k³ ō χuà/, které stojí před přísudkem bez předložky /p³/, je možno popř. chápat i jinak než jako předmět, viz dále § 63, Pozn. III.).

Poznámka I. V uvedených větách /t^hā š^u ō χuà š^u ō t³ | t³ ciā tōu m³ pai/, /t^hā š^u ō χuà t³ ciā tōu m³ pai/ „mluví tak, že mu všichni rozumějí“ nelze vynechat formální předmět /χuà/, aniž se tím smysl věty změní; řekneme-li /t^hā š^u ō t³ | t³ ciā tōu m³ pai/ 他說的大家都明白, má tato věta smysl: „všichni rozumějí tomu, co říká“. V tomto případě výraz /t^hā š^u ō t³ 他說的 je vlastně zkrácením vazby /t^hā š^u ō t³ χuà/ 他說的話 „řeč, kterou říká“, „to, co říká“; místo /t^hā š^u ō t³ | t³ ciā tōu m³ pai/ lze ostatně zcela dobře také říci /t³ ciā tōu m³ pai | t^hā š^u ō t³ χuà/

Je ovšem třeba upozornit, že ve všech těchto nakonec uvedených větách, kdy po /t³/ nenásleduje kompl. stupně, je příponu /t³/ třeba psát znakem 得 a nelze tu použít znaku 得.

YD 188

Poznámka II. Některá přídavná jména, např. /k^huài/ 快 „rychlý“, /màn/ 慢 „pomalý“, /wǎn/ 晚 „pozdní“, /cǎu/ 早 „časný“, a také přídavná jména /t^uō/ 多 „mnoho“ a /šǎu/ 少 „málo“ se mohou připojovat ke slovesům ve funkci určení způsobu, aniž je sloveso opatřeno příponou /t³/ 得; na konci věty v těchto případech stojí větná částice /l³/ 了 (uvedená přídavná jména zde všechna v jistém smyslu připomínají svou funkci modifikátory). Příklady: /t^hā jōu lái wǎn l³/ 他又來晚了 „zase přišel pozdě“, /č^h ián t³ ai šǎu l³ | ciòu mǎi p³ čǎu šǎu | χǎu t³ t³ / 錢帶少了, 就買不着什麼好東西 „budeš-li mít s sebou málo peněz, neseženeš ke koupě žádnou dobrou věc.“

YD 189

4. Stejně jako u sloves může být pomocí vazby s /t³/ vyjádřen kompl. stupně i u přídavných jmen a v jistých případech i u slov /t^uō/ 多 a /šǎu/ 少, jsou-li přísudky. Příklady: /wǒ lèi t³ | cǒu p³ t³ t³ l³/ 我累得走不動了 „jsem

tak unaven, že se nemohu ani hýbat (že nemohu jít)“, /t^hiānc^hi ř^h̄t^oχ^hěn/
天气热得很 „počasí je (velmi) horké“, „je (velmi) horko“, /χuáŋjānsə šəu
t^o kēn mēi jōu jí jāŋ/ 黄颜色少得跟没有一样 „žluté barvy je (tu) tak
málo, jako by (zde vůbec) nebyla“, /t^hāt^o šū | t^o t^oχ^hěn/
他的书多得很 „má (velmi) mnoho knih“.

Komplement stupně, jak vidno z příkladů, může být v těchto případech vyjádřen i příslovcem /χ^hěn/很, jež se však i zde stává většinou pouhým formálním prvkem, stejně jako v postavení před přísudkem, vyjádřeným přídavným jménem nebo číslovkami /t^o/多, /šəu/少.

§ 49. Předmět u modifikovaných sloves

1. Je-li přísudek ve větě vyjádřen modifikovaným slovesem, stojí přímý předmět nejčastěji před ním (v čele věty nebo mezi podmětem a slovesem) nebo též za ním, může však být vložen i mezi základní sloveso a modifikátor; tu ovšem záleží na tom, jakého druhu je modifikace slovesa.

2. U sloves s modifikátory výsledkovými se předmět klade buď až za modifikované sloveso jako celek, nebo před modifikované sloveso, popř. na začátek věty. Např.: /ní k^hàn-wán p^ou l^o ma?^o/ „přečetl jsi už noviny?“; /č^hīnt^hian t^o p^ou | w^o k^hàn-wán l^o/ 今天的报我看完了 „přečetl jsem už dnešní noviny“; /w^o p^o č^hīnt^hian t^o p^ou | t^ou k^hàn-wán l^o/ 我把今天的报都看完了 „přečetl jsem (už) všechny dnešní noviny“.

3. U sloves s modifikací směrovou může předmět zaujímat stejné postavení jako u sloves s modifikací výsledkovou, ale kromě toho může být také vložen mezi základní sloveso a modifikátor; může tedy mít trojí postavení:

a) před slovesem, nebo vůbec na začátku věty;

b) mezi základním slovesem (popř. základním slovesem s prvou slabikou dvojslabičného modifikátoru) a modifikátorem (popř. morfémy /č^hỳ/去, /lái/来) (přízvuk bývá na předmětu a modifikátor se k němu ve výslovnosti přiklání);

c) za slovesem

Příklady: /w^o p^o n^à pen šū | n^à lai l^o/ „přinesl jsem onu knihu“ (v. 34); /n^à pen šū | w^o jí c^hī n^à lai l^o/ 那本书我已經拿来了 „onu knihu jsem již přinesl“ (/jí c^hī/已經 „již“); /w^o n^à l^o jì p^hěn šū lai/ „přinesl jsem (jednu) knihu“ a v témž významu /w^o n^à lai jì p^hěn šū/; /w^o n^à l^o jì p^hěn šū | č^hulai/ 我拿了一本书出来 a v témž významu /w^o n^à č^hulai jì p^hěn šū lai/ 我拿出一本书来, /w^o n^à č^hulai jì p^hěn šū/ 我拿出来一本书 „vytáhl jsem (jednu) knihu“.

4. Jak víme, může u některých sloves stát určení místa přímo za slovesem a tu se syntakticky ničím neliší od předmětu (viz § 19, 3). Mají-li taková slovesa směrový modifikátor /lái/来, /č^hỳ/去, klade se určení místa vždycky mezi základní sloveso a modifikátory /lái/, /č^hỳ/, např. /t^hā χuēi cíā č^hỳ l^o/ 他回家去了 „vrátil se domů“.

Je-li (jednoslabičný) směrový modifikátor jiný než /lái/, /č^hỳ/, stojí určení místa za modifikovaným slovesem jako celkem, např. (w^o jì c^ou c^hīn w^uc, cíu k^hānc^hian t^ha l^o/ 我一走进屋

YD 190

YD 191

子就看見他了 „uviděl jsem ho, jakmile jsem vstoupil do světnice“ (/ji/ — ve vedlejší větě časové zde překládáme „jakmile“).

5. Je-li ve větě určení místa i předmět, stojí určení místa před slovesem a předmět může stát buď také před slovesem, nebo až za slovesem; pokud stojí před slovesem, musí mít předložku /pǎ/把. Např. /c^húŋ šūkuèili | nǎc^hu jì pěn šū_lai/ 从书柜里拿出一本书来 „vyndej z knihovny nějakou knihu“, /pǎ nà_pěn šū | c^húŋ šūkuèili | nǎc^hulai!// „vyndej onu knihu z knihovny“, popřípadě, chceme-li zvláště zdůraznit určení místa, také /c^húŋ šūkuèili | pǎ nà_pěn šū | nǎc^hulai/ 从书柜里把那本书拿出来.

§ 50. Modifikátor /c^hǎilai/ 起来

YD 192

Z hlediska významu zasluhuje zvláštní pozornost modifikátor /c^hǎilai/ 起来. U sloves pohybu znamená směr vzhůru: /čǎnc^hǎilai/ 站起来 „vstát“. Odtud se však přenáší i k jiným slovesům (i k příd. jménům) a u nich znamená počátek děje: /k^hūc^hǎilai/ 哭起来 „dát se do pláče“, /xǎuc^hǎilai/ 好起来 „zlepšit se, začít se zlepšovat“. V této funkci se už vlastně stává příponou „počínavého vidu“. Obdobný pokles na pouhou příponu pozorujeme i u některých jiných dvojslab. směrových modifikátorů.

§ 51. Určení prostředku

YD 193

Poznali jsme už důležitou úlohu předložek při vyjadřování různých okolností děje. Také určení prostředku, v češtině zpravidla vyjadřované 7. pádem, se vyjadřuje pomocí předložek, které, jako i jiné předložky, jsou původem slovesa. Z těchto předložek bývá /jùn/用 nejčastější (vyskytuje se doposud i jako samostatné sloveso s významem „používat“). Příklad: /čǎ_čun cǎ | šǎ_ jùn mǎupí shì_cǎ/ „takové znaky jsou psány štětcem“ (dosl. „... za použití štětce napsaný“). Jako jiné předložkové vazby stojí i vazby s /jùn/ před slovesem.

V některých případech ve funkci předložky, uvádějící příslovečná určení prostředku, se vedle /jùn/ může užít i slova /ná/拿 (pův. sloveso „vzít, brát“).

Výklady lexikální a fonetické XV.

Vytváření modifikovaných sloves je v čínštině velmi produktivní způsob vytváření slov. Tato slova však nebývají ve slovnících uváděna. Tak např. /nǎxiolai/ 拿下来 „sundat (a dát směrem k mluvčímu)“, /nǎxioc^hy/ 拿下去 „sundat (a dát pryč od mluvčího)“, /shìshàng/ 写上 „napsat“ apod. ve slovnících nenajdeme. Bývá ovšem uvedeno, která slovesa a adjektiva se vyskytují i jako modifikátory a v jakém významu.

§ 52. Trpný rod

YD 194

1. Čínské sloveso může vyjadřovat buď rod činný, tj. děj, který od podmětu vychází, nebo rod trpný, tj. děj, kterým je podmět zasažen. Ve větě se rozdíl

mezi slovesem v rodě činném a v rodě trpném formálně většinou vůbec neprojeví. Do češtiny překládáme tedy čínská slovesa rodem činným nebo trpným podle smyslu věty: je-li podmět takový, že nemůže vyvinout činnost vyjádřenou slovesem (je-li to např. jméno věci apod.), musí sloveso mít význam trpného rodu. Např.: /wǒ pǎ chē xiě cuò | xiě-cuò | 我把这些字写错了 „napsal jsem tyto znaky špatně“, avšak /chē xiě cuò | xiě-cuò | 这些字写错了 „tyto znaky jsou (byly) napsány špatně“.

Podobně je tomu v češtině u zvrtných sloves: „oni se myjí“ je rod činný, „okna se myjí“ je rod trpný, vyjádřený zvrtným slovesem. (Srov. také § 3,2.)

Poznámka. Abychom zde českému čtenáři přiblížili výklad, mluvíme o „činném rodě“ a „trpném rodě“ čínského slovesa; ve skutečnosti ovšem v čínštině rod u slovesa, jak jej chápeme v češtině, neexistuje.

YD 195

2. Rod slovesa je jednoznačně určen také tehdy, je-li ve větě vedle podmětu vyjádřen též *původce děje*. V češtině je původce děje vyjádřen nejčastěji 7. pádem nebo předložkovou vazbou: „dopis byl napsán přítelem“ = „dopis byl napsán od přítele“. V čínštině stojí před slovesem, označujícím původce děje, předložky /ciàu/ 叫 (někdy psáno též znakem 教), /řàŋ/ 让, /pèi/ 被 (méně hovorové) aj. (Všechny tyto předložky jsou jako i jiné předložky původně slovesa.) Podstatné jméno nebo zájmeno uvedené některou z těchto předložek se ovšem klade mezi podmět a přísudkové sloveso, např. /nà kuan cǎi shuēipǐ | ciàu wǒ fùcǐn mǎi | 3/ „ono plnicí pero bylo koupeno mým otcem“, „můj otec koupil ono plnicí pero“ (v. 35).

Ve vazbách právě popsaných může slovesu předcházet slovec /kěi/ 给 jako další ukazatel trpného rodu, viz i dále § 52, 4.

Původce děje u některých sloves (jsou to zejména slovesa /tǎ/ 打 „bit“ a /mà/ 罵 „nadávat“) může být uveden i pomocí slovesa /ái/ 挨: /tā ái kēkē tǎ | 3/ 他挨哥哥打了 „byl bit starším bratrem“.

Při převádění vět obsahujících gramatické vyjádření původce děje vyjádřené pomocí předložkové vazby do češtiny často musíme překlad upravit tak, aby v češtině původce děje byl vyjádřen jako podmět.

YD 196

3. V češtině se původce děje často nevyjadřuje; buď se rozumí ze souvislosti, nebo mluvícímu na něm nezáleží, anebo je konečně neurčitý („někdo, lidé“ apod.). V dnešní čínštině vyjadřování neurčitého původce není nutné, nicméně je však velmi hojné (vyjadřuje se pomocí podst. jména /rén/ 人 „člověk, lidé, kdosi“).

YD 197

4. V dnešní čínštině se může u některých sloves označení původce děje vynechat i tehdy, není-li věta jednoznačně trpná podle smyslu. V tom případě však musí slovesu bezprostředně předcházet /pèi/ 被, které tady ovšem není předložkou (viz výše § 52, 2), nýbrž přímo gramatickým ukazatelem

trpného rodu u slovesa: /c^hū^ənc^əli t^ə řén | tōu pèi kǎnc^hu^əch^əl^ə/ 村子里的人都赶出去了 „lidé z vesnice byli všichni vyhnáni“ (/c^hū^ənc^ə/ 村子 vesnice); podobně může v téže funkci před /tǎ/ 打 „biti“ a /mà/ 罵 „nadávat“ stát /ái/ 挨 (jež může přibírat i příponu /l^ə/ 了!): /t^hā ái tǎ l^ə/ 他挨打了, /t^hā ái l^ə tǎ l^ə/ 他挨了打了 „byl bit“. /řàŋ/ 詎 a /ciàu/ 叫 tuto funkci zastávat nemohou a jsou toliko předložkami uvádějícími původce (činitele) děje.

Je-li uveden činitel děje s předložkou /řàŋ/ 詎, /ciàu/ 叫, /pèi/ 被, případně /ái/ 挨, nemůže sloveso mít ukazatele trpného rodu /pèi/ 被 ani /ái/ 挨, může mu však fakultativně předcházet sloveso /kěi/ 給: /wōt^ə piǎu^l řàŋ t^hā síǎu ǎrc^ə nùŋ-xuài l^ə/ 我的表詎他小儿子弄坏了 i /wōt^ə piǎu^l řàŋ t^hā síǎu ǎrc^ə kěi nùŋ-xuài l^ə/ 我的表詎他小儿子給弄坏了 „mé hodinky byly rozbity jeho synkem“, „jeho synek mi rozbil hodinky“.

Na rozdíl od /pèi/ a /ái/ jako ukazatelů trpného rodu přímo u slovesa může být /kěi/ položeno před slovesem zpravidla jen tehdy, je-li zároveň vyjádřen i původce děje. Toto pravidlo se však přísně nedodrzuje.

YD 198

Poznámka. Poznali jsme v čínštině už řadu předložkových vazeb, jimiž se zpravidla vyjadřují různá určení okolnosti děje. Dosti často se však setkáme i s vazbami, kde bychom podle analogie s českým příslovečným určením očekávali použití té, či oné předložky, jež však v čínštině „chybí“, srov. např. /šūšàŋ tiǎu síalǎi^ə cí k^ə p^híŋk^əo/ 树上掉下来了几个苹果 „se stromu spadlo několik jablek“ (/tiǎu síalǎi/ 掉下来 „spadnouti“), /čè fəŋ šín š^ə čūŋk^əo lǎi t^ə/ 这封信是中国来的 „tento dopis je z Číny (dosl. asi je příšlý <z> Číny)“, /wōm^ən t^húšukuǎŋ lǎi^ə xěŋ t^ə šín šū/ 我們图书馆来了很多新书 „do naší knihovny přišlo mnoho nových knih“ (/šín 新 „nový“). Srov. dále např. /čè cían jīfu š^ə šǎm^ə liǎuc^ə c^əò t^ə?/ 这件衣服是什么料子做的? (/čè cían jīfu š^ə šǎm^ə liǎuc^ə t^ə?/ 这件衣服是什么料子的?) „z jaké látky je (zhotovena) tato část oděvu?“ (/jīfu/ 衣服 „oděv“, s numerativem /ciàn/ 件: „část oděvu“; /liǎuc^ə/ 料子 „látka“), /čè č^əq^ə š^ə pu š^ə cīŋ c^əò t^ə?/ 这镯子是不是金子做的 (/čè č^əq^ə š^ə pu š^ə cīŋ t^ə?/ 这镯子是不是金的?) „je tento náramek ze zlata (= je tento náramek zlatý?)“, /čè čàŋ č^əòc^ə pú š^ə mùt^əhou c^əò t^ə, š^ə t^hiě c^əò t^ə/ 这张桌子不是木头做的, 是铁做的 (/čè čàŋ č^əòc^ə pú š^ə mùt^əhou t^ə, š^ə t^hiě t^ə/ 这张桌子不是木头的, 是铁的) „tento stůl není ze dřeva (není dřevěný), je ze železa (je železný)“ (/t^hiě/ 铁 „železo“). Analogicky i jiné vazby s údaji o materiálu, z něhož jsou zhotoveny ty a ty věci; ve vazbách s /... c^əò t^ə/ 做的 „zhotoven(y) z...“ proti vazbám, jež jsou uvedeny v závorkách, je označení výrobního materiálu a výrobního procesu vždy zvlášť zdůrazněno. (Zbývá ovšem poznamenat, že ve větách, kde není předmětové sloveso v „pasívním“ významu – jak je tomu v právě uvedených příkladech – bývá ovšem určení okolnosti děje vyjádřeno předložkovou vazbou, srov. /tā jūŋ mùt^əhou c^əòl^ə k^ə t^əŋc^ə/ 他用木头做了个凳子 „udělal ze dřeva stoličku“.)

§ 53. Vedlejší věty časové

1. V češtině musí být vedlejší věta časová uvedena časovou spojkou. V tom se čínština od češtiny liší: *nepoužívá zpravidla žádné spojky*; prvky, které charakterizují větu jako časovou, stojí buď na konci věty, nebo až ve větě hlavní, která vždy následuje za větou časovou. Prvky charakterizující větu časovou mohou i zcela chybět (v tomto případě je věta časová jako taková určena hlavně

svým postavením před větou hlavní): /wǒ_tàu syá'siàu_č^hy | cǔŋš' tǎi_č^o tiǎnsín/ 我到学校去总是带着点心 „když jdu do školy, vždy si s sebou беру svačinu“ (/tiǎnsín/ 点心 „svačina“).

Poznámka. Formální rozlišení souvětí souřadných a podřadných — stejně tak jako rozlišení vět s některými typy rozvitého a několikanásobného přísudku na jedné straně a souvětími různých typů na straně druhé — je v čínštině méně výrazné než v češtině. Jedním z důvodů je např. právě to, že čínština poměrně málo užívá spojek, ale často klade výroky v jistém pořádku prostě vedle sebe.

YD 199

2. Jeden druh vedlejších vět časových jsou věty, jejichž děj se udál těsně před dějem věty hlavní. Jejich vztah k hlavní větě je vyjádřen tím, že hlavní věta obsahuje příslovce /ciòu/就. Rychlé střídání dějů v takovém souvětí můžeme ještě zdůraznit tím, že před sloveso (popřípadě před přídavné jméno v postavení přísudku) časové věty položíme číslovku /jī—, kterou můžeme překládat „jakmile“; pro minulost je možno vedle /jī/ použít ještě důraznějšího /kǎŋ_jī/刚— „jakmile, sotvaže“ (předchází-li slovesu věty vedlejší /jī/ nebo /kǎŋ_jī/, sloveso již zpravidla nepřibírá příponu /l^o/). Příklady: /wǒ_xuēilail^o, ciòu_lai kàusu_ni/ 我回来了,就来告诉你 „až (jakmile) se vrátím, přijdu ti hned říci“; /wǒ_pīn jì_xǎu, ciòu_jiàu tàu_nǎnpian_č^hy/ „jakmile se uzdravím, pojedu na jih“ (v. 36); /wǒ_kǎŋ_ji š'wō_xuǎ, thā_cìou thīŋ_č^hulai wǒ_š'ě š'ei_l^o/ 我刚一說話,他就听出来我是誰了 „sotvaže jsem promluvil, poznal hned (podle hlasu), kdo jsem“.

Uvedené vazby s /ciòu/ před slovesem věty hlavní se užívá i tehdy, jde-li o děje, jež se vícekrát a pravidelně za sebou opakují: /s'ě-wǔjyǎ t'ǎ_š'ě_xou | jí_sià_ŷ, nǚŋmin ciòu_xēn kǎu'sīŋ/ 四五月的时候一下雨,农民就很高兴 „kdykoli v dubnu a v květnu prší, rolníci mají radost“.

YD 200

3. Podobnou funkci jako /ciòu/ má také příslovce /chái/才. Stojí rovněž před přísudkem hlavní věty a značí, že její děj nenastal nebo nenastane dříve, než skončí děj věty předcházející. Do češtiny je možno je překládat slovem „teprve“, nebo je nepřekládáme, větu vedlejší zpravidla uvádíme spojkou „až“. Ani v tomto případě není časová věta sama nijak označena, leda svým postavením před větou hlavní, popř. svou „neúplností“: /wǒt'ǎ p'h'ǎŋjou_xuēilai | wǒ_chái_č^hy/ „půjdu (teprve), až se vrátí můj přítel“ (v. 37).

YD 201

4. Jestliže děj věty vedlejší předchází ději věty hlavní, ale nikoli nutně bezprostředně, klade se na konec věty vedlejší slovo /jǐ_xòu/以后 „potom“ (při překládání do češtiny uvádíme vedlejší větu spojkami „když“, „až“ apod., slovo /jǐ_xòu/ „potom, pak“ nepřekládáme, leda bychom je přesunuli do věty hlavní): /xuēi_cīā jǐ_xòu'wǒ ciòu_jiàu máŋ_č^hilai_l^o/ „až se vrátím domů, budu mít napilno“ (v. 38).

Jestliže děj věty hlavní předchází ději věty vedlejší, klade se na konec věty vedlejší /jǐ_č^hian/以前 „dříve“ (v češtině větu vedlejší uvádíme zpravidla spojkou „než“ nebo výrazem „dříve než“): /wǒ_k'hàn jì_pěn š'p jǐ_č^hian | č'au-lì | šiān_k'hàn_k'hàn š'ŷ/ „než čtu knihu, přečtu si obyčejně předmluvu“ (v. 39).

Sloveso ve větě vedlejší, ukončené výrazem /jǐ_č^hian/, může v méně hovorové řeči být opatřeno záporkou /méi/沒, takže výše uvedenou větu beze změny smyslu lze obměnit takto:

/wǒ méi k^hàn jì pěn sū jǐc^híán | àu-lǐ | xiān k^hàn k^han sū/.

YD 202

5. Jsou-li děje obou vět současně, je vedlejší věta (stojící zase před větou hlavní) zakončena podstatným jménem /š'ǐχou/ 时候 (/š'ǐχour/) „doba, čas“. Toto slovo ovšem musí být spojeno s předcházejícím výrazem (větou) příponou /t^ə/ 的 : /t^hā lái t^ə š'ǐχou' wǒ cai k^hàn p^əu/ „když přišel, četl jsem právě noviny“.

V tomto případě je časová věta vlastně přívlastkem ke slovu /š'ǐχou/, jež značí doslovně „v době, kdy...“ (zpravidla ovšem výraz /t^ə š'ǐχou/ překládáme prostě spojkou „když“ v čele věty vedlejší).

Výraz /t^ə š'ǐχou/ na konci věty (na rozdíl od výrazů /jǐχòu/, /jǐc^híán/ v téže pozici, kde slabiky /χòu/ a /c^híán/ zůstávají vždy plně tónické) se často vyslovuje se slabikou /š'ǐ/ tónicky oslabenou nebo se prostě celý výraz vyslovuje silně zkrácené a atónicky.

YD 203

Vedlejší věty časové, uvedené v češtině výrazy „od té doby, co...“, „od...“, „kdy...“ jsou v čínštině uváděny slovy /c^hú/ 从 nebo častěji /c^hc^hú/ 自从 : /c^hc^hú wǒ tàul^ə p^əč^hí, t^hā c^híān c^híān lái k^hàn wǒ/ 自从我到了北京, 他常常来看我 „od té doby, co jsem přibyl do Pekingu, často mne přichází navštěvovat“ (/c^híān c^híān/ 常常 „často“).

České „od“, „počínaje“ ve spojení s výrazy označujícími dobu (srov. „od 12 hodin“, „od zítřka, počínaje zítřkem“) se v čínštině vyjadřují výrazem /c^hú... c^hí/ 从...起 : /c^hú n^əi t^híān c^hí | t^hā méi cai lái/ 从那天起他没再来 „počínaje oním dnem už více nepřišel“.

6. V čele vět časových se příležitostně setkáváme se slovy /t^ə/ 等, /cài/ 在, /tā/ 当 (všechna, zejména poslední dvě v hovorové řeči málo používaná), jež v tomto případě svou funkcí připomínají české časové spojky. Příklady: /t^ə t^hā t^ən-š^{ən} t^ə š'ǐχou | cài k^əi t^ha p^a/ 等他动身的时候再给他吧 „dej mu (to), až bude odjíždět“, /t^ə n^í c^hā-t^ə | k^əi nⁱ m^əi k^ə pi^əu/ 等你长大了给你买个表 „koupím ti hodinky, až vyrosteš“;

/t^ə/ v uvedených příkladech již nemá svůj původní význam slovesa „čekat“ — i když souvislost s tímto významem je ještě patrna — a odpovídá české spojce „až“.

Výklady lexikální a fonetické XVI.

YD 204

/kuānšā/ „zavřít“ je modifikované sloveso vytvořené připojením atónického směřového modifikátoru /šā/ 上. Tento modifikátor je už třeba většinou považovat za slovesnou příponu — viz Mluvnice § 22, 7 a § 25, 3 — častou u sloves označujících stoupání, pokrývání i jiných.

/k^hāik^hai/ 开开 „otevřít“ je modifikované sloveso, kde prvé /k^hai/ je základním slovesem označujícím činnost otvírání, druhé /k^hai/ pak modifikátorem označujícím úspěšné provedení činnosti. Pomocí modifikátoru /k^hai/ je dále například tvořeno i sloveso /n^əók^hai/ 挪开 „pohnout, posunout“.

YD 205°

§ 54. Věty vedlejší podmínkové

YD 206

1. Vedlejší věty podmínkové mohou být, podobně jako věty časové, beze spojky a jsou pak nejčastěji charakterizovány příslovcem /ciou/ 就 v následující, hlavní větě: /nⁱ j^əu k^əŋfu | ciou lái k^hàn wǒ p^a/ „budeš-li mít čas, přijď ke

mně!“ (v.40). Takové věty podmínkové se ovšem dají rozlišit od vět časových jen podle celkového smyslu kontextu.

YD 207

2. Podmínkové věty však také mohou mít *podmínkové spojky*, které stojí buď v čele věty (jako v češtině), nebo před přísudkem. Jsou to /jàu/ 要, /jàušʔ/ 要是, /ciǎŕú/ 假如, /řúkʷŕ/ 如果 (spíš literární) aj. Tyto spojky můžeme podle souvislosti překládat „jestliže“ nebo „kdyby“.

Čínština nemá gramatické vyjádření pro rozdíl mezi podmínkou skutečnou a neskutečnou; nicméně je třeba poznamenat, že spojky /ciǎŕú/, stejně jako vazby bez jakékoli spojky (viz výše § 54,1), se užívá zpravidla jen pro podmínku skutečnou.

Vedlejší věta podmínková (ať již obsahuje podmínkovou spojku či nikoli) může být také zakončena výrazem /tʰɔ̃xuà/ 的話 : /tʰā pú cǎi cíā tʰɔ̃xuà | wǒmʰn cǎmʰ pànʰ/?/ 他不在家的話我們 怎么办? , /jàušʔ tʰā pú cǎi cíā tʰɔ̃xuà | wǒmʰn cǎmʰ pànʰ/ 要是他不在家的話我們怎么办? „jestliže nebude doma, co uděláme?“

YD 208

3. U některých podmínkových spojek, jejichž druhou slabikou je /šʔ/ 是, může se v záporné větě záporka /pu/ 不 vložit mezi obě slabiky spojky (zpravidla jen pro podmínku neskutečnou), např. /jàušʔ/ „jestliže“, „kdyby“: /jàupušʔ/ 要不是 „kdyby ne“, srov. /jàupušʔ wǒ cǎu pǎ ni | cíāulʰ chí lai, .../ „kdybych tě časně nezbudil, ...“ (v. 41); záporka však může většinou i zde stát před slovesem jako v každé jiné větě: /jàušʔ wǒ méi cǎu pǎ ni cíāulʰ chí lai, .../ „kdybych tě časně nezbudil, ...“.

§ 55. Vedlejší věty příčinné

YD 209

1. Věty vedlejší příčinné jsou charakterizovány spojkou /jīnwei/ 因为 „protože“. Mohou stát i za větou hlavní (zejména tehdy, nejsou-li zdůrazněny), čímž se liší od vět časových a podmínkových. Např.: /jīnwei šíà jǐ, wǒ pù nǎŕ chí/ 因为下雨, 我不能去, „nemohu < tam > jít, protože prší“; /wǒ pù nǎŕ chí, jīnwei šíà jǐ/ „nemohu < tam > jít, protože prší“.

Vedlejší věta příčinná, uvedená spojkou /jīnwei/, může být také zakončena výrazem /tʰɔ̃jyǎnku/ 的原故 (/jyǎnku/ 原故 „příčina“): /wǒ pù nǎŕ chí, jīnwei šíà jǐ tʰɔ̃jyǎnku/ 我不能去, 因为下雨的原故 „nemohu < tam > jít, protože prší“. (K větám delším a složitějším se výraz /tʰɔ̃jyǎnku/ zpravidla nepřipojuje.)

2. Vedlejší věta příčinná může být též někdy beze spojky (v češtině tu bývá spojka „že“); příčinná věta beze spojky stojí nejčastěji před větou hlavní: /ní lái lǎi | wǒ ěn kāu sí/ 你来了我很高兴 „jsem rád, že jsi přišel“.

3. Vedle spojky /jīnwei/ „protože“, uvádějící větu vedlejší příčinnou, je v čínštině ještě výraz /sʷŕji/ 所以, uvádějící větu vyjadřující následek: /cʷŕtʰian šíà jǐ lǎ, sʷŕji wǒ pù nǎŕ lái/ 昨天下雨了, 所以我不能来 „včera pršelo, proto jsem nemohl přijít“.

Výraz /sʷŕji/ odpovídá spojovacím výrazům „proto“, „tedy“, „a tak“ aj. v českých souřadných souvětích důsledkových. Často ovšem (častěji než v češtině) stojí vedle sebe jednotlivé věty takových souvětí bez jakéhokoli spojovacího výrazu, srov. /cʷŕtʰian šíà jǐ lǎ, wǒ pù nǎŕ lái/ 昨天

下雨了, 我不能来 (vedle výše uvedeného /c^uŋt^hian sià jǐ^l, s^uŋji wǒ pù nǎ^oŋ lái).

Rovněž spojovací výrazy v českých souřadných souvětích důvodových („neboť“, „vždyť“, „totiž“) se v čínštině často nijak nevyjadřují: /wǒ pù cǎi siě^l, wǒ siě^l cǎi pù xiǎ-k^hàn/ 我不再写了, 我写的字不好看 „nebudu <to> více psát, <neboť> nepiši pěkně“.

§ 56. Vyjadřování stejné míry vlastnosti nebo stejné intenzity činnosti u různých osob a věcí

YD 210

1. Chceme-li v češtině vyjádřit, že několik osob nebo věcí má určitou vlastnost ve stejné míře, případně stejně intenzivně provádí určitou činnost, užíváme příslovce „stejně“ (nebo „tak“) a spojky „jako“: „je stejně silný jako já“ (= „je tak silný jako já“); „mám ho stejně ráda jako ty“ (= „mám ho tak ráda jako ty“). Příklad příslovce „stejně“ („tak“) tu může být i vynecháno: „je silný jako já“; „mám ho ráda jako ty“.

V čínštině musí být příslovce „stejně“ („tak“) nutně vyjádřeno, a to výrazem /jǐ jǐ^lŋ/ 一样. Ten člen srovnání, před nímž stojí v češtině spojka „jako“, je v čínštině uveden předložkou /kēn/ 跟, /šiàn/ 象, /xǎ/ 和 nebo /t^húŋ/ 同 (předložky /xǎ/, a zejména /t^húŋ/ tady nejsou příliš hovorové) a klade se, stejně jako ostatní předložkové vazby, mezi podmět (první člen přirovnání) a označení vlastnosti nebo činnosti, tj. přísudek, jemuž bezprostředně předchází výraz /jǐ jǐ^lŋ/ „stejně“: /t^hāt^o nǐ^{er} | kēn t^hā jǐ jǐ^lŋ xiǎu-k^hàn/ „její dcera je (tak) hezká jako ona“ (doslova „její dcera s ní stejně je hezká“); /wǒ kēn nǐ jǐ jǐ^lŋ xǐ xuan t^hā/ 我跟你一样喜欢他 „mám ji rád (stejně) jako ty“ (/xǐ xuan/ 喜欢 „mít rád“).

YD 211

2. Srovnávaná vlastnost nemusí být vyjadřována a srovnání může být všeobecné („on je jako já“). Pro tento případ platí v čínštině pravidla právě uvedená, jen tu ovšem chybí vyjádření vlastnosti, jež je porovnávána: /t^hā kēn nǐ jǐ jǐ^lŋ/ 他跟你一样 „on je (stejný) jako ty“. V tomto případě je výraz /jǐ jǐ^lŋ/ přísudkem s významem „být stejný“.

YD 212

3. Přirovnávaná vlastnost se může vztahovat na činnost osob nebo zvířat. V tom případě výraz /jǐ jǐ^lŋ/ spolu s označením srovnávané vlastnosti následuje za slovesem (opatřeným popřípadě příponou /t^o/ 得) jako kompl. stupně: člen srovnání, uvedený předložkou, může být uveden jak před přísudkovým slovesem, tak i před slovesem, popř. příd. jménem, jež je jádrem komplementu. Příklady: /t^hā niàn-shū | kēn t^hā kēk^o jǐ jǐ^lŋ jùn-kūŋ/ 他念书跟他哥哥一样用功, /t^hā kēn t^hā kēk^o | niàn-shū jǐ jǐ^lŋ jùn-kūŋ/ 他跟他哥哥念书一样用功 „učí se stejně pilně jako jeho starší bratr“ (/kēk^o/ 哥哥 „starší bratr“, /niàn-shū/ 念书 „studovat“, /jùn-kūŋ/ 用功 „pilný“); /t^hā jīŋwen šū^o-t^o kēn t^hāt^o t^húŋsy^o jǐ jǐ^lŋ xiǎu/ 他英文说得跟他的同学一样好, /t^hā kēn t^hāt^o t^húŋsy^o | jīŋwen šū^o-t^o jǐ jǐ^lŋ xiǎu/ 他跟他的同学英文说得一样好 „mluví tak dobře anglicky jako jeho spolužáci“.

YD 213

4. Popíráme-li totožnost, klademe zápornku /pu/ obvykle před člen uvedený předložkou: /wǒ pù xiàn t^hā jǐ jǐ^lŋ xiǎu/ 我不象他一样好 „nejsem tak dobrý

jako on“. V tom případě, když je /jǐ jàŋ/ přísudkem (srovnávaná vlastnost není vyjádřena), je možno zápornku klást i před člen uvedený předložkou, i před přísudek /jǐ jàŋ/: /čə síe čhápēi | kēn nà síe pù jǐ jàŋ/ 这些茶杯跟那些不一样 i /čə síe čhápēi | pù kēn nà síe jǐ jàŋ/ 这些茶杯不跟那些一样 „tyto a ony čajové šálky nejsou stejné“.

YD 214

5. Je-li přirovnání vyjádřeno přirovnávací větou, v češtině zpravidla uvedenou spojkou „jakoby“, odpovídají této spojce v čínštině spojovací výrazy /síàŋ/象 nebo /χǎu síàŋ/好象: /tʰā khànŋ^o wo pàn tʰiàn, síàŋ pú řěňš^o wǒ^l/ 他看了我半天,象不認識我了 /tʰā khànŋ^o wǒ pàn tʰiàn, χǎu síàŋ pú řěňš^o wǒ^l/ 他看了我半天,好象不認識我了 „dívál se na mne dlouhou chvíli, jako by mne již neznal“; /síàŋ/, /χǎu síàŋ/ může být případně doplněno ještě výrazem /š^o tʰ/ 似的, stojícím na konci věty (u jednoslabičného /síàŋ/ to bývá pravidlem): /tʰā khànŋ^o wo pàn tʰiàn, síàŋ pú řěňš^o wǒ š^o tʰ/ 他看了我半天,象不認識我似的 /tʰā khànŋ^o wǒ pàn tʰiàn, χǎu síàŋ pú řěňš^o wǒ š^o tʰ/ 他看了我半天,好象不認識我似的

YD 215

Poznámka. Stojí-li výraz /χǎu síàŋ/ před přísudkem věty, která stojí samostatně, překládáme jej „zdá se, že“, „zdá se, jako by“ apod.: /χǎu síàŋ jàu síà jǐ/ 好象要下雨 „zdá se, že bude pršet“.

YD 216

6. Výraz /jǐ jàŋ/ může stát také před podstatným jménem jako jeho přívlastek ve významu „stejný“, „jednoho (= stejného) druhu“ (ve spojení s příponou /tʰ/的): /jǐ jàŋ tʰ tūŋ sí/ 一样的东西 „stejná věc“ („stejně věci“), /jǐ jàŋ tʰ šū/ 一样的书 „stejná kniha“ („stejně knihy“).

Ve spojení s některými podstatnými jmény širokého významu /tʰ/ může chybět a výraz /jǐ jàŋ/ (s oběma slabikami oslabeně tónickými až atónickými) pak má spíše význam „nějaký“: /jǐ jàŋ tūŋ sí/ 一样东西 „nějaká věc, něco“.

YD 217

Poznámka I. Ve větách, obsahujících srovnání míry určité vlastnosti (nebo intenzity určité činnosti) různých osob nebo věcí, můžeme místo výrazu /jǐ jàŋ/ „stejně“ užit také výrazů /čə jàŋ/ 这样 „tak (tímto způsobem)“, /nà jàŋ/ 那样 „tak (oním způsobem)“, nejde-li nám o vyjádření úplné totožnosti, ale jen podobnosti; člen srovnání uvedený v češtině spojkou „jako“ bývá v tomto případě zpravidla uváděn jen předložkou /síàŋ/ (původní slovesný význam: „podobat se“!). Příklady: /nǐ jàuš^o jě síàŋ tʰā nà jàŋ jùŋ-kūŋ, ciòu χǎu^l/ 你要是也象他那样用功就好了 „budeš-li také tak pilný jako on, bude dobře“; /síàŋ wǒ čə jàŋ š^o | ciòu tuèi^l/ 象我这样说就对了 „když se to řekne jako <jsem to řekl> já, pak je to správně“; /wǒ pú síàŋ tʰā nà jàŋ | sí χuan χə čhá/ 我不象他那样喜欢喝茶 „nemám tak rád čaj jako on“ (dosl. „nepiji tak rád čaj jako on“).

YD 218

Poznámka II. Člen uvedený předložkou, za nímž následuje výraz /jǐ jàŋ/ nebo /čə jàŋ/, /nà jàŋ/ (a případně dále ještě přídavné jméno nebo sloveso), může ovšem stát i v přívlastku, srov. např.: /kēn tʰā jǐ jàŋ tʰ řěn čǎp^o čhū tì-ř^o k^o lái/ 跟他一样的人找不出第二个来 „nenajdeš jiného takového člověka, jako je on“; /síàŋ čǎŋ tʰ úŋ čh^o nà jàŋ jùŋ-kūŋ tʰ řěn pu tʰ^o/ 象张同志那样用功的人不多 „není mnoho tak pilných lidí, jako je soudruh Čang“.

§ 57. Dvě slova pro číslovku „dva“

YD 219

1. Pro číslovku „dva“ má čínština dvě slova: /èr/ 二 a /liǎn/ 两. Číslovky /èr/ užíváme:

a) při abstraktním počítání, kdy u číslovky nestojí název počítaného předmětu (ani numerativ, nebo měrová jednotka): /jī, èr, sān, sè . . . / 一 二 三 四 . . . „jedna, dvě, tři, čtyři . . .“;

b) v případech, kdy je součástí číslovek složených: /èrshí/ 二十 „20“; /shíèr/ 十二 „12“, /èrshíèr/ 二十二 „22“, /sānshíèr/ 三十二 „32“ až /jiùshíèr/ 九十二 „92“; /èr_pǎi liùshíèr/ 二百六十二 „262“ atd.

c) spojení s předponou /tǐ/: /tǐ-èr/ 第二 „druhý“ (samozřejmě, podle bodu b, i u výrazů jako /tǐ-shíèr/ 第十二 „dvanáctý“ atd.).

Číslovky /liǎn/ užíváme, mluvíme-li výslovně o dvou osobách nebo věcech: /liǎn_kè rén/ 两个人 „dva lidé“, /liǎn_pēn shū/ 两本书 „dvě knihy“, /liǎn_nián/ 两年 „dva roky“ (je-li však počet vyjádřen složenou číslovkou, která je zakončena dvojkou – 12, 22, 32 až 92, srov. výše –, musíme samozřejmě užít číslovky /èr/, např. /wūshíèr_kè rén/ 五十二个人 „52 lidí“).

O používání číslovek /èr/ a /liǎn/ ve spojení s číslovkami, označujícími vyšší řády (/pǎi/ 百 „100“, /chīān/ 千 „1 000“ atd.), viz dále § 62, 4.

Ve spojení s některými měrovými jednotkami se vedle číslovky /liǎn/ také může užít číslovky /èr/, např. /liǎn_máo, liǎn_máo/ 两毛 i /èr_máo/ 二毛 „2 mao“; ve spojení s měrovou jednotkou /liǎn/ 两 „liang“ (= „dvoulot“) se pak užívá jen číslovky /èr/: /èr_liǎn/ 二两 „2 liangy“.

Česká číslovka řadová „druhý“ se vyjádří, jak víme, výrazem /tǐ-èr/; ve spojení se slovem /tǒu/ 头 „první“ se však samozřejmě užívá číslovky /liǎn/, srov. /tǐ-èr_kè rén/ 第二个人 „druhý člověk“, avšak /tǒu_liǎn_kè rén/ 头两个人 „první dva lidé“.

§ 58. Větné částice

1. Větné částice mají v čínštině velmi důležitou úlohu. Zakončují mnohé věty a dodávají jim určitého významového odstínu nebo citového zabarvení.

Dosud jsme poznali částici /ma/ 吗 (§ 3,4), /pa/ 吧 (§ 30,3) a dále částici /a/ 啊 (srov. § 58,3), pak částici /le/, /la/ 了 (§ 23,3-4) a částici /ne/ 呢 (§ 40,7).

2. Některé částice mohou stát na konci různých vět (tázacích, oznamovacích, žádacích apod.) a vyjadřovat několik významových odstínů, popř. řadu odstínů citového zabarvení.

YD 220

Částice /pa/ 吧 je charakteristická pro žádací věty, ale může stát i na konci věty tázací nebo oznamovací. Rozkaz zmírňuje, dodává mu ráz zdvořilého vybídnutí (viz § 30, 3); v oznamovacích větách naznačuje subjektivní nejistotu, s níž je výrok pronášen, v otázkách naznačuje očekávání mluvícího, že je tomu tak, jak je naznačeno v otázce. Pokud ji lze vůbec přeložit, můžeme ji ve větách tázacích a oznamovacích ještě nejspíš přeložit slovy „snad“, „asi“: /chèr jǒu_xǐn pa? jǒu pa/ „je tu snad někdo? Asi je“ (v. 42).

YD 221

3. Částice /a/ 啊 (případně /wa/ 哇, /ja/ 呀, /na/ 哪 podle zakončení předcházející slabiky) stojí často na konci vět tázacích (pokud nejsou zakončeny některou jinou tázací částicí), jež různě emocionálně zabarvuje (vyjadřuje zvýšený zájem, zvědavost apod.): /nǐ ǎh̄y pu ǎh̄y ja?/ 你去不去呀? „půjdeš, či nikoli?“; dále jsou uvedené částice typickým zakončením vět zvolacích: /šǐ nǐ a!/ 是你啊! „<tak> to jsi ty!“; /šǐ ǎcian kuò tǎ tǔ kǎu ài ja!/ „jak ten čas utíká“ (v. 43), /xǎu wa!/ 好哇! „nuže dobrá!“ /chè tǔ ǒ xǔ ā r tǔ ǒ xǎu-khàn na!/ 这朵花儿多好看哪! „Jak je krásná tato květina!“ (/tǔ ǒ/ 朵 numerativ pro květiny).

YD 222

4. Částice /ma/ 吗 stojí, jak je nám známo, především na konci vět tázacích (viz § 3,4); na konci vět oznamovacích (v tomto případě se však zpravidla píše známkem 嘛, někdy též 么) naznačuje přesvědčení mluvícího, že jeho výpověď je samozřejmá: /tǎ cíu shǐ chān lau shǐ tǎ ǎrc ma!/ „to je přece syn učitele Čanga!“ (v. 44).

YD 223

5. Nejčastější funkcí částice /nǎ/ 呢 je označení trvání děje v přítomnosti nebo současnosti s dějem jiným (viz § 40, 7). Kromě toho se vyskytuje i na konci vět tázacích, zejména takových, kde nám jde o zjištění stavu, chování apod. právě jen jedné, zcela určité osoby nebo věci: /wǒ pǔ ǎh̄y nǐ nǎ?/ 我不去, 你呢? „já <tam> nepůjdu; <a co> ty?“

Částice /nǎ/ (na rozdíl od tázací částice /ma/ 吗!) se vyskytuje i na konci otázek doplňovacích, tj. otázek obsahujících tázací slovo (tázací zájmeno, tázací číslovku apod.). Pokud zde neoznačuje trvání děje v přítomnosti nebo děj současný s dějem jiným (např. /nǐ cǔ ǒ šǎm nǎ?/ 你做什么呢? „co (právě teď) děláš?“; větu /nǐ cǔ ǒ šǎm?/ bychom přeložili spíše „co budeš dělat?“), propůjčuje těmto otázkám jisté emocionální zabarvení (vyjadřuje pochybnost, netrpělivost, nevoli apod.), jež při překládání do češtiny můžeme vhodně vyjádřit připojením morfému „-pak“ k tázacím zájmenům (srov. „copak“? „kdepak“? atd.), užitím příslovci „vlastně“, „tedy“ apod. Příklady: /ciǎu wǒ xiǎi shǎo shǎm nǎ?/ 叫我还说什么呢? „copak bych měl <tedy> ještě říci?“ (dosl. asi: „co mne vybízíš (vybízíte apod.), abych ještě řekl?“); /jiǎu shǐ chǎ jǎn tǎ xǔ à jǒu shǎm pànfa nǎ?/ 要是这样的话, 有什么办法呢? „je-li tomu tak, co se <tu tedy> dá dělat?“ (/pànfa/ 办法 „způsob, jak něco udělat nebo zařídit“).

YD 224°

YD 225°

O melodii vět zakončených větnými částicemi viz Fchč str. 59-65!

§ 59. Slučovací spojení větných členů a vět

1. V češtině máme pro jednotlivé větné členy i pro celé věty slučovací spojky „a“, „i“, „nebo“, ve větách záporných „ani“. Čínština vyjadřuje jednotlivé případy, v nichž my těchto spojek používáme, různě; pokud užívá spojku, popř. příslovci, užívá stejných spojek a příslovci ve větách kladných i záporných.

YD 226

2. Je-li několikanásobný výraz *podmětem*, stojí všechny jeho části vedle sebe buď beze spojky (v tomto případě spojku nahrazuje pauza, byť i jen naznačená), nebo se spojkou /kēn/ 跟 nebo /xǎ/ 和 (/xǎ/ je poněkud literární) před poslední částí výrazu a za nimi před přísudkem stojí /tōu/ 都. Příklady: /nǎn-xǎic°

nǚ-xáic³ tōu k^hǒji/ 男孩子女孩子都可以 „mohou to být chlapci i děvčata (chlapci nebo děvčata)“; /čāη t^huŋč³ kēn čōu t^huŋč³ | tōu š³ wōt³ p^hǎŋjōu/ 张同志跟周同志 都是我的朋友 „soudruh Čang a soudruh Čou jsou (oba) moji přátelé“; /čāη t^huŋč³ kēn čōu t^huŋč³ | tōu p^u š³ wōt³ p^hǎŋjōu/ 张同志跟周同志都不是我的朋友 „soudruh Čang ani soudruh Čou nejsou moji přátelé“.

YD 227

3. Několikanásobný *předmět* stojící za slovesem se někdy vyjadřuje pomocí spojky /kēn/ (nebo /xǎ/): /wō syá čūηwen kēn fǎwen/ 我学中文跟法文 „učím se čínsky a francouzsky“, zpr. se však přísudkové sloveso opakuje s příslovcem /jě/ 也 „také“: /t^hā syá čūηwen, jě syá fǎwen/ 他学中文; 也学法文 „učí se čínsky a (také) francouzsky“, /t^hā p^u syá čūηwén, jě p^u syá fǎwen/ 他不学中文, 也不学法文 „neučí se ani čínsky, ani francouzsky“.

YD 228

Několikanásobný *předmět* stojící před slovesem nebo v čele věty stejně jako několikanásobný *nepřímý předmět* (před slovesem i za slovesem) a několikanásobné *určení místa, času* apod. se vyjadřuje se spojkou /ken/ nebo bez jakékoli spojky (srov. vyjadřování několikanásob. podmětu). Příklady: /nǐt³ kāηpǐ | kēn wōt³ čǎ | t^hā tōu nǎ-cōu | | 你的鋼筆跟我的紙他都拿走了 „odnesl tvoje pero i můj papír“; /t^hā pǎ nǐt³ kāηpǐ kēn wōt³ čǎ | tōu nǎ-cōu | | 他把你的鋼筆跟我的紙都拿走了 „odnesl tvoje pero i můj papír“; /wō pǎ cǎ k³ | kēi nǐ kēn nǐt³ mēimei/ 我把这个給你跟你的妹妹 „toto dávám tobě a tvé sestřičce“ (/mēimei/ 妹妹 „mladší sestra, sestřička“); /wō kēi nǐ kēn nǐt³ p^hǎŋjōu | tōu mǎi³ tūŋsi/ 我給你跟你的朋友都买了东西 „koupil jsem něco tobě i tvému příteli“; /mǐŋt^hian xōut^hian | wō tōu nǎŋ lǎi/ 明天后天我都能来 „mohu přijít zítra i pozítří“; /čə jǎŋ nǎ jǎŋ | tōu k^hǒji/ 这样那样都可以 „je to možno (např. udělat, zařídit, apod.) tak i onak“; /kēi wō siě sǐn | jūŋ kāηpǐ jūŋ č^hiānpǐ | tōu síŋ/ 給我写信 用鋼筆 用鉛筆都行 „můžeš mi psát (dopis) perem i tužkou“.

YD 229

4. Jednotlivé části několikanásobného *přisudku* mohou stát prostě vedle sebe: /t^hā čān cai nar | p^u t^uŋ/ 他站在那儿不动 „stojí tam (a) nehýbá se“; /t^hā čānc^hilǎi šuōl³ čǐ cǐ y³ xuà/ 他站起来说了几句话 „vstal (a) řekl několik slov“.

Přídavná jména se vyskytují v několikanásobném *přisudku* prostě vedle sebe jen v některých víceméně ustálených spojeních.

Slučovací spojení mezi *přisudky* se často vyjadřuje také pomocí příslovčí /jě/ 也 nebo častěji /jòu/ 又. Příslovce se klade před oba *přisudky*: /t^hā jòu c^uò-kūŋ, jòu niàn-šū/ 他又做工, 又念书 „pracuje a studuje“, „pracuje i studuje“, /čə čāŋ čuōc³ | jòu tǎ jòu čūŋ/ 这张桌子又大又重 „tento stůl je velký a těžký“.

Někdy se také místo prvního /jě/ nebo /jòu/ užívá /cǐ/ 既, zejména ve větách s důrazným záporem.

YD 230

5. Několikanásobný *přívlastek*, jehož jednotlivé části obsahují sloveso, se vyjadřuje nejčastěji tak, že jednotlivé složky stojí prostě vedle sebe (přípona

/t^ə/的 se klade jen jednou, až na konec několikanásobného přívlastku): /nīm^{ən} pǎ cíè^hhy xái méi kʰàn-wǎn t^ə šū | xuǎn kei tʰúšukuǎn pa/ 你們把借去還沒看完的書還給圖書館吧 „knihy, které jste si vypůjčili a ještě nedočetli, vraťte do knihovny“.

Několikanásobný přívlastek vyjádřený přídavnými jmény se zpravidla vyjadřuje pomocí příslovce /jòu/又, jež se opakuje před každým přídavným jménem (přívlastek jako celek je zakončen příponou /t^ə/的): /tʰā kěil^ə xáic^ə | sǎn k^ə jòu tǎ jòu xū t^ə pʰí^hηk^uo/ 他給了孩子三個又大又紅的蘋果 „dal dítěti tři velká, červená jablka“.

Prostě vedle sebe se kladou přídavná jména i v několikanásobném přívlastku jen v některých, víceméně ustálených spojeních.

Několikanásobný přívlastek vyjádřený zájmeny nebo podstatnými jmény se vyjadřuje zpravidla pomocí spojky /ken/ (přípona /t^ə/的, pokud je třeba ji použít, se i zde klade jen jednou, na konec několikanásobného přívlastku): /wǒ kěn šiǎu wǎ^h t^ə pěnc^ə | šiē t^ə cuèi kǎncí^hη/ „můj sešit a sešit malého Wangu je psán nejčistěji“ 我跟小王的本子寫得最干淨.

Je-li bližší určený člen, k němuž se několikanásobný přívlastek vztahuje, ve větě předmětem, je také možno vazbu několikanásobného přívlastku převést na vazbu několikanásobného předmětu s opakováním slovesa a použitím příslovce /jě/也: /wǒm^{ən} cǎr | méi jo cū^hηwén kěn rǐ^hwén sū/ 我們這兒沒有中文跟日文书 i /wǒm^{ən} cǎr méi jo cū^hηwén sū, jě méi jo rǐ^hwén sū/ 我們這兒沒有中文, 也沒有日文书 „nemáme zde ani čínské, ani japonské knihy“.

YD 231

6. Spojují-li se souřadně celé věty (s různými podmínkami), tu naši konstrukci se spojkou „a“ odpovídá v čínštině nejspíše vazba, kdy klademe věty beze spojky vedle sebe: /wǒ kʰàn pǎu, nǐ šiē cǐ/ 我看報你寫字 „já čtu noviny a ty píšeš“.

Příslovce /jě/也 „také“ je v tomto případě ovšem možno použít jen tam, kde i v češtině používáme příslovce „také“ nebo kde užíváme spojky „i“: /wǒ syǎ cū^hηwén, tʰā jě syǎ cū^hηwén/ 我學中文, 他也學中文 „já se učím čínsky a on také“, „já i on se učíme čínsky“.

§ 60. Věty vedlejší předmětné a podmětné; věty vedlejší účelové

YD 232

1. V češtině věty vedlejší zastupující *předmět* jsou většinou uvedeny spojkou „že“ (někdy spojkou „aby“). V čínštině nejsou takové věty uvedeny žádnou spojkou a věta vedlejší stojí prostě za větou hlavní: /wǒ cǐ tǎu | tʰā cǎi syǎ cū^hηwén/ 我知道他在學中文 „vím, že se (právě teď) učí čínsky“.

Vedlejší věty předmětné, uvedené v češtině vztaznými zájmeny a příslovci, se v čínštině vyjadřují obdobně jako v češtině; ve funkci vztazných zájmen tu vystupují slova tázací (vyslovená tónicky), jež ovšem v čínštině nestojí nutně na začátku vedlejší věty, ale zaujímají postavení, jež jim podle jejich syntaktické funkce přísluší: /méi jo rěn cǐ tǎu | tʰā sǎ šǎm^ə sǎ^hηou cínlai t^ə/ 沒有人知道他什麼時候進來的 „nikdo neví, kdy (sem) vstoupil“, /wǒ jě cǐ tǎu |

t^hā_š^ě šéi/ 我也知道他是誰 „já také vím, kdo to je“.

Významový rozdíl, který u některých sloves v češtině vyjadřujeme užitím spojek „že“ a „aby“, je v čínštině vyjádřen užitím různých přísudkových sloves. Tak např. významový rozdíl českých vět „řekni mu, že hned přijdu“ a „řekni mu, aby přišel“ vyjádříme tím, že v první větě uijíme slovesa /k^əs^u/ 告訴 „řici, oznámit“ (/k^əs^u_t^ha | w^o ci^əu_l^{ai}/ 告訴他我就來), v druhé pak vazby se slovesem /ci^əu/ 叫 „vybídnout, požádat“ (/ci^əu_t^ha_l^{ai}! 叫他來! ; viz níže Pozn. II.).

Povšimněme si také, že v češtině můžeme v některých případech nahradit větu předmětnou, která je uvedena spojkou „aby“, infinitivem: „zakázal jsem (nedovolil jsem) mu, aby tam chodil“ = „zakázal jsem (nedovolil jsem) mu tam jít“ (čínštiny: /w^o p^ü_ci^əu_t^ha_č^hy/ 我不叫他去); tu je však třeba upozornit, že případné slovesné přípony se kladou nikoli ke slovesu prvému (označujícímu zpravidla popud, prosbu, žádost apod. a jemuž v češtině odpovídá sloveso v určitém tvaru), nýbrž právě ke slovesu druhému (jemuž v češtině popřípadě může odpovídat infinitiv!): /w^o ř^ān_t^ha w^ár^lə_ji_χ^uě^r | č^hai ci^əu_t^ha_č^hy_š^uei_ci^əu/ 我让他玩儿了一会儿才叫他去睡觉 „nechal jsem ho chvíli si hrát, (a pak) teprve jsem ho poslal (vybídl) jít spát“ (/w^ár/ 玩儿 „hrát si“); /w^o_č^hŕ^ŕ_t^ha | t^hi_w^o šⁱě^o jⁱ_f^ən_šⁱn/ 我請他替我寫了一封信 „prosil jsem ho, aby mi (= místo-mne, za mne) napsal dopis“ (/t^hi_替 „místo, za“; přípona /l^ə/ u sloves /w^ár/, /šⁱě/ v uvedených větách označuje, že uvedené činnosti byly skutečně také provedeny!).

Poznámka I. Předmět, následující po některých slovesech, může být v čínštině vyjádřen jen větou (např. /ř^ěnwei/ 認為 „domnívat se, že“, „myslit, že“) a nemůže zůstat nevyjádřen. Označena a od ostatních slov odlišena jsou tato slovesa v Učebním slovníku.

YD 233

Poznámka II. Sloveso /č^hŕ^ŕ/ „prosít“ se v čínštině vyskytuje pouze ve vazbě, jež odpovídá české vazbě „prosít někoho, aby...“, podobně /ř^ān/ „nechat někoho, aby...“, „nechat někoho + infinitiv“. Označena a od ostatních slov odlišena jsou tato a podobná slovesa v Uč. slovníku (předmět těchto sloves označujeme jako „společný“ (konexní) větný člen).

YD 234

2. Právě uvedená pravidla platí i o závislých otázkách. Neliší se v podstatě od otázek přímých, toliko stojí za hlavní větou: /w^o_šⁱě^ŕ w^èn_t^ha | χ^uei_p^ü_χ^uei_j^ün_k^hu^{ai}c^ə č^hŕ-f^ān/ „chtěl bych se ho zeptat, zda umí jíst hůlkami“

Všimni si, že v této větě zájmeno /t^hā/ – v jiných případech to samozřejmě může být i jiné zájmeno nebo podstatné jméno – je možno chápat jako předmět předcházejícího slovesa /w^èn/ a současně i jako podmět následujícího slovesa (podobně chápeme i vazbu dříve uvedených vět typu /ci^əu_t^ha_l^{ai}!, /w^o p^ü_ci^əu_t^ha_č^hy/, /w^o ř^ān_t^ha w^ár^lə_ji_χ^uě^r | č^hai ci^əu_t^ha_č^hy_š^uei_ci^əu/, /w^o_č^hŕ^ŕ_t^ha t^hi_w^o šⁱě^o jⁱ_f^ən_šⁱn/ se slovesy /ci^əu/, /ř^ān/, /č^hŕ^ŕ/, srov. § 60, 1 Pozn. II.).

Závislá otázka na rozdíl od otázky přímé nemůže být v žádném případě zakončena tázací částicí.

YD 235

3. Věta nebo výraz obsahující sloveso může být také *podmětem* věty jiné: /li^ān^ši šⁱě_c^ə | χ^ěn_č^ün_j^àu/ 練習寫字很重要 „cvičení v psaní znaků (dosl. cvičit psát znaky) je velmi důležité“ (/č^ün_j^àu_重要 „důležitý“); /š^yš^əš^ən li^ān^ši šⁱě_c^ə | χ^ěn_č^ün_j^àu/ 學生練習寫字很重要 „je důležité, aby žáci se cvičili v psaní znaků (dosl. žáci se cvičí v psaní znaků je velmi důležité“); /č^ö šⁱn | p^ü_č^öu_j^ě_šⁱn/ 走行,不走也行 „je možno odejít i zůstat (dosl. neodejít“.

YD 236

a)

4. Ve funkci spojek, uvádějících vedlejší věty účelové, vystupují v čínštině výrazy /ci^əu/ 叫, /ř^ān/ 訖, případně /χ^äu^{ci}əu/ 好叫, /χ^äu^řə/ 好訖 nebo

/wèit³⁵ ɕiàu/ 为的是叫, /wèit³⁵ řàn/ 为的是让; věty uvedené těmito výrazy stojí za větou hlavní. Příklady: /k^huài k^hai fàn pa, ciàu t^ha č^h̄-p^huì³⁵ šàn-sy³⁵ č^h̄y/ 快开饭吧, 叫他吃饱了上学去 (/k^huài k^hai fàn pa, χ^hau³⁵ciàu t^hā.../) „rychle podávejte na stůl, aby se (mohl) najíst (a) jít do školy“ (/šàn-sy³⁵/ 上学 „jít do školy“); /nǐm²¹n šiàu šəm³⁵, š^uōč^hulai řàn t^hàciā šiàu šiàu/ 你们笑什么, 说出来让大家笑笑 (/nǐm²¹n šiàu šəm³⁵, š^uōč^hulai χ^hau³⁵řàn t^hàciā šiàu šiàu/) „čemu se smějete? Řekněte to, aby se všichni (mohli) zasmát“ (/šiàu/ 笑 „smát se“); /wǒ jī t^hau nán²¹cī, ciòu k^hei m^hūč^hin šiē³⁵ jì f^hēn šìn, χ^hau³⁵ciàu t^ha f^hēn-sīn/ 我一到南京, 就给母亲写了一封信, 好叫她放心 „jakmile jsem přibyl do Nankingu, hned jsem napsal matce dopis, aby byla bez starosti“ (/f^hēn-sīn/ 放心 „být bez starosti, neznepokojovat se“); /k^hei t^ha χ^hē w^hǎn řē č^hā, řàn t^ha č^hū jì šēn χ^hàn | ciòu χ^hau³⁵ l³⁵/ 给他喝碗热茶, 让他出一身汗就好了 „dejte mu vypít šálek horkého čaje, aby se zapotil, a bude dobře“ /t^hā c^hē c^hī p^hù č^h̄ p^hú š^uēi, wèit³⁵ řàn t^hàciā č^h̄-p^huì³⁵ š^uēi-χ^hau/ 他自己不吃不睡, 为的是让大家吃饱睡好 „on sám nejí a nespí, aby se všichni (ostatní mohli) najíst a vyspat“ (/c^hē c^hī/ 自己 „sám“).

V psaných textech místo uvedených výrazů /ciàu/, /řàn/ atd. bývá často /š^h/ 使, /š^ht³⁵/ 使得.

YD 237

Slovo /řàn/ často uvádí i věty přací; v tomto případě je do češtiny nejčastěji překládáme „ať“, „ať si“: /řàn t^ha cōu pa/ 让他走吧 „ať si jde!“; /řàn t^ha č^hū jì šēn χ^hàn ciòu χ^hau³⁵ l³⁵/ 让他出一身汗就好了 „ať se vypotí a bude dobře“.

YD 236

b)

Je-li podmět ve větě hlavní a vedlejší totožný, vystupuje často ve funkci spojky věty účelové /χ^hau³⁵/ 好: /mí^ht^hian t^hei c^hau tiar č^h̄ w^hǎn fàn, χ^hau³⁵ č^h̄y k^hàn | č^h̄ tiān c^hū t^hò tiānjī/ 明天得早点儿吃晚饭, 好去看七点钟的电影 „zítra musíme o něco dříve večeřet, abychom (mohli) jít na sedmou do kina“.

YD 236

d)

Věta účelová bývá také často uvedena výrazem /wèi³⁵/ 为了 (věta uvedená tímto výrazem stojí zpravidla před větou hlavní): /wèi³⁵ řàn ǎrc³⁵ šàn t^hasy³⁵, t^hā j^hei j^hē k^hūnc³⁵o/ 为了让孩子上大学, 他夜里也工作 „pracuje i v noci, aby syn mohl (umožnil synovi) navštěvovat vysokou školu“.

YD 236

e)

Větou účelovou můžeme do češtiny překládat i takové věty, jež jsou uvedeny výrazem /j^hau³⁵/ 要 (původně sloveso „chtít“; ve větě hlavní je obsaženo příslovce /ciòu/ 就): /j^hau³⁵ t^ha k^huài tiar χ^hau, ciòu t^hei s^hū t^ha t^hau χ^hāipiān č^h̄y šiōuj^hā/ 要他快点儿好, 就得送他到海边去休养, je třeba poslat ho k moři si odpočinout, aby se rychleji uzdravil“ (/šiōuj^hā/ 休养 „odpočinout si, rekreovat se“). Chceme-li souvětí tohoto typu překládat doslovně, můžeme překládat také souvětím podmínkovým: „chceme-li, aby se rychleji uzdravil, musíme...“.

YD 236

c)

Má-li být věta účelová převedena do záporu, stojí v čele takové věty výrazy, jako např. /p^hū řàn/ 不^h 让 nebo /miānt³⁵/ 免得 (u slovesa již žádná zápornka nestojí): /wǒm²¹n p^hā šìn č^hā^hch^hilai l³⁵, p^hū řàn t^ha č^h̄ t^hau c^hē c^hian š^h / 我们把信藏起来了, 不让他知道这件事 „schovali jsme (ten) dopis, aby se o této záležitosti nedověděl“; /nǐ ciàu t^ha k^hàn tiānjī č^h̄y pa, miānt³⁵ t^ha c^hai c^her t^hō š^hō χ^huā/ 你叫他看电影去吧, 免得他在这儿多说话 „řekni mu, ať jde do kina, aby zde už dál nemluvil“.

§ 61. Slovesné numerativy (komplement vidu)

YD 238

1. Chceme-li v češtině vyjádřit, kolikrát se děj udál, užíváme číslovek násobných „dvakrát“, „třikrát“ apod. Úplnou obdobou v čínštině jsou spojení číslovek základních se slovy (oslabeně tónickými až atónickými) /χuěi/ 回, /c^hb/ 次, /šià/ 下 (/siàr/ 下) a některými jinými; tato spojení stojí vždy *za slovesem* (na rozdíl od češtiny, kde číslovky násobné mohou stát i před slovesem): /t^hā lái²ko liǎ² c^hb/ 他来过两次 „dvakrát ⟨sem⟩ přišel“, „přišel ⟨sem⟩ dvakrát“.

Spojení číslovek se slovy /χuěi/, /c^hb/ možno připojit prakticky ke každému slovesu, vyjadřujícímu děj; spojení číslovek se slovem /šià/ (/siàr/) stojí zpravidla u sloves označujících úder, prudký pohyb shora dolů apod., u jiných sloves je již jen formálním prvkem (v překladu zpr. použijeme dokonavého slovesa).

YD 239

Poznámka. Slova /c^hb/, /χuěi/ i /šià/ (/siàr/) se mohou pojít také s číslovkami řadovými. Takto vznikající výrazy jsou určením jistého časového bodu, jistého okamžiku a jako taková stojí ovšem před slovesem, srov. § 42,1 (příležitostně mohou být tyto výrazy i přívlastky k podstatným jménům). Příklady: /t^hā dī-ǝr c^hb tǎu cǎr lái t² šǝχou | tǎi² t^hā t² p^hǝ²jiou/ 他第二次到这儿来的时候带了他的朋友 „když sem přišel podruhé, vzal s sebou svoje přátele“; /tǝ-sǎn šià | mǝi tǎ-čǎu t^ha/ 第三下没打着他 „potřetí ho nezasáhl“. Obdobná určení času vznikají také spojením slov /c^hb/ a /χuěi/ se slovy (výrazy) /šǝŋ/ 上 „minulý“, /šià/ 下 „příští“, /mǝi/ 每 „každý“, /čǝi/ 这 „tento“, /nǝi/ 那 „onen“, /c^uei χòu ji 最后一 „poslední“, /c^uei χòu tǝ-ǝr/ 最后第二 „předposlední“, apod.: /šǝŋ c^hb/ 上次, /šǝŋ χuěi/ 上回 „posledně, minule“; /šià c^hb/ 下次, /šià χuěi/ 下回 „příště“; /mǝi c^hb/ 每次, /mǝi χuěi/ 每回 „pokaždé“ atd. Slovo /šià/ (/siàr/) se kromě slov /šǝŋ/ 上, /šià/ 下 také spojuje se všemi uvedenými slovy (výrazy).

YD 240

2. Podobné vazby užívá čínština, chce-li vyjádřit, že děj trval jistou (více-méně krátkou) dobu, popřípadě jen okamžik, nebo také, chce-li vyjádřit několké opakování takového krátkodobého děje. Tu se za sloveso připojí číslovka a tzv. *slovesný numerativ*. Slovesné numerativy se mohou zpravidla spojovat jen se slovesy, která s nimi významově nějak souvisejí. Jednotlivé slovesné numerativy se většinou spojují jen s několika málo slovesy nebo i jen s jediným slovesem. Příklady: /ciǝu ji šǝŋ/ 叫一声 „vykřiknout“, /š^uǝ ji šǝŋ/ 說一声 „promluvit“ (slovesný numerativ /šǝŋ/ „zvuk“ se tudíž pojí se slovesy znamenajícími vydávání zvuků; jako podst. jména ve významu „zvuk“ se ovšem obvykle užívá dvojslabičného /šǝŋjin/ 声音), /k^hǎn ji jǎn/ 看一眼 „podívat se“ (slovesný numerativ /jǎn/ 眼 „oko“ může stát jen u tohoto slovesa; jako samostatné podstatné jméno ve významu „oko“ je ovšem běžnější dvojslabičné /jǎnciŋ/ 眼睛).

Slovesné numerativy se nejčastěji pojí s číslovkou /jǝi/ 一. Také zpravidla blíže určují sloveso po stránce významové, srov. např. sloveso /cǝu/ 走 „jít“ se slovesným numerativem /č^hyār/ 圈儿 „kruh“: /t^hā cai χuǎjyǎnli | cǝul² ji č^hyār/ 他在花园里走了一圈儿 „prošel se v zahradě jednou dokola (dosl. prošel v zahradě jeden kruh)“.

Slova /xuéi/, /c^hě/, /šià/ (/šiàr/), o kterých byla řeč v § 61,1, můžeme považovat za obecné slovesné numerativy. Tyto numerativy, zejména /xuéi/ a /c^hě/, sloveso po stránce významové samozřejmě blíže neurčují, a jak již bylo řečeno, mohou se pojít s nejrůznějšími slovesy.

Spojení číslovek se sloves. numerativy za slovesem označujeme jako kompl. vidu.

3. Slovesné numerativy s číslovkou /ji/ do češtiny někdy vůbec nepřekládáme: odrážejí se totiž v dokonavém vidu českého slovesa, srov. výše uvedené příklady /cíàu jì šěη/ „vykřiknout“, /š^uō jì šěη/ „promluvit“, /k^hàn jì jǎn/ „podívat se“. Jinak slovesné numerativy ve spojení s číslovkami překládáme buď číslovkami násobnými („dvakrát“, „třikrát“ atd.), nebo spojením číslovek základních s vhodnými výrazy vystihujícími význam numerativu.

YD 241

4. Má-li sloveso u sebe předmět, stojí za ním nejprve předmět, a pak teprve slovesný numerativ s číslovkou: /wǒ k^hàn^lè t^ha jì jǎn/ 我看了他一眼 „podíval jsem se na něho“; /wǒ č^h cíàⁿko nǐ² m^uch^hin li²η xuéi/ 我只见过你的母亲两回 „viděl jsem tvou matku jen dvakrát“; /wǒ č^h k^hàn^{ko} t^ha jì c^hě/ 我只去看过他一次 „navštívil jsem ho jen jednou“.

YD 242

Poznámka. Je-li užito slovesných numerativů /c^hě/, /xuéi/, popř. i některých jiných a předmět není vyjádřen osobním zájmenem, číslovka s numerativem stojí v jistých případech před předmětem: /wǒ š^uō^lè sǎn c^hě cài cǐàn (wǒ š^uō^lè sǎn šěη cài cǐàn), t^hā tōu méi t^hīη cǐàn/ 我說了三次再見 (我說了三次再見), 他都沒有聽見 „třikrát jsem řekl na shledanou, on (to však ani jednou) neslyšel“; zminěný pořádek slov (přisudkové sloveso + číslovka se slovesným numerativem + předmět) je pravidlem zejména tehdy, označuje-li předmět prostor nebo místo (z hlediska češtiny je to ovšem spíše příslovečné určení), srov. např. /č^hāη t^hūη č^hě k^hōη li²η c^hě pèi cǐη/ 張同志去過兩次北京 „soudruh Čang byl dvakrát v Peking“.

U objektových sloves (pokud je ovšem u nich vůbec možno užít slovesných numerativů) se slovesné numerativy rovněž vkládají bezprostředně za slovesnou složku obj. slovesa: /wǒ kēn t^hā jì cǐη cíàⁿko χ^hū c^hě miàn/ 我跟他已經見過幾次面 „viděl jsem se s ním již několikrát“.

YD 243

5. Slovesa se často také zdvojují. Mezi jednotlivé složky výrazu, vznikajícího zdvojením slovesa, lze beze změny smyslu vkládat číslovku /ji/ — a první složka se může také spojovat s příponou /l²/ 了 (toto platí zejména pro jednoslabičná slovesa, kdežto zdvojená dvojslabičná slovesa tvoří výraz, který zpravidla nerozdělujeme).

Zdvojená slovesa nejčastěji označují jednorázovost děje a do češtiny je překládáme dokonavými slovesy. Nežádka mohou podle kontextu také označovat iistou povrchnost nebo menší důkladnost (při překladu můžeme užít např. slova „trochu“), s jakou děj je, má nebo může být proveden. Má-li zdvojené sloveso u sebe předmět, stojí až za zdvojeným slovesem nebo v čele věty. Příklady: /k^hàn k^han/ 看看, /k^hàn jì k^hàn/ 看一看 „podívat se“; /wèn wèn/ 問問, /wèn jì wèn/ 問一問 „zeptat se, pozeptat se“; /ši²āη ši²āη/ 想想, /ši²āη jì ši²āη/ 想一想 „rozmyslit se, rozvážit si“; /ši²ōu² ši²ōu²/ 休息休息 „odpočinout si, trochu si odpočinout“; /t^hā k^hàn^lè jì k^hàn piāu | ciòu č^hē t^hau jīη kǎi

chū / 他看 了一看表就知道应该走了 „podíval se na hodinky a hned věděl, že musí jít“.

YD 244°

Uvedenou vazbu zdvojeného slovesa můžeme považovat za obdobu vazby slovesa se slovesným numerativem ve spojení s číslovkou /jī/.

YD 245

§ 62. Číslovky (pokračování)

1. Dosud jsme se učili vyjadřovat čínsky menší čísla a viděli jsme, že se toto vyjadřování v podstatě od českého neliší. U velkých čísel je tomu trochu jinak. Na rozdíl od češtiny mají Číňané *zvláštní název též pro 4. řád* (v češtině vyjadřujeme tento řád číslovkou složenou: „deset tisíc“): /wàn/ 万 „10 000“. Tedy „20 000“ se řekne čínsky /èr wàn/ 二万 (dosl. „dva desetitisíce“), „200 000“ /èrshí wàn/ 二十万 (dosl. „dvacet desetitisíců“), „1 000 000“ /jì pǎi wàn/ 一百万 („jedno sto desetitisíců“; zde stojí za povšimnutí, že pro 6. řád, tj. „1 000 000“ – „milion“ – čínština nemá zvláštní název!) atd.

Zvláštní název má dále čínština ještě pro 8. řád „100 000 000“ („sto miliónů“): /jì/ 亿; místo /jì/ lze však i v čínštině užít číslovky složené: /wàn wàn/ 万万 (dosl. „desetitisíc desetitisíců“). Tak např. „šest set miliónů“ řekneme /liù jì/ 六亿 nebo /liù wàn wàn/ 六万万; „tři sta dvacet pět miliónů“ lze říci /sān jì èr chīan wū pǎi wàn/ 三亿二千五百万 nebo /sān wàn èr chīan wū pǎi wàn/ 三万二千五百万 (všimněte si, že v prvním případě, kdy je použito číslovky /jì/ 亿, se výraz zřetelně rozpadá na 2 takry!).

2. Ve složených číslovkách se chybějící řád, popř. řády (tj. nula, popř. nuly) uprostřed čísla *vyjadřují*, a to slovem /líng/ 零 „nula“ (chybí-li dva nebo více řádů za sebou, nemusí se /líng/ opakovat): „204“ je tedy /èr pǎi líng sì/ 二零四, „2 004“ je /èr chīan líng sì/ 二千零四 (popř. též /èr chīan líng líng sì/ 二千零零四) apod.

3. Je-li jedna nebo více nul *na konci čísla*, nevyjadřují se; také poslední řád se nemusí uvádět: k nedorozumění nedojde, neboť jako poslední řád se rozumí vždy řád nejblíže nižší, než je řád bezprostředně uvedený před poslední číslovkou. Tak /jì pǎi wū/ 一百五 značí „150“ (kdežto „105“ je – jak víme – /jì pǎi líng wū/ 一百零五!). Podobně /wū chīan liù/ 五千六 je „5 600“ (kdežto „5 006“ je /wū chīan líng liù/ 五千零六!); /sān wàn chī/ 三万七 je „37 000“ (/sān wàn líng chī/ 三万零七 pak „30 007“) atd.

YD 246

Ve všech uvedených případech je však možno též řád uvést, a říci tedy /jì pǎi wūshí/ 一百五十, /wū chīan liù pǎi/ 五千六百, /sān wàn chī chīan/ 三万七千. U „pojmenovaných“ čísel (tj. je-li složená číslovka ve spojení s podstatným jménem nebo měrovou jednotkou) se řád posledního čísla uvádí vždy: /sān pǎi wūshí jüán/ 三百五十元 „350 jüanů“. I v tom případě, je-li jedna nebo více nul *na konci čísla a současně i před číslem (číslicí) nakonec uvedeným*, musí být poslední řád uveden svým názvem: „2 040“ je tedy /èr chīan líng sìshí/ 二千零四十 (/èr chīan líng sì/ 二千零四 je „2 004“!), „10 800“ je /jī wàn líng pā pǎi/ 一万零八百 (/jī wàn líng pā/ 一万零八 je „10 008“) atd.

Uvedli jsme praktické pravidlo, že nula popř. nuly, pokud nestojí na konci čísla, se vyjadřují slovem /líŋ/; nulu na pátém místě od konce čísla (označující řád /wàn/ „10 000“), popř. celou souvislou řadu nul od pátého místa výše, však nevyjadřujeme (slovo /wàn/ totiž nemůžeme vynechat); např. „405 800“ /s̄b̄šb̄ wàn wŭ čhian pā/ 四十万五千八 , „7 003 205“ /čhī pāi wàn s̄n čhian èr pāi líŋ wŭ/ 七百万三千二百零五 . (Srov. však např. „300 211“ /s̄nšb̄ wàn líŋ èr pāi šb̄jī/ 三十万零二百十一 ; tady /líŋ/ stojí ovšem na místě čtvrté nuly od konce, tj. na místě chybějícího řádu /čhian/ „tisíc“.)

Nulu na 5. místě od konce čísla, popř. souvislou řadu nul od 5. místa výše nicméně vyjadřujeme, stojí-li na začátku složené číslovky číslovka /jī/ „stomilionů“ (může být vyjádřena též výrazem /wàn wan/), řád /wàn/ „deset tisíc“ vůbec chybí, avšak řád /čhian/ „tisíc“ (případně jiný řád nižší) je uveden (jen v tomto případě řád /wàn/ totiž vynecháváme a na jeho místě, popř. na jeho místě a současně na místě vynechaných řádů nižších, stojí právě slovo /líŋ/), např. „100 006 000“ /jī jī líŋ liòu čhian/, /jī wàn wan líŋ liòu čhian/.

YD 247

4. „10“—„19“ se čínsky vyjádří /šb̄/ 十, /šb̄jī/ 十一 až /šb̄ cíou/ 十九 ; stojí-li tyto číslovky na konci vyšších číslovek, říká se buď také /šb̄/, /šb̄jī/ až /šb̄ cíou/, nebo častěji /jīšb̄/ 一十, /jīšb̄jī/ 一十一 až /jīšb̄ cíou/ 一十九, např. „218“ /èr pāi šb̄ pā/ 二百十八, nebo častěji /èr pāi jīšb̄ pā/ 二百一十八 ; „1 015“ /jī čhian líŋ šb̄ wŭ/ 一千零十五, nebo častěji /jī čhian líŋ jīšb̄ wŭ/ 一千零一十五 apod.

Číslovky /jī/ „jeden“ používáme také vždy ve spojení s názvy všech řádů, počínaje řádem /pāi/ 百 „sto“ až /jī/ 亿 „sto milionů“; tak např. „(jedno) sto“, „(jeden) tisíc“ atd. nemůžeme říci pouze */pāi/, */čhian/ atd., nýbrž jen /jī pāi/ 一百, /jī čhian/ 一千 atd.

Víme již, že číslovku „dva“, je-li součástí číslovky složené, vyjadřuje čínština pomocí slova /èr/ 二, nikoli slovem /liǎŋ/ 两 (viz § 57); řádová označení /pāi/ „sto“, /čhian/ „tisíc“, /wàn/ „deset tisíc“ a /jī/ „sto milionů“ se však spojují s oběma uvedenými číslovkami, tedy „200“ možno říci /èr pāi/ 二百 i /liǎŋ pāi/ 两百, „2 000“ /èr čhian/ 二千 i /liǎŋ čhian/ 两千 atd.

Toto pravidlo platí ovšem jen v tom případě, že jde právě o 200, 2 000, 20 000 atd., tedy o celé stovky, tisíce, desetitisíce apod.; „205“ lze však říci jen /èr pāi líŋ wŭ/ 二百零五, „12 020“ jen /jī wàn èr čhian líŋ èr šb̄/ 一万二千零二十 apod.

5. Zopakujeme si nyní všechny naše poznatky o tom, jak se číslovky tvoří, na praktických příkladech. (Při vyjadřování velkých čísel v čínštině je výhodné označit tečkou, popř. mezerou, 4. řád /wàn/ 万, popř. též 8. řád /jī/ 亿, např. 1.0000, 1.2308.0000 apod. — podle našeho způsobu označování 10 000; 123 080 000 apod.)

1	一	/jī/
2	二	/èr/
9	九	/cíou/
10	十	/šb̄/
15	十五	/šb̄ wŭ/
62	六十二	/liòu šb̄ èr/

100	一百	/jì pǎi/
104	一百零四	/jì pǎi líng sì/
150	一百五	/jì pǎi wǔ/ (též 一百五十 /jì pǎi wǔshí/)
152	一百五十二	/jì pǎi wǔshí èr/
200	二百	/èr pǎi/ (též 两百 /liǎng pǎi/)
230	二百三	/èr pǎi sān/ (též 二百三十 /èr pǎi sānshí/)
610	六百十	/liù pǎi shí/ (též 六百一十 /liù pǎi yíshí/)
906	九百零六	/jiǔ pǎi líng liù/
1000	一千	/yī qiān/
1050	一千零五十	/yī qiān líng wǔshí/
5.0905	五万零九百零五	/wǔ wàn líng jiǔ bǎi líng wǔ/
8.0001	八万零一	/pā wàn líng yī/ (též 八万零零零一 /pā wàn líng líng líng yī/)
35.6283	三十五万六千二百八十三	/sānshíwǔ wàn liù qiān èr bǎi bāshí sān/
40.5600	四十万五千六百	/sìshí wàn wǔ qiān liù bǎi/ (též 四十万五千六百 /sìshí wàn wǔ qiān liù bǎi/)
100.0000	一百万	/yī pǎi wàn/
300.0052	三百万零五十二	/sān pǎi wàn líng wǔshí èr/
8500.4500	八千五百万四千五百	/pā qiān wǔ pǎi wàn sì qiān wǔ bǎi/ (též 八千五百万四千五百 /pā qiān wǔ pǎi wàn sì qiān wǔ bǎi/)
6.0320.0030	六亿三百万零三千二百三十	/liù yì sān pǎi èrshí wàn líng sānshí èr bǎi sānshí/ (též /liù wàn líng sān pǎi èrshí wàn líng sānshí/ 六万零三千二百三十)

Uvedeme si také ještě některá obecná pravidla přízvukování složených číslovek: /èr/ „dvě“ až /cíou/ „devět“ jsou vždy plně tónické, ať jsou na kterémkoli místě složené číslovky; /pǎi/ „sto“, /qiān/ „tisíc“, /wàn/ „deset tisíc“ a /jī/ „stomilionů“ jsou ve spojení s /èr/ až /cíou/ oslabeně tónické nebo atónické. avšak ve spojení s /jī/ „jeden“ jsou plně tónické (oslabeně tónickou je v tomto případě /jī/); /líng/ „nula“ zachovává svůj tón, i když někdy jen oslabený (ve zdvojení je druhé – popř. i třetí – /líng/ atónické); tón slabiky /líng/ se oslabuje zejména tehdy, je-li tempo řeči rychlejší a v tom případě se také slabika /líng/ přimyká poněkud těsněji k následující tónické slabice: /èr pǎi líng sì/ , /wǔ qiān líng liù/ , /pā qiān líng wǔshí/ atd. v rychlejší řeči vyslovujeme tedy spíše /èr pǎi líng sì/ , /wǔ qiān líng liù/ , /pā qiān líng wǔshí/ atd.

6. Dnes se v čínských textech setkáváme už i s arabskými číslicemi při označování stránek, ve statistických tabulkách apod. V souvislém čínském textu to ovšem bývá ještě poměrně zřídka.

V nejnovější době se ujímá v čínštině evropský způsob psaní velkých čísel i tehdy, jsou-li psána čínskými číslicemi, totiž vynechává se výslovné označování řádů. „2984“ /èr qiān jiǔ bǎi bāshí sì/ , „904“ /jiǔ bǎi líng sì/ se tedy může napsat buď starším způsobem 二千九百八十四 , 九百零四 nebo novějším způsobem 二九八四 , 九〇四 . V letopočtech se názvy číselných řádů zpravidla již ani nevyslovují; tedy 一九五五年 čteme /jī-cíou-wǔ-wǔ nián/ „roku 1955“ („v roce 1955“), 一九〇五年 /jī-cíou-líng-wǔ nián/ „roku 1905“ („v roce 1905“).

YD 248

YD 249°

§ 63. Podstatná jména trvalé příslušnosti (jmenný člen zřetelově vymezovací)

YD 250

V češtině se často podst. jména, která označují části těla živočišného nebo rostlinného (jako „oko“, „noha“, „kořen“, „list“) nebo nějak charakterizují osoby či věci („postava“, „povaha“, „věk“, „smysl“), připojují spolu se svým přívlastkem k podmětu pomocí slovesa „mít“, pomocí spony apod. („dívka má dlouhé vlasy“, „on je veliké postavy“ apod.). V čínštině nemůžeme v těchto případech použít slovesa /jou/ „mít“ ani slovesa jiného; substantivum „trvalé příslušnosti“, jak výše zmíněná podst. jména můžeme nazývat, klademe prostě mezi podmět a výraz (nejčastěji přídavné jméno), jež je v češtině přívlastkem substantiva trvalé příslušnosti, (v čínštině je na konci věty jako přísudek):
 /xuɑŋ t^huŋč^ě | k^ěc^ě χ^ěn t^à/ 黄同志个子很大 „soudruh Chuang má velikou postavu“, „soudruh Chuang je veliké postavy“, „soudruh Chuang je veliký“;
 /xuɑŋ t^huŋč^ě | k^ěc^ě k^ēn w^ǒ j^ǐ j^àn t^à/ 黄同志个子跟我一样大 „soudruh Chuang má stejnou postavu jako já“, „soudruh Chuang je stejně veliký jako já“;
 /xuɑŋ t^huŋč^ě | k^ěc^ě p^ǐ w^ǒ t^à/ 黄同志个子比我大 „soudruh Chuang má větší postavu než já“, „soudruh Chuang je větší než já“;
 /t^hā niǎnc^ǐ χ^ěn t^à/ 他年纪很大 „je (velmi) stár“ (dosl. asi: „je věkem veliký“);
 /t^hā niǎnc^ǐ p^ǐ w^ǒ t^à/ 他年纪比我大 „je starší než já“.

Přídavné jméno, jež zpravidla stojí na konci věty jako přísudek, může někdy i v čínštině stát před substantivem trvalé příslušnosti jako jeho přívlastek; je to hlavně tehdy, když celý výraz (tj. substantivum trvalé příslušnosti s předcházejícím adjektivem) je sám přívlastkem jiného podstatného jména, srov.: /nā k^ǎ tuǎn t^hóufa t^ǎ nǚ-xáic^ǎ | š^ě š^éi? nǎ jⁱ k^ǎ? t^hām^ǎn tōu š^ě tuǎn t^hóufa t^ǎ/ „kdo je ona dívka s krátkými vlasy (kdo je ona dívka, co má krátké vlasy)? Která? Ony jsou všechny s krátkými vlasy (ony všechny mají krátké vlasy)“ (v. 45).

Poznámka I. V některých případech je možno mezi podmět a subst. trvalé příslušnosti vložit /t^ǎ/. Podst. jméno nebo zájmeno, jež bylo původně podmětem, se tu stává jakoby bližším určením podstatného jména trvalé příslušnosti. Srov. věty: /t^hā p^ǐc^ǎ χ^ěn t^à/ 他鼻子很大 „má velký nos“, avšak /t^hā t^ǎ p^ǐc^ǎ χ^ěn t^à/ 他的鼻子很大 „jeho nos je velký“ (/p^ǐc^ǎ/ 鼻子 „nos“); /è k^ǎ k^ūŋč^hǎ ŋ^ǎ ŋ^ǎ χ^ěn t^à/ 这个工厂窗户很大 „tato továrna má velká okna“, avšak /è k^ǎ k^ūŋč^hǎ t^ǎ ŋ^ǎ χ^ěn t^à/ 这个工厂的窗户很大 „okna této továrny jsou velká“.

Poznámka II. V některých případech je spojení substantiva trvalé příslušnosti a přísudkového slovesa (přídavného jména) již tak těsné, že příslovce (např. také zápornka), jež jinak stojí jen před slovesem nebo přídavným jménem, může stát před substantivem trvalé příslušnosti: /w^ǒ t^ǔc^ǎ p^ǔ t^hǎ t^ǎ/ 我肚子不疼 „nebolí mě břicho“ (/t^ǔc^ǎ/ 肚子 „břicho“, /t^hǎ t^ǎ/ 疼 „bolí“), avšak /w^ǒ p^ǐ t^hóu t^hǎ t^ǎ/ 我不头疼 „nebolí mě hlava“.

Poznámka III. Někdy se setkáváme s vazbami, jež nelze dobře charakterizovat jako vazby s podst. jménem trvalé příslušnosti, jde však o vazby obdobné: /t^hā c^ǐ sh^ǐ t^ǎ χ^ěn c^hǐ ŋ^ǎ ŋ^ǎ / 他字写得很清楚 (= /t^hā sh^ǐ c^ǐ χ^ěn c^hǐ ŋ^ǎ ŋ^ǎ / 他写字很清楚, /t^hā sh^ǐ c^ǐ sh^ǐ t^ǎ χ^ěn c^hǐ ŋ^ǎ ŋ^ǎ / 他写字写得很清楚) „píše zřetelně“ (tyto vazby jsou však dobře vystiženy termínem: vazba s jmenným členem zřetelově vymezovacím).

§ 64. Zdvojování slov

Setkali jsme se již s jednotlivými případy zdvojování slov; zde promluvíme o zdvojování různých druhů slov souhrnně.

YD 251

1. Zdvojením měrových jmen (a také jména /řén/ „člověk“) se vyjádří větší množství jevů (při překladu do češtiny tu uijeme neurčité číslovky „všichni“ nebo zájmena „každý“): /řén řen/ 人人 „lidé“, „všichni lidé“, /t^hiān t^hian/ 天天 „každý den“, „každého dne“ (/t^hiān/ „den“ i jiná slova označující dobu nebo místo ve zdvojení vystupují nejčastěji ve funkci určení času nebo místa před slovesem).

YD 252

2. Častější je zdvojování *příd. jmen (adjektiv)*, která zdvojením vyjadřují větší intenzitu vlastnosti (popř. emocionální zabarvení). Zpravidla jsou taková zdvojená adjektiva určeními způsobu, někdy však mohou být i přívlastky i přísudky.

Jednoslabičná zdvojená adjektiva jsme už poznali (viz § 29). Dvojslabičná adjektiva (pokud se ovšem vůbec mohou zdvojovat) se zdvojují tak, že se každá slabika zdvojí zvlášť: /č^hiŋč^hiŋč^húč^hŭt^h/ 清清楚楚的 „velmi zřetelně“.

Zdvojená adjektiva přibírají zpravidla příponu /t^h/ 的; některá jednoslabičná zdvojená adjektiva ve funkci určení způsobu mohou však stát i bez přípony /t^h/: /t^hàt^ht^h/ 大大的 /t^hà/ 大大 „ve velké míře“, „velice“; dále je-li dvojslabičné zdvojené adjektivum připojeno za sloveso pomocí /t^h/ 得, /t^h/ 的 se za zdvojeným adjektivem může také někdy vynechat: /t^hā p^hā š^hěč^hiŋ p^hān t^h č^hiŋč^hiŋč^húč^hŭt^h/ 他把事情办得清清楚楚的 i /t^hā p^hā š^hěč^hiŋ p^hān t^h č^hiŋč^hiŋč^húč^hŭt^h/ 他把事情办得清清楚楚 „vyřizuje záležitosti zřetelně (tj. přesně, spolehlivě apod.)“.

Záporka /p^h/ se se zdvojenými adjektivy zpravidla nespojuje; setkáváme se s ní např. jen ve spojení se zdvojeným adjektivem /x^hāu/ 好: /n^hi p^hū x^hāu x^hāu r^h sič/ 你不好好儿地写 „nepíšeš dobře“, „nepíšeš pořádně“ a dále ve vedlejších větách podmínkových (ve spojení s nejrůznějšími zdvojenými adjektivy): /n^hi p^hū č^hiŋč^hiŋč^húč^hŭt^h š^hō, č^hiōu m^héi řen t^hiŋ t^hŭŋ/ 你不清清楚楚地说就没人听得懂 „nebudeš-li mluvit zcela zřetelně, nikdo ti neporozumí“ (nikdo ti nebude rozumět).

Jednoslabičná adjektiva zdvojená mívají zpravidla druhou slabiku přízvučnější než slabiku první (zejména jsou-li opatřena příponou /t^h/). Ve čtyřslabičných výrazech (na atónické příponě /t^h/, tj. vlastně na pátou kratičkou slabiku, nebereme zde zřetel), vznikajících zdvojením dvojslabičných adjektiv, bývá plný tón na slabice první a poslední; tón obou slabik prostředních, zejména první, bývá oslaben (srov. Fchě 54 dole).

YD 253

Z dřívějších výkladů víme, že ve funkci určení způsobu nebo komplementu je někdy možno použít jak nezdvojeného, tak i zdvojeného adjektiva. V těchto případech bývá zdvojené adjektivum důraznější (popř. má emocionální zabarvení), srov. např. /j^hōu sič t^h č^hiŋč^hhu/ 要写得清楚 „je <to> třeba napsat zřetelně“ proti /j^hōu č^hiŋč^hiŋč^húč^hŭt^h sič/ 要清清楚楚地写, /j^hōu sič t^h č^hiŋč^hiŋč^húč^hŭt^h/ 要写得清清楚楚的 „je <to> třeba napsat opravdu (zcela) zřetelně“.

Totéž platí samozřejmě i o rozdílu mezi nezdvojeným a zdvojeným adjektivem v přívlastku: /sič^hū x^hēi t^hŭŋ/ 小黑点儿 „malá (černá) tečka“, /sič^hū sič^hū x^hēi t^hŭŋ/ 小小的黑点儿 „malinká (černá) tečka“. K používání zdvojených adjektiv v přívlastku třeba ještě poznamenat, že se mohou vkládat mezi numerativ (měr. jednotku) a substantivum nebo mohou stát i před ukazovacím

slovem (číslovkou), srov. /jǐ_k^o kākūqū_t^o řén/ 一个高高的人, /kākūqū_t^o jǐ_k^o řén/ 高高的一个人 „velmi vysoký člověk“, „vysokánský člověk“.

YD 254

Poznámka. Dvojslabičná adjektiva ve funkci přísudku se zpravidla zdvojují jako celek (stejně jako slovesa, viz dále) a nepřibírají příponu /t^o/: /šǎm^o šǎ? šǎm^o šǎ? šuōc^hulai řāη_wōm^on jě kǎusīη_kǎusīη/ 什么事? 什么事? 说出来让我们也高兴高兴 „Co je? Co je? <Jen to> řekni, ať se také (pořádně) rozveselíme“.

YD 255

3. Zdvojovat se mohou i *slovesa*, a to jednoslabičná i dvojslabičná; o jejich funkci byl již podán výklad v § 61, 5. Na rozdíl od dvojslabičných adjektiv se dvojslabičná slovesa zdvojují tak, že se zdvojují jako celek: /šāηliāη_šāηliāη/ 商量商量 „poradit se“, (srov. Fchč str. 54 uprostřed).

Musíme ovšem poznamenat, že nikoli všechna dvojslabičná slovesa jsou schopna zdvojení. Záleží to na způsobu, jak jsou utvořena (např. modifikovaná slovesa se nezdvojují) a někdy je to též věc jazykové zvyklosti.

Pokud se zdvojují jednoslabičná slovesa, bývá druhá slabika obvykle atónická nebo alespoň oslabeně tónická. I ve čtyřslabičných výrazech, vznikajících zdvojením dvojslabičných sloves, bývá druhá polovina takového výrazu daleko méně přízvučná než polovina první; vidíme tedy, že čtyřslabičné výrazy se liší i v přízvukování podle toho, jde-li o zdvojené adjektivum (ve funkci příslovečného určení způsobu nebo komplementu stupně) nebo o zdvojené sloveso.

YD 256

4. Zdvojovat se také mohou *numerativy*, popř. *měrové jednotky*. Do češtiny je nejčastěji překládáme neurčitou číslovkou „všichni“ nebo zájmenem „každý“ (v případě měrových jednotek ovšem ve spojení s vhodným slovem, jímž překládáme měrovou jednotku).

Zdvojený numerativ (měrová jednotka) spolu s podst. jménem, k němuž se vztahuje (podstatné jméno může i chybět, vyrozumívá-li se ze souvislosti), stojí nejčastěji v čele věty nebo před přísudkem (často ve funkci určení místa), přísudku pak ještě předchází příslovce /tōu/都: /čāη_čāη čuōc^ošāη | tōu_jōu šū/ 张张桌子上都有书 „na všech stolech jsou knihy“, /ciān_cian wūc^o | tōu_jōu k^hěren/ „ve všech místnostech jsou hosté“, /pěη_pěηšāη tōu_č^hiān_l^o_c^hě/ 本本上都签了字 „všechny (rozumí se: knihy, časopisy apod., podle souvislosti) jsou opatřeny podpisem“ (/č^hiān-c^hě/ 签字 „podepsat (se), opatřit podpisem“; obj. sloveso) apod.

Předchází-li podstatnému jménu přívlastek, zakončený příponou /t^o/, klademe zdvojený numerativ (měr. jednotku) až za podst. jméno, srov. /pěη_pen_šū tōu_šāu č^hjě/ 本本书都少几页 „v každé knize chybí několik stránek“, avšak /wō_māi_t^o_šū pěη_pen tōu_šāu č^hjě/ 我买的书本本都少几页 „v každé knize, kterou jsem koupil, chybí několik stránek“.

YD 257

5. Zdvojovat je konečně možno i *spojení číslovek s numerativy* (popř. *měrovými jednotkami* i *jmény*, např. /t^hiān/ „den“). Celý výraz je pak zakončen příponou /t^o/的 a může stát:

a) před slovesem jako určení způsobu (/t^o/ v tomto případě můžeme psát také znakem 地). Překládáme „po jednom (jeden po druhém)“, „po dvou (dva a dva)“ atd., podle toho jaké číslovky je použito. Příklady: /k^hěren jǐ_k^o jǐ_k^o_t^o cōu_l^o/ 客人一个一个地走了 „hosté jeden po druhém odešli“; /č^hiān liāη_liāη liāη_liāη_t^o kuōc^hy_l^o/ 汽车两辆两辆地过去了 „automobily

po dvou projely (projížděly) kolem“;

b) před podstatným jménem jako přívlastek ve významu „mnohý“, současně však má být k uváděným předmětům obrácena pozornost i jako k jednotlivinám; v tomto případě se numerativy, případně měrové jednotky, spojují většinou jen s číslovkou /ji/一. Příklad: /jì wǎn jì wǎn t^o c^hài s^u n^g s^hai lai l^o/ 一碗一碗的菜送上来 了 „bylo přineseno mnoho šálků s pokrmy (a byly postaveny jeden vedle druhého, jeden přes druhý apod.)“.

Poznámka. Pokud se zdvojuje spojení numerativu (měrové jednotky apod.) s číslovkou /ji/, číslovka se již popř. nemusí opakovat; vedle /jì wǎn jì wǎn t^o/ 一碗一碗的 je tedy možné také /jì wǎn wǎn t^o/ 一碗碗的, vedle /jì t^hīan jì t^hīan t^o/ 一天一天的 „každý den, každodenně“ také /jì t^hīan t^hīan t^o/ 一天天的

Výklady lexikální a fonetické XVII.

Slovo /tiānsīn/ 点心 je takové víceslabičné slovo, kde druhé slabice můžeme stěží přisuzovat nějaký význam. Odtud zřejmě také přízvukování: první slabika tónická, druhá atónová.

Ve slově /šiǎumǐ/ 小米 „proso“ a obdobně ve slově /tāmǐ/ 大米 „rýže“ bývá morfém /mǐ/ 米 obvykle tónický - případně oslabeně tónický, naproti tomu však ve slově /jìyǐ/ 玉米 „kukuřice“ je v obdobném postavení atónický. Rozdíl v přízvukování by snad bylo možno vysvětlit tak, že ve slovech /šiǎumǐ/ a /tāmǐ/ je vztah mezi jednotlivými morfémy slov v jazykovém povědomí doposud živý (jde tu o vztah členu určujícího k členu určovanému), kdežto ve slově /jìyǐ/ významový vztah mezi oběma morfémy je daleko méně jasný a obě slabiky tvoří jakoby těsnější jednotu.

YD 258°

YD 259°

Rejstřík gramatických témat zpracovaných v ÚSHČ v části Základní kurs gramatiky hovorové čínštiny

Odkazy YD 2, YD 55, YD 4 atd. se vztahují k oddílům exemplifikačních vět nahraných na kazetách Magnetofonového kursu

SLOVNÍ DRUHY

Slovesa

YD 2	vazby sloves yǒu , zài , shì
YD 55	vazby sloves zài , yǒu
YD 4	sloveso identifikace shì /být
YD 46	slovesa identifikace
YD 21	vazba shì...de (srov. YD 133)
YD 5	použití slovesa shì místo slovesa yǒu I.
YD 78	použití slovesa shì místo slovesa yǒu II.
YD 3	sloveso yǒu /mít
YD 60	sloveso yǒu /existovat před preverbálními nominálními členy
YD 147	sloveso yǒu - nominální člen - další sloveso
YD 53	prepoziční sloveso zài
YD 123	záporka bù pro budoucnost
YD 37	záporka méi u slovesa yǒu (srov. YD 156)
YD 91	záporky pro minulost
YD 124	záporka bù vyjadřuje neochotu
YD 133	přípona d u sloves (pomocné sloveso shì je fakultativní)
YD 194	činný a trpný rod přechodných sloves
YD 197	trpný rod vyjádřený pomocí slov bèi a ái
YD 196	vyjádření neurčitého původce děje
YD 156	záporka méi u sloves s příponou zh
YD 118	vyjádření rozkazu
YD 120	záporky bié , búyao
YD 243	zdvojování sloves I.
YD 255	zdvojování sloves II.
YD 41	modální slovesa
YD 125	modální a fázová slovesa
YD 126	modální slovesa néng , kěyi
YD 1	objektová slovesa I.
YD 259	objektová slovesa II.
YD 122	formální ukazatele budoucnosti yào , huì
YD 121	vyjádření budoucnosti bez formálních ukazatelů
YD 80	vyjádření minulého času kontextem
YD 159	sloveso juéde
YD 193	funkce sloves yòng , ná
YD 66	postpoziční slovesa zai , dao
YD 101	postpoziční sloveso gei

Prepoziční slovesa

YD 195	vyjádření původce děje pomocí prepozičních sloves
YD 150	příslovce před prepozičními slovesy

YD 198	fakultativnost některých prepozičních sloves
YD 148	vazba s prepozičním slovesem bǎ
YD 149	kdy se nepoužívá vazby s prepozičním slovesem bǎ
YD 101	nepřímý předmět uvedený prepozičním či postpozičním slovesem gěi
YD 100	sloveso gěi s dvěma předměty
YD 54	prepoziční určení místa
YD 67	vazby cóng...dào, cóng...qǐ

Slovesné numerativy

YD 238	všeobecné slovesné numerativy
YD 240	specifické slovesné numerativy
YD 239	deiktická slova ve spojení se slovesnými numerativy
YD 242	slovosled: sloveso - komplement vidu (tj. čísl. + sl. num.) - předmět
YD 241	slovosled: sloveso - předmět - komplement vidu
YD 205	kvantitativní komplement se slovesnými numerativy

Slovesné modifikátory

YD 98	výsledkově modifikovaná slovesa
YD 99	modifikátor wán
YD 103	modifikátor jiàn
YD 190	předmět u výsledkově modifikovaných sloves
YD 204	modifikátory shàng, kāi
YD 70	modifikátory lái, qù
YD 71	použití nejprve modifikátoru lái , podruhé modifikátoru qù
YD 72	modifikátory lái a qù i pro opakující se děje
YD 76	další směrové modifikátory (kromě lái, qù)
YD 74	dvojslabičné směrové modifikátory
YD 192	různé funkce výrazů qǐlai, xiàqu, chūlai
YD 191	předmět u směrově modifikovaných sloves
YD 73	vložení předmětu mezi sloveso a modifikátor lái nebo qù
YD 75	vložení předmětu mezi složky dvojslabič. směrového modifikátoru
YD 90	slovesná přípone le u modifikovaných sloves
YD 224	větná partikule (slovesná přípona) le vložená mezi složky modifikovaného slovesa
YD 188	adjektiva ve funkci nepravých modifikátorů

Potenciální forma (§ 22)

YD 127	potenciální forma modifikovaných sloves
YD 129	modifikátory pouze v potenciální formě
YD 184	rozlišuj výrazy typu chǐde a chǐd
YD 128	rozlišení kladné potenciální formy a komplementu stupně

Přípony le, zh, go

YD 82	slovesná přípone le
YD 84	větná partikule le
YD 86	le na konci věty (slovesná přípona)
YD 87	le na konci věty (větná partikule)
YD 88	le na konci věty (přípona i partikule zároveň)
YD 85	slovesná přípona le po slovese yǒu
YD 89	slovesná přípona le ve větách obsahujících předmět
YD 83	slovesná přípona le ve větách obsahujících formální předmět
YD 90	slovesná přípona le u modifikovaných sloves
YD 153	slovesná přípona zh I.

YD 154	slovesná přípona zh II.
YD 155	slovesná přípona zh III.
YD 156	záporka méi u sloves s příponou zh
YD 81	slovesná přípona go

Adjektiva

YD 22	adjektivum v přívlastku
YD 23	adjektivum v přívlastku povinně s d
YD 42	adjektivum v přísudku I.
YD 43	adjektivum v přísudku II.
YD 44	adjektivum v přísudku III.
YD 45	časové zařazení vět s adjektivním přísudkem
YD 188	adjektiva ve funkci nepravých modifikátorů
YD 112	adjektiva ve funkci příslovčí
YD 169	tvoření adjektiv předponou kě-
YD 252	zdvojování adjektiv
YD 254	zdvojování adjektiv jako celku
YD 253	rozdíl mezi zdvojenými a nezdvženými adjektivy
YD 105	„stupňování“ adjektiv (komplement míry, komplement stupně)
YD 114	„stupňování“ adjektiv a komplement stupně
YD 109	menší míra vlastnosti označené adjektivem
YD 189	komplement stupně u adjektiv
YD 107	kvantitativní komplement míry bez d u adjektiv

Příslovce (o záporkách viz téma: Slovesa)

*Příslovce **dōu***

YD 6	příslovce dōu
YD 177	příslovce dōu nebo yě ve zdůrazňující funkci
YD 180	příslovce dōu nebo yě ve zdůrazňující funkci v záporných větách
YD 183	výraz yi diǎnr zdůrazněný příslovcem dōu nebo yě
YD 181	číslovka yī ve spojení s měrovým slovem, zdůrazněná přísl. dōu nebo yě
YD 175	příslovce dōu v zevšeobecňující (pluralitní) funkci
YD 178	příslovce dōu v zevšeobecňující funkci v záporných větách
YD 179	záporka před příslovcem dōu
YD 176	otázková slova ve funkci zdůrazněné všeobecnosti s příslovcem dōu nebo yě
YD 79	otázková slova ve funkci zdůrazněné všeobecnosti s příslovcem dōu nebo yě
YD 182	otázková slova ve funkci zdůrazněné všeobecnosti s příslovcem dōu nebo yě v záporných větách

*Příslovce **jiù***

YD 137	funkce příslovce jiù I.
YD 138	funkce příslovce jiù II.
YD 139	funkce příslovce jiù III.
YD 140	funkce příslovce jiù IV.
YD 206	příslovce jiù v podmínkovém souvětí
YD 141	spojení jiù shì
YD 199	následnost dějů

Další příslovce

YD 38	příslovce zài
YD 157	příslovce zài, zhèng, zhèng zai
YD 167	příslovce zài, hái
YD 168	příslovce zài s předcházející zápornou ve významu „už nikdy víckrát...“
YD 134	příslovce shì
YD 135	příslovce shì ve významu „sice“ v odporovacím souvětí
YD 166	příslovce yòu
YD 110	příslovce zuì
YD 108	příslovce gèng, hái yao, hái gèng u adjektiv
YD 200	příslovce cái v časovém souvětí
YD 111	příslovečné určení s příponou d
YD 58	přípona -me u příslovcí
YD 112	adjektiva ve funkci příslovcí
YD 150	příslovce před prepozičními slovesy

Podstatná jména

YD 151	tvoření slov příponou -tou
YD 143	tvoření slov příponami -wu, -yuàn
YD 142	přípona men
YD 251	zdvojení podstatných jmen a měrových jmen
YD 26	příbuzenské termíny tvořené reduplikací
YD 145	zamlčování podstatného jména I.
YD 146	zamlčování podstatného jména II.
YD 29	totéž slovo fungující jako podst. jméno i měrová jednotka

Jména místa a jména času (§ 42)

YD 77	jména času I.
YD 161	jména času II.
YD 64	jména místa I.
YD 131	jména místa II.
YD 51	jména místa a jména času v postavení přívlastku

Záložky

YD 48	záložky
YD 65	výrazy zher, nar jako záložky I.
YD 244	výrazy zher, nar jako záložky II.
YD 50	záložky u měrových slov
YD 69	jména se záložkami v přívlastku
YD 68	záložky u určení času

Zájmena

YD 15	deiktická (ukazovací) zájmena zhè, nà
YD 25	otázková zájmena shéi, shénme I.
YD 33	otázková zájmena shéi, shénme II.

YD 47 osobní zájmena jako přívlastek

Číslovky

YD 9 jednoduché číslovky 1-10 a složené číslovky do 99
YD 219 dvě různá slova (**èr** a **liǎng**) pro číslovku „dva“
YD 246 čísla složená z více řádů (bez jednotek)
YD 247 zvláštnosti vyjadřování čísel v čínštině
YD 12 řadové číslovky (viz též deiktická slova)
YD 62 číslovková vazba ve funkci přísudku
YD 257 zdvojování číslovkových výrazů
YD 56 přibližný počet
YD 57 přibližný počet (použití slov **lái**, **duō**)
YD 36 slova **duō**, **shǎo**, **jǐ**, **duōshao**
YD 249 výraz **hǎo jǐ gè**
YD 245 základní matematické úkony
YD 13 číslovka **yī** s numerativem I.
YD 59 číslovka **yī** s numerativem II.

Deiktická (ukazovací) slova

YD 14 deiktická slova **zhèi**, **nèi**
YD 239 deiktická slova ve spojení s numerativy
YD 15 deiktická zájmena **zhè**, **nà**
YD 12 řadové číslovky

Měrová slova (§ 6)

YD 10 numerativy
YD 11 obecný numerativ **ge**
YD 13 číslovka **yī** s numerativem I.
YD 59 číslovka **yī** s numerativem II.
YD 27 měrové jednotky
YD 32 všeobecné měrové jednotky
YD 29 totéž slovo fungující jako podst. jméno i měrová jednotka
YD 31 podstatná jména, která bez přípony **z** fungují jako měrové jednotky
YD 30 totéž slovo fungující jako numerativ i měrová jednotka
YD 50 záložky u měrových slov
YD 106 měrové jméno **bèi**
YD 217 další výrazy s měrovým slovem **yàng**
YD 218 výrazy s měrovým slovem **yàng** v přívlastku
YD 256 zdvojený numerativ nebo měrová jednotka

Některé ustálené výrazy, lexikální jednotky aj.

YD 210 výrazy **yí yàng**, **yí yàng d** jako příslovce

YD 216	výrazy yí yàng , yí yàng d v přívlastku
YD 211	výraz yi yang jako přísudek
YD 212	komplement stupně s výrazy yí yàng , yí yàng d
YD 213	výraz yí yàng ve záporných větách
YD 218	výrazy s měrovým slovem yàng v přívlastku
YD 217	další výrazy s měrovým slovem yàng
YD 16	slova zhōngguóhuà , zhōngwén ²¹
YD 215	výraz hǎoxiàng ²² ve významu „zdá se, že...“
YD 174	slovo dàjiā a výraz rén ren
YD 28	slovo lùn
YD 185	výrazy rènde , rènbude
YD 77	předpona yǐ-
YD 237	slovo ràng v čele pracích vět

VĚTNÉ ČLENY

Předmět

YD 40	předmět formální a věcný
YD 39	zamlčený předmět
YD 130	nevyjádření zájmeného předmětu, pokud neoznačuje osobu
YD 1	objektová slovesa I.
YD 259	objektová slovesa II.
YD 227	několikanásobný předmět
YD 232	věta předmětová
YD 233	předmět v roli konexního větného členu
YD 148	vazba s prepozičním slovesem bǎ
YD 149	kdy se nepoužívá vazby s prepozičním slovesem bǎ
YD 101	nepřímý předmět uvedený prepozičním či postpozičním slovesem gěi
YD 100	sloveso gěi s dvěma předměty
YD 191	předmět u směrově modifikovaných sloves
YD 73	vložení předmětu mezi sloveso a modifikátor lai nebo qu
YD 75	vložení předmětu mezi složky dvojslabič. směrového modifikátoru
YD 190	předmět u výsledkově modifikovaných sloves
YD 89	slovesná přípona le ve větách obsahujících předmět
YD 83	slovesná přípona le ve větách obsahujících formální předmět
YD 164	předmět a komplement času
YD 187	předmět a komplement stupně
YD 241	slovosled: sloveso - předmět - komplement vidu
YD 242	slovosled: sloveso - komplement vidu - předmět
YD 52	lokativní předmět I.
YD 66	lokativní předmět II.

Přívlastek

YD 24	různé typy bližšího určení podstatných jmen
YD 18	osobní zájmena v přívlastku I.
YD 47	osobní zájmena v přívlastku II.
YD 22	adjektiva v přívlastku
YD 23	adjektiva v přívlastku s povinným d
YD 19	jména v přívlastku

YD 69	jména se záložkami v přívlastku
YD 20	přívlastek kvality (podst. jméno bez d)
YD 51	určení místa a času v přívlastku
YD 152	atributivní slova
YD 26	atributivní slova nán, nǚ
YD 144	slovesný přívlastek s příponou d
YD 184	rozlišuj výrazy chīde a chī d
YD 136	přívlastek s příponou d , pokud je podstatné jméno zamlčené
YD 230	několikanásobný přívlastek

Určení místa

YD 64	jména místa I.
YD 131	jména místa II.
YD 54	prepoziční určení místa
YD 52	lokativní předmět I.
YD 66	lokativní předmět II.
YD 48	záložky
YD 49	výrazy zhèr, nàr, nǎr?
YD 65	výrazy zhèr, nàr jako záložky I.
YD 244	výrazy zhèr, nàr jako záložky II.
YD 61	určení místa u slovesa
YD 51	určení místa a času v přívlastku
YD 228	spojení několikanásobných členů v určeních místa a času

Určení času

YD 160	určení času I.
YD 161	určení času II.
YD 68	záložky za určením času
YD 162	kvantitativní komplement času I.
YD 163	kvantitativní komplement času II.
YD 164	předmět a komplement času
YD 165	určení času a komplement času v záporných větách
YD 45	časové zařazení vět s adjektivním přísudkem
YD 228	spojení několikanásobných členů v určeních místa a času
YD 51	určení místa a času v přívlastku
YD 202	výraz ...d shíhour na konci časové věty
YD 201	slova yǐhòu, yǐqián na konci časové věty
YD 203	spojka zìcong , vazba cóng...qǐ (věta časová)
YD 67	vazby cóng...dào, cóng...qǐ
YD 200	příslovce cái v časovém souvětí
YD 170	vyjádření času v hodinách, minutách, sekundách
YD 132	určování času podle hodin
YD 248	data a letopočty

Komplement

Komplement stupně (chengdu buyu)

YD 186	komplement stupně, následující po slovese s d
--------	--

YD 113	komplement stupně s příponou d
YD 189	komplement stupně u adjektiv
YD 105	„stupňování“ adjektiv (komplement míry, komplement stupně)
YD 114	„stupňování“ adjektiv a komplement stupně
YD 107	kvantitativní komplement míry bez d u adjektiv
YD 128	rozlišení kladné potenciální formy a komplementu stupně
YD 187	předmět a komplement stupně

Kvantitativní komplementy

YD 162	kvantitativní komplement času I.
YD 163	kvantitativní komplement času II.
YD 164	předmět a komplement času
YD 165	komplement času a určení času v záporných větách
YD 205	kvantitativní komplement se slovesnými numerativy
YD 241	slovosled: sloveso - předmět - komplement vidu
YD 242	slovosled: sloveso - komplement vidu - předmět

Komplementy směřové

viz kap. „Slovní druhy“ - slovesné modifikátory

Komplementy výsledkové

viz kap. „Slovní druhy“ - slovesné modifikátory

Komplementy *zai, dao, gei*

viz kap. „Slovní druhy“ – postpoziciční slovesa

Přísudek

YD 229	několikanásobný přísudek
YD 42	adjektivum v přísudku I.
YD 43	adjektivum v přísudku II.
YD 44	adjektivum v přísudku II.
YD 45	časové zařazení vět s adjektivním přísudkem
YD 62	čísloková vazba ve funkci přísudku

Podmět

YD 2	lokativní podmět I.
YD 64	lokativní podmět II.
YD 226	několikanásobný podmět
YD 235	podmět vyjádřený větou
YD 102	podmět a postverbální člen existence
YD 97	anteponovaný člen a podmět

Anteponovaný člen

YD 97	anteponovaný člen a podmět
YD 95	anteponovaný člen kontrastivně zdůrazněný
YD 96	anteponovaný člen (sloveso ve větě je buď modifikované, nebo s nepřímým předmětem)

YD 94 anteponovaný člen blíže určený deiktickým slovem

Další větné členy

YD 116 člen zřetelově vymezovací (tzv. substantivum trvalé příslušnosti) I.
YD 250 člen zřetelově vymezovací (tzv. substantivum trvalé příslušnosti) II.
YD 233 konexní větný člen (tzv. teleskopické konstrukce)
YD 17 přístavek
YD 111 příslovečné určení s příponou **d**

VĚTA, SOUVĚTÍ

Otázka

YD 7 tázací věty I.
YD 34 tázací věty II.
YD 92 tázací věty (sloveso v minulosti)
YD 93 otázky tvořené pomocí **shì bu shì**
YD 234 závislé otázky ; přímá otázka
YD 222 větná partikule **ma**
YD 171 otázková slova
YD 25 otázková slova (v tázací funkci) I.
YD 33 otázková slova (v tázací funkci) II.
YD 172 opakování otázkového slova
YD 176 otázková slova ve funkci zdůrazněné všeobecnosti s příslovcem **dōu** nebo **yě**
YD 79 otázková slova ve funkci zdůrazněné všeobecnosti s příslovcem **dōu** nebo **yě**
(doplň.)
YD 182 otázková slova ve funkci zdůrazněné všeobecnosti s příslovcem **dōu** nebo **yě**
v záporných větách
YD 258 otázkové slovo **duō**
YD 173 vyjádření neurčitosti

Spojky, souvětí

YD 231 souřadně spojené věty
YD 207 spojky podmínkových vět: **yàoshi, rúguō, jiǎrú**
YD 208 spojky záporných podmínkových vět: **yàoburán, yàobushi**
YD 225 vazby **chúfēi...bùrán a chúfēi...cái**
YD 206 příslovce **jiù** v podmínkovém souvětí
YD 236 účelová věta
YD 209 souvětí příčinné a důvodové
YD 135 příslovce **shì** ve významu „sice“ (věta odporovací)
YD 232 věta předmětová
YD 63 české spojky „zda“, „že“ do čínštiny nepřekládáme
YD 214 spojky **xiàng, hǎoxiàng**/jakoby
YD 203 spojka **zìcong**, vazba **cóng...qǐ** (věta časová)
YD 200 příslovce **cái** v časovém souvětí
YD 35 spojka větných členů **háishi**

Větné partikule

YD 119	větná partikule ba I.
YD 220	větná partikule ba II.
YD 158	větná partikule ne I.
YD 223	větná partikule ne II.
YD 84	větná partikule le
YD 87	le na konci věty (větná partikule)
YD 88	le na konci věty (přípona i větná partikule zároveň)
YD 224	větná partikule le vložená mezi složky modifikovaného slovesa
YD 222	větná partikule ma
YD 221	větná partikule a (resp. wa , ya , na)

FONETIKA A PROZODIE

YD 104	kakuminální (erizované) slabiky I.
YD 117	kakuminální (erizované) slabiky II.
YD 115	variabilita přízvukování slov
YD 8	aktualizace fonetickými prostředky
YD 59	vazba číslovky yī s numerativem ve výslovnosti přízvučné a nepřízvučné
YD 171	otázková slova ve výslovnosti přízvučné a nepřízvučné

Poučení o prozodii čínštiny lze najít v HČP I a HČP III na těchto místech:

1. Distinktivní rysy čtyř tónů a realizace izolovaných slabik ve čtyřech tónech:
HČP I Fonetická cvičení I. (str. 26), HČP III § 7.1, 7.2 (str. 147-150)

2. Tónové kombinace:
HČP I Fonetická cvičení II. (str. 26-28)

3. Využití prozodických charakteristik pro účely syntaktického členění, aktualizace a vyznačení hranic slova:
HČP III § 4 (str. 124-138)

4. Intonace vět vypovídacích a tázacích:
HČP III (str. 175-180)

5. Rytmičné členění vět a souvětí:
HČP III (str. 22-61), stručnější anglická verze str. 7-21

PŘÍLOHY

Poznámka: Následující materiál je rozdělen do těchto částí:

- A. Příbuzenská jména
- B. Zkratky vlastních jmen zeměpisných
- C. Tradiční periodizace čínských dějin
- D. Nebeské kmeny a pozemské větve

Z technických důvodů jsme byli nuceni výslovnost znaků v pasáži B a C zpracovat v transkripci *pchin-jin*. Pro lepší orientaci proto alespoň oddělujeme pasáže, v nichž jsme použili namísto fonetického přepisu ÚSHČ transkripci *pchin-jin*, od okolního textu rámečkem.

A. Příbuzenská jména

Příbuzenská jména mají v čínštině bohatší terminologii než v češtině, zvláště jsou v čínštině přesnější termíny pro názvy „bratr, sestra, strýc, teta, švagr, švagrová, tchán, tchyně“ apod. Než uvedeme přehled nejdůležitějších příbuzenských jmen, seznámíme se s morfémami, jež jsou základem pro jejich tvoření (zkratky: st. = starší, ml. = mladší, příjm. = příjmení).

父 /fù/ otec	姨 /jí/ matčina sestra
母 /mǔ/ matka	嫂 /sǎo/ manželka st. bratra
祖 /zǔ/ prarodiče	姪 /shí/ bratrovo dítě
夫 /fū/ } manžel	甥 /shēng/ sestřino dítě
丈 /chàng/ } manžel	公 /gōng/ manželův otec
妻 /qī/ } manželka	婆 /pó/ manželova matka
妇 /fù/ } manželka	岳 /yuè/ manželčini rodiče
儿 /ér/ } syn	婿 /xù/ zeť
子 /zǐ/ } syn	媳 /xí/ snacha
女 /nǚ/ dcera	戚 /qī/ příbuzenství
孙 /sūn/ vnouče	婚 /hūn/ manželství
哥 /gē/ } st. bratr	外 /wài/ matčina strana
兄 /xiāng/ } st. bratr	内 /nèi/ manželčina strana
弟 /dì/ ml. bratr	堂 /táng/ shodnost příjm.
姐 /jiě/ st. sestra	表 /biǎo/ neshodnost příjm.
妹 /mèi/ ml. sestra	亲 /qīn/ vlastní (pokrevní)
伯 /bó/ otcův st. bratr	继 /jì/ nevlastní
叔 /shū/ otcův ml. bratr	后 /hòu/ nevlastní, pozdější
舅 /jiù/ matčin bratr	前 /qián/ dřívější (např. manžel)
姑 /gū/ otcova sestra	

Význam některých z uvedených morfémů je poněkud širší, než je uvedeno; tak např. morfém /kūng/ 公 nalézáme popř. i v označení „dědeček“, morfém /pó/ 婆 i v označení „babička“, morfémy /xiāng/ 兄, /dì/ 弟, /jiě/ 姐, /mèi/ 妹 i v označení bratranců a sestřenic apod. Ve familiárních nebo naopak zdvořilých termínech se dále setkáváme i s jinými morfémami, např. /pà/ 爸, /mā/ 媽, /jé/ 爷, /nǎi/ 奶, /shēn/ 婶 aj.

Tak dostáváme tento stručný přehled nejdůležitějších příbuzenských jmen (zkratky: fam. = familiární, zdv. = zdvořilé):

otec 父亲 /fùc^hin/ (fam. 爸爸 /pàpà/, 爹 /tiē/)
matka 母亲 /mǔc^hin/ (fam. 妈妈 /māmā/, 娘 /niáng/)
rodiče 父母 /fùmǔ/

manžel 丈夫 /chàngfu/ (fam. 爱人 /àiren/; zdv. — *nikoli o vlastním choti:*
先生 /xiānshēng/)

manželka 妻子 /qīzi/ (fam. 爱人 /àiren/, *méně zdv. 老婆 /lǎopó/;* zdv. —
nikoli o vlastní choti: 夫人 /fūrén/, 太太 /tàitai/)

manželé 夫妇 /fūfū/

dřívější manžel 前夫 /qiánfū/

dřívější manželka 前妻 /qiánqī/

snoubenec 未婚夫 /wèixūnfū/

snoubenka 未婚妻 /wèixūnqī/

syn 儿子 /érc³/

dcera 女儿 /nǚér/

děti (synové a dcery) 儿女 /érynǚ/

dědeček:

otec otcův 祖父 /cǔfū/ (fam. 爷爷 /yéye/)

otec matčin 外祖父 /wàicǔfū/, 外公 /wàikōng/

babička:

matka otcova 祖母 /cǔmǔ/ (fam. 奶奶 /nǎinai/)

matka matčina 外祖母 /wàicǔmǔ/ (fam. 外婆 /wàipó/)

vnuč 孙子 /sūnc³/, 孙儿 /sūnér/

vnučka 孙女 /sūnnǚ/

bratr:

st. bratr 哥哥 /kēkē/

ml. bratr 弟弟 /dìdì/, 兄弟 /xiāngdì/

bratři 弟兄 /dìxiāng/, 兄弟 /xiāngdì/

sestra:

st. sestra 姐姐 /jiějie/

ml. sestra 妹妹 /mèimei/

sestry 姐妹 /jiěmei/, 姊妹 /cǐmei/

strýc:

otcův st. bratr 伯父 /bófù/ (fam. 伯伯 /bóbo/)

otcův ml. bratr 叔父 /šūfù/ (fam. 叔叔 /šūshu/)
 matčin bratr 舅父 /ciòufù/ (fam. 舅舅 /ciòuciou/)
 manžel otcovy sestry 姑父 /kūfu/, 姑丈 /kūčān/
 manžel matčiny sestry 姨父 /jīfu/, 姨丈 /jīcān/

teta:

otcova sestra 姑母 /kūmǔ/ (fam. 姑姑 /kūku/)
 matčina sestra 姨母 /jīmǔ/ (fam. 阿姨 /ājī/, též jī/, jír/)
 manželka otcova st. bratra 伯母 /pómǔ/
 manželka otcova ml. bratra 叔母 /šūmǔ/ (fam. 婶子 /šěncǎo/, 婶娘 /šěnnián/,
 婶婶 /šěnsen/)
 manželka matčina bratra 舅母 /ciòumǔ/

synovec:

syn bratrův 姪子 /chǐcǎo/, 姪儿 /chǐer/
 syn sestřin 外甥 /wàishēn/
 manželčin synovec 内姪 /nèichǐ/

neterť:

dcera bratrova 姪女 /chǐny/
 dcera sestřina 外甥女 /wàishēnyǚ/
 manželčina neterť 内姪女 /nèichǐny/

švagr:

manžel st. sestry 姐夫 /ciěfu/
 manžel ml. sestry 妹夫 /mèifu/
 manželův st. bratr 大伯子 /tàpǎicǎo/, též /tàpaicǎo/
 manželův ml. bratr 小叔子 /xiǎoshūcǎo/, též /xiǎoshūcǎo/
 manželčin st. bratr 妻兄 /chǐsīyūn/, 内兄 /nèisīyūn/ (fam. 大舅子 /tàciòucǎo/,
 též /tàciòucǎo/)
 manželčin ml. bratr 妻弟 /chǐdī/, 内弟 /nèidī/ (fam. 小舅子 /xiǎociòucǎo/, též
 /xiǎociòucǎo/)
 manžel manželčiny sestry 连襟 /liáncīn/, též /liáncīn/

švagrová:

manželka st. bratra 嫂子 /sǎocǎo/, 嫂嫂 /sǎosǎo/
 manželka ml. bratra 弟妹 /dīmèi/
 manželova st. sestra 大姑子 /tàgūcǎo/ (fam. 姑娘 /kūniān/)
 manželova ml. sestra 小姑子 /xiǎogūcǎo/
 manželčina st. sestra 妻姐 /chǐqījiě/ (fam. 大姨子 /tàjīcǎo/)
 manželčina ml. sestra 妻妹 /chǐqīmèi/ (fam. 小姨子 /xiǎojīcǎo/)

tchán:

manželův otec 公公 /kūnkun/ /tǎiān/
 manželčin otec 岳父 /jyèfù/, 岳父 /jyècān/ (fam. 丈人 /cānrén/, zdv. 泰山)

tchyně:

maželova matka 婆婆 /p^hóp^ho/

maželčina matka 岳母 /jyè^hmǔ/, 丈母 /čãŋmu/ (fam. 丈母娘 /čãŋmuniãŋ/)

zeť 女婿 /ny̌sy/

snacha 儿媳 /s^hrsí/ (fam. /s^hrsíf+r/)

bratranec:

st. bratranec téhož příjm. 堂兄 /t^hãŋsyūŋ/

ml. bratranec téhož příjm. 堂弟 /t^hãŋtì/

bratrance téhož příjm. 堂兄弟 /t^hãŋsyūŋtì/ (též /t^hãŋsyūŋtì/)

st. bratranec rozličného příjm. 表兄 /piã^husyūŋ/

ml. bratranec rozličného příjm. 表弟 /piã^hutì/

bratrance rozličného příjm. 表兄弟 /piã^husyūŋtì/ (též /piã^husyūŋtì/)

sestřenice:

st. sestřenice téhož příjm. 堂姐 /t^hãŋciě/

ml. sestřenice téhož příjm. 堂妹 /t^hãŋmèi/

sestřenice téhož příjm. (plur.) 堂姐妹 /t^hãŋciěmèi/ (též /t^hãŋciěmèi/)

st. sestřenice rozličného příjm. 表姐 /piã^huciě/

ml. sestřenice rozličného příjm. 表妹 /piã^humèi/

sestřenice rozličného příjm. (plur.) 表姐妹 /piã^huciěmèi/ (též /piã^huciěmèi/)

otčím 继父 /cìfù/, 后父 /xòufù/

macecha 继母 /cìmǔ/, 后母 /xòumǔ/

pastorek 继子 /cìcǐ/

pastorkyně 继女 /cìnyǐ/

příbuzný (subst.) 亲戚 /c^hīnc^hi/

Mnohých z uvedených příbuzenských jmen (zejména familiárních) se užívá i jako nepravých jmen příbuzenských při oslovování cizích dospělých osob dětmi, např. /pómǔ/ 伯母, /šěŋsen/ 嬢嬢 „teta“ (oslovení vdané ženy); /kūku/ 姑姑, /jūjū/ 姨姨, /āijī/ 阿姨 „teta“ (oslovení neprovdané ženy); /pópo/ 伯伯, /šūšu/ 叔叔 „strýc“ aj.

Viděli jsme, že v názvech „bratr“, „sestra“ apod. se rozlišuje, zda jde o staršího nebo mladšího bratra, starší nebo mladší sestru apod. Často je třeba rozlišovat ještě přesněji, zda jde např. o nejstaršího bratra, druhého staršího bratra, třetího staršího bratra apod. Tyto názvy jsou pak tvořeny spojením příslušných morfémů s číslovkami (ve významu „nejstarší“ se používá morfému /tà/ 大, ve významu „nejmladší“ morfému /šiǎu/ 小). Příklady: /tākō/ 大哥 „nejstarší bratr“, /èrkō/ 二哥 „druhý starší bratr“, /sānkō/ 三哥 „třetí starší bratr“ atd.; /èrù/ 二弟 „druhý mladší bratr“, /sāntù/ 三弟 „třetí mladší bratr“ atd. až /šiǎu_tù/ 小弟弟 „nejmladší bratr“; /tāciě/ 大姐 „nejstarší sestra“, /èrciě/ 二姐 „druhá starší sestra“, /sānciě/ 三姐 „třetí starší sestra“ atd.; /lǎutà/ 老大 „nejstarší (prvé) dítě“, /lǎuèr/ 老二 „druhé dítě“, /lǎusān/ 老三 „třetí dítě“ atd. (naposled uvedených výrazů se dříve používalo jen o dětech mužského pohlaví, dnes často i o dětech obojího pohlaví) apod.

B. Zkratky vlastních jmen zeměpisných

Vlastních jmen zeměpisných se často používá ve zkrácených (zpravidla jednoslabičných) formách.

Tak např. v názvech: 陕甘宁边区 /shǎn-gān-níng biānqū/ „pohraniční oblast mezi (provinciemi) Šen-si, Kan-su a Ning-sia“, 中捷友好 /zhōng-jíe yǒuhǎo/ „čínsko-české přátelství“, 京广铁路 /jīng-guǎng tiělù/ „železniční trať z Pekingu do Kantonu“ je užito těchto zkratk: 陕=陕西 /shǎnxī/ „Šen-si“; 甘=甘肃 /gānsù/ „Kan-su“; 宁=宁夏 /níngxià/ „Ning-sia“; 中=中国 /zhōngguó/ „Čína“; 捷=捷克 /jiékè/ „Česká republika“; 京=北京 /běijīng/ „Peking“; 广=广州 /guǎngzhōu/ „Kanton“.

Tyto zkratky vlastních jmen zeměpisných vznikají:

- zkrácením víceslabičného názvu (zkratkou bývá, až na některé výjimky, první slabika);
- užitím starého historického názvu (tento typ zkratk nacházíme u některých čínských provincií a měst).

Poznámka: U některých názvů provincií se setkáváme se zkratkami typu a) i b).

Ve stručném přehledu si nyní uvedeme nejčastěji užívané zkratky názvů čínských provincií, autonomních oblastí, měst pod ústřední správou (1), zkratky některých čínských měst (2), cizích zemí (3) a zkratkové názvy světadílů (4).

(1) Zkratkové názvy čínských provincií, autonomních oblastí a měst pod ústřední správou (doplněny o rozdělení ČLR na šest regionů):

Poznámka: V tomto přehledu jsou rovněž uvedeny správní střediska provincií a autonomních oblastí, a to vždy ve druhém odsazeném řádku pod názvem příslušného administrativního území.

Severní Čína (华北 /huáběi/):

京	/jīng/:	北京	/běijīng/	Peking
津	/jīn/:	天津	/tiānjīn/	Tiencin
冀	/jì/:	河北	/héběi/	Che-pej
		张家口	/zhāngjiākǒu/	Kalgan
晋	/jìn/:	山西	/shānxī/	Šan-si
		太原	/tàiyuán/	Tchaj-jüan
内蒙	/nèi měng/:	内蒙古	/nèi měnggǔ/	(Ao) Vnitřní Mongolsko
		呼和浩特	/hūhéhàotè/	Huhhot

Severovýchodní Čína (东北 /dōngběi/):

辽	/liáo/:	辽宁	/liáoníng/	Liao-ning
		沈阳	/shěnyáng/	Mukden
吉	/jí/:	吉林	/jílín/	Ťi-lin
		长春	/chángchūn/	Čchang-čchun
黑	/hēi/:	黑龙江	/hēilóngjiāng/	Chej-lung-tiang
		哈尔滨	/hāěrbīn/	Charbin

Východní Čína (华东 /huádōng/):

沪	/hù/:	上海	/shànghǎi/	Šanghaj
---	-------	----	------------	---------

江	/jiāng/:	江苏	/jiāngsū/	Ĥiang-su
		南京	/nánjīng/	Nanking
鲁	/lǔ/:	山东	/shāndōng/	Šan-tung
		济南	/jīnán/	Ĥi-nan
皖	/wǎn/:	安徽	/ānhuī/	An-chuej
		合肥	/héféi/	Cha-fej
浙	/zhè/:	浙江	/zhèjiāng/	Če-tiang
		杭州	/hángzhōu/	Chang-čou
赣	/gàn/:	江西	/jiāngxī/	Ĥiang-si
		南昌	/nánchāng/	Nan-čchang
闽	/mín/:	福建	/fújiàn/	Fu-tien
		福州	/fúzhōu/	Fu-čou
台	/tái/:	台湾	/táiwān/	Tchaj-wan
		台北	/táiběi/	Tchaj-pej

Středojižní Čína (中南 /zhōngnán/):

豫	/yù/:	河南	/hénán/	Che-nan
		郑州	/zhèngzhōu/	Čeng-čou
鄂	/è/:	湖北	/húběi/	Chu-pej
		武汉	/wǔhàn/	Wu-chan
湘	/xiāng/:	湖南	/húnán/	Chu-nan
		长沙	/chángshā/	Čchang-ša
粤	/yuè/:	广东	/guǎngdōng/	Kuang-tung
		广州	/guǎngzhōu/	Kanton
		海南	/hǎinán/	Chaj-nan
		海口	/hǎikǒu/	Chaj-kchou
桂	/guì/:	广西	/guǎngxī/	(Ao) Kuang-si
		南宁	/nánning/	Nan-ning

Jihozápadní Čína (西南 /xīnán/):

川	/chuān/:	四川	/sìchuān/	S`-čchuan
蜀	/shǔ/:	四川	/sìchuān/	S`-čchuan
		成都	/chéngdū/	Čcheng-tu
贵	/guì/:	贵州	/guìzhōu/	Kuej-čou
黔	/qián/:	贵州	/guìzhōu/	Kuej-čou
		贵阳	/guìyáng/	Kuej-jang
云	/yún/:	云南	/yúnnán/	Jün-nan
滇	/diān/:	云南	/yúnnán/	Jün-nan
		昆明	/kūnmíng/	Kchun-ming
藏	/zàng/:	西藏	/xīzàng/	(Ao) Tibet
		拉萨	/lāsā/	Lhasa

Severozápadní Čína (西北 /xīběi/):

陕	/shǎn/:	陕西	/shǎnxī/	Šen-si
秦	/qín/:	陕西	/shǎnxī/	Šen-si
		西安	/xī ān/	Si-an
甘	/gān/:	甘肃	/gānsù/	Kan-su
陇	/lǒng/:	甘肃	/gānsù/	Kan-su
		兰州	/lánzhōu/	Lan-čou

宁	/níng/:	宁夏	/níngxia/	(Ao) Ning-sia
		银川	/yínchuān/	Jin-čchuan
青	/qīng/:	青海	/qīnghǎi/	Čching-chaj
		西宁	/xīning/	Si-ning
新	/xīn/:	新疆	/xīnjiāng/	(Ao) Sin-t'iang
		乌鲁木齐	/wūlǔmuqí/	Urumči

Poznámka I. Úplné názvy pěti autonomních oblastí ČLR jsou: 内蒙古自治区 /nèi měnggǔ zìzhìqū/ „Autonomní oblast Vnitřní Mongolsko“, 广西壮族自治区 /guāngxī zhuàngzú zìzhìqū/ „Čuangská autonomní oblast Kuang-si“, 西藏自治区 /xīzāng zìzhìqū/ „Autonomní oblast Tibet“, 宁夏回族自治区 /níngxia huízú zìzhìqū/ „Chuejská autonomní oblast Ning-sia“ a 新疆维吾尔自治区 /xīnjiāng wéiwú'ěr zìzhìqū/ „Ujgurská autonomní oblast Sin-t'iang“.

Poznámka II. Města 北京 /běijīng/ „Peking“, 天津 /tiānjīn/ „Tiencin“ a 上海 /shànghǎi/ „Šanghaj“ mají zvláštní statut tzv. 直辖市 /zhíxiáshì/ „měst pod ústřední správou“.

(2) Příklady zkratkových jmen měst (nejprve zkratky typu a), poté zkratky typu b):

a)	成	/chéng/	成都	/chéngdū/	Čcheng-tu
	大	/dà/	大连	/dàlián/	Dalnij
	港	/gǎng/	香港	/xiānggǎng/	Hongkong
	杭	/háng/	杭州	/hángzhōu/	Chang-čou
	汉	/hàn/	汉口	/hànkǒu/	Chan-kou
	哈	/hā/	哈尔滨	/hāěrbīn/	Charbin
	张	/zhāng/	张家口	/zhāngjiākǒu/	Kalgan
	兰	/lán/	兰州	/lánzhōu/	Lan-čou
	旅	/lǚ/	旅顺	/lǚshùn/	Port Arthur
	徐	/xú/	徐州	/xúzhōu/	Sü-čou
	沈	/shěn/	沈阳	/shěnyáng/	Mukden
b)	渝	/yú/	重庆	/chóngqìng/	Čchung-čching
	甬	/yǒng/	宁波	/níngbō/	Ning-po

Poznámka I. Město 汉口 /hànkǒu/ „Chan-kchou“ bylo v roce 1949 spojeno s městy 武昌 /wǔchāng/ „Wu-čchang“ a 汉阳 /hànyáng/ „Chan-jang“ v jednu administrativní jednotku - město 武汉 /wǔhàn/ „Wu-chan“.

Poznámka II. Města 旅顺 /lǚshùn/ „Port Arthur“ a 大连 /dàlián/ „Dalnij“ byla v roce 1950 spojena v jednu administrativní jednotku - 旅大 město /lǚdà/ „Lü-ta“.

(3) Příklady zkratkových jmen zemí (jsou to často i zkratky pro názvy příslušných jazyků):

阿	/ā/	阿拉伯	/ālābó/	arabský
緬	/miǎn/	緬甸	/miǎndiàn/	Barma
比	/bǐ/	比利时	/bǐlìshí/	Belgie
保	/bǎo/	保加利亚	/bǎojiāliyà/	Bulharsko
捷	/jié/	捷克	/jiékè/	Česká republika
中	/zhōng/	中国	/zhōngguó/	Čína
华	/huá/	中华	/zhōnghuá/	čínský
丹	/dān/	丹麦	/dānmài/	Dánsko

埃及	/āi/	埃及	/āiji/	Egypt
芬兰	/fēn/	芬兰	/fēnlán/	Finsko
法国	/fǎ/	法国	/fǎguó/	Francie
荷兰	/hé/	荷兰	/hélán/	Holandsko
印度	/yìn/	印度	/yìndù/	Indie
意大利	/yì/	意大利	/yìdàlì/	Italie
日本	/rì/	日本	/rìběn/	Japonsko
朝鲜	/cháo/	朝鲜	/cháo xiān/	KLDR
韩国	/hán/	韩国	/hánguó/	Korea
匈牙利	/xiōng/	匈牙利	/xiōng yǎlì/	Maďarsko
德国	/dé/	德国	/déguó/	Německo
挪威	/nuó/	挪威	/nuó wēi/	Norsko
波兰	/bō/	波兰	/bōlán/	Polsko
奥地利	/ào/	奥地利	/àodìlì/	Rakousko
罗马尼亚	/luó/	罗马尼亚	/luómǎniyà/	Rumunsko
俄罗斯	/é/	俄罗斯	/éluósī/	Rusko
希腊	/xī/	希腊	/xīlà/	Řecko
斯洛伐克	/sī/	斯洛伐克	/sīluòfákè/	Slovensko
美国	/měi/	美国	/měiguó/	USA
苏联	/sū/	苏联	/sūlián/	SSSR
西班牙	/xī/	西班牙	/xībānyǎ/	Španělsko
泰国	/tài/	泰国	/tài guó/	Thajsko
土耳其	/tǔ/	土耳其	/tǔěrqí/	Turecko
英国	/yīng/	英国	/yīngguó/	Velká Británie
越南	/yuè/	越南	/yuè nán/	Vietnam

Poznámka: Pokud by jednoslabičná zkratka některé země byla totožná a tedy lehce zaměnitelná se zkratkovým názvem jiné země, rozšiřuje se obvykle zkratka jedné z obou zemí na dvojslabičnou. Např. zkratka 印 /yìn/ označuje 印度 /yìndù/ „Indii“, zatímco zkratka 印尼 /yìnní/ označuje 印度尼西亚 /yìndùnìxīyǎ/ „Indonésii“.

Pro zajímavost si můžeme uvést ještě názvy některých dalších, především asijských zemí:

阿富汗	/āfǔhàn/	Afghanistan	南非	/nánfēi/	JAR
阿根廷	/āgēntíng/	Argentina	约旦	/yuēdàn/	Jordánsko
澳大利亚	/àodàlìyǎ/	Austrálie	柬埔寨	/jiǎnpǔzhài/	Kambodža
孟加拉国	/mèngjiālāguó/	Bangladéš	加拿大	/jiānádà/	Kanada
不丹	/bùdān/	Bhútán	哥伦比亚	/gélóngbǐyǎ/	Kolumbie
巴西	/bāxī/	Brazílie	刚果	/gāngguǒ/	Kongo
文莱	/wénlái/	Brunei	古巴	/gǔbā/	Kuba
厄瓜多尔	/èguāduōěr/	Ecuador	科威特	/kēwēitè/	Kuwait
菲律宾	/fēilǐbīn/	Filipíny	塞浦路斯	/sàipǔlùsī/	Kypr
智利	/zhìlì/	Chile	老挝	/lǎowō/	Laos
伊拉克	/yīlǎkè/	Irak	黎巴嫩	/lǐfānèn/	Libanon
伊朗	/yīlǎng/	Iran	利比亚	/lǐbǐyǎ/	Lybie
以色列	/yǐsèliè/	Izrael	马来西亚	/mǎláixīyǎ/	Malajsie
也门	/yěmén/	Jemen	摩洛哥	/mǎluòkè/	Maroko

墨西哥	/mòxīgē/	Mexiko	新加坡	/xīnjiāpō/	Singapúr
尼泊尔	/níbō'ěr/	Nepál	斯里兰卡	/sīlǐlǎnkǎ/	Srí Lanka
尼日尔	/nírì'ěr/	Niger	苏丹	/sūdān/	Sudán
新西兰	/xīn xīlán/	N. Zéland	叙利亚	/xùlǐyà/	Sýrie
巴基斯坦	/bājīstǎn/	Pakistán	瑞典	/ruìdiǎn/	Švédsko
巴勒斯坦	/bālèsītǎn/	Palestína	瑞士	/ruìshì/	Švýcarsko
巴拉圭	/bālāguī/	Paraguai	突尼斯	/tūnísī/	Tunisko
秘鲁	/bìlǔ/	Peru	乌拉圭	/wūlāguī/	Uruguai
葡萄牙	/pǔtáoyá/	Portugalsko	委内瑞拉	/wēinèiruìlā/	Venezuela
锡金	/xījīn/	Sikkim			

(4) Zkratkové názvy světadílů:

非	/fēi/	非洲	/fēizhōu/	Afrika
美	/měi/	美洲	/měizhōu/	Amerika
亚	/yà/	亚洲	/yàzhōu/	Asie
澳	/ào/	澳洲	/àozhōu/	Austrálie
欧	/ōu/	欧洲	/ōuzhōu/	Evropa
南极	/nánjí/	南极洲	/nánjízhōu/	Antarktida

C. Tradiční periodizace dějin Číny

Při četbě a při styku s čínským světem se často setkáváme s názvy čínských dynastií a názvy různých období čínských dějin. Je proto naprosto nezbytné, abychom je dovedli chronologicky zařadit. Z tohoto důvodu zde podáváme také tabulku jednotlivých období a dynastií (některé dynastie jsou označovány přívlastky „severní“, „jižní“, „východní“, „západní“ podle teritoriálních hledisek):

五帝	/wǔdì/	období vlády legendárních Pěti císařů	?2852-?2205 př.n.l.
三代	/sāndài/	období Tří dynastií:	
夏	/xià/	dynastie Sia ¹⁾	?2205-?1766 př.n.l.
商	/shāng/	dynastie Šang ²⁾	?1766-?1122 př.n.l.
周	/zhōu/	dynastie Čou ³⁾	?1122-256 př.n.l.

1) Skutečná existence 夏 /xià/ „dynastie Sia“ zatím nebyla prokázána.

2) Dynastie Šang bývá také v některých pramenech ne zcela správně označována jako 殷 /yīn/ „dynastie Jin“. Obecně se tohoto označení používá spíše pro mladší (pozdní) dobu Šang, tj. pro období mezi lety ?1395 a ?1122 př.n.l., kdy bylo město Jin (v dnešní provincii Che-pej, nedaleko města An-jiang) hlavním městem. Můžeme se ovšem také setkat s označením 商殷 /shāng-yīn/ „dynastie Šang-Jin“.

3) Období vlády dynastie Čou je dále tradiční čínskou historiografií rozdělováno na období 西周 /xīzhōu/ „dynastie Západní Čou“ (1122-771 př.n.l.) a 东周 /dōngzhōu/ „dynastie Východní Čou“ (770-256 př.n.l.).

V období vlády dynastie Východní Čou bývají často vydělována ještě dvě období, a to 春秋 /chūnqiū/ „období Jara a podzimu“ (722-481 př.n.l.) a období 战国 /zhànguó/ „Válčících států“ (481-221 př.n.l.). Název období Jara a podzimu pochází z názvu kroniky 春秋 /chūnqiū/ „Letopisy“ připisované Konfuciovi a zachycující právě období mezi lety 722-481 př.n.l. Název období Válčících států se často odvozuje od spisu chanského historika Liou Sianga 战国策 /zhànguó cè/ „Intriky Válčících států“.

秦 /qín/	dynastie Čchin	221-206 př.n.l.
汉 /hàn/	dynastie Chan ⁴⁾	206 př.n.l.-220 n.l.
六朝 /liùcháo/	období Šesti dynastií ⁵⁾ :	
三国 /sānguó/	období Tři říši ⁶⁾	220-280
晋 /jìn/	dynastie Ťin ⁷⁾	265-420
南北朝 /nánběi cháo/	období Severních a Jižních dynastií ⁸⁾	420-589
隋 /suí/	dynastie Suej	581-618
唐 /táng/	dynastie Tchang	618-907
五代 /wǔdài/	období Pěti dynastií ⁹⁾	907-959
宋 /sòng/	dynastie Sung ¹⁰⁾	960-1279
元 /yuán/	mongolská dynastie Jüan	1206-1368
明 /míng/	dynastie Ming	1368-1644
清 /qīng/	mandžuská dynastie Čching ¹¹⁾	1616-1911

D. Nebeské kmeny a pozemské větve

Tzv. nebeské kmeny (/t^hiān-kān/ 天干, počtem 10) a pozemské větve (/t^hì-č^hǐ/ 地支, počtem 12) slouží jako ukazatelé při udávání let v čínském lunárním kalendáři (viz níže!). Nebeských kmenů (řidčeji i pozemských větví)

4) Období vlády dynastie Chan je do roku 9 n.l. označováno jako 西汉 /xīhàn/ „dynastie Západní Chan“ nebo též 前汉 /qiánhàn/ „dynastie Přední Chan“. Roku 9 n.l. usurpoval moc v zemi reformátor Wang Mang a založil dynastii Sin, která však pod náporom rolnických povstání v roce 23 padla. Roku 25 byla moc dynastie Chan znovu obnovena. a období mezi lety 25-220 je pak v čínské historiografii označováno jako 东汉 /dōnghàn/ „dynastie Východní Chan“ nebo rovněž 后汉 /hòuhàn/ „dynastie Pozdní Chan“ (25-220).

5) Těmito šesti dynastiemi se v čínské historiografii mají na mysli legitimní následovníci dynastie Chan, tj. dynastie Wu (222-280) z období Tři říši, dynastie Východní Ťin (317-420), a dále jižní dynastie Sung (420-479), Čchi (479-502), Liang (502-557) a Čchen (557-581) z období Jižních a Severních dynastií.

6) Jako Tři říše jsou označovány státy 魏 /wèi/ „Wej“ (220-265) 蜀 /shǔ/ „Šu“ (221-263) a 吴 /wú/ „Wu“ (222-280) - viz poznámka 5).

7) Období vlády dynastie Ťin se dále dělí na 西晋 /xījìn/ „dynastii Západní Ťin“ (265-317) a 东晋十六国 /dōngjìn, shíliù guó/ „dynastii Východní Ťin a 16 (dalších) států“ (317-420). Těmito šestnácti státy se má na mysli šestnáct dynastií, které ovládaly severní část území Vlastní Číny, zatímco jih byl v rukou Východních Ťinu.

8) Přestože území Číny bylo v této době ovládáno četnými dynastiemi - malými státečky bojujícími každý s každým a proti všem, za legitimní následovníky dynastie Chan - viz poznámka 5) - považuje čínská historiografie pouze 宋 /sòng/ „dynastii Sung“ (420-479) 齐 /qí/ „dynastii Čchi“ (479-502) 梁 /liáng/ „dynastii Liang“ (502-557) a 陈 /chén/ „dynastii Čchen“ (557-581).

9) Tj. 后梁 /hòuliáng/ „dynastie Pozdní Liang“ (907-923), 后唐 /hòutáng/ „dynastie Pozdní Tchang“ (923-936), 后晋 /hòujìn/ „dynastie Pozdní Ťin“ (936-947), 后汉 /hòuhàn/ „dynastie Pozdní Chan“ (947-950) a 后周 /hòuzhōu/ „dynastie Pozdní Čou“ (951-960).

10) Období vlády dynastie Sung je do roku 1127 označováno jako 北宋 /běisòng/ „dynastie Severní Sung“. V roce 1127 byla sungská vojska zatlačena za Dlouhou řeku a sever Číny ovládl kitanský stát Liao (907-1125) a následně džurdženský stát Ťin (1115-1234). Od roku 1127 je proto stát existující pouze v jižní polovině čínskeho území označován jako 南宋 /nán-sòng/ „dynastie Jižní Sung“.

11) Období mezi lety 1912-1949 je v čínské historiografii označováno jako 中华民国 /zhōnghuá mínguó/ „období Čínské republiky“ a období počínající datem 1. října 1949 (tj. datem vyhlášení Čínské lidové republiky), jako 中华人民共和国 /zhōnghuá rénmin gònghéguó/ „období Čínské lidové republiky“.

se dále užívá také místo číslic při vypočítávání jednotlivých bodů v nějakém pojednání, při vypočítávání osob, nejsou-li označeny vlastními jmény, apod., zcela tak, jako my místo číslic užíváme někdy velkých nebo malých písmen latinské popř. řecké abecedy. Mimo uvedené funkce slouží pozemské větve zejména ještě k určování denních dvojhodin; každá větev má své symbolické zvíře.

Přehled nebeských kmenů a pozemských větví:

kmeny	větve			
甲 /ciǎ/	子 /cǐ/	23 hod.	—	1 hod. (鼠 /šǔ/ krysa)
乙 /jǐ/	丑 /čhǒu/	1 „	—	3 „ (牛 /nióu/ vůl)
丙 /pǐn/	寅 /jǐn/	3 „	—	5 „ (虎 /χǔ/ tygr)
丁 /tǐn/	卯 /mǎu/	5 „	—	7 „ (兔 /tù/ zajíc)
戊 /wù/	辰 /čhén/	7 „	—	9 „ (龙 lúŋ/ drak)
己 /cǐ/	巳 /sǐ/	9 „	—	11 „ (蛇 /šé/ had)
庚 /kēn/	午 /wǔ/	11 „	—	13 „ (馬 /mǎ/ kůň)
辛 /šǐn/	未 /wèi/	13 „	—	15 „ (羊 /jǎn/ ovce)
壬 /rén/	申 /šén/	15 „	—	17 „ (猴 /χóu/ opice)
癸 /kuèi/	酉 /jǒu/	17 „	—	19 „ (鸡 /cǐ/ kur)
	戌 /šý/	19 „	—	21 „ (狗 /kǒu/ pes)
	亥 /χǎi/	21 „	—	23 „ (猪 /čú/ prase)

Dříve se v Číně užívalo a dodnes se stále ještě užívá příležitostně lunárního kalendáře, založeného na šedesátiletém cyklu; jeho jednotlivé roky jsou určeny dvěma ukazateli: prvním je nebeský kmen a druhým je pozemská větev (nejmenší společný násobek čísel 10 — počet kmenů — a 12 — počet větví — je 60, odtud 60letý cyklus). Podle lunárního kalendáře jsou např. dodnes označovány různé historické události, např.

- 辛亥革命 /šǐn-χǎi kǒmǐn/ revoluce z r. 1911,
 甲申之役 /ciǎ-šén čǐ-jǐ/ válka 1884—1885 (francouzsko—čínská),
 甲午之役 /ciǎ-wǔ čǐ-jǐ/ válka 1894—1895 (čínsko—japonská),
 戊戌政变 /wù-šý čǐpiàn/ reforma z r. 1898 aj.

Pravidla, jak převádět naše letopočty na roky 60letého cyklu podle čínského lunárního kalendáře a naopak, bývají udána ve slovnících. Čínské noviny udávají zpravidla vedle data podle evropského počítání i datum podle lunárního kalendáře, a to nejen rok, ale i lunární den a měsíc. Poněvadž se začátek lunárního roku každoročně mění — připadá buď na konec našeho ledna nebo na počátek našeho února — je třeba zvláštních tabulek pro převádění solárních dat na lunární a naopak.

OBSAH

Úvodní slovo	5
Srovnávací tabulka fonetického přepisu učebnice ÚSHČ s transkripcí <i>pchin-jin</i>	6
Srovnávací tabulka oficiální čínské transkripce znaků, tj. <i>pchin-jinu</i> a standardní české transkripce čínštiny	8
前言	10
ČÍNŠTINA - JAZYK NÁRODA CHAN	12
Historický vývoj čínštiny	12
Stará čínština	13
Střední čínština	14
Nová čínština	15
Současná čínština	17
ČÍNSKÉ PÍSMO	19
Vývoj znaků po vnější stránce	19
Vznik a vývoj vnitřní struktury čínského písma	20
Seznam 54 automaticky zkracovaných komponentů	28
Fonetické složky znaků (fonetika)	29
Srovnání některých přepisů čínštiny	32
FONETICKÁ CHARAKTERISTIKA ČÍNŠTINY	36
Charakteristiky tónických slabik	38
Tónické slabiky v izolované výslovnosti	38
Finály ve slabikách atónických	42
Spojení slabiky tónické s následující slabikou atónickou	44
Spojení dvou slabik tónických	45
Spojení tří slabik (tříslabičná slova a takty)	52
Spojení čtyř slabik (čtyřslabičná slova a takty)	54
Větší rytmické jednotky než takty	55
Dynamické odstupňování věty	56
Důraz (logický přízvuk)	56
Větné intonace	59
Intonace věty oznamovací	60
Intonace věty tázací	61
Intonace věty rozkazovací	62
Vyjádření citu, nálady apod. pomocí intonace	62
ZÁKLADNÍ KURS GRAMATIKY HOVOROVÉ ČÍNŠTINY	66
Poznámka o gramatické terminologii v ÚSHČ, HČP a v Učebním slovníku	66
Objasnění použití fonetické transkripce a transkripce <i>pchin-jin</i> v ÚSHČ a v učebnici HČP	67
Seznam 22 doplňkových oddílů YD nahráných na kazetách Magnetofonového kursu	67
Seznam 45 vět (ve znacích) náhodně vybraných z dokladů v §§ Základního kursu gramatiky hovorové čínštiny	68
Popis rozložení učebního materiálu na kazetách Magnetofonového kursu	72
Seznam odkazů na vybrané texty z kapitoly „FCHČ“ ÚSHČ přepisy a překlady nahráných ukázek souvislých textů	72
Izolované slabiky ve čtyřech tónech	72
Cvičení ve výslovnosti slov rozlišených toliko tónem	72

Různé typy dvojslabičných spojení	72
Trojslabičná a čtyřslabičná spojení	73
Slovní přízvuk a důraz	73
Relativní větné intonace	73
Ukázky souvislých textů	73
§1. Čínská slova	77
YD 1 objektová slovesa I.	
YD 259 objektová slovesa II.	
§2. Jednotlivé druh slov	78
YD 2 vazby sloves yōu , zài , shì (lokativní podmět I.)	
YD 3 sloveso yōu /mít	
YD 4 sloveso identifikace shì /být	
YD 5 použití slovesa shì místo slovesa yōu I.	
§3. Základní poznatky o čínské větě	79
YD 6 příslovce dōu	
YD 7 tázací věty I.	
§4. Rozdělovací znaménka	80
YD 8° aktualizace fonetickými prostředky	
§5. Číslovky	81
YD 9 jednoduché číslovky 1-10 a složené číslovky do 99	
§6. Počítání osob, zvířat a věcí. Numerativy	82
YD 10 numerativy	
YD 11 obecný numerativ ge	
YD 12 řadové číslovky	
YD 13 číslovka yī s numerativem I.	
§7. Slova ukazovací (deiktická)	83
YD 14 deiktická slova zhèi , nèi	
YD 15 deiktická zájmena zhè , nà	
§8. Rozlišování jednotného a množného čísla u podstatných jmen	84
Výklady lexikální a fonetické I.	84
YD 16 slova zhōngguóhuà , zhōngwén ²¹	
YD 17° přístavek	
§9. Přípona /t ² /	84
YD 18 osobní zájmena v přívlastku I.	
YD 19 jména v přívlastku	
YD 20 přívlastek kvality (podst. jméno bez d)	
YD 21 vazba shì... d	
YD 22 adjektivum v přívlastku	
YD 23 adjektivum v přívlastku povinně s d	
YD 24 různé typy bližšího určení podstatných jmen	
§10. Zájmena tázací a slova tázací ve funkci skutečně tázací	87
YD 25 otázková slova (v tázací funkci) I.	
Výklady lexikální a fonetické II.	87
YD 26 příbuzenské termíny tvořené reduplikací	
YD 26a atributivní slova nán , nǚ	
§11. Měrové jednotky	87
YD 27 měrové jednotky	
YD 28 slovo lùn	
YD 29 totéž slovo fungující jako podstatné jméno i měrová jednotka	
YD 30 totéž slovo fungující jako numerativ i měrová jednotka	
YD 31 podstatná jména, která bez přípony z fungují jako měrové jednotky	
YD 32 všeobecné měrové jednotky	
§12. Tázací věty	89
YD 33 otázková slova (v tázací funkci) II.	
YD 34 tázací věty II.	
YD 35 spojka větných členů háishi	
§13. Vyjadřování neurčitých číslovek	90
YD 36 slova duō , shǎo , jǐ , duōshao	

§14. Záporky /pǜ/ a /mǐ/	91
YD 37 záporka mǐ u slovesa yǒu	
Výklady lexikální a fonetické III.	91
§15. Přísudkové sloveso	91
YD 38 příslovce zài	
§16. Předmět	92
YD 39 zamlčený předmět	
YD 40 předmět formální a věcný	
§17. Věty s dvěma slovesy	93
YD 41 modální slovesa	
§18. Přídavné jméno (adjektivum) v postavení přísudku	93
YD 42 adjektivum v přísudku I.	
YD 43 adjektivum v přísudku II.	
YD 44 adjektivum v přísudku III.	
YD 45 časové zařazení vět s adjektivním přísudkem	
YD 46 slovesa identifikace	
Výklady lexikální a fonetické IV.	94
YD 47° osobní zájmena v přívlastku II.	
§19. Určení místa	95
YD 48 záložky	
YD 49 výrazy zhèr, nàr, nǎr?	
YD 50 záložky u měrových slov	
YD 51 jména místa a určení času v přívlastku	
YD 52 lokativní předmět I.	
YD 53 prepoziční sloveso zài	
YD 54 prepoziční určení místa	
YD 55 vazby sloves zài, yǒu	
§20. Přibližný počet	98
YD 56 přibližný počet	
YD 57 přibližný počet (použití slov lái, duō)	
Výklady lexikální a fonetické V.	99
YD 58 přípona -me u příslovci	
YD 59 číslovka yī s numerativem II.	
YD 60° sloveso yǒu/existovat před preverbálními nominálními členy	
YD 61° určení místa u slovesa	
YD 62° číslovková vazba ve funkci přísudku	
YD 63° české spojky „zda“, „že“ do češtiny nepřekládáme	
§21. Určení místa (pokračování)	99
YD 64 jména místa I. (lokativní podmět II.)	
YD 65 výrazy zher, nar jako záložky I.	
YD 66 lokativní předmět II. (postpoziční slovesa)	
YD 67 vazby cóng... dǎo, cóng... qǐ	
YD 68 záložky u určení času	
YD 69 jména se záložkami v přívlastku	
§22. Modifikovaná slovesa I (modifikace směrová)	100
YD 70 modifikátory lai, qu	
YD 71 použití nejprve modifikátoru lai, podruhé modifikátoru qu	
YD 72 modifikátory lai a qu i pro opakující se děje	
YD 73 vložení předmětu mezi sloveso a modifikátor lai nebo qu	
YD 74 dvojslabičné směrové modifikátory	
YD 75 vložení předmětu mezi složky dvojslabičného směrového modifikátoru	
YD 76 další směrové modifikátory (kromě lai a qu)	
Výklady lexikální a fonetické VI.	102
YD 77 předpona yǐ-	
YD 78° použití slovesa shì místo slovesa yǒu II.	
YD 79° otázková slova ve funkci zdůrazňované všeobecnosti s příslovcem dōu nebo yě	

§23. Vyjadřování předčasnosti a minulosti	103
YD 80 vyjádření minulého času kontextem	
YD 81 slovesná přípona go	
YD 82 slovesná přípona le	
YD 83 slovesná přípona le ve větách obsahujících formální předmět	
YD 84 větná partikule le	
YD 85 slovesná přípona le po slovese yǒu	
YD 86 le na konci věty (slovesná přípona)	
YD 87 le na konci věty (větná partikule)	
YD 88 le na konci věty (přípona i partikule zároveň)	
YD 89 slovesná přípona le ve větách obsahujících předmět	
YD 90 slovesná přípona le u modifikovaných sloves	
YD 91 zápornky pro minulost	
YD 92 tázací věty (sloveso v minulosti)	
YD 93 otázky tvořené pomocí shì bu shì	
§24. Předmět na začátku věty (přesněji: anteponovaný větný člen)	107
YD 94 anteponovaný člen blíže určený deiktickým slovem	
YD 95 anteponovaný člen kontrastivně zdůrazněný	
YD 96 anteponovaný člen (sloveso ve větě je buď modifikované, nebo s nepřímým předmětem)	
YD 97 anteponovaný člen a podmět	
§25. Modifikovaná slovesa II. (modifikace výsledková)	108
YD 98 výsledkově modifikovaná slovesa	
YD 99 modifikátor wán	
§26. Nepřímý předmět	108
YD 100 sloveso gei s dvěma předměty	
YD 101 nepřímý předmět uvedený prepozičním či postpozičním slovesem gei	
§27. Zvláštní postavení podmětu (postverbální větný člen existence)	109
YD 102 podmět a postverbální člen existence	
Výklady lexikální a fonetické VII.	109
YD 103 modifikátor jian	
YD 104° kakuminální (erizované) slabiky I.	
§28. Stupňování přídavných jmen (adjektiv)	110
YD 105 „stupňování“ adjektiv (komplement míry, komplement stupně)	
YD 106 měrové jméno bèi	
YD 107 kvantitativní komplement míry bez d u adjektiv	
YD 108 příslovce gèng , hǎiyao , hǎi gèng u adjektiv	
YD 109 menší míra vlastnosti označené adjektivem	
YD 110 příslovce zuì	
§29. Určení způsobu	112
YD 111 příslovečné určení s příponou d	
YD 112 adjektiva ve funkci příslovce	
YD 113 komplement stupně s příponou d	
YD 114 „stupňování“ adjektiv a komplement stupně	
Výklady lexikální a fonetické VIII.	113
YD 115 variabilita přízvukování slov	
YD 116° člen zřetelově vymezovací (tzv. substantivum trvalé příslušnosti) I.	
YD 117° kakuminální (erizované) slabiky II.	
§30. Rozkazovací věty	114
YD 118 vyjádření rozkazu	
YD 119 větná partikule ba I.	
YD 120 zápornky bié , búyao	
§31. Vyjadřování budoucnosti	115
YD 121 vyjádření budoucnosti bez formálních ukazatelů	
YD 122 formální ukazatele budoucnosti yào , huì	
YD 123 zápornka bù pro budoucnost	
YD 124 zápornka bù vyjadřuje neochotu	
§32. Modální slovesa a slovesa fázová	116
YD 125 modální a fázová slovesa	
YD 126 modální slovesa néng , kěyi	

§33. Potenciální způsob (forma) modifikovaných sloves	117
vyjadřování možnosti a nemožnosti	
YD 127 potenciální forma modifikovaných sloves	
YD 128 rozlišení kladné potenciální formy a komplementu stupně	
YD 129 modifikátory pouze v potenciální formě	
§34. Předmět vyjádřený zájmenem	119
YD 130 nevyjadřování zájmenného předmětu, pokud neoznačuje osobu	
Výklady lexikální a fonetické IX.	119
YD 131 jména místa II.	
YD 132° určování času podle hodin	
§35. Slovesný přísudek se sponou a příponou /tʰ/	119
YD 133 přípona d u sloves	
YD 134 příslovce shì	
YD 135 příslovce shì ve významu „sice“ v odporovacím souvětí	
YD 136 přívlastek s příponou d, pokud je podstatné jméno zaměřeno	
§36. Různé funkce příslovce /ciou/	120
YD 137 funkce příslovce jiù I.	
YD 138 funkce příslovce jiù II.	
YD 139 funkce příslovce jiù III.	
YD 140 funkce příslovce jiù IV.	
YD 141 spojení jiù shì	
§37. Vyjadřování množného čísla pomocí přípony /mʰn/	121
YD 142 přípona men	
Výklady lexikální a fonetické X.	122
YD 143 tvoření slov příponami -wu, -yuàn	
§38. Přívlastek vyjádřený slovesem (větou)	122
YD 144 slovesný přívlastek s příponou d	
YD 145 zamlčování podstatného jména I.	
YD 146 zamlčování podstatného jména II.	
YD 147 sloveso yǒu - nominální člen - další sloveso	
§39. Přímý předmět před slovesem uvedený předložkou /pǎ/	123
YD 148 vazba s prepozičním slovesem bǎ	
YD 149 kdy se nepoužívá vazby s prepozičním slovesem bǎ	
YD 150 příslovce před prepozičními slovesy	
Výklady lexikální a fonetické XI.	124
YD 151 tvoření slov příponou -tou	
YD 152° atributivní slova	
§40. Vyjadřování současnosti a přítomnosti	125
YD 153 slovesná přípona zh I.	
YD 154 slovesná přípona zh II.	
YD 155 slovesná přípona zh III.	
YD 156 záporka méi u sloves s příponou zh	
YD 157 příslovce zài, zhèng, zhèng zai	
YD 158 větná částice ne I.	
§41. Vznik gramatických přípon ze slov plnovýznamových	126
Výklady lexikální a fonetické XII.	126
YD 159 sloveso juéde	
§42. Určení času	127
YD 160 určení času I.	
YD 161 určení času II.	
YD 162 kvantitativní komplement času I.	
YD 163 kvantitativní komplement času II.	
YD 164 předmět a komplement času	
YD 165 komplement času a určení času v záporných větách	
§43. Příslovce /cài/ a /jǒu/	129
YD 166 příslovce yǒu	
YD 167 příslovce zài, hái	
YD 168 příslovce zài s předcházející záporkou ve významu „už nikdy víckrát“	

	Výklady lexikální a fonetické XIII.	130
	YD 169 tvoření adjektiv předponou <i>kě-</i>	
	YD 170° vyjádření času v hodinách, minutách, sekundách	
§44.	Vyjadřování českých neurčitých zájmen a neurčitých číslovek	130
	YD 171 otázková slova	
	YD 172 opakování otázkového slova	
	YD 173 vyjádření neurčitosti	
	YD 174 slovo <i>dǎjiǎ</i> a výraz <i>rén ren</i>	
§45.	Funkce příslovce / <i>tōu</i> / v kladných větách	132
	YD 175 příslovce <i>dōu</i> v zevšeobecnující (pluralitní) funkci	
	YD 176 otázková slova ve funkci zdůrazněné všeobecnosti s příslovcem <i>dōu</i> nebo <i>yě</i>	
	YD 177 příslovce <i>dōu</i> nebo <i>yě</i> ve zdůrazňující funkci	
§46.	Príslovce / <i>tōu</i> / v záporných větách	135
	YD 178 příslovce <i>dōu</i> v zevšeobecnující funkci v záporných větách	
	YD 179 zápornka před příslovcem <i>dōu</i>	
	YD 180 příslovce <i>dōu</i> nebo <i>yě</i> ve zdůrazňující funkci v záporných větách	
	YD 181 číslovka <i>yī</i> ve spojení s měrovým slovem, zdůrazněná příslovcem <i>dōu</i> nebo <i>yě</i>	
	YD 182 otázková slova ve funkci zdūr. všeobecnosti s příslovcem <i>dōu</i> nebo <i>yě</i> v záporných větách	
	YD 183 výraz <i>yī diǎnr</i> zdůrazněný příslovcem <i>dōu</i> nebo <i>yě</i>	
§47.	Slova a morfémy psané znakem 得	136
	YD 184 rozlišuj výrazy typu <i>chǐde</i> a <i>chǐ d</i>	
	Výklady lexikální a fonetické XIV.	136
	YD 185 výrazy <i>rènde</i> , <i>rènbude</i>	
§48.	Určení způsobu (pokračování): komplement stupně	136
	YD 186 komplement stupně, následující po slovese s <i>d</i>	
	YD 187 předmět a komplement stupně	
	YD 188 adjektiva ve funkci nepravých modifikátorů	
	YD 189 komplement stupně u adjektiv	
§49.	Předmět u modifikovaných sloves	138
	YD 190 předmět u výsledkově modifikovaných sloves	
	YD 191 předmět u směrově modifikovaných sloves	
§50.	Modifikátor / <i>é^hilai</i> /	139
	YD 192 různé funkce výrazů <i>qǐlai</i> , <i>xiàqu</i> , <i>chūlai</i>	
§51.	Určení prostředku	139
	YD 193 funkce sloves <i>yòng</i> , <i>ná</i>	
	Výklady lexikální a fonetické XV.	139
§52.	Trpný rod	139
	YD 194 činný a trpný rod přechodných sloves	
	YD 195 vyjádření původce děje pomocí prepozičních sloves	
	YD 196 vyjádření neurčitého původce děje	
	YD 197 trpný rod vyjádřený pomocí slov <i>bèi</i> a <i>ái</i>	
	YD 198 fakultativnost některých prepozičních sloves	
§53.	Vedlejší věty časové	141
	YD 199 následnost dějů	
	YD 200 příslovce <i>cái</i> v časovém souvětí	
	YD 201 slova <i>yǐhòu</i> , <i>yǐqián</i> na konci časové věty	
	YD 202 výraz ... <i>d shíhour</i> na konci časové věty	
	YD 203 spojka <i>zìcong</i> , vazba <i>cóng... qǐ</i> (věta časová)	
	Výklady lexikální a fonetické XVI.	143
	YD 204 modifikátory <i>-shang</i> a <i>-kai</i>	
	YD 205° kvantitativní komplement se slovesnými numerativy	
§54.	Vedlejší věty podmínkové	143
	YD 206 příslovce <i>jiù</i> v podmínkovém souvětí	
	YD 207 spojky podmínkových vět: <i>yàoshi</i> , <i>rúguǒ</i> , <i>jiǎrú</i>	
	YD 208 spojky záporných podmínkových vět: <i>yàoburǎn</i> , <i>yàobushi</i>	
§55.	Vedlejší věty příčinné	144
	YD 209 souvětí příčinné a důvodové	

§56.	Vyjadřování stejné míry vlastnosti nebo stejné intenzity činnosti u různých osob a věcí	145
	YD 210 výrazy <i>yí yàng, yí yàng d</i> jako příslovce	
	YD 211 výraz <i>yí yàng</i> jako přísudek	
	YD 212 komplement stupně s výrazy <i>yí yàng, yí yàng d</i>	
	YD 213 výraz <i>yí yàng</i> v záporných větách	
	YD 214 spojky <i>xiàng, hǎoxiàng</i> /jakoby	
	YD 215 výraz <i>hǎoxiàng</i> ve významu „zdá se, že...“	
	YD 216 výrazy <i>yí yàng, yí yàng d</i> v přísudku	
	YD 217 další výrazy s měrovým slovem <i>yàng</i>	
	YD 218 výrazy s měrovým slovem <i>yàng</i> v přívlastku	
§57.	Dvě slova pro číslovku „dva“	147
	YD 219 dvě různá slova (<i>èr</i> a <i>liǎng</i>) pro číslovku „dva“	
§58.	Větné částice	147
	YD 220 větná partikule <i>ba</i> II.	
	YD 221 větná partikule <i>a</i> (resp. <i>wa, ya, na</i>)	
	YD 222 větná partikule <i>ma</i>	
	YD 223 větná partikule <i>ne</i> II.	
	YD 224° větná partikule (slovesná přípona) <i>le</i> vložená mezi složky modifikovaného slovesa	
	YD 225° vazby <i>chúfēi... bùrán</i> a <i>chúfēi... cái</i>	
§59.	Slučovací spojení větných členů a vět	148
	YD 226 několikanásobný podmět	
	YD 227 několikanásobný předmět	
	YD 228 spojení několikanásobných členů v určeních místa a času	
	YD 229 několikanásobný přísudek	
	YD 230 několikanásobný přívlastek	
	YD 231 souřadně spojené věty	
§60.	Věty vedlejší předmětné a podmětné; věty vedlejší účelové	150
	YD 232 věta předmětová	
	YD 233 konexní větný člen (tzv. teleskopické konstrukce)	
	YD 234 závislé otázky: přímá otázka	
	YD 235 podmět vyjádřený větou	
	YD 236 účelová věta	
	YD 237 slovo <i>ràng</i> v čele přacích vět	
§61.	Slovesné numerativy (komplement vidu)	153
	YD 238 všeobecné slovesné numerativy	
	YD 239 deiktická slova ve spojení se slovesnými numerativy	
	YD 240 specifické slovesné numerativy	
	YD 241 slovosled: sloveso - předmět - komplement vidu	
	YD 242 slovosled: sloveso - komplement vidu (tj. čísl. + sl. num.) - předmět	
	YD 243 zdvojování sloves I.	
	YD 244° výrazy <i>zhèr, nàr</i> jako záložky II.	
§62.	Číslovky (pokračování)	155
	YD 245 základní matematické úkony	
	YD 246 čísla složená z více řádů (bez jednotek)	
	YD 247 zvláštnosti vyjadřování čísel v čínštině	
	YD 248 data a letopočty	
	YD 249° výraz <i>hǎo ji gè</i>	
§63.	Podstatná jména trvalé příslušnosti (jmenný člen zřetelově vymežovací)	158
	YD 250 člen zřetelově vymežovací (tzv. substantivum trvalé příslušnosti) II.	
§64.	Zdvojování slov	159
	YD 251 zdvojování podstatných jmen a měrových jmen	
	YD 252 zdvojování adjektiv	
	YD 253 rozdíl mezi zdvojenými a nezdvojenými adjektivy	
	YD 254 zdvojování adjektiv jako celku	
	YD 255 zdvojování sloves II.	
	YD 256 zdvojený numerativ nebo měrová jednotka	
	YD 257 zdvojování číslovkových výrazů	
	Výklady lexikální a fonetické XVII.	161
	YD 258° otázkové slovo <i>duō</i>	
	YD 259° objektová slovesa II.	

Rejstřík gramatických témat zpracovaných v ÚSHČ v části Základní kurs gramatiky hovorové čínštiny	162
PŘÍLOHY	172
Příbuzenská jména	172
Zkratky vlastních jmen zeměpisných	176
Tradiční periodizace dějin Číny	180
Nebeské kmeny a pozemské větve	181
OBSAH	183

Poznámka: Upozorňujeme, že v tomto OBSAHU v oddíle Základní kurs gramatiky hovorové čínštiny přepisy čínských slov a výrazů v titulcích §§ jsou ve fonetické transkripci naší učebnice ÚSHČ, v titulcích oddílů YD jsou však v oficiální čínské transkripci *pchin-jin*.

Na obálce je umístěna ideální podoba filozofa *Mo Ti* na podkladu, který tvoří úryvek z díla *Mo-c'*, začátek kapitoly *Ťien-aj* (Všeobjímající láska) - část 2.

Čína
中国

- Autonomní oblasti
- Města pod ústřední správou

© Rudolf DVFFLP - Amsonec

prof. PhDr. Oldřich Švarný, CSc.
Mgr. David Uher

HOVOROVÁ ČÍNŠTINA
ÚVOD DO STUDIA HOVOROVÉ ČÍNŠTINY

Odpovědný redaktor Mgr. Jana Kreiselová
Výkonný redaktor prof. PhDr. RNDr. Jan Štěpán, CSc.

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci
Olomouc 2001

Vytisklo Polygrafické středisko VUP Olomouc
Druhé přepracované vydání

ISBN 80-244-0298-X

